

SE
SELVITYKSIÄ

Hannu Uusitalo (toim.)

Työurat pidemmäksi – selvityksiä työuraryhmälle

Eläketurvakeskuksen selvityksiä
2011:1

Eläketurvakeskus • Pensionsskyddscentralen

SELVITYKSIÄ

Hannu Uusitalo (toim.)

Työurat pidemmäksi – selvityksiä työuraryhmälle

Eläketurvakeskuksen selvityksiä
2011:1

Eläketurvakeskus • Pensionsskyddscentralen

SELVITYKSIÄ

Eläketurvakeskus

00065 ELÄKETURVAKESKUS

Puhelin 010 7511 • Faksi (09) 148 1172

Pensionsskyddscentralen

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Tfn 010 7511 • Fax (09) 148 1172

Finnish Centre for Pensions

FI-00065 Eläketurvakeskus Finland

Tel. +358 10 7511 • Fax +358 9 148 1172

Multiprint Oy

Helsinki 2011

ISSN-L 1798-7113

ISSN 1798-7113 (painettu)

ISSN 1798-8519 (verkkajulkaisu)

ESIPUHE

Hallitus ja työmarkkinajärjestöt päättivät maaliskuussa 2010 jatkovalmistelusta kestäväen talouskasvun ja työllisyyden ohjelman laatimiseksi. Käynnistetyssä kolmikantaisessa työssä käsitellään seuraavia asiakokonaisuuksia, joita varten asetettiin työryhmät:

- Talouden kasvu ja tuottavuus
- Julkisen sektorin tuottavuus
- Työllisyysasteen nostaminen ja työttömyyden torjunta
- Ostovoima ja kilpailukyky
- Työurat
- Työttömyysvakuutusrahaston talous

Työuria pohtiva ryhmä aloitti työnsä toukokuussa 2010. Ryhmän työn alussa palkansaajajärjestöjä edustavat ryhmän jäsenet esittivät selvitettäväksi joukon kysymyksiä.

Työuraryhmän työn loppuraportissa on esitetty tiivistelmä kysymyksiin hankituista vastauksista.

Tähän julkaisuun on koottu työuraryhmälle tehtyjen selvitysten yksityiskohtaiset tulokset. Raportin rakenne noudattaa selvityspyynnön jäsenystä. Otsikoiden alle laatikoihin on listattu selvityspyynnot. Luvuissa 1–4 on esitetty tiiviissä muodossa vastaukset esitettyihin kysymyksiin. Nämä luvut on kirjoittanut laajempien asiantuntijamuistioden kirjoittajien tuella pääasiassa Hannu Uusitalo, joka on myös toimittanut julkaisun. Taiton on tehnyt Suvi Pohjoisaho ja kuvat Heidi Nyman. Asiantuntijamuistiot on esitetty luvussa 5.

Sisällysluettelo

Esipuhe.....	3
1 Työuran pituus ja eläkkeelle siirtyminen	9
1.1 Työllisyys- ja työttömyysasteiden kehitysvaihtoehdot ja niiden vaikutus ikääntyvien työssä jatkamiseen	9
1.1.1 Näkymät vuoteen 2015.....	9
1.1.2 Pidemmän aikavälin näkymät.....	10
1.1.3 Työllisyysasteen vaikutus työeläkkeiden maksu-, meno- ja eläketasoon	11
1.1.4 Vanhuuseläkkeelle siirtyminen Suomessa ja Ruotsissa.....	12
1.1.5 Suomen ja Ruotsin työpanoksen vertailua	12
1.1.6 Työnteko vanhuuseläkkeen rinnalla.....	13
1.1.7 Vanhuuseläkkeellä olevien työhön osallistumismahdollisuuksien edistäminen	13
1.1.8 Eläkkeellä työhön osallistuvien verotus	14
1.1.9 Ikääntyneiden työllisyyden vaikutus nuorten työllisyyteen.....	14
1.2 Miten eliniän odote kehittyy – vaihtoehtoiset kehitykset	15
1.2.1 Elinajanodotteet eri sosioekonomisissa ryhmissä	16
<i>Kalle Elo</i>	
1.3 Elinaikakertoimen kehitysvaihtoehdot.....	17
1.4 Elinaikakertoimen vaikutus työnteon jatkamiseen.....	19
2 Työeläketurvan riittävä taso	21
2.1 Elinaikakertoimen vaikutus eläkkeeseen	21
2.2 Elinaikakertoimen eläkettä pienentävän vaikutuksen poistava lisätyöskentely	22
2.3 Työntekijän eläkemaksun vaikutus kuukausieläkkeeseen	23
2.4 Ikäriippuvien karttumien ja eläkemaksujen kohdentuminen	24
2.5 Karttumaprosenttien vaikutukset työeläketurvan tasoon	25
2.6 Työkyvyttömyyden alkamisen vaikutus työeläketurvan tasoon	27
3 Työeläketurvan rahoituksen kestävyys	29
3.1 Eläkemenojen, maksujen ja rahastojen kehitys	29
3.2 TyEL-maksun vakiotaso	30
3.3 Nuorten aikaistetun työhön menon vaikutukset työeläkkeiden rahoitukseen ja keskieläkkeeseen	31
3.4 Kuolevuusoletusten vaikutus eläkemenoon, maksuihin ja etuustasoon	32
3.5 Työeläkemaksujen ja muiden työvoimakustannusten vaikutus työllisyyteen	33
4 Keskimääräisen eläkkeellesiirtymisiän nosto	35
4.1 Vanhuus ja varhaiseläkeiät Euroopan maissa	35
4.2 Eläkkeellesiirtymisiän odotteen kehitysvaihtoehdot	36

4.3	Millaiseksi työuran pituus muodostuisi, jos elinajan ja työuran pituuden suhde pysyisi vakiona eliniän pidentyessä?	40
4.4	Toiminta- ja työkyvyn kehitys.....	40
4.5	Joustavan eläkeiän ylärajan nostamisen vaikutukset	41
4.6	OECD:n Suomen työkyvyttömyyspolitiikasta esittämiin suosituksiin liittyvät kehittämishankkeet ja lakimuutokset	42
4.7	Työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuuden kehitysvaihtoehdot	43
4.8	Osa-aikaeläke ja työuran pituus.....	43
4.9	Osatyökykyisten työmahdollisuuksien kehitysvaihtoehdot.....	44
4.10	Osatyökykyisten työllistämismahdotteet eri maissa.....	44
4.11	Vajaatyökykyisten työllistäminen muissa Pohjoismaissa	45
4.12	Työntekijälähtöisten osa-aikatyömarkkinoiden kehittäminen	46
4.13	Ikääntyvien työssä jaksamisen tukemisen kehitysvaihtoehdot	46
4.14	Työnantajien suhtautuminen eläkeiän saavuttaneiden henkilöiden työsuhteen jatkamiseen	47
4.15	Työnantajan vakuutusmaksujen porrastaminen iän mukaan	47
4.16	Työttömyysputken omavastuun työllisyysvaikutukset	48

5 Laajemmat muistiot..... 49

Eila Tuominen, Sanna Tenhunen, Mikko Kautto ja Heidi Nyman

5.1	Vanhuuseläkkeelle siirtyminen Suomessa ja Ruotsissa	49
-----	---	----

Eila Tuominen

5.2	Osa-aikatyön merkitys työpanoksen määrään Suomessa ja Ruotsissa	58
-----	---	----

Signe Jauhiainen

5.3	Ikääntyneiden työpanos Pohjoismaissa	60
-----	--	----

Jari Kannisto

5.4	Työnteko vanhuuseläkkeen rinnalla	63
-----	---	----

Signe Jauhiainen

5.5	Nuorten ja ikääntyneiden työllisyys.....	66
-----	--	----

Hannu Uusitalo

5.6	Sosioekonomisten ryhmien elinajanodotteet ja niiden kehitys	69
-----	---	----

Pekka Martikainen

5.7	Sosioekonomisten ryhmien elinajanodotteet eläkeiän kynnyksellä	71
-----	--	----

Anu Polvinen ja Raija Gould

5.8	Sosioekonomisten ryhmien eläkkeelle siirtyminen	73
-----	---	----

Tapio Klaavo ja Ismo Risku

5.9	Työuran pituuden ja elinaikakertoimen vaikutus työkyvyttömyys- ja vanhuuseläkkeen tasoon	76
-----	--	----

<i>Kalle Elo</i>	
5.10 Periodi- ja kohorttikuolevuus	79
<i>Arto Laesvuori</i>	
5.11 Työntekijän työeläkemaksun vähentäminen eläkepalkasta: vaikutus eläkkeeseen	81
<i>Kasimir Kaliva ja Ismo Risku</i>	
5.12 Laskelmia ikäriippuvan karttuman ja eläkemaksujen pääoma-arvoista	84
<i>Mervi Takala</i>	
5.13 Vanhuuseläkkeellä olevien työhön osallistumismahdollisuuksien edistäminen	88
<i>Juha Knuuti</i>	
5.14 Eläkeläisten palkkatulojen verotus	91
<i>Ismo Risku ja Kullervo Joentakanen</i>	
5.15 Eläketurvakeskuksen pitkän aikavälin laskelman päivitys	94
<i>Kullervo Joentakanen</i>	
5.16 Työhönmenon aikaistamisen vaikutus työeläkkeiden rahoitukseen ja eläkkeeseen	104
<i>Tapio Klaavo ja Ismo Risku</i>	
5.17 Kuolevuusoletusten vaikutus eläkemenoihin, maksuihin ja keskieläkkeeseen	106
<i>Risto Vaittinen ja Sanna Tenhunen</i>	
5.18 Työeläkemaksujen ja muiden työvoimakustannusten vaikutus työllisyyteen	108
<i>Antti Mielonen ja Mika Vidlund</i>	
5.19 Vanhuus- ja varhaiseläkeiät Euroopan maissa	113
<i>Arto Laesvuori</i>	
5.20 Työuran kehitys, jos eläkeajan ja työuran pituuksien suhde pysyisi vakiona eliniän pidentyessä	115
<i>Seppo Koskinen, Tommi Härkänen, Harri Rissanen, Päivi Sainio, Tuija Martelin ja Raija Gould</i>	
5.21 Väestön toiminta- ja työkyvyn kehitys	117
<i>Raija Gould</i>	
5.22 OECD:n Suomen työkyvyttömyyspolitiikkaa koskevat suositukset ja niihin liittyvät kehittämishankkeet	134
<i>Signe Jauhiainen</i>	
5.23 Osatyökykyisten työllistämisvelvoitteet eri maissa	139

Anneli Leppänen, Irja Kandolin, Kaisa Kauppinen ja Minna Toivanen

5.24 Työntekijälähtöisten osa-aikatyömarkkinoiden kehittäminen	142
--	-----

Tomi Hussi ja Marjo Wallin

5.25 Ikääntyvien työssä jaksamisen tukemisen kehittämismahdollisuudet	150
---	-----

Tuulia Hakola

5.26 Työnantajan vakuutusmaksujen porrastaminen iän mukaan	156
--	-----

Juha Rantala

5.27 Työttömyysputken omavastuun työllisyysvaikutukset	158
--	-----

Antti Alila

5.28 Kannusteet vajaatyökykyisten työllistymiseksi ja työllistämiseksi muissa Pohjoismaissa.....	161
---	-----

Janne Salonen, Mervi Takala, Kalle Elo

5.29 Osa-aikaeläkeläisten työura ja työpanos	166
--	-----

Juha Alho

5.30 Elinaikakertoimen ennustejakauma vuosiksi 2012–2060	176
--	-----

1 Työuran pituus ja eläkkeelle siirtyminen

Työuran pituuteen ja eläkkeelle siirtymiseen vaikuttavien tekijöiden selvitystarpeita

- työllisyys- ja työttömyysasteiden kehitysvaihtoehdot ja niiden vaikutus ikääntyvien työssä jatkamiseen
 - suurten ikäluokkien eläkkeelle siirtyminen on käynnissä, ja työmarkkinoille tulevat ikäluokat ovat entistä pienempiä
 - talouden elpymisen lisää työvoiman kysyntää, mutta talouskasvun vauhdittama rakennemuutos vähentää sitä
 - suhdanteiden ja yleisen työllisyystilanteen vaikutus eläkkeelle siirtymiseen ja sitä kuvaavien mittarien tulkintaan
 - työurien pitenemisen mahdollisuudet tilanteissa, joissa työvoiman riittämätön kysyntä aiheuttaa työttömyyttä
- miten nuorten työelämään kiinnittyminen kehittyy – eri vaihtoehdot
- miten eliniän odote kehittyy – vaihtoehtoiset kehitykset
 - viimeisin ennuste ennakoii entistä ripeämpää nousua, mutta kehitykseen liittyy myös epävarmuutta
 - eliniän odotteiden kehitys vertailumaissa
- elinaikakertoimen kehitysvaihtoehdot (tiedottaminen elinaikakertoimen vaikutuksista)
 - herkkyyksianalyysi: eliniän odotteen kehittymisvaihtoehdot
- miten elinaikakerroin vaikuttaa työnteon jatkamishalukkuuteen – vaihtoehtoiset kehitykset
 - jos taantumasta nousu on hidasta ja jos työttömyysaste jää korkeaksi, osalla ikääntyvistä mahdollisuudet jatkaa työssä ovat heikommat
 - toisaalta työikään tulevien ikäluokkien pienuus voi merkitä myös sitä, että ikääntyvillä on paremmat mahdollisuudet jatkaa työssä

1.1 Työllisyys- ja työttömyysasteiden kehitysvaihtoehdot ja niiden vaikutus ikääntyvien työssä jatkamiseen

1.1.1 Näkymät vuoteen 2015

Keskeisten työmarkkinajärjestöjen ekonomistit ovat vuonna 2009 julkaisseet raportin *Talouden näkymät. Kaksi skenaariota Suomelle* http://www.ek.fi/www/fi/testit/index.php?we_objectID=9045

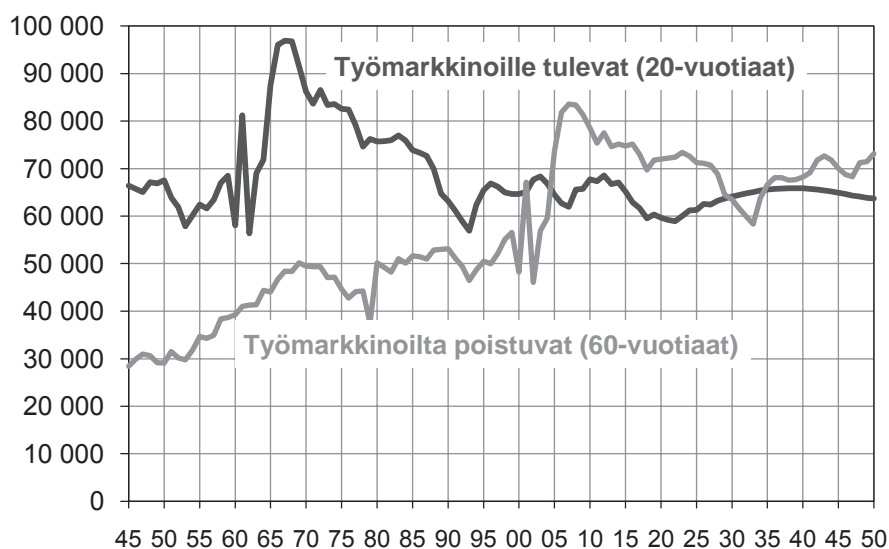
Skenaariot ulottuvat vuoteen 2015. Myönteisen skenaarion mukaan bruttokansantuote alenee vuonna 2009, mutta kasvaa jo vuonna 2010 ylittäen vuoden 2008 tason vuonna 2011. Työttömyysaste nousee kuudesta yhdeksään prosenttiin vuonna 2010 ja 2011, jonka jälkeen se

alenee kuuden prosentin tuntumaan vuonna 2015. Synkän skenaarion mukaan BKT:n aleneminen jatkuu vuoteen 2011, ja vuoden 2008 taso saavutetaan vasta vuonna 2015. Työttömyys nousee vuonna 2011 yli 14 prosenttiin ja laskee sen jälkeen 11 prosenttiin vuonna 2015. Synkkä skenario merkitsisi myös ikääntyvien kohdalla työttömyyden voimakasta kasvua ja työllisyyden vastaavaa vähenemistä.

1.1.2 Pidemmän aikavälin näkymät

Pidemmällä aikavälillä työllisyysasteen nousumahdollisuudet ovat merkittävät. Olemme siirtymässä vuosikymmeniä jatkuneesta tilanteesta, jossa työmarkkinoille tulevat ikäluokat olivat jatkuvasti suurempia kuin sieltä poistuvat ikäluokat, tilanteeseen, jossa työmarkkinoilta poistuvat ikäluokat ovat jatkuvasti suurempia kuin työmarkkinoille tulevat ikäluokat.

Kuva 1. Työvoiman tarjontapotentialin kehitys ja näkymät 1945–2050.

Lähde: ETK (Kalle Elo) laskelmat Tilastokeskuksen 2009 väestöennusteesta.

Juha Rantala ja Risto Vaittinen ovat tarkastelleet työvoiman kysynnän ja tarjonnan vaikutuksia ikääntyvien työllisyyteen (Teoksessa Hannu Uusitalo, Mikko Kautto ja Christina Lindell (toim.): *Myöhemmin eläkkeelle – selvityksiä ja laskelmia*. Eläketurvakeskuksen selvityksiä 2010:1, s. 19–26. <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=64589>).

Muistion mukaan meneillään oleva lama aiheuttanee sen, että ikääntyvien työttömyys ja työttömyysputken käyttö lisääntyy. Tämä näkyy aikanaan eläkkeelle lähdön yleistymisenä 62 vuoden iässä olettaen, että vanhuuseläke on vähintään yhtä korkea kuin työttömyyspäiväraha. Eläkkeelle lähtö vanhuuseläkkeen alaikärajan tuntumassa voi yleistyä myös siksi, että työpaikkansa säilyttäneiden halu jatkaa työelämässä 63 vuoden iän jälkeen vähenee. Lama voi aikaistaa eläkkeelle lähtöä myös siitä syystä, että työttömyys lisää kaikenikäisten syrjäytymisriskiä. Esimerkiksi viime vuosikymmen laman vuoksi moni nuori syrjäytyi pysyvästi työmarkkinoilta. Tämänkaltaisen syrjäytyminen lisää ensisijaisesti työkyvyttömyysriskiä.

Pidemmällä aikavälillä parhaassa työiässä olevan väestön määrä suhteessa koko väestöön alenee. Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan 25–54-vuotiaan väestön osuus koko väestöstä alenee vuoteen 2020 mennessä noin kolme prosenttiyksikköä. Kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden perusteella voi arvioida, että tämä kasvattaa ikääntyneen väestön työvoimaosuutta noin kolme prosenttiyksikköä.

Työvoiman määrän kasvun pysähtymisellä tai kääntymisellä laskuun voi olla palkkatasoa nostava vaikutus. Tähän vanhemmat ikäluokat reagoivat lisäämällä työvoiman tarjontansa enemmän kuin parhaassa työiässä olevat.

1.1.3 Työllisyysasteen vaikutus työeläkkeiden maksu-, meno- ja eläketasoon

Eläketurvakeskuksen pitkän aikavälin eläkemenoa ja maksua koskevissa laskemissa on esitetty eri työllisyysvaihtoehtojen seurauksia työeläkkeiden maksu- ja menotasoon (Kalle Elo, Tapio Klaavo, Ismo Risku ja Hannu Sihvonen: *Lakisääteiset eläkkeet. Pitkän aikavälin laskelmat 2009*. Eläketurvakeskuksen raportteja 2009:4, s. 59–61. <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=64313>).

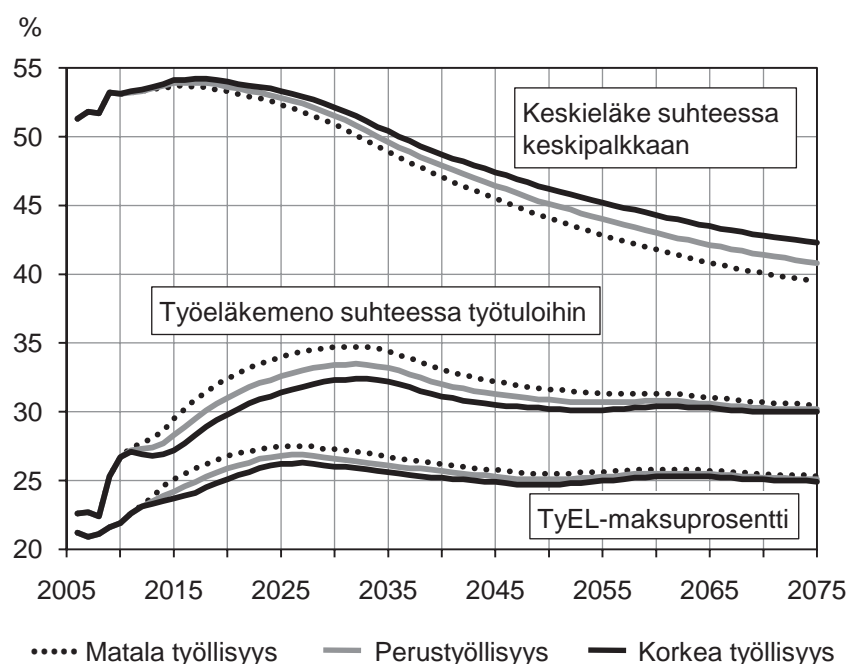
Vuoden 2009 peruslaskelmassa työllisyysaste laskee aluksi nykyisten suhdanneoletusten mukaisesti alle 67 prosenttiin ja myöhemmin nousee 71 prosentin tasolle. Vaihtoehtoisia työllisyysuria kuvaavissa laskelmissa työllisyyden taso seuraa peruslaskelmaa vuoteen 2010 asti, jonka jälkeen

- Matalan työllisyyden laskelmassa työllisten määrä jää prosentin vuodessa jälkeen perusvaihtoehdosta, kunnes vuodesta 2015 eteenpäin työllisiä on viisi prosenttia peruslaskelmaa vähemmän.
- Korkean työllisyyden laskelmassa työllisten määrä kasvaa prosentilla vuodessa perusvaihtoehdon työllisten määrään nähden, kunnes vuodesta 2015 eteenpäin työllisiä on viisi prosenttia peruslaskelmaa enemmän.

Viiden prosentin muutos työllisten määrässä vaikuttaa työllisyysasteeseen noin 3,5 prosenttiyksikköä. Tällainen muutos vaikuttaa eläkkeellesiirtymisiän odotteeseen noin 1,2–1,4 vuotta, jos työllisyysasteen muutos kohdistuu eri ikäisiin suhteessa tasaisesti.

Työllisyyden kasvaessa eläkemenot säilyvät aluksi muuttumattomina, jolloin eläkemenot suhteessa palkkasummaan alenevat. Pidemmällä aikavälillä kasvavista ansioista seuraa kuitenkin eläkemenojen kasvua. Korkea työllisyys nostaa ja matala työllisyys alentaa keskieläkkeitä pidemmällä aikavälillä selvästi, samalla työllisyyden vaikutus menoprosenttiin vähenee (kuva 2). Työllisyyden ja työttömyyden vaikutus TyEL-maksuprosenttiin on vähäisempi kuin menoprosenttiin osittaisen ennakkorahastoinnin ja työttömyysvakuutusrahaston maksun vuoksi.

Kuva 2. Keskieläke suhteessa palkkaan, työeläkemeno suhteessa työtuloihin ja TyEL-maksuprosentti eri työllisysoletuksilla.

1.1.4 Vanhuuseläkkeelle siirtyminen Suomessa ja Ruotsissa

Vuoden 2005 työeläkelakiuudistus muutti vanhuuseläkkeelle siirtymisiän joustavaksi 63–68 ikävuosien välillä. Lainsäädännön muutos on vaikuttanut vanhuuseläkkeelle siirtymiseen näissä ikäryhmissä. Lakimuutoksen jälkeen 63 vuoden ikä on toistaiseksi osoittautunut suosituimmaksi iäksi siirtyä vanhuuseläkkeelle. Toisaalta eläkkeellesiirtymisiin ovat vaikuttaneet muissa eläkelajeissa tehdyt muutokset. Myös väestötekijät, erityisesti suurten ikäluokkien tulo eläkeikään on tapahtuneiden muutosten taustalla. Eri tekijöiden yhteisvaikutuksena eläkkeelle siirtyminen on myöhentynyt, painopiste on siirtynyt vanhuuseläkkeiden puolelle ja kehityksen tuloksena Suomi on saanut Ruotsia vähän kiinni.

Ruotsissa eläkkeelle siirtymisessä ei ole tapahtunut suuria muutoksia viimeisen 10 vuoden aikana. Yleisin eläkkeelle siirtymisikä on 65 vuotta ja vanhuuseläkkeelle siirtyneiden keski-ikä vuonna 2008 oli 64,7 vuotta. Alle 65-vuotiaana eläkkeelle siirtyvien osuus on kasvanut mutta myös 65 ikävuoden jälkeen eläkkeelle siirtyminen on yleistynyt. Suomessa vanhuuseläkkeelle siirtyneiden keski-ikä oli yli vuoden matalampi, 63,2 vuotta.

Vanhuuseläkkeellä olevien väestöosuudet eroavat Suomen vastaavista osuuksista oikeastaan vain 63- ja 64-vuotiaiden ikäluokissa. Asiaa on käsitelty laajemmin luvussa 5.1.

1.1.5 Suomen ja Ruotsin työpanoksen vertailua

Työikäisen väestön (15–64 v.) työllisyys on kehittynyt Suomessa ja Ruotsissa samaan tahtiin viimeisen kymmenen vuoden aikana. Ero kokonaistyöllisyydessä on hienokseltaan kaventunut, mutta edelleen Ruotsin työllisyysaste on kolme prosenttiyksikköä Suomea korkeampi.

Kun otetaan huomioon osa-aikatyön osuus kokonaistyöllisyydessä, ero työpanoksen määrässä Ruotsiin nähden tasoittuu. Ruotsissa osa-aikatyön osuus on kaksinkertainen Suomen osuuteen verrattuna. Maiden välillä ei ole kokonaistyöpanoksessa eroa, kun tarkastellaan työllisyysastetta, jossa osa-aikatyö on muutettu vastaamaan koko-aikatyötä.

Ikääntyneiden työpanos jäänee Suomessa kuitenkin pienemmäksi kuin muissa Pohjoismaissa alhaisemman työllisyysasteen vuoksi. Erityisesti ikääntyneiden miesten työllisyysaste on selvästi alempi Suomessa kuin muissa Pohjoismaissa. Suomalaisten työpanosta kasvattaa erityisesti naisten suurempi kokoaikatyön osuus 60-vuotiaaksi asti.

Asiaa on käsitelty laajemmin luvuissa 5.2 ja 5.3.

1.1.6 Työnteko vanhuuseläkkeen rinnalla

Työntekoa vanhuuseläkkeen rinnalla on selvitetty TyEL-työstä vuosina 2006–2008 eläkkeelle siirtyneiden osalta. Työn tekeminen vanhuuseläkkeen rinnalla on harvinaista. TyEL:n mukaiselle vanhuuseläkkeelle siirtyneistä likimain 15 prosenttia tekee jotakin työtä ainakin hetken eläkkeen alkamisen jälkeen. Työ on pääsääntöisesti satunnaista. Tyypillisesti eläkkeen rinnalla tehdään työtä monessa pätkässä. Näiden työjaksojen pituus vaihtelee paljon. Myös työnantajia saattaa olla useita. Tyypillisen työssä käyvän vanhuuseläkeläisen työn tekemisen profiili näyttäisi olevan satunnainen, omaan valintaan perustuva työn tekeminen. Työ saattaa olla myös osa-aikaista.

Pääsääntöisesti eläkkeellä olevien ansiot ovat pieniä ja saman ansiotason säilyttäminen on harvinaista. Väliittömästi vanhuuseläkkeen alkamisen jälkeen samassa työssä entisellä työpanoksella jatkaa likimain puoli prosenttia eläkkeelle siirtyneistä.

Asiaa on käsitelty laajemmin luvussa 5.4. Työnteon yleisyyttä eläkkeen rinnalla on tarkasteltu myös muistiossa Jari Kannisto: *Työskentely eläkkeen rinnalla*. Teoksessa Hannu Uusitalo, Mikko Kautto ja Christina Lindell (toim.): *Myöhemmin eläkkeelle – selvityksiä ja laskelmia*. Eläketurvakeskuksen selvityksiä 2010:1, s. 56–57. <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=64589>

1.1.7 Vanhuuseläkkeellä olevien työhön osallistumismahdollisuuksien edistäminen

Työvoiman tarpeen kehitystä on tarkasteltu edellä. Työvoiman tarpeen kasvu suhteessa työn tarjontaan lisännee myös vanhuuseläkkeen rinnalla tehtävän työn määrää. Tutkimusten perusteella voidaan myös esittää seuraavia näkökohtia vanhuuseläkkeellä olevien työhön osallistumisen edistämisestä.

Joustava vanhuuseläkeikä on lisännyt kiinnostusta myös eläkeaikaiseen työhön, jouston mahdollisuus on merkittävä. Vanhuuseläkeläisten työssäkäynti lisääntyy, kun heillä itsellään on mahdollisuus päättää työn määrästä ja ajoituksesta. Valtaosa työtä tekevistä vanhuuseläkeläisistä tekee työtä osa-aikaisesti ja/tai lyhyitä aikoja kerrallaan. Ainakin pienet ja keskisuuret yritykset sekä julkinen sektori ovat kiinnostuneita palkkaamaan vanhuuseläkeläisiä, mutta epä tietoisuutta tuntuu olevan ”säännöistä”.

Hyvä terveys, hyvä koulutus ja hyvä palkka kannustavat työhön myös eläkeaikana. Haasteena ovat ne, joilta nämä ominaisuudet puuttuvat. Kannustimien parantaminen voisi lisätä työhön osallistumista vanhuuseläkkeellä. Hoitovelvollisuudet ja vapaaehtoistyö vähentävät mahdollisuuksia ja halua ansiotyöhön. Nämä saattavat lisääntyä tulevaisuudessa.

Eläkeläisten työhön osallistumisen mahdollisuuksia koskevia tutkimuksia ja niiden johtopäätöksiä on tarkasteltu laajemmin luvussa 5.13.

1.1.8 Eläkkeellä työhön osallistuvien verotus

Luvussa 5.14 on selvitetty eläkkeellä olevien verotusta ja erityisesti sitä, mitä verotukselle tapahtuu kun eläkkeen rinnalla on palkkatuloja. Selvitys koski vuotta 2008. Tulosten mukaan verotus on lähes aina kevyempää silloin, kun verotettava tulo muodostuu eläkkeen ja palkan yhdistelmästä verrattuna siihen, että sama tulo on vain eläketuloa tai vain palkkatuloa (ks. oheinen taulukko). Vastaavanlaisia tuloksia on raportoinut myös valtiovarainministeriö. Se toteaa, että keskieläkettä saavan verokannustimet ovat kohtuullisen hyvät, eikä eläkettä saavan työnteon kannustimilla saisi houkutella liian aikaiseen eläkkeen nostamiseen.

Veronmaksajien tekemän viimeisimmän laskelman mukaan (Verotietoa 58, Eläkkeet, verot ja ostovoima, 15.6.2010) 1 496 e/kk ansaitsevan eläkkeensaajan marginaalivero on lähes 40 prosenttia, kun hän ansaitsee eläkkeensä päälle noin 600–2 500 euroa palkkaa vuodessa. Tämän jälkeen marginaaliveroprosentti vaihtelee noin 20–34 prosentin välillä aina 10 000 euron palkkavuosituloihin asti, kunnes se jälleen ylittää 40 prosentin.

1.1.9 Ikääntyneiden työllisyyden vaikutus nuorten työllisyyteen

Tutkimuskirjallisuus kertoo, että ikääntyneiden työllisyys ei syrjäytä nuorten työllisyyttä. Esimerkiksi OECD-maita koskevan tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että 55–60-vuotiaiden työllisyys ei vaikuta alle 25-vuotiaiden työllisyyteen. Tuloksen oletetaan johtuvan siitä, että nuoret työntekijät eivät ole ikääntyvien substituuotteja. Erilaisia työntekijäryhmiä voidaan pitää substituuotteina, jos heidän taitonsa ovat samanlaisia. Nuoret eivät kuitenkaan voi suoraan korvata ikääntyneitä, koska näiden ryhmien inhimillinen pääoma eli koulutus, työkokemus ja muu osaaminen on erilaista sekä määrällisesti että laadullisesti. Nuorten ja ikääntyneiden erilainen inhimillinen pääoma vaikuttaa mahdollisuuksiin sopeutua suhdannevaihteluihin ja rakennemuutoksiin. Ikääntyneillä työntekijöillä on enemmän tiettyyn yritykseen liittyvää osaamista, mikä yhtäältä vähentää irtisanomisriskiä mutta toisaalta vaikeuttaa työllistymistä uudelleen. Nuorilla työntekijöillä on puolestaan koulutuksen myötä saatua ei-yrityskohtaista, mutta ajan tasalla olevaa osaamista, josta johtuen he työllistyvät helpommin.

Tutkimusten mukaan suhdanteet vaikuttavat nuorten työllisyyteen nopeammin ja enemmän kuin muiden ikäryhmien työllisyyteen. Tähän on syynä esimerkiksi nuorilla yleisemmät määräaikaaiset työsuhteet ja työskentely suhdanneherkillä toimialoilla. Tutkimuksen mukaan Euroopassa 1990-luvulla nuorten siirtymiseen työmarkkinoille vaikuttivat enemmän makrotalouden suhdanteet kuin demografiset seikat. Nuorten ikäluokkien pieni koko ei vähentänyt nuorten työttömyysriskiä. Asiaa on käsitelty laajemmin luvussa 5.5.

1.2 Miten eliniän odote kehittyy – vaihtoehtoiset kehitykset

Professori Juha Alhon työuraryhmälle pitämä esitys voidaan kiteyttää seuraaviin johtopäätöksiin.

Eliniän odotteen kehitykseen liittyy huomattavaa epävarmuutta. Siitä lähtien kun kuolevuuden kehityksestä on luotettavia tietoja, elinajan odote on trendinomaisesti noussut. Erilaiset katastrofit kuten sodat ja nälänhätä näkyvät poikkeamina nousevasta suunnasta. Väestöennusteissa on systemaattisesti oletettu, että kuolevuuden aleneminen tulevaisuudessa taittuu, pitkälti riippumatta menetelmästä, jolla ennuste on laadittu. Näin ei ole kuitenkaan tapahtunut. Alhon näkemys on, että eliniän odotteen nousu jatkuu myös tulevaisuudessa. Tilastokeskuksen aiemmissa väestöennusteissa oltiin elinajan odotteen kehityksen suhteen varovaisempia kuin vuoden 2009 ennusteessa, joka Alhon arvion mukaan on aiempia osuvampi. Stokastisilla väestöennusteilla voidaan pyrkiä systemaattisella tavalla arvioimaan ennusteisiin liittyvää epävarmuutta. Tällä tavalla mitattu epävarmuus on huomattavasti suurempaa kuin yleisesti oletetaan.

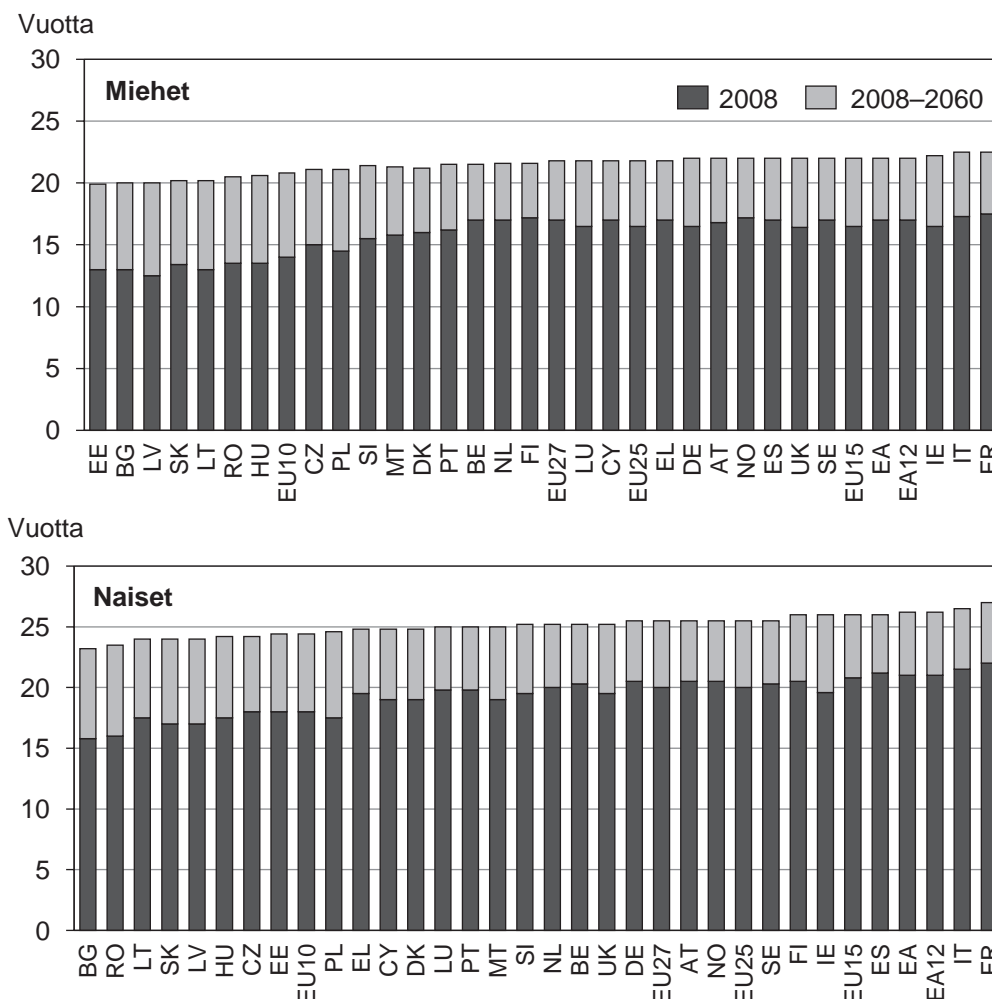
Eläketurvakeskuksessa on vuonna 2007 julkaistu katsaus pohjoismaiden väestöennusteisiin ja elinajan odotteen ennusteisiin (Peter Biström ja Kalle Elo: *Katsaus väestöennusteisiin*. Eläketurvakeskuksen katsauksia 2007:5, s. 22–24 sisältää vertailun eri pohjoismaiden väestöennusteista ja elinajan odotteen ennusteista ja s. 27–29 sisältää vertailun Suomi – EU10 – EU15 – EU25 maiden elinajan odotteen kehityksestä. <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=61033>). Yksi mielenkiintoinen tulos on, että muiden pohjoismaiden kansalliset ennusteet vuodelle 2050 ovat eliniän pidentymisen suhteen varovaisempia kuin Suomen tilastokeskuksen 2007 ennuste. Jos nämä ennusteet toteutuisivat, suomalaisten eliniän odote olisi pohjoismaiden korkein vuonna 2050.

Tämä johtuu siitä, että Pohjoismaat tekevät ennusteita eri tavoin. Ruotsi pienentää kuolevuutta samantapaisella metodilla kuin Tilastokeskus, eli kuolevuutta pienennetään ikäkohtaisilla kertoimilla, joita rukataan pariinkin otteeseen siten, että kuolevuus pienenee hitaammin. Tanska ja Norja ennustavat kuolevuutta Lee-Carter -menetelmällä, joka on yleisesti käytetty aikasarjamenetelmä kuolevuuden mallintamiseen ja ennustamiseen. Ennusteet saadaan menneen kehityksen pohjalta. Tanskan osalta ei ilmene menneen tarkastelujakson pituus, norjalaiset ovat käyttäneet tilastoaineistoa vuosilta 1900–2008, Suomi viimeksi kuluneelta 20 vuodelta.

Lisätietoa elinajan odotteiden ennusteista on seuraavissa lähteissä:

YK:n väestöennusteiden elinajan odotteet, <http://esa.un.org/unpp/index.asp?panel=2>
Eurostat elinajanodotteita 1997–2008, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/main_tables, josta valitaan Demography ja Mortality.

Kahdessa seuraavassa kuvassa on Eurostatin ennustama elinajan odote ja sen muutos vuoden 2060 mennessä 65-vuotiaalle miehille ja naisille. Kuvista näkyy, että Eurostat olettaa vanhuuseläkeikäisten eliniän odotteiden kasvavan selvästi kaikissa maissa ja maiden välisten erojen pienentyvän. Suomalaiset miehet sijoittuvat EU27-maiden keskiarvoon, kun naisten odote on vuonna 2060 kuudenneksi korkein.

Kuva 3. Eurostatin ennuste 65-vuotiaan elinajan odotteesta vuonna 2060.

Lähde: Eurostat, EUROPOP2008.

1.2.1 Elinajanodotteet eri sosioekonomisissa ryhmissä

Sosioekonomisten ryhmien elinajanodotteet vaihtelevat voimakkaasti ja erot ovat 1980-luvulta lähtien eräissä kohdin kasvaneet. Erot ovat miehillä suuremmat kuin naisilla. Kaikkien sosioekonomisten ryhmien elinajanodotteet ovat nousseet, mutta työntekijöiden joukossa elinajanodotteen nousu on ollut hitaampaa kuin muissa sosioekonomisissa ryhmissä. Eron merkittävyyttä kuvaa se, että ylempien toimihenkilömiesten elinajanodote oli jo 1970-luvulla tasolla, jolle työntekijämiehet pääsivät vasta 2000-luvun alkuvuosina.

Myös suhteellisesti katsoen erot työntekijöiden ja muiden sosioekonomisten ryhmien välillä ovat hieman kasvaneet. Kun työntekijämiesten elinajan odote oli jaksolla 1980-luvun alussa 97 prosenttia (naisilla 99 prosenttia) koko väestön odotteesta, niin 2000-luvun alussa odote oli 95 prosenttia (naisilla 97 prosenttia). Ylempien toimihenkilömiesten eliniän odote

on koko tarkastelujakson ollut 10 prosenttiyksikköä korkeampi kuin koko väestössä (naisilla 4 prosenttiyksikköä korkeampi).

Erot sukupuolten elinajanodotteessa ovat merkittävät. Ainoastaan ylemmät toimihenkilö-miehet pääsevät koko väestön keskitasolle.

Myös eläkeiän kynnyksellä, 62-vuoden iässä, elinajanodotteet vaihtelevat merkittävästi sosioekonomisen aseman ja sukupuolen mukaan. Naisten ja miesten välillä on iso ero: työntekijänaisten odote on korkeampi kuin ylempien toimihenkilömiesten. Elinajanodotteen erot ovat miehillä huomattavasti suuremmat kuin naisilla. 62-vuotias ylempi toimihenkilömies voi odottaa elävänsä lähes neljä vuotta pidempään kuin työntekijämies; naisilla ero on vajaa kaksi vuotta.

Sosioekonomiset terveyserot näkyvät paitsi eläkeikään osuvien elinvuosien määrässä, myös eläkkeelle siirtymisessä. Yrittäjät sekä ylemmät toimihenkilöt siirtyivät eläkkeelle vanhempana kuin työntekijät ja alemmat toimihenkilöt. Pitkäaikaistyöttömillä eläkkeelle siirtymisen keskiarvoikä oli matalin. Ylemmät toimihenkilömiehet siirtyivät eläkkeelle yli kaksi vuotta työntekijämiehiä vanhempana. Naisilla vastaava ero oli pienempi. Luvut koskevat vuosina 1997–2005 eläkkeelle siirtyneitä.

Sosioekonomisia eroja on käsitelty laajemmin luvuissa 5.6–5.8.

1.3 Elinaikakertoimen kehitysvaihtoehdot

Kalle Elo, Eläketurvakeskus

Kuolevuuden kehitykseen liittyvä epävarmuus vaikuttaa suoraan elinaikakertoimen tulevan arvon epävarmuuteen. Eläketurvakeskus tilasi professori Juha Alholta (Itä-Suomen yliopisto) stokastisen analyysin elinaikakertoimen epävarmuudesta. Alho on vuonna 2003 julkaissut vastaavan artikkelin, jossa hän on tutkinut elinaikakertoimen tulevaan kehitykseen liittyvää epävarmuutta stokastisen eliniän pituutta koskevan väestöennusteen avulla. (Juha Alho: *Predictive distribution of adjustment for life expectancy change*. Working Papers 3, Finnish Centre for Pensions. <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=41260&Item=16177>.) Alholta tilatun raportin tarkoitus on saada käsitys epävarmuudesta, joka kuolevuuden ennustettavuuden takia liittyy elinaikakertoimen ennakkointiin.

Tavallisesti kuolevuutta mallinnetaan ikäryhmittäisillä kuolevuusluvuilla, joihin perustuvilla trendiennusteilla on kuitenkin taipumus aliarvioida kuolevuuden alenemista. Tämän ongelman välttämiseksi Alho esittää myös vaihtoehdoisen mallin, jossa kuolevuutta kuvataan ikäryhmittäisten kuolevuuslukujen sijaan eloonjäämistodennäköisyyksillä. Elinaikakertoimen ennuste on laskettu molemmilla yllä mainituilla tavoilla ja käytetyt mallit koostuvat kahdesta osasta:

- Trendiennuste, jossa ikäryhmittäiset kuolevuudet / eloonjäämistodennäköisyydet muuttuvat tasaisesti.
- Epävarmuutta kuvaava kuolevuuksien / eloonjäämistodennäköisyyksien vuosimuutosten poikkeama keskimääräisestä vuosimuutoksesta.

Laskelmat on tehty käyttäen Tilastokeskuksen kuolevuusaineistoa vuosilta 1951–2009.

Eloonjäämistodennäköisyyksien pohjalta laskettujen elinaikakertoimien piste-ennusteet ovat pienempiä kuin ikäryhmittäisten kuolevuuslukujen tuottamat ennusteet. Raportissa esitetty ennustejakauma on kahden laskentatavan sekoite, joka on saatu simuloimalla kumpikin malli 10000 kertaa ja yhdistämällä tulokset.

Alla olevassa taulukossa on vertailtu Alhon 2003 ja 2010 tuloksia. Vertailu osoittaa, että elinaikakertoimen arvo on vuoden 2010 laskelmissa pienempi kuin vuoden 2003 laskelmissa, toisin sanoen arvio elinaikakertoimen eläkettä pienentävästä vaikutuksista on kasvanut. ”Todennäköisyysviuhka” on siirtynyt alaspäin, mikä näkyy selvimmin taulukon alimmasta osasta.

Vuoden 2010 osalta voidaan tehdä seuraavat päätelmät. Vuonna 2050 elinaikakertoimen ennustejakauman mediaani on 0,825, joka pienentäisi alkavaa eläkettä 17,5 prosenttia. Elin-aikakertoimen arvo asettuu 80 prosentin todennäköisyydellä välille 0,74–0,88 ja 50 prosentin todennäköisyydellä välille 0,78–0,86. Epävarmuus on siis huomattava.

Taulukko 1. Elinaikakertoimen ennustejakaumia, Alhon vuosien 2010 ja 2003 laskelmien vertailu.

Alho (2010)		Kvantiilit			
Vuosi	0,10	0,25	0,50	0,75	0,90
2020	0,912	0,927	0,940	0,952	0,962
2030	0,845	0,872	0,896	0,915	0,932
2040	0,787	0,824	0,858	0,883	0,904
2050	0,740	0,783	0,825	0,855	0,879
2060	0,706	0,747	0,797	0,831	0,857

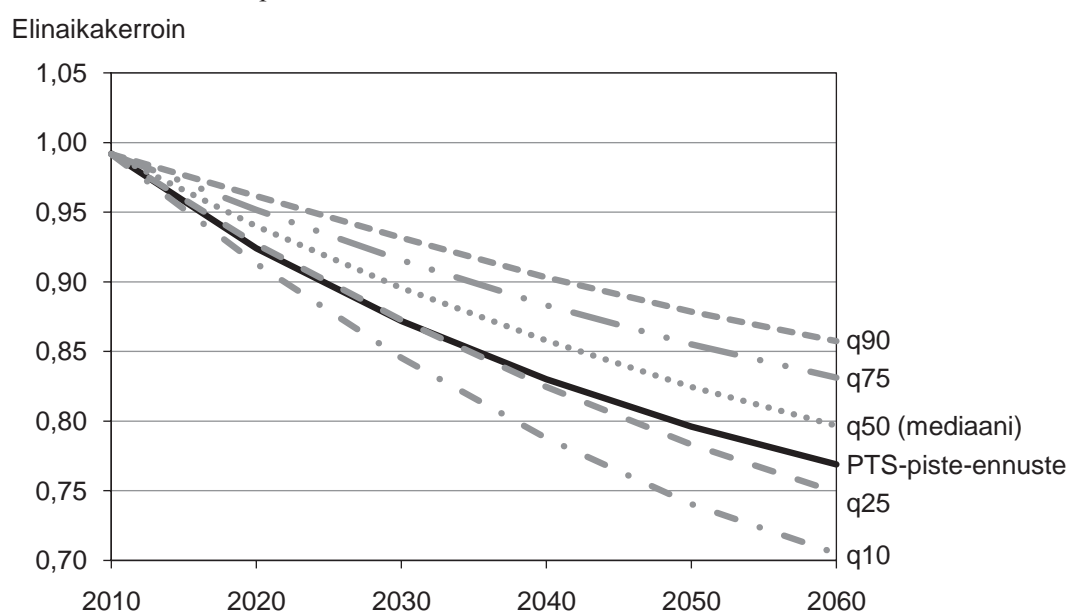
Alho (2003)		Kvantiilit			
Vuosi	0,10	0,25	0,50	0,75	0,90
2020	0,915	0,933	0,953	0,973	0,995
2030	0,863	0,884	0,918	0,951	0,985
2040	0,814	0,842	0,889	0,936	0,983
2050	0,778	0,811	0,865	0,921	0,982
2060	0,751	0,787	0,843	0,905	0,974

Ero (2010–2003)		Kvantiilit			
Vuosi	0,10	0,25	0,50	0,75	0,90
2020	-0,003	-0,006	-0,013	-0,021	-0,033
2030	-0,018	-0,012	-0,022	-0,036	-0,053
2040	-0,027	-0,018	-0,031	-0,053	-0,079
2050	-0,038	-0,028	-0,040	-0,066	-0,103
2060	-0,045	-0,040	-0,046	-0,074	-0,117

Alhon laskelmaa voidaan verrata myös Tilastokeskuksen 2009 väestöennusteeseen, jota Eläketurvakeskus on käyttänyt pohjana vuoden 2009 eläkemeno- ja maksulaskelmassa. Tilastokeskuksen ennusteessa kuolevuutta pienennetään vuosittain ikä- ja sukupuolikohtaisilla kertoimilla, jotka seuraavat kuolevuuden muutosta viimeisen noin 20 vuoden aikana. Laskelma on siis ikäryhmittäisiin kuolevuuksiin perustuva trendiennuste eli vastaa Alhon ikäryhmittäisiin

kuolevuuksiin perustuvaa laskelmaa. Laskelma ei ole stokastinen vaan tuottaa vuosittaiset piste-ennusteet, eli ei Alhon laskelman tapaan ota kantaa kuolevuuden muutoksen epävarmuuteen. Seuraava kuva osoittaa, että Tilastokeskuksen ennusteessa kuolevuus pienenee Alhon 2010 laskelmaa nopeammin. Tämä johtuu kuolevuuden muutostrendin laskenta-aikavälistä, koska kuolevuus on viime vuosina pienentynyt nopeammin kuin Alhon laskelmissaan käyttämällä ajanjaksolla (vuodet 1951–2009).

Kuva 1. Elinaikakertoimen ennustettu kehitys. Alhon (2010) ennustejakauma ja Eläketurvakeskuksen PTS-mallin piste-ennuste.

Alhon raportti on julkaistu luvussa 5.30. Yksi Alhon suositus on, että elinaikakertoimen laskennassa käytetty ikähaarukka tulisi laajentaa yli 100-vuotiaisiin. Tällä ei vielä ole merkitystä, mutta tulevaisuudessa saattaa olla.

1.4 Elinaikakertoimen vaikutus työnteon jatkamiseen

Elinaikakertoimen arvioitu kehitys aiheuttaa sen, että eläketasot muodostuvat mataliksi, jos työurat eivät pitene riittävästi. Eliniän pidentymiseen liittyvä parantunut toimintakyky voi johtaa työurien pidentymiseen.

Elinaikakertoimen suoranainen seuraus on pienentynyt kuukausieläke. Tämä vaikuttaa vertailuun työssä jatkamisesta saatavasta nettotulosta ja eläkkeelle jäämisen jälkeisestä nettotulosta. Mitä suurempi pudotus työelämän tulotasosta on eläkeajan tulotasoon, sitä suurempi on eläkkeelle jäämisestä aiheutuva ”kustannus” (tulojen pudotus suhteessa vapaa-ajan lisääntymiseen). Riippuu ihmisestä, milloin vapaa-ajan arvostus on niin iso, että on valmis hyväksymään tulojen putoamisen. Siksi tämä taloudellisen kannustimen vaikutus vaihtelee eri henkilöiden välillä. Toiset haluavat jäädä heti eläkkeelle, toiset haluaisivat jatkaa vielä pitkäänkin.

Alentunut kuukausieläke vaikuttaa työssä jatkamisen ja eläkkeelle jäämisen tulotason väliseen suhteeseen. Mitä pienempi eläke, sitä useampi valinnee työssä jatkamisen tulotason säilyttämisen / nostamisen vuoksi. Tämä vaikutus todennäköisesti painottuu niihin, jotka ovat pysyneet terveinä ja toimintakykyisinä vanhuuseläkeikään asti ja joilla on mielenkiintoinen, antoisa ja fyysisesti kevyt työ. Vaikka eläkkeiden rahoituksen näkökulmasta keskimääräinen vaikutus on olennainen, myös jakaumavaikutukset ovat tärkeitä.

Elinaikakertoimen työssä jatkamista kannustava vaikutus vaihtelee ikäluokittain ja yksilöittäin, riippuen vapaa-ajan arvostuksen määrästä (tähän liittyy myös terveys ja työpaikan ominaisuudet), toteutuneesta elinaikakertoimesta ja siitä, miten hyvin yksilö tietää työssä jatkamis päätöstä tehdessään elinaikakertoimen vaikutuksen hänen tulevaan eläkkeeseensä. Nuoremmissa sukupolvissa elinaikakertoimeen liittyvä epävarmuus lisää huolta kuukausieläkkeen riittävydestä, ja voi siten kannustaa varautumaan paremmin omaan eläkeikään. Lähempänä vanhuuseläkeikää epävarmuus elinaikakertoimen vaikutuksen suuruudesta vähenee. Silloin kysymys on enemmän oikean informaation saamisesta juuri omalla kohdalla.

Tieto elinaikakertoimesta on tärkeä. Ei ole yhdentekevää, miten asiasta tiedotetaan. Esimerkiksi puheella ”täydestä eläkkeestä”, jonka voi saada, kunhan on jatkanut työskentelyään niin, että eläke muodostuu elinaikakertoimella vähentämättömälle tasolle, voi olla merkitystä. Asiaa ei kuitenkaan ole toistaiseksi tutkittu.

2 Työeläketurvan riittävä taso

Työeläketurvan riittävään tasoon liittyviä selvitystarpeita

- miten paljon elinaikakerroin pienentää kuukausieläkettä eri eläkkeelle siirtymisenvaihtoehtoissa ja eri tulotasoilla?
- miten pitkällä lisätyöskentelyllä elinaikakertoimen eläkettä pienentävä vaikutus voitaisiin eliminoida?
 - herkkyyksianalyysi: elinaikakertoimen kehitysvaihtoehdot ja kannustekarttumavaihtoehdot
- miten paljon työntekijän työeläkemaksun vähentäminen pienentää kuukausieläkettä eri tulotasoilla?
 - herkkyyksianalyysi: vaikutukset eri maksunkehityksillä
- eläkekattumaproosenttien vaikutukset työeläketurvan tasoon sekä niiden kustannusten ja hyödyn kohdentuminen erilaisissa työuravaihtoehtoissa sekä vaikutus työuran pidentämiseen
- miten paljon työkyvyttömyyden alkamisen myöhentyminen x, y, z vuodella vaikuttaa työeläketurvan tasoon?
- (vanhuus)eläkkeellä olevien työhön osallistumismahdollisuuksien edistämismuutokset
 - liittyy myös työvoiman tarpeen kehitykseen
- eläkkeellä työhön osallistuvien verotuksen vaikutukset

2.1 Elinaikakertoimen vaikutus eläkkeeseen

Elinaikakertoimen vaikutus vanhuuseläkkeeseen on prosenteissa ilmaistuna sama tulotasosta riippumatta. Kansaneläke kuitenkin kompensoi alle keskieläketason työeläkkeensaajille osittain elinaikakertoimen vaikutusta.

Työkyvyttömyyseläkkeiden osalta elinaikakertoimen vaikutus on monimutkaisempi. Elin-aikakerroin pienentää työkyvyttömyyseläkkeen ansaittua eläkkeen osaa, mutta ei tulevan ajan eläkkeen osaa. Tällöin vaikutus on sitä pienempi mitä nuorempana työkyvyttömyyseläketapahtuma on, jos mukana on myös tulevan ajan osaa. Vaikutus siis riippuu sekä eläketapahtumavuodesta että kertyneen ja tulevan ajan eläkkeen suhteesta.

Jos nuorelle työelämään kiinnittymättömälle henkilölle myönnetään vain ansaittu eläke, vaikutus työeläkkeeseen on prosenteissa sama kuin eläketapahtumavuonna vanhuuseläkkeelle jäävällä. Tällaisissa tapauksissa eläke on euroissa hyvin pieni ja mitä todennäköisimmin henkilö tulee saamaan takuueläkettä tai ainakin kansaneläkettä, jotka kompensoivat joko täysin tai puolittain elinaikakertoimen vaikutuksen.

Luvussa 5.9 tarkastellaan laajemmin työuran pituuden vaikutusta työkyvyttömyys- ja vanhuuseläkkeen tasoon ja elinaikakertoimen merkitystä eläketasoille. Siinä esitetään esimerk-

kilaskelmia, joka havainnollistavat työuran pituuden ja elinaikakertoimen vaikutusta työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkkeelle jäävän henkilön eläkkeen euromäärään ja korvaustasoon.

2.2 Elinaikakertoimen eläkettä pienentävän vaikutuksen poistava lisätyöskentely

Elinaikakertoimen kehitysvaihtoehtoja on tarkasteltu luvussa 1.3.

Alla olevassa taulukossa on esitetty, miten pitkällä lisätyöskentelyllä voi saada eläkkeen, joka on samansuuruinen kuin eläke, johon ei olisi sovellettu elinaikakerrointa. Peukalosääntönä voidaan pitää sitä, että jos käyttää 63 ikävuoden täyttämisen jälkeen puolet elinajan odotteen pidentymisestä työhön, niin saa eläkkeen, joka on elinaikakertoimella vähentämättömän suuruinen.

Taulukko 1. Elinaikakertoimen vaikutuksen kompensoiva työskentely. Elinaikakerroinarviot perustuvat Tilastokeskuksen 2009 väestöennusteeseen.

Syntymä- vuosi	Iän 63 täyt- tämivuosi	63-vuotiaan elinajano- dote	Elinaika- kerroin	Kompensoiva työskente- ly 63 vuoden täyttämisen jälkeen		63-vuotiaan elinajan muutos vuodesta 2010
				Eläke 50 % palkasta	Eläke 60 % palkasta	
1947	2010	21,4	1,000	0 kk	0 kk	0 kk
1957	2020	23,2	0,930	10 kk	11 kk	1 v 9 kk
1967	2030	24,8	0,876	1 v 6 kk	1 v 9 kk	3 v 5 kk
1977	2040	26,3	0,833	2 v 1 kk	2 v 6 kk	4 v 11 kk
1987	2050	27,6	0,799	2 v 8 kk	3 v 1 kk	6 v 2 kk

Lähde: Kalle Elo, Tapio Klaavo, Ismo Risku ja Hannu Sihvonon: Lakisääteiset eläkkeet. Pitkän aikavälin laskelmat 2009. Eläketurvakeskuksen raportteja 2009:4, liite 4.

Myös työkyvyttömyyseläkkeelle siirtynyt voi kompensoida elinaikakertoimen vaikutusta lisätyöskentelyllä. Työskentelemällä eläkeaikana eläkkeensaaja voi kartuttaa lisää vanhuuseläkettä 1,5 prosenttia vuosiansioistaan. Tämän lisäpalan eläkkeensaaja saa hakemuksesta 63-vuotiaana. Koska työkyvyttömyyseläkkeellä voi työskennellä vain rajoitetusti verrattuna eläkettä edeltävään ansiotasoon ja koska eläkkeen karttumisprosentti ikääntyneenä on alhaisempi kuin ei-eläkkeellä olevalle, on elinaikakertoimen vaikutuksen kompensoiva työskentely työkyvyttömän maksimaalisella palkkatasollakin huomattavasti pidempi kuin edellä esitetyssä taulukossa. Kompensoivan työskentelyn vaatimaan aikaan vaikuttavat vanhuuseläketilanteeseen verrattuna myös ansaitun eläkkeen osuus koko eläkkeestä ja työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisajankohta. Jos esimerkiksi 1977 syntyneellä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisvuosi on 2020 ja ansaittu eläke on puolet koko työkyvyttömyyseläkkeestä, elinaikakertoimen kompensoiva työskentely tarkoittaisi (eläkkeen ollessa 50 % edeltäneestä ansiotasosta) 3,4 vuotta.

Edellä sanottu perustuu ns. periodikohtaisiin elinajanodotteisiin, jotka lasketaan tietyn kalenterivuoden (esimerkiksi vuoden 2010) kuolemanvaaraluvuista. Kun elinikä on jatkuvasti

pidentynyt, nämä odotteet todennäköisesti aliarvioivat kohorttikohtaisia eli tietyn syntymävuosiluokan (esimerkiksi vuonna 1947 syntyneet) ns. kohorttikohtaista elinajanodotetta.

Kohorttikohtainen elinajanodote kasvaa kuitenkin periodikohtaista odotetta hitaammin. Esimerkiksi vuonna 2050, jolloin vuonna 1987 syntynyt kohortti täyttää 63 vuotta, kompensoivaa työtä vaadittaisiin edellä olevan taulukon mukaan 3 vuotta ja 1 kuukausi. Periodikohtaisesti laskettu 63-vuotiaan elinajanodote olisi pidentynyt 6 vuotta ja 2 kuukautta vuodesta 2010, kun taas kohorttikohtaisesti laskettu 63-vuotiaan odote olisi pidentynyt 5 vuotta ja 2 kuukautta. Tämä merkitsee sitä, että kohorttikohtaisen elinajanodotteen toteutuessa elinaikakertoimen vaikutuksen kompensoiva työskentely olisi 60 prosenttia jäljellä olevasta elinajasta taulukossa esitetyn 50 prosentin asemesta. Tarkka prosenttiluku vaihtelee jonkin verran riippuen syntymäkohortista.

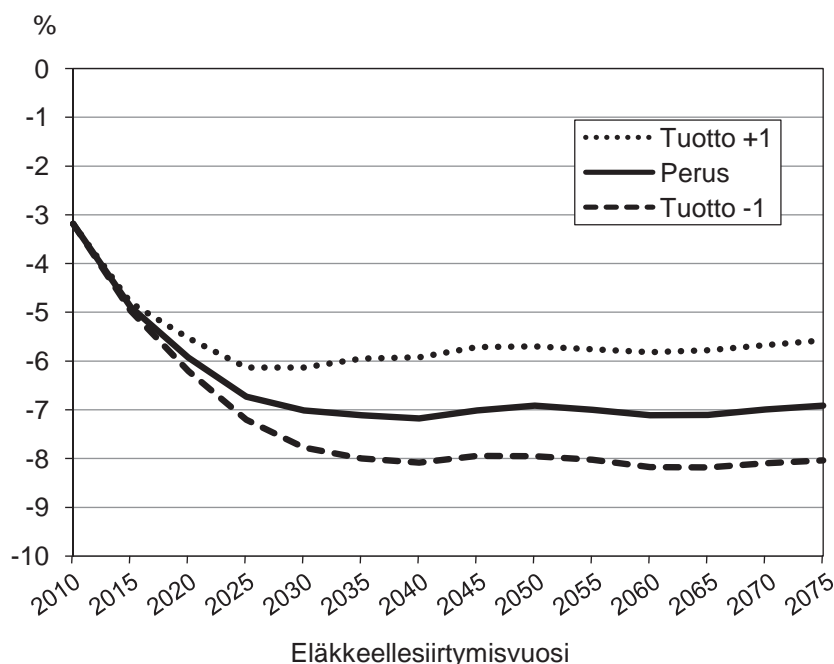
Luvussa 5.10 on tarkasteltu lähemmin periodi- ja kohorttikohtaisten laskelmien eroja.

2.3 Työntekijän eläkemaksun vaikutus kuukausieläkkeeseen

Työntekijän työeläkemaksu otettiin käyttöön vuonna 1993. Luvussa 5.11 on tarkasteltu työeläkemaksun vaikutusta eläkkeen alkumäärään, kun vertailukohtana on tilanne, jossa työeläkemaksun osuutta ei vähennetä työansioista eikä se vaikuta työeläketurvan indekseihin. Esimerkkinä on henkilö, joka tekee 43 vuoden työuran 23-vuotiaasta 65-vuotiaaksi. Henkilön ansiokehitys noudattaa työeläketurvan aktiiviajan indeksejä (TEL -puoliväli-indeksiä ja palkkakeroa), joihin työntekijän työeläkemaksun muutokset eivät ole vaikuttaneet. Riippumatta ansiokehitysurasta ja tulotasosta työntekijän työeläkemaksun suhteellinen vaikutus eläkkeeseen on yhtäpitävä laskelmien kanssa, kun vertailukohtana on saman tulotason ja ansiokehityksen omaava henkilö, jonka eläkkeeseen työeläkemaksu ei ole vaikuttanut.

Eläkkeet on laskettu vuodesta 2005 käytössä olleella vuositekniikalla. Työntekijän työeläkemaksu on laskelmissa vuoteen 2010 asti sellaisena kuin se on toteutunut. Jaksolla 2011–2075 työeläkemaksun kehitys noudattaa Eläketurvakeskuksen PTS2009-laskelmissa saatuja perusuran tuloksia. Herkkyyslaskelmat on tehty PTS-laskelmien eläkemaksukehityksillä, joissa on oletettu rahastojen tuotto yhdellä prosenttiyksiköllä perusuran tuottoa pienemmäksi tai suuremmaksi. Palkkakeroa vuoden 2011 jälkeiselle ajalle laskettaessa oletuksena on, että ansiotason reaaliomuutos on 1,75 prosenttia vuotta kohti.

Kuva 1. Työntekijän työeläkemaksun vaikutus eläkkeen alkumäärään eläkkeen alkamisvuoden ja PTS2009-laskelmien eri tuotto-odotusten mukaisten työntekijän työeläkemaksukehitysten mukaan, %.

Vuonna 2010 eläkkeelle siirtyvillä eläke on noin kolme prosenttia pienempi kuin se olisi, jos työntekijän työeläkemaksun osuutta ei olisi vähennetty työansioista eikä sitä olisi otettu huomioon indeksejä laskettaessa. Perusuran mukaisella maksukehityksellä eläkkeen pienennys asettuu vuodesta 2030 alkaen noin seitsemän prosentin tuntumaan ja vaihtoehtoisisilla maksukehitysurilla \pm prosenttiyksikön tuntumaan siitä.

2.4 Ikäriippuvien karttumien ja eläkemaksujen kohdentuminen

Työeläkkeen karttumaprosentti on porrastettu iän mukaan. Iältään 18–52-vuotiaat työntekijät kartuttavat 1,5 prosenttia eläkettä ansioistaan, 53–62-vuotiaat työntekijät 1,9 prosenttia ja 63–67-vuotiaat 4,5 prosenttia. Korotettujen karttumien tarkoituksena on kannustaa ihmisiä jatkamaan töissä pitempään. Korkeamman karttuman vastapainoksi 53 vuotta täyttänyt palkansaaja joutuu maksamaan korkeampaa palkansaajamaksua. Palkansaajamaksu on mitoitettu niin, että 53–67-vuotiaiden ja alle 53-vuotiaiden palkansaajamaksujen suhde on sama kuin karttumaprosenttien 1,9 ja 1,5 suhde ($1,9/1,5=1,27$). Kokonaismaksuprosentti on kuitenkin sama kummallakin ryhmällä. Työnantajien maksuosuus on 53 vuotta täyttäneiden osalta matalampi kuin alle 53-vuotiailla.

Luvussa 5.12 on selvitetty, millaista osuutta 53–62-vuotiaan palkansaajamaksun korotus vastaa korotetusta karttumasta. Esimerkkilaskelmien perusteella voidaan päätellä, että korotettu maksu vastaa noin 20–30 prosenttia korotetun karttuman arvosta. Prosenttiosuus riippuu valitusta diskonttaustasosta sekä esimerkkihenkilön sukupuolesta. Koska naisten keskimääräinen

kuolleisuus on miehiä matalampi, niin korotettu karttuma vaikuttaa eläkkeen pääoma-arvoon naisilla enemmän kuin miehillä. Tulos merkitsee, että 53–62 vuoden iässä 0,4 prosenttiyksikön karttuman nousu on huomattavasti suurempi kuin korotetulla lisämaksulla voidaan rahoittaa.

Kannustinkarttumaa aletaan maksaa 63 vuoden iässä. Luvussa 5.12 on selvitetty myös sitä, onko kannustinkarttuma aktuaarisesti neutraali. Aktuaarisella neutraalisuudella tarkoitetaan sitä, että saatujen etuuksien pääoma-arvo on yhtä suuri kuin maksettujen maksujen pääoma-arvo. Työssä jatkaminen pidempään kasvattaa kuukausieläkkeen määrää mutta eläkkeelläoloaika lyhenee ja eläkemaksuja joutuu maksamaan pitemmän ajan.

Tulokset riippuvat sukupuolesta, diskonttaustekijästä ja siitä, kuinka suuri eläke on suhteessa palkkaan. Seuraavat tulokset perustuvat kolmen prosentin diskonttaustekijään. Jos karttunut eläke on 50 prosenttia palkasta, niin mies kartuttaa eläkettä ikävilillä 63–64 vuotta hieman enemmän kuin eläkemaksun määrällä. Tämän jälkeen maksun ja eläkepääoman suhde kääntyy. Naisille kannustinkarttuma on ”ylikompensoiva” tai neutraali aina 66 vuoden ikään.

Jos eläke on 60 prosenttia palkasta, niin taloudellinen kannustin työssä jatkamiseen on molemmilla sukupuolilla selvästi matalampi kuin karttuneen eläkkeen ollessa 50 prosenttia palkasta. Miesten kohdalla 63 ikävuoden jälkeen maksettujen eläkemaksujen nykyarvo on korkeampi kuin eläke-etuuden nykyarvon kasvu. Naisten kohdalla työskentely 65 ikävuoteen asti kasvattaa eläke-etuuden nykyarvoa enemmän kuin maksettujen maksujen nykyarvo.

Miesten kohdalla kahden prosentin diskonttaustekijällä työssä jatkaminen 66 vuoden ikään asti kasvattaa eläkkeen arvoa määrällä joka ylittää työeläkemaksun. Diskonttaustekijän ollessa neljä prosenttia työssä jatkaminen 63 ikävuoden jälkeen kasvattaa eläkkeen arvoa vähemmän kuin eläkemaksujen määrällä.

Naisten kohdalla kahden prosentin diskonttaustekijällä työssä jatkaminen 68 vuoden ikään kasvatti eläke-etuuksien pääoma-arvoa enemmän kuin 63 ikävuoden jälkeen maksettujen maksujen pääoma-arvo. Neljän prosentin diskonttaustekijällä työssä jatkaminen 65 vuoden ikään kasvatti eläke-etuuksien pääoma-arvoa eläkemaksuja enemmän.

Yhteenvedoksi voidaan todeta, että kannustinkarttuma on aktuaarisesti verraten neutraali. Tulos riippuu siitä, kuinka paljon henkilö arvostaa nykytuloa verrattuna tulevaisuuden tuloon. Pidemmästä elinajanodotteesta johtuen kannustinkarttuma on naisille edullisempi kuin miehille.

2.5 Karttumaprosenttien vaikutukset työeläketurvan tasoon

Eläkekartumat ovat yksi keino säädellä eläketasoa. Periaatteessa esimerkiksi matalat karttumaprosentit johtavat pieniin eläkkeisiin ja voisivat siten kannustaa pitempään työuraan. Vaatimattomaksi koettu eläketurva johtaisi kuitenkin korvaaviin järjestelmiin.

Eläkekarttumaprosenttien porrastuksella ei ole vaikutusta työurien pidentymiseen niillä ikäalueilla, joissa ei ole realistista vaihtoehtoa eläkkeelle siirtymiseen. Vaikutukset kohdistuvat 63 ikävuoden ympärille. Nykyisellä 4,5 prosentin kannustinkarttumalla on arvioitu olevan työssä jatkamista lisäävä vaikutus.

Karttumaprosenttien vaikutus työuran pidentymiseen

Työssä jatkamiseen vaikuttavia tekijöitä ovat laajasti tarkastelleet Eila Tuominen ja Raija Gould: *Tutkimustietoa lainmuutosten vaikutuksista ja muista työssä jatkamista selittävästä tekijöistä*, teoksessa Hannu Uusitalo, Mikko Kautto ja Christina Lindell (toim.): *Myöhemmin eläkkeelle. Selvityksiä ja laskelmia*. Eläketurvakeskuksen selvityksiä 2010:1. <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=64589>

Työssäkäynnistä ja eläkkeellä olosta saatu nettohyöty määrittelee ikääntyneiden työntarjonnan. Eläkejärjestelmään liittyvillä taloudellisilla kannustimilla on merkitystä ikääntyneiden työmarkkinoille osallistumiseen. Niiden merkitys ei kuitenkaan ole kovin suuri. Tämä koskee myös kannustinkarttumaa.

Valkosen ja Määttäsen tutkimuksessa (Tarmo Valkonen ja Niku Määttänen: *Varallisuus ja eläkkeelle siirtyminen*. Eläketurvakeskuksen raportteja 2010:1, <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=64625>) on mallinnettu ikääntyneempien työntekijöiden eläkkeiden karttumamuutosten vaikutusta. Raportissa on tutkittu kahden muutoksen vaikutusta. Ensimmäisessä muutoksessa eläkkeen nostamista koskevia ikärajoja nostetaan kahdella vuodella ja samalla poistetaan kannustinkarttuma ikävuosilta 63 ja 64. Vanhuuseläkettä voisi siis nostaa aikaisintaan 64-vuotiaana ja karttumaprosentti olisi 1,9 ikävuoteen 65 asti. Jos eläkettä alkaa nostaa jo 64-vuotiaana, siihen liittyy sama varhennusvähennys kuin nykyisessäkin järjestelmässä. Toisessa muutoksessa ikärajoja nostetaan muuten samalla tavalla, mutta kannustinkarttuma jätetään ennalleen, eli se alkaa 63 vuoden iästä. Tulosten mukaan rationaalinen työntekijä reagoi muutoksiin niin, että ensimmäinen muutos nostaisi keskimääräistä työnjättöaikaa 63,5 vuodesta 64,4 vuoteen eli hieman alle yhdellä vuodella ja toinen muutos jonkin verran enemmän eli 1,3 vuodella. Mallin käyttökelpoisuutta vähentää mm. se, että siinä kehitetty elinkaarimalli sisältää pelkästään vanhuuseläkkeen.

Myös haastattelu- ja kyselytutkimuksissa on saatu tuloksia, joiden mukaan kannustinkarttuma vaikuttaa työssä jatkamiseen. Tuominen ym. tutkimuksessa (Tuominen Eila, Mervi Takala, Kati Ahonen ja Seppo Karisalmi: *Palkansaaajien eläkeaikomukset 2000-luvulla*. Julkaisussa Tuominen E., Takala M. ja Forma P.(toim). *Työolot ja työssä jatkaminen*. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2010:2. Helsinki. <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=64853>) on selostettu kahden mittarin antamia tuloksia, joita voi tulkita kannustinkarttuman näkökulmasta. Ensiksikin on kysytty, missä iässä arvioi jäävänsä kokoaikaiselle eläkkeelle. Molempina tutkimuskertoina (2003 ja 2008) hieman yli neljäsosa vastaajista ilmoitti haluavansa eläkkeelle aikaisintaan 64-vuotiaana. Halukkuus työssä jatkamiseen ei siten ollut lisääntynyt. Tulosta voisi tulkita myös niin, että kannustinkarttuman voimaantulo vuonna 2005 ei ole lisännyt kiinnostusta jatkaa työssä 63 iän jälkeen. Toinen mittari liittyi suoraan kannustinkarttumaan. Haastattelussa kysyttiin, lisääkö suurempi eläkkeen kertymisprosentti halukkuutta jatkaa työssä yli 63-vuotiaana. Jatkamismahdollisuuksiinsa uskovien osuus oli kasvanut 16 prosentista 24 prosenttiin. On siten aikaisempaa todennäköisempää, että ne jotka aikovat jatkaa työssä pitkään voivat myös toteuttaa aikomuksensa.

Karisalmi ym. seurantatutkimuksessa (Karisalmi Seppo, Eila Tuominen ja Kasimir Kaliva: *Eläkeaikomukset ja eläkkeellesiirtyminen*. Seurantatutkimus *Joustava eläkeikä* -tutkimuksen aineistosta. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2008:2. <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=63415>) on analysoitu kannustinkarttuman merkitystä kahdella tavalla. Ensin on tutkittu sitä, mitkä tekijät (mukaan lukien kannustinkarttuman vetovoima) vaikuttavat siihen, että haluaa suuremman eläkkeen vuoksi jatkaa työssä 63 iän jälkeen. Tulokset osoittivat, että kannustinkarttuman vetovoima lisääntyi iän myötä. Lisäksi suurempi eläke houkutteli enemmän miehiä kuin naisia, korkea-asteen koulutettuja enemmän kuin perusasteen suorittaneita, työkykynsä hyväksi arvioivia ja työtä tärkeimpänä elämänalueena pitäviä. Myös työhön liittyvät tekijät vaikuttivat. Työnantajan työssä jatkamista tukeva toiminta lisäsi myös kannustinkarttuman vetovoimaa, henkisesti raskas työ taas vähensi sitä. Lisäksi voitiin todeta, että henkilöt jotka arvioivat eläkeaikaisen toimeentulonsa hyväksi, eivät olleet kiinnostuneita jatkamaan työssä suuremman eläkkeen vuoksi.

Toiseksi tässä tutkimuksessa on analysoitu sitä, mitkä tekijät selittävät tosiasiallista eläkkeelle siirtymistä. Tässä analyysissä kannustinkarttumaa koskeva kysymys oli selittävänä tekijänä mallissa mukana. Eläkkeelle siirtymistä koskeva analyysi osoitti, että todennäköisyys siirtyä eläkkeelle vasta 63 iän jälkeen oli noin kolminkertainen niillä, jotka uskoivat kannustinkarttuman vaikuttavan työssä jatkamiseen, verrattuna niihin, joita kannustinkarttuman antama parempi eläke ei houkuttellut.

2.6 Työkyvyttömyyden alkamisen vaikutus työeläketurvan tasoon

Työkyvyttömyyseläkkeen alkumäärä euroissa on sitä suurempi mitä myöhemmin eläke alkaa, mutta eläkkeen korvausaste (eläkkeen alkumäärä suhteessa palkkaan) muodostuu sitä matalammaksi mitä pidempi työura on. Korvausasteen alenemiseen vaikuttaa elinaikakerroin. Eläkkeen alkamisajankohdan elinaikakerrointa sovelletaan karttuneen eläkkeen osaan. Lisäksi korvausasteen alenemiseen vaikuttaa se, että karttunut eläke on indeksoitu 80 prosentin painolla ansiotason kehitykseen, eli vanha eläkekarttuma ei kasva ansiotason vauhtia. Sen sijaan iän mukana pienenevä kertakorotus ei vaikuta eläkkeen alkumäärään, koska kertakorotus tehdään vasta viiden eläkkeellä olovuoden jälkeen.

Alla olevassa taulukossa työkyvyttömyyseläke alkaa i'issä 40–60 ja vanhuuseläke iässä 63. Taulukosta nähdään viiden, kymmenen jne. vuoden työuran pidentymisen vaikutukset työkyvyttömyyseläkkeen tapauksessa.

Esimerkki perustuu seuraaviin oletuksiin:

- 1) Syntymävuosi 1970 (merkitystä elinaikakertoimen vuoksi)
- 2) Työura alkaa iässä 25 vuotta jolloin palkka 2 313 €/kk
- 3) Työnteko jatkuu katkeamattomana eläkkeelle siirtymiseen saakka
- 4) Esimerkkihenkilön ansiotaso kasvaa ansiotasoindeksin nopeudella 1,75 prosenttia vuodessa. (Kuukausiansio 3 000 € vuonna 2010).
- 5) Elinaikakerroin syksyllä 2009 julkaistun ETK:n pitkän aikavälin laskelman mukaisena.

Taulukko 2. Työkyvyttömyys- ja vanhuuseläkkeen alkumäärä ja korvaustaso eläkkeen alkamisiin mukaan.

	Palkka	Eläke		Elinaikakertoimen vaikutus	
Ikä	€/KK	€/KK	% palkasta	€/KK	% palkasta
40	3 000	1 682	56,1	-5	-0,2
45	3 272	1 769	54,1	-40	-1,2
50	3 568	1 843	51,6	-92	-2,6
55	3 892	1 919	49,3	-166	-4,3
60	4 244	2 024	47,7	-270	-6,4
63	4 471	2 081	46,5	-345	-7,7

Asiaa on tarkasteltu laajemmin luvussa 5.9.

3 Työeläketurvan rahoituksen kestävyys

Työeläketurvan rahoituksen kestävyteen liittyviä selvitystarpeita

- rahastointiasteen ja vanhuuseläkerahastoinnin kehittämisvaihtoehdot annettujen eläkelupausten varmistamiseksi, sukupolvien välisen luottamuksen ja oikeudenmukaisuuden turvaamiseksi sekä julkisen talouden tasapainon vahvistamiseksi
 - liittyy myös työeläketurvan riittävään tasoon
- työeläkemaksujen kehitys vuoden 2014 jälkeen ja pitemmällä aikavälillä
 - liittyy rahastointiasteen kehitykseen
- rahastointitekniikoiden kehittäminen parhaiden mahdollisten sijoitustuotosten tavoittelemiseksi
 - liittyy työeläkemaksujen kehitykseen

Tässä selvityksessä ei käsitellä rahastointitekniikoiden kehittämistä, koska asia on selvittävänä sosiaali- ja terveysministeriössä. Vuonna 2010 on julkaistu kaksi selvitystä:

Yksityisten alojen työeläkejärjestelmän vakavaraisuussäntelyn uudistamista selvittäneen laaja-alaisen työryhmän selvitys. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:12. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1082856&name=DLFE-11454.pdf.

Yksityisten alojen työeläkejärjestelmän vakavaraisuussäntelyn uudistamista selvittäneen asiantuntijatyöryhmän selvitys. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:14. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1082856&name=DLFE-11455.pdf. Työuraryhmän raportissa on tarkasteltu TyEL:n rahoitusvaihtoehtoja (liite 5.)

3.1 Eläkemenojen, maksujen ja rahastojen kehitys

Syksyllä 2010 Eläketurvakeskus päivitti vuonna 2009 julkaistun pitkän aikavälin laskelman 2009 (Kalle Elo, Tapio Klaavo, Ismo Risku ja Hannu Sihvonon: *Lakisääteiset eläkkeet. Pitkän aikavälin laskelmat 2009*. Eläketurvakeskuksen raportteja 2009:4. <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=64313>). Päivitetty laskelma on esitetty luvussa 5.15. Tässä esitetään laskelman keskeisten tulosten tiivistelmä.

Laskelmissa on päivitetty vuoden aikainen talouskehitys sekä oletukset tulevasta suhdannekehityksestä lähivuosille. Väestöennustetta tai pidemmän aikavälin kehitysnäkymiä ei ole muutettu. Uusien laskelmien perusteella työeläkkeiden rahoitusnäkymät ovat lähivuosisikymmenien osalta vuosi sitten vallinnutta näkemystä valoisammat. Keskimääräisen etuustason kehityksessä tai eläkkeiden rahoitusasemassa pidemmällä aikavälillä ei ole tapahtunut mairittavia muutoksia.

Päivitetyn laskelman mukaan eläkemenojen suhde palkkasummaan ei kasva kuluvan vuosikymmenen aikana aivan yhtä nopeasti kuin vuoden 2009 laskelman perusteella näytti käyvän. Ero johtuu myönteisemmästä työllisyyskehityksestä. Oleelliset erot sisältyvät

TyEL-maksun ja varojen kehitykseen. Vuosien 2009 ja 2010 sijoitustuottojen muutokset ja menoprosentin alentuminen laskelmien välillä mahdollistavat aiempaa arviota matalamman maksutason vuodesta 2015 lähtien.

Laskelman mukaan työeläkemeno suhteessa palkkasummaan ovat korkeimmillaan 2030-luvun alussa, noin 33,5 prosenttia suhteessa palkkasummaan. Sen jälkeen ne hieman alenevat. TyEL-maksu nousee nykyisestä 21,6 prosentin tasosta noin 26 prosenttiin vuonna 2026, jonka jälkeen maksu pysyy samalla tasolla.

Maksun kehitystä voidaan tarkastella tasaukseen ja rahastointiin käytettävien osuuksien näkökulmasta. Tasausosa käytetään vuotuisen eläkemeno rahoittamiseen ja rahastoitava maksu rahastoidaan tulevaisuudessa maksettavien vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeiden varalle. Maksutason nousu on seurausta tasausmaksun noususta. Rahastoitavat maksun osat pysyvät 4–5 prosentissa palkkasummasta.

Alla oleva taulukko kuvaa TyEL-eläkkeiden vuotuista kartutusta, karttumien purkautumista ja karttumien kumuloitunutta arvoa sekä TyEL-varoja ja vuotuisia rahavirtoja vuoden 2009 laskelmaan perustuen. Luku 5.15 sisältää vastaavat taulukot YEL- ja MyEL-eläkkeistä.

Taulukko 1. TyEL-eläkekarttumien arvo, varojen määrä ja rahavirrat vuosina 2009–2025.

Palkkasumma ja eläkekarttumien arvo (mrd. € käyvin hinnoin)					
	2009	2010	2015	2020	2025
Palkkasumma, mrd. € [a]	46,9	46,4	59,0	70,1	84,0
Kartutetut eläkkeet 31.12.v-1	263,5	272,6	343,5	424,9	516,7
Vuonna v maksetut eläkkeet	-9,9	-10,5	-14,1	-18,6	-23,5
Vuonna v kartutetut eläkkeet [b]	8,2	8,2	9,9	11,7	13,8
Korko*	10,8	14,3	19,7	24,3	29,5
Kartutetut eläkkeet 31.12.v [c]	272,6	284,6	359,1	442,4	536,4
Varat ja rahavirrat (mrd. € käyvin hinnoin)					
Varat 31.12.v-1	72,4	77,2	98,5	127,3	161,9
Eläkemaksu	10,1	10,1	14,2	18,0	22,4
TVR-maksu**	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5
Sijoitustuotto	4,8	3,8	5,8	7,3	9,3
TyEL-meno	9,9	10,5	14,1	18,6	23,5
Muu eläkemeno***	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3
Hoitokulut	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5
Varat	77,2	80,3	103,9	133,6	169,7
Suhdelukuja (%)					
Kartutetut el / palkkas. [b/a]	17,5	17,8	16,9	16,7	16,4
Rahastointiaste [d/c]	28,3	28,2	28,9	30,2	31,6

* Reaalinen diskonttokorko 4,0 %, nimelliskorko vaihtelee inflaation mukaisesti.

** Maksu työttömyysjaksojen aikaisesta eläkevakuutuksesta.

*** Tasausjärjestelmän kautta nettomaksu TEL-lisäturvan ja MEL:n rahoitukseen.

3.2 TyEL-maksun vakiotaso

Eläketurvakeskuksen PTS-peruslaskelma kuvaa vallitsevan lainsäädännön mukaista TyEL-maksun tulevaa kehitystä. Vaihtoehtoinen tapa arvioida TyEL-maksun nostotarvetta on etsiä

maksulle vakiotaso, joka odotusarvoisesti riittäisi TyEL-menojen rahoittamiseen laskentajaksole ja lisäksi laskentajakson lopussa tulee olla varoja niin paljon, että samaa maksutasoa voitaisiin pitää yllä tästä eteenpäinkin (olettaen, että eläkemenot suhteessa palkkasummaan pysyvät päätevuoden tasolla ja palkkasumman kasvu olisi jatkossa ansiotason kasvun mukainen).

Vuonna 2010 tehdyn PTS-laskelman päivityksen perusteella vuodesta 2011 lähtien sovellettava 25,0 prosentin vakiomaksutaso olisi riittävä TyEL-menojen pysyvään rahoittamiseen. Vuonna 2007 vakiomaksun tasoksi arvioitiin 24,3 prosenttia. (jota olisi sovellettu vuodesta 2008 eteenpäin). Vastaavasti vuonna 2009 riittäväksi TyEL-maksun vakiotasoksi arvioitiin 25,4 prosenttia (jota olisi sovellettu vuodesta 2010 eteenpäin).

Taulukko 2. TyEL-meno, -maksu ja -varat prosenttia palkkasummasta.

	2010	2015	2020	2025	2050	2075
Meno	21,4	23,2	25,8	27,7	28,7	28,9
Maksu	21,6	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0
Varat 31,12,v	179	198	216	227	227	223

Vakiotasoista maksua on tarkasteltu laajemmin luvussa 5.15.

3.3 Nuorten aikaistetun työhön menon vaikutukset työeläkkeiden rahoitukseen ja keskieläkkeeseen

Luvussa 5.16 on esitetty laskelmia työurien aikaistamisesta. Laskelmissa on oletettu aikaistamisen koskevan koko ikäluokkaa. Vertailutason muodostaa perusura, joka on ETK:n syksyn 2007 pitkän aikavälin laskelman mukainen (Ks. Biström P., Elo K., Klaavo T., Risku I. ja Sihvonen H.: *Lakisääteiset eläkkeet – Pitkän aikavälin laskelmat 2007*, Eläketurvakeskuksen raportteja 2007:2. <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=60850>). Vaihtoehtolaskelmissa on oletettu, että kukin kohortti siirtyy työelämään yhtä tai kahta vuotta aiemmin kuin perusurassa ja että työuran kokonaispituus kasvaa vastaavasti.

Tulosten mukaan palkkasumma nousee 2 prosenttia (yhden vuoden varhennus) tai 4 prosenttia (kahden vuoden varhennus). Näin ollen vaihtoehtoisissa urissa eläkemenon suhde palkkasummaan alenee aluksi 0,7–1,3 prosenttia. Pitkällä aikavälillä erot perusuraan nähden kuitenkin kutistuvat, koska varhaisemman työhönmenon johdosta karttuu suurempia eläkkeitä. TyEL-maksu alenee enimmillään 0,8 prosenttiyksikköä 2020–2040-luvuilla.

Taulukko 3. Työeläkemeno prosenttia palkkasummasta, kaikki lait.

	2010	2020	2030	2040	2050	2060	2070
Perusura	24,4	31,3	34,4	33,0	31,5	31,0	30,3
Yhden vuoden varhennuksen vaikutus (Perusura - 1), %-yks.	0,0	-0,7	-0,6	-0,6	-0,5	-0,3	-0,2
Kahden vuoden varhennuksen vaikutus (Perusura - 2), %-yks.	0,0	-1,3	-1,3	-1,2	-1,0	-0,6	-0,4

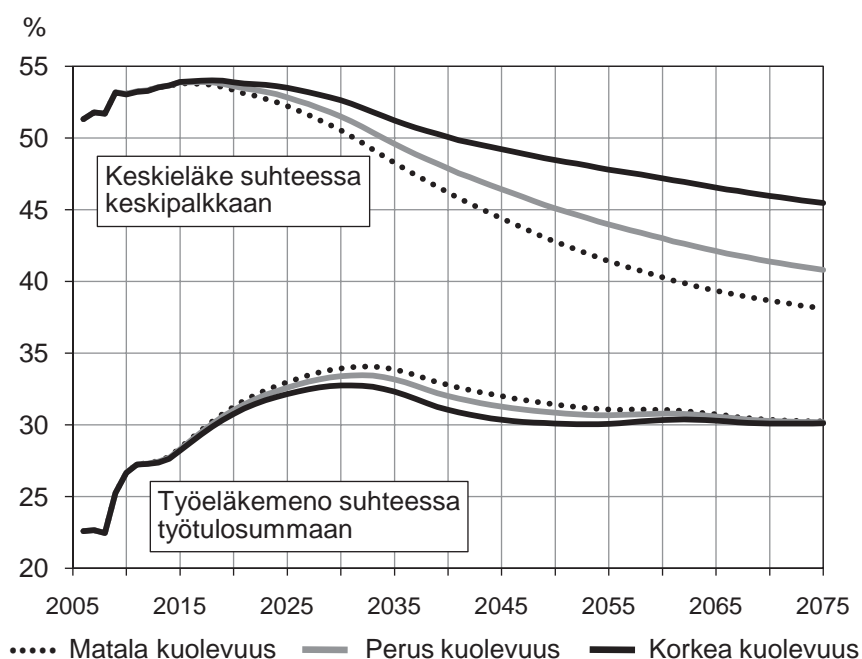
Taulukko 4. TyEL-maksu, prosenttia palkasta.

	2010	2020	2030	2040	2050	2060	2070
Perusura	21,6	23,8	25,1	25,2	25,0	25,4	25,1
Yhden vuoden varhennuksen vaikutus (Perusura - 1), %-yks.	0,0	-0,4	-0,4	-0,4	-0,3	-0,2	-0,1
Kahden vuoden varhennuksen vaikutus (Perusura - 2), %-yks.	0,0	-0,8	-0,8	-0,8	-0,5	-0,5	-0,2

Etuustasossa aiemmin alkaneet työurat näkyvät vasta pitkällä aikajänteellä. Kun työhönmenoa aikaistetaan vuonna 2012, eläkkeiden taso nousee vasta 2040-luvun lopulta lähtien. Yhden vuoden aikaistus työuriin tuottaa pysyvästi noin 1,6 prosenttiyksikköä korkeamman etuustason kuin perusura. Kahden vuoden varhennuksella eläkkeiden nousu on noin 3,2 prosenttiyksikköä perusuraan verrattuna.

3.4 Kuolevuusoletusten vaikutus eläkemenoon, maksuihin ja etuustasoon

Luvussa 5.17 on esitetty Eläketurvakeskuksen syksyllä 2009 julkaiseman pitkän aikavälin laskelman mukainen herkkyystarkastelu kuolevuusoletuksen suhteen. Peruslaskelman lisäksi tarkasteltiin matalan ja korkean kuolevuuden vaihtoehtoa. Matala kuolevuus nostaa jonkin verran eläkemenoja ja korkea kuolevuus puolestaan alentaa niitä. Ero kuitenkin häviää pitkällä aikavälillä. Vaikutus eläkemaksuihin on samantapainen, mutta vielä pienempi. Eläketasoihin kuolevuuden tasolla on elinaikakertoimesta johtuen suuri vaikutus: pidentyvä elinikä alentaa eläketasoa ja peruslaskelmaa hitaampi eliniän nousu taas parantaa niitä suhteessa peruslaskelmaan.

Kuva 1. Keskieläke suhteessa keskipalkkaan ja työeläkemeno suhteessa työtulosummaan eri kuolevuusoletuksilla.

3.5 Työeläkemaksujen ja muiden työvoimakustannusten vaikutus työllisyyteen

Luvussa 5.18 on tutkimuskatsaus, jossa selvitetään mitä tutkimukset kertovat työeläkemaksujen vaikutuksia työllisyyteen. Tutkimuskirjallisuuden perusteella voitaneen päätellä, että eläkemaksujen vaikutukset työllisyyteen pitkällä aikavälillä ovat verraten pieniä ja ne ovat ehdollisia muun verotuksen kehitykselle. Maksujen muutokset heijastuvat ennen pitkää reaali-palkkoihin ja niiden pääasiallinen vaikutus näkyy työvoiman tarjontakäyttyymisen kautta. Tällöin merkittävimmät reaktiot on havaittavissa naisten ja pienempien erityisryhmien työn tarjonnassa. Miesten työvoiman tarjontaan ei eläkemaksujen muutoksella ole havaittu olevan tilastollisesti merkittävää vaikutusta. Reaktiot ovat selvemmin havaittavissa työhön osallistumisen tasolla kuin työtuntien tasolla.

Verotuksen vaikutukset talouskasvuun näyttäisivät teoreettisen kirjallisuuden perusteella olevan vähäisiä ja empiirisen tutkimuksen perusteella vähintäänkin vaikeasti identifioitavissa. Eläkemaksut, jotka merkittävässä määrin ovat vastikkeellisia, eivät tästä näkökulmasta ole talouskasvun näkökulmasta veroluonteisina maksuina kaikkein ongelmallisimmasta päästä.

Työn tarjontaan vaikuttaa muiden henkilö- ja yrityskohtaisten tekijöiden ohella käteen jäävä nettotulo, työn kysyntään taas työvoiman kokonaiskustannus. Eläkemaksujen tai sosiaaliturvamaksujen vaikutusta ei ole juurikaan eroteltu tutkimuksissa tähän väliin jäävästä työn verokiilasta niiden vastikkeellisuudesta huolimatta. Eläkemaksujen vaikutus työllisyyteen seurailee verotuksen vaikutuksista tehtyjen tutkimusten tuloksia, mikä kertoo myös siitä, ettei työeläkemaksujen erillisten vaikutusten tarkastelu välttämättä ole tarkoituksenmukaista.

4 Keskimääräisen eläkkeellesiirtymisiän nosto

Keskimääräisen eläkkeellesiirtymisiän nousuun liittyviä selvitystarpeita

- keskimääräisen eläkkeelle siirtymisiän / eläkkeelle siirtymisiän odotteen kehitysvaihtoehdot
 - joustavan eläkeiän ylärajan nostamisen vaikutukset
- ammatillisen kuntoutuksen aikaistaminen, kuntoutusyhteistyön ja -prosessien toimivuuden sekä kuntoutuksen vaikuttavuuden parantaminen (ks. erityisesti OECD:n arviointilausunto)
 - liittyy työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuuden vähentämiseen/lykkäämiseen ja työhön osallistumisasteen kehittämiseen
- työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuuden kehitysvaihtoehdot
 - tavoitteeksi on asetettu muun muassa masennuksesta aiheutuvien työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuuden puolittuminen ja tule-sairauksista aiheutuvien työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuuden selvä vähentäminen
- osatyökykyisten työmahdollisuuksien kehittämismvaihtoehdot
 - työnantajien kannusteet – vaihtoehtoja
 - liittyy työeläketurvan riittävyteen
- työntekijälähtöisten osa-aikatyömarkkinoiden kehittäminen työhön osallistumisasteen parantamiseksi
- ikääntyvien työssä jaksamisen tukeminen, mm. kevennetyin työjärjestelyin – kehittämismvaihtoehdot
- työnantajien tosiasiallinen suhteutuminen eläkeikää lähestyvien ja vanhuuseläkeiän saavuttaneiden henkilöiden työsuhteen jatkamiseen (vrt. esim. Etlan arviointilausunnossa 2.3.2010 esitetty kanta)
- työsuhteen päättämiskaava vanhuuseläkkeen ehtona – edistääkö vai estääkö työnteon jatkamista?

4.1 Vanhuus ja varhaiseläkeiät Euroopan maissa

Luvussa 5.19 on selvitetty vanhuus- ja varhaiseläkeikiä ja niiden muutoksia Euroopan maissa. Monissa maissa on päätetty nostaa eläkeikiä tai niitä harkitaan nostettavaksi. Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa (2011) on siirrytty joustavaan eläkeikään. Varhaiseläkeiät liittyvät useissa maissa vakuutusajan pituuteen tai ammattiin.

Manner-Euroopan maissa erilaiset varhennetut vanhuuseläkkeet ovat olleet yleisiä ja ne ovat usein sidottuja vakuutusajan pituuteen tai ammattikohtaiseen luokitukseen. Näissä maissa varhaisen eläkkeellesiirtymisen myöntämiskriteereitä on viime vuosina tiukennettu mm. pidentämällä vähentämättömän eläkkeen saamiseksi vaadittavaa vakuutusaikaa ja nostamalla eläkeikiä. Pohjoismaissa erilaiset varhaiseläkejärjestelyt ovat (Tanskaa ja Suomea lukuun ottamatta) olleet harvinaisempia kuin Manner-Euroopan maissa.

Hollannissa on ollut esillä raskaisiin ammatteihin ja pitkään vakuutusaikaan liittyvien varhaiseläkejärjestelyjen luominen. Muutamassa tarkasteltavana olevassa maassa (Portugali, Tanska, Ranska, Itävalta) on varhaiseläkemuotona käytetty tai käytetään edelleen myös työttömyyseläkeputkea.

4.2 Eläkkeellesiirtymisiän odotteen kehitysvaihtoehdot

Eläketurvakeskuksen pitkän aikavälin laskelmassa (2009) on tarkasteltu eläkkeellesiirtymisiän vaihtoehtoja erikseen työkyvyttömyyseläkkeiden ja vanhuuseläkkeiden osalta.

Peruslaskelmassa työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuus alenee nykyisestä tasostaan vuoteen 2025 mennessä 14 prosenttia ja vuoteen 2050 mennessä 25 prosenttia. Vuoden 2050 jälkeen työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuus ei enää muutu. Aleneva työkyvyttömyysalkavuus heijastaa väestön paranevaa terveyttä.

Vaihtoehtoisissa työkyvyttömyysalkavuuslaskelmissa seurataan peruslaskelman mukaista alkavuutta vuoteen 2010 asti, ja tämän jälkeen:

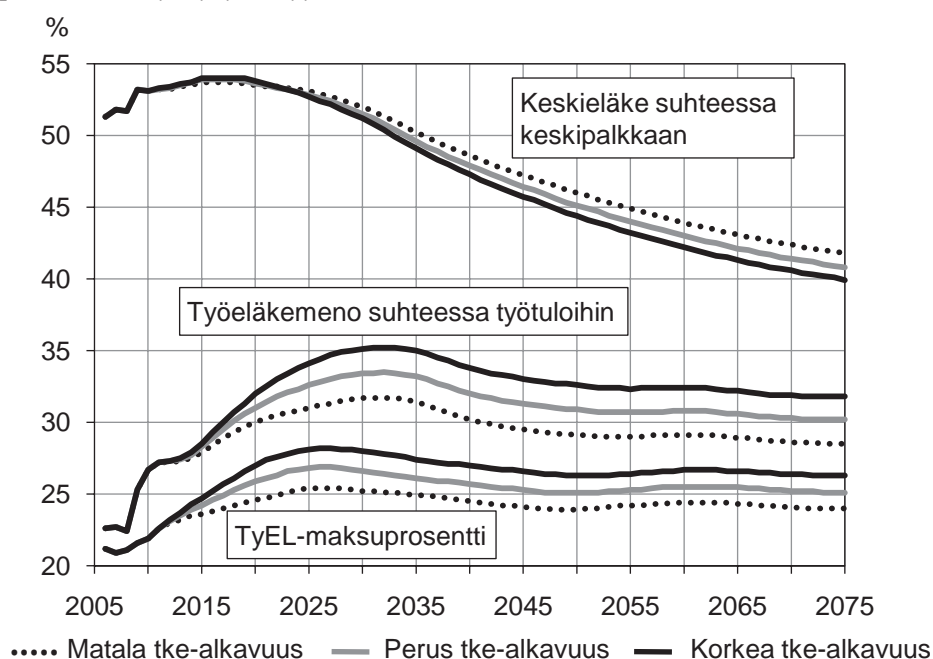
- Matalan työkyvyttömyysalkavuuden vaihtoehdossa työkyvyttömyysalkavuuksien taso puolittuu perusuraan nähden vuoteen 2020 mennessä.
- Korkean työkyvyttömyysalkavuuden vaihtoehdossa työkyvyttömyysalkavuuksien taso nousee 50 prosenttia perusuraan nähden vuoteen 2020 mennessä.

Vuodesta 2020 eteenpäin työkyvyttömyysalkavuudet jäävät perusvaihtoehtoon nähden puolet korkeammalle tai puolet matalammalle tasolle. Koska peruslaskelmassakin työkyvyttömyyseläkealkavuudet alenevat, jäävät työkyvyttömyysalkavuudet matalan alkavuuden laskelmassa huomattavan mataliksi. Vuonna 2025 alkavuuksien taso on 43 prosenttia nykyisin havaituista alkavuuksista, ja vuonna 2050 se on 37 prosenttia nykyisestä tasostaan. Korkean työkyvyttömyysalkavuuden tapauksessa työkyvyttömyysalkavuudet ovat vuonna 2025 nykyistä työkyvyttömyysalkavuutta 28 prosenttia korkeammat ja vuonna 2050 ne ovat 12,5 prosenttia nykyistä tasoaan korkeammat.

Työkyvyttömyysalkavuuden muutokset vaikuttavat täysimääräisesti työllisyyteen. Korkean työkyvyttömyyden laskelmassa työkyvyttömiä suurempi määrä peruslaskelmaan verrattuna näkyy vastaavana vähennyksenä työllisten määrissä. Vastaavasti matalan työkyvyttömyyden laskelmassa käy päinvastoin. Alla olevan taulukon työllisyysasteet havainnollistavat työkyvyttömyysalkavuuden ja työllisyysasteen yhteyttä laskelmissa. Työkyvyttömyyseläkealkavuuden puolittuminen perusuraan nähden nostaisi eläkkeellesiirtymisiän odotetta noin puolelatoista vuodella, alkavuuden nousu puolitoistakertaiseksi alentaisi odotetta 1,3 vuodella.

Taulukko 1. Eläkkeellesiirtymisiän odote ja työllisyysaste eri työkyvyttömyysalkavuuksilla.

	Eläkkeellesiirtymisiän odote			Työllisyysaste		
	Matala	Perus	Korkea	Matala	Perus	Korkea
2008	59,4	59,4	59,4	70,6	70,6	70,6
2010	59,5	59,5	59,5	66,6	66,6	66,6
2015	60,9	60,2	59,6	70,1	69,8	69,4
2020	62,1	60,6	59,3	71,4	70,4	69,4
2025	62,6	61,0	59,7	72,3	70,8	69,3
2030	62,9	61,4	60,1	72,5	70,8	69,2
2050	63,3	61,9	60,6	73,2	70,9	68,8
2075	63,3	61,9	60,7	74,0	71,0	68,5

Kuva 1. Keskieläke suhteessa keskipalkkaan, työeläkemeno suhteessa työtuloihin ja TyEL-maksuprosentti eri työkyvyttömyysalkavuuksilla.**Taulukko 2.** TyEL-meno, -maksu ja -varat (prosenttia palkkasummasta) eri työkyvyttömyysalkavuuksilla.

	Meno			Maksu			Varat		
	Matala	Perus	Korkea	Matala	Perus	Korkea	Matala	Perus	Korkea
2008	18,1	18,1	18,1	21,1	21,1	21,1	148	148	148
2010	22,6	22,6	22,6	21,9	21,9	21,9	173	173	173
2015	23,7	24,0	24,2	23,6	24,2	24,7	174	176	178
2020	25,6	26,5	27,3	24,6	25,9	27,0	184	191	196
2025	26,6	28,0	29,3	25,4	26,8	28,1	192	202	210
2030	27,6	29,1	30,7	25,2	26,6	28,0	199	211	221
2050	27,2	28,7	30,2	23,9	25,1	26,3	208	219	230
2075	27,2	28,7	30,2	24,0	25,1	26,3	223	234	244

Työkyvyttömyysalkavuus vaikuttaa vain vähän eläkkeiden tasoon. Suurin osa työkyvyttömyyden aiheuttamasta eläkekattuman poisjäännistä kompensoituu työeläkkeiden tulevan ajan kattamalla. Myös kansaneläke kompensoi osan työkyvyttömyyden takia menetetystä eläkekattumasta. Työkyvyttömyysalkavuuden vaikutus menoprosenttiin ei vähene edes pitkän ajan kuluessa (päinvastoin kuin työllisyysasteen vaikutus). Työkyvyttömyysalkavuuden nousu 50 prosentilla nostaa TyEL-maksun tasoa runsaan prosenttiyksikön ja vastaavasti työkyvyttömyysalkavuuden puolittuminen alentaa TyEL-maksua runsaan prosenttiyksikön.

Peruslaskelmassa vanhuuseläkkeiden alkavuus alenee vuoteen 2025 mennessä 35 prosenttia ja vuoteen 2050 mennessä 50 prosenttia nykyisestä tasostaan. Vuoden 2050 jälkeen vanhuuseläkkeiden alkavuus ei enää muutu. Aleneva vanhuuseläkealkavuus on yhteydessä elinajan odotteen kasvuun. Toisaalta elinajan odotteen nousu kertoo ikääntyneiden paremmasta terveydestä, toisaalta elinajan kasvaessa elinaikakerroin vähentää aikaisen eläkkeellesiirtymisen houkuttelevuutta.

Vaihtoehtoisissa vanhuuseläkealkavuuslaskelmissa seurataan peruslaskelman mukaista alkavuutta vuoteen 2010 asti. Tämän jälkeen:

- Vanhuuseläkeikä 63 vuotta -laskelmassa vanhuuseläkealkavuudet nousevat siten, että vuodesta 2016 lähtien kaikki vakuutetut siirtyvät eläkkeelle viimeistään 63-vuotiaana.
- Vanhuuseläkeikä 68 vuotta -laskelmassa vanhuuseläkealkavuudet alenevat siten, että vuodesta 2016 lähtien kaikki 63-vuotiaaksi työssä pysyneet jatkavat työssä ikään 68 saakka.

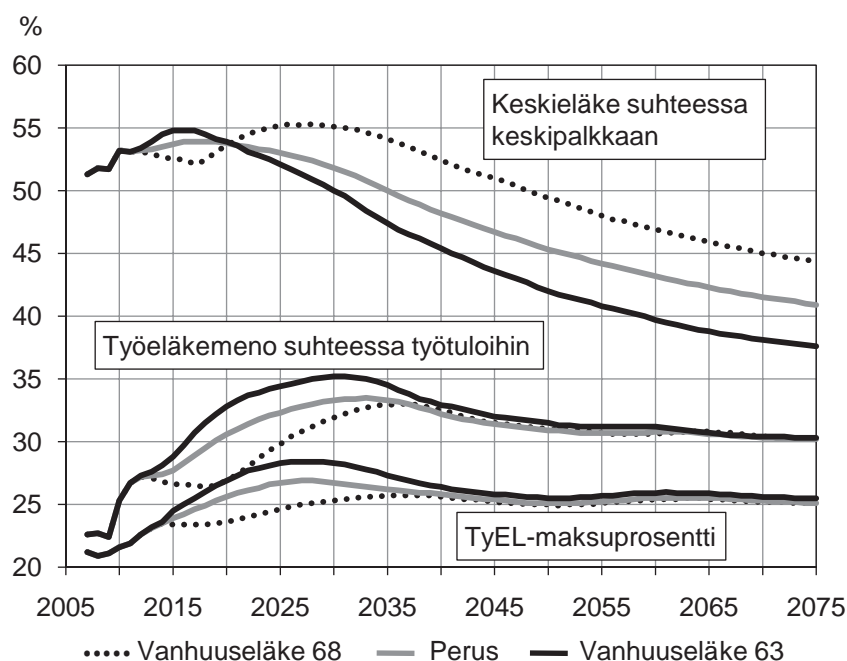
Vanhuuseläkealkavuudet vaikuttavat täysimääräisesti työllisyyteen ja palkkasummaan. Alle 63-vuotiaiden työpanos on kaikissa kolmessa vaihtoehdossa sama.

Alla olevassa taulukossa kuvataan vanhuuseläkealkavuuden vaikutusta eläkkeellesiirtymisiän odotteeseen ja työllisyysasteeseen. Vuoteen 2025 mennessä Vanhuuseläke 68 -vaihtoehdossa eläkkeellesiirtymisiän odote nousee 1,7 vuotta perusuraa korkeammaksi, ja Vanhuuseläke 63-vaihtoehdossa odote jää 1,2 vuotta perusvaihtoehtoa matalammaksi. Pitkällä aikavälillä vanhuuseläkealkavuuden ja työkyvyttömyysalkavuuden vaikutuksia kuvaavissa laskelmissa työllisyys- ja eläkkeellesiirtymisikävaikutukset ovat lähellä toisiaan.

Alla olevasta kuvasta näkyy, että työurien pidentyminen vanhuuseläkeiän alarajasta parantaa eläkkeiden tasoa. Hyvin pitkällä aikavälillä tämän vaikutus meno- ja maksutasoon on jotakuinkin neutraali. Lyhyellä aikavälillä tilanne on erilainen. Jos 63 vuotta täyttäneet jatkavat runsaslukaisesti työssä, niin eläkemeno ja -maksu jäävät selvästi alemmalle tasolle, mutta ajan myös ero pienenee ja jopa häviää, kun pitempään työuraan perustuvat eläkkeet tulevat maksuun. Kuvassa keskieläkkeet sisältävät myös kansaneläkkeen, menot koko työeläkejärjestelmän menot, mutta maksut vain TyEL:n mukaiset maksut.

Taulukko 3. Eläkkeellesiirtymisiän odote ja työllisyysaste eri vanhuuseläkealkavuuksilla.

	Eläkkeellesiirtymisiän odote			Työllisyysaste		
	Vanhuus-eläke 68	Perus	Vanhuus-eläke 63	Vanhuus-eläke 68	Perus	Vanhuus-eläke 63
2008	59,4	59,4	59,4	70,6	70,6	70,6
2010	59,5	59,5	59,5	66,6	66,6	66,6
2015	61,2	60,2	59,7	71,2	69,8	68,8
2020	62,3	60,6	59,6	73,8	70,4	68,2
2025	62,7	61,0	59,8	73,9	70,8	68,4
2030	63,0	61,4	59,9	73,7	70,8	68,2
2050	63,4	61,9	60,2	73,5	70,9	68,0
2075	63,5	61,9	60,2	73,7	71,0	68,0

Kuva 2. Keskieläke suhteessa keskipalkkaan, työeläkemeno suhteessa työtuloihin ja TyEL-maksuprosentti eri vanhuuseläkealkavuuksilla.**Taulukko 4.** TyEL-meno, -maksu ja -varat (prosenttia palkkasummasta) eri vanhuuseläkealkavuuksilla.

	Meno			Maksu			Varat		
	Vanhuus-eläke 68	Perus	Vanhuus-eläke 63	Vanhuus-eläke 68	Perus	Vanhuus-eläke 63	Vanhuus-eläke 68	Perus	Vanhuus-eläke 63
2008	18,1	18,1	18,1	21,1	21,1	21,1	148	148	148
2010	22,6	22,6	22,6	21,9	21,9	21,9	173	173	173
2015	22,6	24,0	25,1	23,4	24,2	25,0	176	176	176
2020	23,4	26,5	28,3	23,8	25,9	27,3	190	191	191
2025	26,0	28,0	29,7	24,8	26,8	28,4	204	202	202
2030	28,0	29,1	30,8	25,4	26,6	28,2	213	211	211
2050	28,6	28,7	29,3	24,9	25,1	25,5	219	219	218
2075	28,6	28,7	29,0	25,1	25,1	25,5	233	234	234

Asiaa on tarkastelu laajemmin julkaisussa Kalle Elo, Tapio Klaavo, Ismo Risku ja Hannu Sihvonen: *Lakisääteiset eläkkeet. Pitkän aikavälin laskelmat 2009*. Eläketurvakeskuksen raportteja 2009. <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=64313>

4.3 Millaiseksi työuran pituus muodostuisi, jos elinajan ja työuran pituuden suhde pysyisi vakiona eliniän pidentyessä?

Luvussa 5.20 on tarkasteltu, miten työuran pituuden tulisi kehittyä, jotta sen osuus säilyisi vakiona eliniän ennustetusta pituudesta. Työuran pituuden mittarina on käytetty työllisen ajan odotetta, joka kuvaa niiden vuosien keskimäärää, joina tietyn ikäisen henkilön voidaan odottaa olevan työsuhteessa tai yrittäjänä jäljellä olevana elinaikanaan. Eliniän mittarina on elinajanodote, joka kuvaa tietyn ikäisen henkilön jäljellä olevien elinvuosien keskimäärää. Tarkastelussa perusvuotena on vuosi 2008. Elinajanodotteiden kehitys tästä eteenpäin perustuu Tilastokeskuksen väestöennusteen 2009 oletuksiin vuoteen 2060 asti.

Laskelman mukaan työllisen ajan pitäisi nousta vuoteen 2025 mennessä 2,1 vuodella ja vuoteen 2055 mennessä 4,8 vuodella, jotta työuran osuus elinvuosista säilyisi vuoden 2008 tasolla eli 53 prosentissa elinvuosista. Miehillä työlliseen aikaan tarvittava lisäys on suurempi kuin naisilla, koska väestöennusteen mukaan miesten elinajanodote kasvaa naisten elinajanodotetta jonkin verran nopeammin. Samoin 50-vuotiailla henkilöillä elinajanodote kasvaa selvästi nopeammin kuin 15-vuotiailla, josta johtuen työllisen ajan kokonaislisäyksestä runsaat puolet tulisi ikävilille 50–74.

Työllisen työvoiman eli 15–74-vuotiaiden työllisyysaste vuonna 2008 oli 63,2 prosenttia, jota vastaa työllisen ajan odote 34,6 vuotta. Jotta työllisen ajan odote nousisi laskelmassa oletetulle tasolle, tulisi 15–74-vuotiaiden työllisyysasteen nousta vuoteen 2075 mennessä noin 8 prosenttiyksiköllä. Vastaavasti 50–74-vuotiaiden työllisyysasteen tulisi nousta vuoden 2008 tasosta noin 11 prosenttiyksiköllä.

4.4 Toiminta- ja työkyvyn kehitys

Suomalaisten toiminta- ja työkyky kohenivat huomattavasti jaksolla 1980–2000. Myönteisen kehityksen keskeinen syy oli toimintarajoitteita aiheuttavien kansansairauksien väheneminen ja niiden hoidon tehostuminen. Kansansairauksien väheneminen puolestaan on suurelta osin johtunut tunnettujen vaaratekijöiden vähenemisestä, joka on ainakin osittain johtunut määrätietoisesta terveyttä edistävästä yhteiskuntapolitiikasta. Toinen olennainen tekijä on ollut väestön koulutustason kohoaminen.

Kansanterveysongelmien yleisyyden tuleva kehitys ja niiden vaikutus toimintakykyyn määräävät suurelta osin, kuinka toimintarajoitteisten osuus eri ikäryhmissä tulee muuttumaan. Alle on koottu tiivis yhteenveto toimintarajoitteisten väestöosuuden kehitysnäkymistä. Peruskenaariona voidaan pitää sitä, että alle 80-vuotiaiden keskuudessa toimintakyvyn rajoitteiden yleisyys pienenee ja 80 vuotta täyttäneiden keskuudessa säilyy ennallaan.

Taulukko 5. Toimintarajoitteisten osuus väestöstä: kehitys vuoteen 2020 kansansairauksien yleisyyden ja vaikeusasteen kehitystä koskeviin asiantuntija-arvioihin perustuen.

	0–64-vuotiaat	65–79-vuotiaat	80 v. täyttäneet
Pessimistinen	→	→ tai ↑	↗
Perusskenaario	↓	↓	→
Optimistinen	↓↓	↓↓	↓

Jos sydän- ja verisuonisairauksien vähentämisessä, diabeteksen yleistymisen pysäyttämisessä onnistutaan ja dementiaan ehkäisyssä ja/tai hoidossa saavutetaan merkittäviä edistysaskeleita – eikä muissa keskeisissä kansanterveysongelmissa tapahdu olennaisia kielteisiä muutoksia – on luultavaa, että alle 80-vuotiaiden toimintakyky paranee perusskenaariota nopeammin ja myös toimintarajoitteiden yleisyys pienenee myös iäkkäimpien keskuudessa. Jos sen sijaan diabeteksen yleistyminen jatkuu, dementiaan torjunnassa ei juurikaan edistytä ja sydän- ja verisuonitautien myönteinen kehitys tyrehtyy – eikä muita keskeisiä kansanterveysongelmia kyetä merkittävästi vähentämään – työikäisten toimintakyky pysynee osapuilleen nykytasolla ja eläkeikäisten toimintakyky todennäköisesti heikkenee.

Toimintakyvyn tulevaa kehitystä on tarkasteltu laajemmin luvussa 5.21.

4.5 Joustavan eläkeiän ylärajan nostamisen vaikutukset

Joustavan eläkeiän ylärajan nostamisen vaikutuksia on tarkasteltu muistiossa Jari Kannisto ja Ismo Risku: *Vanhuuseläkeikärajan nostamisen vaikutus eläkkeellesiirtymisikään – laajennus ikäväliltä 63–68 vuotta ikävälille 63–70 vuotta*. Teoksessa Hannu Uusitalo, Mikko Kautto ja Christina Lindell (toim.): *Myöhemmin eläkkeelle – selvityksiä ja laskelmia*. Eläketurvakeskuksen selvityksiä 2010:1, s. 172. <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=64589>

Vanhuuseläkeiän ylärajan nostamisen vaikutus eläkkeellesiirtymisikään on hyvin pieni. Vaikutus on pieni vaikka vanhuuseläkeiän ylärajaa korotettaisiin enemmänkin kuin kahdella vuodella nykyisestä.

Toistaiseksi vain harva on jatkanut työssä lähelle 68 vuoden ikää. Vielä ei ole tilastoista nähtävissä, millaiselle tasolle eläkealkavuus muodostuu nykyisen yläikärajan kohdalla eli 68 vuotta täyttävien joukossa. Tämän vuoksi kaikki laskelmat ovat hyvin vahvasti riippuvaisia tehdyistä oletuksista.

Jos ikäluokittainen eläkealkavuus 60–67-vuotiailla laskee nykyisestä tasosta, ylärajan nostamista voisi arvioida huomattavasti luotettavammin. Tämä voisi olla mahdollista ehkä viiden vuoden kuluttua, jos eläkkeellesiirtymisikä kehittyi eläkeuudistuksen yhteydessä tehtyjen arvioiden mukaisesti.

Keskustelussa on ollut esillä joukko erilaisia toimenpiteitä, joiden vaikutuksia eläkkeellesiirtymisikään on arvioitu. Tällaisia ovat olleet mm. vanhuuseläkeiän alarajan nostaminen. Jos esitetyillä toimenpiteillä ei onnistuta nostamaan eläkkeellesiirtymisikää, myöskään vanhuuseläkkeen yläikärajan nostamisella ei saavuteta tavoitetta. Jos muut toimenpiteet purevat, niin myös eläkeiän ylärajan nostaminen voi tukea eläkkeellesiirtymisiän nostamisen tavoitetta.

4.6 OECD:n Suomen työkyvyttömyyspolitiikasta esittämiin suosituksiin liittyvät kehittämishankkeet ja lakimuutokset

OECD arvioi Suomen työkyvyttömyyspolitiikkaa osana laajempaa kansainvälistä vertailua (OECD: *Sickness, Disability and Work (Vol.3): Denmark, Finland, Ireland and the Netherlands*, 2008). Arviossaan OECD esitti monia suosituksia, joita on edistetty kehittämishankkein tai lainsäädännöllä. Näitä on tarkemmin kuvattu luvussa 5.22.

OECD suositukset:

- pirstaloituneen kuntoutusjärjestelmän modernisointi
 - Kuntoutusjärjestelmän ongelmista on keskusteltu jo pitkään ja OECD:n suosituksia järjestelmän yksinkertaistamisesta ja kuntoutusviranomaisten yhteistyön kehittämisestä on pidetty yleisesti oikean suuntaisina.
- työvoimapalveluissa huomion kiinnittäminen vajaakuntoisiin henkilöihin
 - Osittain työkykyisten henkilöiden työvoimareservin suuruutta selvitettiin ETK:n tutkimuksessa. Sen mukaan nyt työelämän ulkopuolella olevista työkyvyttömyyseläkeläisistä noin 33 000 henkilöä haluaisi ansiotyöhön. Mikäli he kaikki työllistyisivät, työllisyysaste nousisi yhden prosenttiyksikön, 50 vuotta täyttäneillä kaksi. Valtaosa haluaisi kuitenkin työskennellä vain osa-aikaisesti tai satunnaisesti.
- puuttuminen laajaan työkyvyttömyysetuuksien käyttöön varhaiseläkkeelle jäämisen välineenä
 - Suomalaiset asiantuntijat ovat esittäneet OECD:n kannasta poikkeavia näkemyksiä siitä, käytetäänkö työkyvyttömyyseläkkeitä nykyisin yleisenä varhaiseläkkeenä. Perusteluina on tuotu esille mm. työkyvyttömyyseläkkeen kriteerien sairaussidonnaisuus. Toisaalta työkyvyttömyyseläkettä saavien ja eläkkeelle vuosittain siirtyvien määrää pidetään suurena ja sen vähentämistä tärkeänä edellytyksenä työurien pitenemiselle. Viime aikoina on noussut esille myös huoli nuorten työkyvyttömyydestä.
- työnantajien laajojen velvollisuuksien vahvistaminen
 - OECD suositteli mm. työterveyshuollon laajentamista, työnantajien omavastuujärjestelmän vahvistamista työkyvyttömyyseläkkeiden rahoituksessa, sairauspoissaolojen hallinnan kehittämistä ja sairaiden työttömien aseman parantamista. Omavastuujärjestelmän vahvistamisessa on nähty sekä myönteisiä että kielteisiä puolia. Muiden suositusten suuntaista kehittämistä on pidetty tärkeänä.

Kehittämishankkeita ja lainsäädäntömuutoksia on valmisteilla muun muassa SATA-komitean jälkitöinä, Kuntoutusasiain neuvottelukunnassa, KASTE-hankkeessa, Kansaneläkelaitoksessa, Työeläkevakuuttajat TELAssa, Ahtelan työhyvinvointiryhmän jälkitöissä, sosiaali- ja terveys- sekä työ- ja elinkeinoministeriössä, hallitusohjelman 2008–2011 mukaisina, Työterveyslaitoksessa ja muissa tutkimuslaitoksissa, ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

4.7 Työkyvyttömyyseläkkeiden alkavuuden kehitysvaihtoehdot

Erilaisten työkyvyttömyysalkavuuksien vaikutusta eläkkeellesiirtymisiin odotteeseen on tarkasteltu muistiossa Jari Kannisto ja Ismo Risku: *Työkyvyttömyysalkavuuden vaikutus eläkkeellesiirtymisiin odotteeseen*. Teoksessa Hannu Uusitalo, Mikko Kautto ja Christina Lindell (toim.): *Myöhemmin eläkkeelle – selvityksiä ja laskelmia*. Eläketurvakeskuksen selvityksiä 2010:1, s. 131–133. <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=64589>

Tulosten mukaan eläkkeellesiirtymisiin odote nousisi lähes vuodella, jos kaikki alle 50-vuotiaidentyökyvyttömyyseläkkeet poistuisivat ja 0,2 vuodella jos alle 35-vuotiaiden työkyvyttömyyseläkkeet poistuisivat.

Mielenterveyden sairauksien perusteella myönnettyjen eläkkeiden frekvenssin puolittaminen nostaisi eläkkeellesiirtymisikää noin 0,5 vuotta, josta masennuksen perusteella myönnettyjen eläkkeiden puolittuminen muodostaa 0,3 vuotta.

Tuki- ja liikuntaelinsairauksien perusteella myönnetyt eläkkeet keskittyvät ikääntyneille vakuutetuille sekä osuuksien että absoluuttisten lukujen perusteella laskien. Näiden perusteella myönnettyjen eläkkeiden frekvenssin puolittaminen nostaisi eläkkeellesiirtymisikää noin 0,3 vuotta.

Keskimääräisen työkyvyttömyyseläkealkavuuden aleneminen parhaan yrityspuolikkaan tasolle lähes puolittaisi työkyvyttömyysalkavuuden tason. Tällä olisi vaikutusta eläkkeellesiirtymisiin odotteeseen runsas vuosi.

4.8 Osa-aikaeläke ja työuran pituus

Osa-aikaeläkkeelle siirryttiin vuonna 2009 keskimäärin 59,3-vuotiaana. Osa-aikaeläkkeellä ollaan 2–4 vuotta, jos tarkastellaan kaikkia päättäneitä osa-aikaeläkkeitä. Vanhuuseläkkeeseen johtanut osa-aikaeläke on kestänyt noin 5 vuotta.

Osa-aikaeläkkeelle siirtyneet tulevat eheämmiltä työurilta kun muut saman ikäiset. Vuosina 2005–2009 osa-aikaeläkkeelle siirtyneet ovat osa-aikaeläkkeelle siirtyessään tehneet vähintään yhtä pitkän tai pidemmän työuran kuin muut saman ikäiset. 58-vuotiaana osa-aikaeläkkeelle siirtyneet ovat työskennelleet pidempään kuin kokoaikatyössä jatkavat ikätoverinsa.

Osa-aikaeläke nostaa työllisyysastetta ja eläkkeellesiirtymisiin odotetta. Jos osa-aikaeläkettä ei olisi ja jos 20 prosenttia nyt osa-aikaeläkkeellä olevista tästä syystä poistuisi työvoimasta, niin 58–65-vuotiaiden työllisyysaste laskisi vajaan prosenttiyksikön. Työllisyysaste koko työikäisessä väestössä alenisi 0,2 prosenttiyksikköä.

Toisaalta osa-aikaeläke alentaa tehtyjen työtuntien määrää. Jos kaikki osa-aikaeläkeläiset olisivat kokoaikatyössä, kasvaisi 58–64-vuotiaiden työtuntien määrä nykyisestä noin 4,4 prosenttia. Jos osa-aikaeläkettä ei olisi, niin osa (arviolta noin 20 prosenttia) nyt osa-aikaeläkkeellä olevista joutuisi työkyvyttömyyseläkkeelle tai työttömäksi, jolloin osa-aikaeläkkeen poistamisen työpanosta lisäävä vaikutus jäisi 2,5 prosenttiin.

Esimerkkilaskelmien mukaan osa-aikaeläkkeelle siirtyminen 58-vuoden iässä on koko-aikaisessa työssä jatkamiseen verrattuna kustannuksiltaan 13–16 prosenttia kalliimpaa. Jos

osa-aikaeläkkeelle siirrytään 60-vuotiaana, kustannukset ovat 8–10 prosenttia korkeammat kuin kokopäivätyössä jatkettaessa. Osa-aikaeläkkeen osuus koko työeläkemenosta on noin 1,2 prosenttia.

Luvussa 5.29 asiaa on tarkasteltu laajemmin.

4.9 Osatyökykyisten työmahdollisuuksien kehittämisvaihtoehdot

Osatyökykyisten työssäkäyntiä on tarkasteltu Eläketurvakeskuksen raportissa. Raija Gould ja Kasimir Kaliva: *Työkyvyttömyyseläke ja ansiotyö*. Eläketurvakeskuksen raportteja 2010:5. <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=64803>

Työkyvyttömyyseläkkeen rinnalla on mahdollista tehdä jonkin verran ansiotyötä. Tutkimuksessa on tarkasteltu työkyvyttömyyseläkettä saavien työssäkäyntiä ja halukkuutta ansiotyöhön. Tutkimus perustuu vuonna 2008 työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkettä saaville lähetettyyn kyselyyn sekä Eläketurvakeskuksen rekisteritietoihin. Kyselyyn vastasi 2 315 henkilöä, vastausprosentti oli 77 prosenttia. Täyttä eläkettä saavista 5 prosenttia kävi työssä ja lisäksi 21 prosenttia halusi työhön. Valtaosa teki tai halusi satunnaista työtä ja vain muutamia tunteja viikossa. Osatyökyvyttömyyseläkettä saavista työssä kävi 68 prosenttia ja lisäksi työhön halusi 7 prosenttia. Työssäkäynti oli yleensä säännöllistä mutta osa-aikaista. Kaikkiaan alle 63-vuotiaista työkyvyttömyyseläkeläisistä noin 19 000 teki jonkin verran ansiotyötä ja työhön halukkaita oli yli 33 000. Työssäkäyntiin ja työhalukkuuteen olivat yhteydessä mm. erityisasiantuntijatyössä toimiminen, kohtalaisen hyväksi koettu työkyky ja keskimääräistä nuorempi ikä. Kaikista työkyvyttömyyseläkkeen saajista 18 prosenttia arvioi eläkkeen ansaintarajojen vähentäneen työntekoa.

Vuonna 2010 julkaistussa Eläketurvakeskuksen raportissa (Kautto, Mikko ja Bach-Othman (toim.) *Disability and employment – lessons from reforms*. Eläketurvakeskuksen raportteja 2010:4. <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=64799>) on kerätty kokemuksia työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymisen ehkäisemisestä ja osatyökykyisten työllisyyttä tukevista uudistuksista muissa maissa. Hollannissa on esimerkiksi yritetty lisätä työnantajan vastuuta huolehtia paremmin työntekijöistä. Ruotsissa on kehitetty kuntoutukseen liittyviä käytäntöjä. Tanskassa on luotu tuettuja työmarkkinoita osatyökykyisille ja muutettu etuuksia työtä tukeviksi. Kaikissa näissä maissa väestön työllinen aika on Suomea korkeampi.

4.10 Osatyökykyisten työllistämismenpiteet eri maissa

Luvussa 5.23 on selvitelty, millaisia osatyökykyisten työllistämismenpiteitä eri OECD-maissa on käytössä. Työllistämiskäytäntö on käytössä sekä yksityisellä että julkisella sektorilla 15 EU-maassa: Espanja, Hollanti, Italia, Itävalta, Kreikka, Liettua, Luxemburg, Malta, Portugali, Puola, Ranska, Saksa, Slovakia, Tšekki ja Unkari. Neljässä EU-maassa, Belgiassa, Irlannissa, Kyproksella ja Sloveniassa, työllistämiskäytäntö on käytössä osittain, esimerkiksi joko yksityisellä tai julkisella sektorilla. Käytäntö ei ole käytössä kuudessa EU-maassa. Nämä maat ovat: Iso-Britannia, Latvia, Ruotsi, Suomi, Tanska ja Viro.

Maissa, joissa kiintiöitä on käytössä, työllistämiskiintiö, eli osittain työkykyisten osuus kaikista työntekijöistä, vaihtelee 2 prosentista 7 prosenttiin. Kiintiö ei yleensä koske pieniä työnantajia mutta raja vaihtelee eri maiden välillä. Esimerkiksi Saksassa työllistämiskiintiö velvoittaa yli 19 työntekijän työnantajia ja Koreassa yli 300 työntekijän työnantajia. Kiintiövelvoitteeseen on usein liitetty rahallinen sanktio, joka on esimerkiksi kuukausittainen maksu jokaista täyttämätöntä paikkaa kohti. Työllistämiskiintiöitä noudatetaan varsin vaihtelevasti. Ranskassa ja Itävallassa noin kaksi kolmasosaa kiintiöpaikoista on täytetty. Puolassa ja Espanjassa kiintiöitä noudatetaan selvästi heikommin.

Työllistämiselvelvoitteiden vaikutuksista on vähän tutkimustietoa. Itävaltaa koskeva tutkimus osoitti, että yritykset, joita velvoite koskee, työllistävät enemmän osatyökykyisiä eli reagoivat taloudelliseen ”kannustimeen”. Ensisijaisesti kiintiön todettiin lisäävän yrityksen aiempien työntekijöiden työllisyyttä eli kiintiö kannusti pitämään työssä omat työntekijät, joiden työkyky oli heikentynyt. Tutkimusten perusteella voi arvioida, että kiintiöillä on mahdollista vaikuttaa työllisyyteen.

Palkkatuen vaikutuksista on enemmän tutkimustietoa. Suomessa tehdyn tutkimuksen mukaan yli 54-vuotiaiden matalapalkkatukea on käytetty erityisesti julkisella sektorilla. Uusia työntekijöitä on palkattu lähinnä julkiselle sektorille ja järjestöihin. Yksityisellä sektorilla palkkatuella ei ole juuri ollut työllisyysvaikutuksia. Teollisuudessa on havaittu siirtymistä osa-aikaisesta kokoaikaiseen työhön palkkatuen vaikutuksesta.

4.11 Vajaatyökykyisten työllistäminen muissa Pohjoismaissa

Luvussa 5.28 on kuvattu kannusteita, joista muissa pohjoismaissa on käytössä vajaatyökykyisten työllistämiseksi. Ruotsissa ja Tanskassa vajaatyökykyisten työllisyysaste on lähempänä yleistä työllisyysastetta kuin Suomessa ja Norjassa. Tanskassa merkittävin vajaatyökykyisten työllisyyden tukimuoto on flexjobb-järjestelmä, josta vajaatyökykyinen voi saada palkkatukea. Muitakin tukimuotoja on käytössä: vastavalmistuneille vajaatyökykyisille suunnattu palkkatuki, tukityöpaikat työkyvyttömyyseläkeläisille, henkilökohtaisen avustajan tuki ja tuki apuvälineiden hankintaan työpaikalle.

Ruotsissa työkyvyttömyysetuutta saava voi ansaita noin 4 000 euroa vuodessa. Tanskan tapaan myönnetään palkkatukea vajaatyökykyisen henkilön palkkaamiseen ja annetaan tukea laitehankintoihin ja avustajan palkkaamiseen. Työ- ja kehitystakuu on pitkäaikaistyöttömille suunnattu työllistämisyjärjestelmä. Norjassa panostetaan työharjoitteluun ja työllistämiskokeiluihin. Määräaikainen palkkatuki vajaatyökykyisen henkilön palkkaamiseen voi olla korkeintaan 60 prosenttia palkasta. Tanskan ja Ruotsin tavoin tukea voi saada esimerkiksi laiteinvestointeihin (ja työajan vähentämiseen). Työnantajille tarjotaan neuvontapalveluja henkilön integroimiseksi takaisin työhön pitkän sairausloman jälkeen.

Täsmällistä vertailukelpoista tietoa ei ole siitä, miten paljon eri maat käyttävät voimavaroja näihin tukimuotoihin. Näyttää kuitenkin selvästi, että Tanskassa ja Ruotsissa näihin tarkoituksiin käytetään merkittävästi enemmän resursseja (suhteessa bruttokansantuotteeseen) kuin Suomessa ja Norjassa.

4.12 Työntekijälähtöisten osa-aikatyömarkkinoiden kehittäminen

Työterveyslaitoksen mukaan osa-aikatyömarkkinat ovat Suomessa moniin muihin maihin verrattuna kehittymättömät. Työhön osallistumisaste (ei välttämättä tehtyjen työtuntien määrä) saattaisi nousta, jos osa-aikaisuutta tukevia ratkaisuja olisi tarjolla.

Tuettu lasten kotihoito pitää pienten lasten äitejä kotona ja osa-aikaisen työn mahdollisuudet ovat rajalliset. Pitkillä perhevapailla on myös kielteisiä seurauksia. Työikäisten muut huolenpitovastuut esimerkiksi omista vanhemmistaan saattavat johtaa osa-aikatyömahdollisuuksien puutteen takia vetäytymiseen työstä. Perhevapailta paluuta työhön edistävät hyvät työelämän käytännöt. Osa-aikatyömahdollisuuksien (mm. osittaisen hoitovapaan) kehittäminen vaikuttaisi myönteisesti työllisyysasteeseen.

Toimivia ratkaisuja osa-aikatyömarkkinoiden kehittämiseksi ovat Työterveyslaitoksen mukaan:

- Työaikajoustot: Yksilöllisesti joustavat työajat, kuten omaehtoinen osa-aikatyö, edesauttavat työn ja muun elämän yhteensovittamista, muuttuvassa työelämässä kouluttautumista uuteen sekä henkistä hyvinvointia parantaen näin työhön osallistumista.
- Lyhennetty työaika: Yhteiskunnan tukemia työajan lyhentämismalleja ovat osittainen hoitovapaa, osa-aikalisä, osa-aikaeläke sekä vuorottelu- ja opintovapaa. Erilaiset työajan lyhentämismallit tarjoavat aikaa työkyvyn ylläpitoon, omaehtoiseen kouluttautumiseen ja henkilökohtaisen ammattipätevyyden kehittämiseen.
- Työhönpaluun tukeminen perhevapaan jälkeen: Hyvillä työelämän käytännöillä voidaan tukea työhön paluun motivaatiota ja pitää yllä hyvää työn ja perheen tasapainoa.
- Osa-aikatyö ja osittainen hoitovapaa työn ja perheen yhteensovittamisen keinona.

Luvussa 5.24 keinoja on tarkasteltu laajemmin.

4.13 Ikääntyvien työssä jaksamisen tukemisen kehittämisvaihtoehdot

Ikääntyneiden työssä jaksaminen on noussut väestön ikärakenteen muuttumisen myötä yhdeksi työelämän kehittämisen keskeisistä teemoista. Yleisesti ottaen Suomen tilanne jaksamisen tukemisessa on verraten hyvä, sillä meillä on pitkäjänteisesti tehty työtä tällä alueella jo useamman vuosikymmenen ajan. Ikääntyvien työssä jaksamisen tukemisen keinovalikoima on laaja ja menetelmien vaikutukset vaihtelevat organisaatioiden, työn ja työyhteisön mukaan. Ikäjohtamisen näkökulmissa Työterveyslaitos tunnistaa neljä erilaista lähestymistapaa:

- Työn vaatimusten keventäminen. Vanhempien työntekijöiden työkuormitusta pyritään säätelemään muokkaamalla erityisesti työtehtävien fyysistä kuormittavuutta.
- Yksilön voimavarojen tukeminen. Tämä näkökulma kattaa työn vaatimusten keventämisen, mutta tavoitteena on muodostaa kokonaisvaltaisempi ratkaisumalli, joka yhdistelee työn kehittämiseen ja yksilön tukemiseen liittyviä mahdollisuuksia.
- Sukupolvien välisen oppimisen edistäminen. Työkyvyn tai -hyvinvoinnin edistäminen ei tällä tasolla ole pelkästään yksilön voimavarojen ja työn vaatimusten välisen epäsuhtan

korjaamista, vaan niiden keinojen etsintää, joiden avulla kaikkien työyhteisön jäsenten osaaminen saadaan parhaalla mahdollisella tavalla käyttöön.

- Elämänkulkunäkökulma laajentaa ikäjohtamiseen liittyvän keskustelun pikemminkin moninaisuuden johtamiseksi. Tässä lähestymistavassa keskeistä on se, että meillä kaikilla on omien elämäntilanteidemme yhteydessä erilaisia tarpeita, jotka tulee kyetä sovittamaan yhteen työn vaatimusten kanssa. Elämänkulkunäkökulman kantavana teemana on pyrkimys tarjota työntekijöille tasapuoliset mahdollisuudet osallistua työelämään riippumatta iästä tai muista tekijöistä. Toimenpiteille on ominaista tässäkin lähestymistavassa proaktiivisuus, jonka avulla yksilöllisiin tarpeisiin etsitään toteuttamiskelpoisia ratkaisuja.

Luvussa 5.25 on asiasta laajempi esitys.

4.14 Työnantajien suhtautuminen eläkeiän saavuttaneiden henkilöiden työsuhteen jatkamiseen

Työnantajien suhtautumista työsuhteen jatkamiseen 63 ikävuoden täyttämisen jälkeen on tutkittu ennen joustavan vanhuuseläkeiän voimaantuloa vuonna 2004. (Eila Tuominen, Mervi Takala ja Kristiina Tuominen: *Työnantajat ja joustava vanhuuseläke*. Eläketurvakeskuksen monisteita 51, 2004).

Tutkimuksen keskeiset tulokset ovat seuraavat:

Joustavaan vanhuuseläkejärjestelmään siirtyminen nähtiin valtaosassa työpaikkoja myönteisenä muutoksena. Vanhuuseläkkeen 68 vuoden yläikärajaa pidettiin yleisesti liian korkeana. Työnantajista vain joka neljäs piti ikärajaa sopivana. Valtaosa työnantajista katsoi, että työssä jatkamisesta päätetään yhdessä työntekijän ja työnantajan kanssa. Kannustinkarttuman vaikutukseen uskoi kolmasosa työnantajista. Pysyvän kokoaikatyön tarjoaminen 63 vuotta täyttäneille vanhuuseläkeläisille ei mainittavasti kiinnosta työnantajia, mutta mahdollisuuksia tilapäisen tai osa-aikaisen työn tarjoamiseen on huomattavassa osassa työpaikkoja. Toimipaikkojen mahdollisuudet järjestää osa-aikatyötä ovat työnantajien arvion mukaan hyvät. Yleisesti ottaen voi sanoa, että työssä jatkamista tuetaan työpaikoilla. Työnantajilla ja työntekijöillä on pitkälti yhtenäinen näkemys työssä jatkamista edistävistä tekijöistä

Eläketurvakeskus toistaa tutkimuksen niin, että tulokset ovat käytettävissä vuonna 2011.

4.15 Työnantajan vakuutusmaksujen porrastaminen iän mukaan

Työnantajan vakuutusmaksujen porrastamista työntekijän iän mukaan on tarkasteltu luvussa 5.26. Tutkimusten pohjalta päädytään tulemaan, jonka mukaan vakuutusmaksujen porrastuksella voidaan saada pieniä työllisyysvaikutuksia – jos laisinkaan. Vakuutusmaksujen muutosten pitäisi olla todella suuria ja silloinkin on olemassa se vaara, että maksualennukset päättyvät lähinnä nostamaan palkkatasoa vaikuttamatta juuri työllisyyteen.

4.16 Työttömyysputken omavastuun työllisyysvaikutukset

Työttömyysputken omavastuun korotuksen työllisyysvaikutuksia on tarkasteltu luvussa 5.27. Laskelmien tuloksena on, että työttömyysputken työnantajan omavastuun korotuksen vaikutukset työllisyyteen ja eläkkeellesiirtymiseen ovat suhteellisen vähäiset. Laskelmissa ei ole otettu huomioon esimerkiksi sitä, että työttömyysputki-ikäisten työnantajakustannusten nousu voi lisätä työkyvyttömyysriskiä yleensä tai työttömyyden riskiä muissa kuin työttömyysputki-ikäisten ikäryhmissä. Työnantajan omavastuun korotus voi vähentää myös ikääntyvien rekrytointeja.

5 Laajemmat muistiot

5.1 Vanhuuseläkkeelle siirtyminen Suomessa ja Ruotsissa

Eila Tuominen, Sanna Tenhunen, Mikko Kautto ja Heidi Nyman, Eläketurvakeskus 2.8.2010

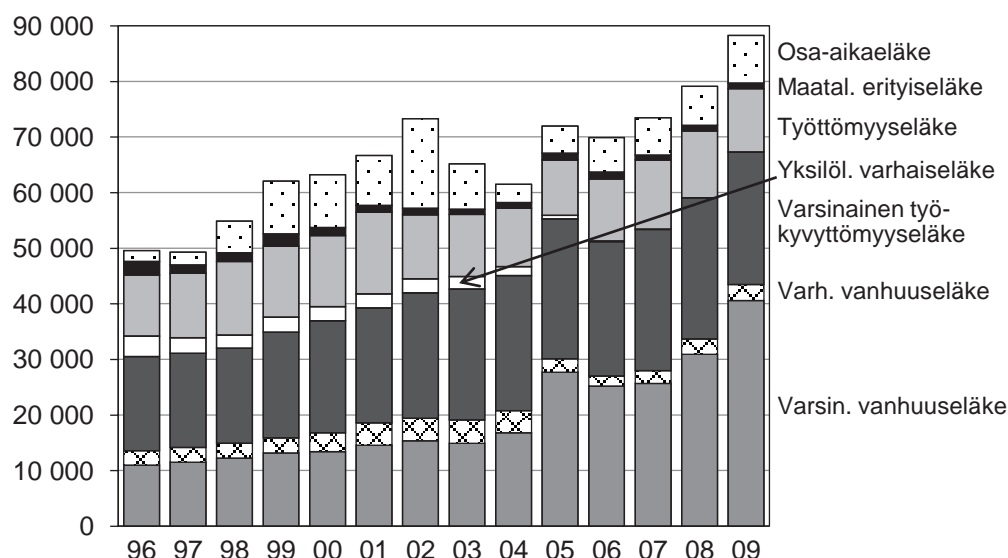
Tiivistelmä

Vuoden 2005 työeläkelakiuudistus muutti vanhuuseläkkeelle siirtymisiän joustavaksi 63–68 ikävuosien välille. Lainsäädännön muutos on vaikuttanut vanhuuseläkkeelle siirtymiseen näissä ikäryhmissä. Lakimuutoksen jälkeen 63 vuoden ikä on toistaiseksi osoittautunut suosituimmaksi iäksi siirtyä vanhuuseläkkeelle. Toisaalta eläkkeellesiirtymisiin ovat vaikuttaneet muissa eläkelajeissa tehdyt muutokset. Myös väestötekijät, erityisesti suurten ikäluokkien tulo eläkeikään on tapahtuneiden muutosten taustalla. Eri tekijöiden yhteisvaikutuksena eläkkeelle siirtyminen on myöhentynyt, painopiste on siirtynyt vanhuuseläkkeiden puolelle ja kehityksen tuloksena Suomi on saanut Ruotsia vähän kiinni.

Ruotsissa eläkkeelle siirtymisessä ei ole tapahtunut suuria muutoksia viimeisen 10 vuoden aikana. Yleisin eläkkeelle siirtymisikä on 65 vuotta ja keskimääräinen eläkkeelle siirtymisikä 64,7 vuotta mutta hajonta on kasvanut. Alle 65-vuotiaana eläkkeelle siirtyvien osuus on kasvanut mutta myös 65 ikävuoden jälkeen eläkkeelle siirtyminen on yleistynyt. Vanhuuseläkkeellä olevien väestöosuudet eroavat Suomen vastaavista osuuksista oikeastaan vain 63- ja 64-vuotiaiden ikäluokissa.

Vanhuuseläkkeelle siirtyminen Suomessa

Vuonna 2009 työeläkkeelle siirtyi 79 637 henkilöä. Luku sisältää suoraan tai osa-aikaeläkkeeltä vanhuuseläkkeelle siirtyneet, mutta ei ns. jatkoeläkkeitä. Vuonna 2009 varsinaiselle vanhuuseläkkeelle siirtyi 40 600 henkilöä. Heidän osuutensa kaikista eläkkeelle siirtyneistä (pl. osa-aikaeläkkeelle siirtyneet) oli 51 prosenttia. Vuosittain eläkkeelle siirtyneistä yhä suurempi määrä on varsinaiselle vanhuuseläkkeelle siirtyneitä (kuva 1).

Kuva 1. Työeläkkeelle vuosina 1996–2009 siirtyneet eläkelajin mukaan.

Varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyi 2 910 henkeä. Kun varsinaisten vanhuuseläkkeiden lisäksi otetaan huomioon nämä varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyneet, vanhuuseläkkeelle siirtyi yhteensä 43 510 henkilöä eli 55 prosenttia kaikista alkaneista eläkkeistä oli vanhuuseläkkeitä.

Kun nämä kaikki vanhuuseläkkeet otetaan huomioon (taulukko 1), alle 63-vuotiaita vanhuuseläkkeelle siirtyneistä oli 8 810 henkilöä, eli 20 prosenttia. 63-vuotiaat ovat suurin yksittäinen ikäryhmä vanhuuseläkkeelle siirtyneissä, hieman yli puolet viime vuonna vanhuuseläkkeelle siirtyneistä kuului tähän ikäryhmään. Näin on erityisesti yksityisen sektorin puolella, julkisen sektorin alkaneissa vanhuuseläkkeissä jakauma yleisimmän eläkkeellesiirtymisiän suhteen hajoaa tasaisemmin 62 ja 65 ikävuoden välille. 66–68-vuotiaiden ikäluokissa vanhuuseläkkeelle siirtyjiä on enää 0,8–1,5 prosentin verran eläkkeelle siirtyjistä. Yli 68-vuotiaana siirtyminen on harvinaista.

Taulukko 1. Vanhuuseläkkeelle siirtyneet vuonna 2009 iän mukaan.

Vuonna 2009 vanhuuseläkkeelle siirtyneitä	Lkm	% alkaneista vanhuuseläkkeistä
Alle 63-vuotiaita	8 810	20
63-vuotiaita	22 559	52
64-vuotiaita	4 691	11
65-vuotiaita	5 661	13
66-vuotiaita	636	1,5
67-vuotiaita	349	0,8
68-vuotiaita	632	1,5
64-68-vuotiaita	11 969	28
yli 68-vuotiaita	172	0,4

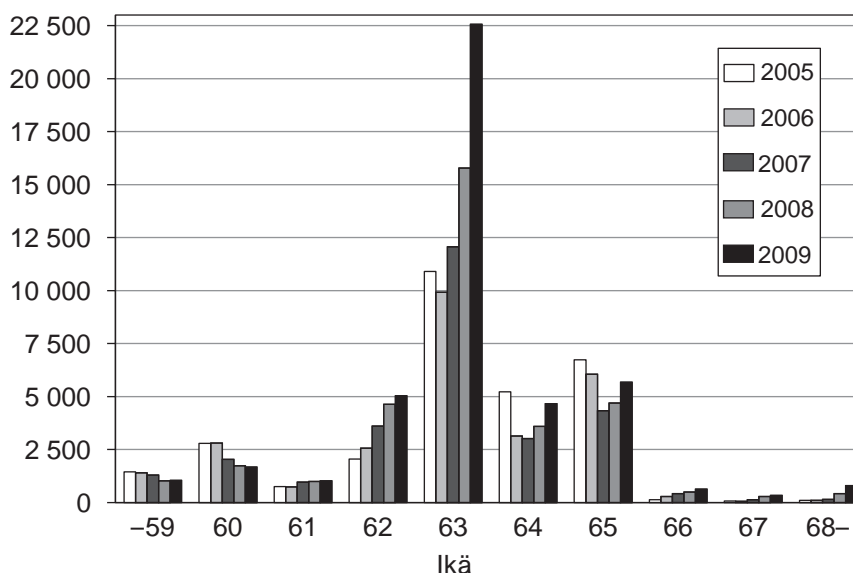
Tässä muistiossa tarkastellaan jatkossa nimenomaan varsinaiselle vanhuuseläkkeelle siirtyneitä. Kuvatus tarkastelujakson alussa vuonna 1996 vanhuuseläkkeelle siirtyneiden osuus oli noin 23 prosenttia. Osuuden kasvuun on 2000-luvun lopulla vaikuttanut erityisesti suurten ikäluokkien eläkkeelle siirtyminen ja työttömyyseläkeputken merkityksen väheneminen. Suurten ikäluokkien työssä pysyvyys on tutkimusten mukaan ollut selvästi parempi kuin heitä vanhemmilla ikäluokilla. Varhennetun vanhuuseläkkeen suosion väheneminen on osaltaan kasvattanut varsinaiselle vanhuuseläkkeelle siirtyneiden määrää. Pitkällä aikavälillä myös väestön terveydentilan paranemisella on vaikutusta vanhuuseläkkeelle siirtyneiden osuuden kasvuun.

Vanhuuseläkkeelle siirtyneiden suuri määrä vuonna 2005 johtui eläkeuudistuksen voimaantulosta. Kolme ikäluokkaa tuli tällöin joustavan vanhuuseläkeiän piiriin ja sai oikeuden varsinaiseen vanhuuseläkkeeseen. Tämä nosti tilapäisesti vanhuuseläkkeelle siirtyjien määrää.

Vanhuuseläkkeelle siirtymisen ikää koskeva tarkastelu osoittaa, että 63 vuoden eläkeikä on kasvattanut suosiotaan eläkeuudistuksen voimassaoloaikana (kuva 2). Vuonna 2005 runsas kolmasosa siirtyi eläkkeelle 63 vuoden iässä, vuonna 2009 osuus oli jo hieman yli puolet. Yli 63-vuotiaana eläkkeelle siirtyneiden määrä on hieman pienentynyt vuosien 2005 ja 2009 välisenä aikana. Viime vuosien lukujen valossa näyttää siltä, että yli 63-vuotiaana vanhuuseläkkeelle siirtyminen olisi hitaasti kasvamassa.

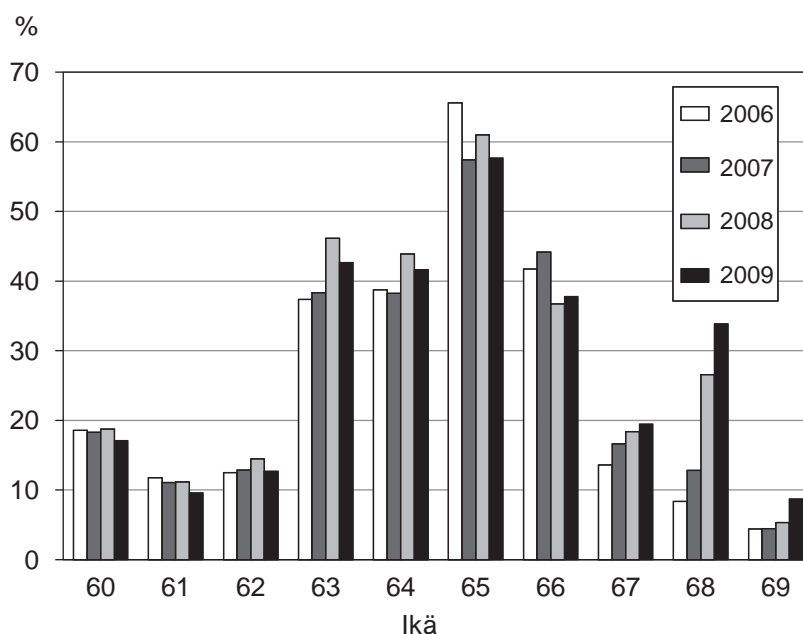
Eläkkeelle ennen 63 vuoden ikää siirtyneiden määrä on hieman pienentynyt vuodesta 2005. Tämä näkyy ennen muuta 60-vuoden iässä tai sitä nuorempana eläkkeelle siirtyneiden määrässä. Vanhuuseläkkeelle siirtyminen 62-vuotiaana on sen sijaan lisääntynyt.

Kuva 2. Työeläkejärjestelmästä vanhuuseläkkeelle vuosina 2005–2009 siirtyneet iän mukaan.

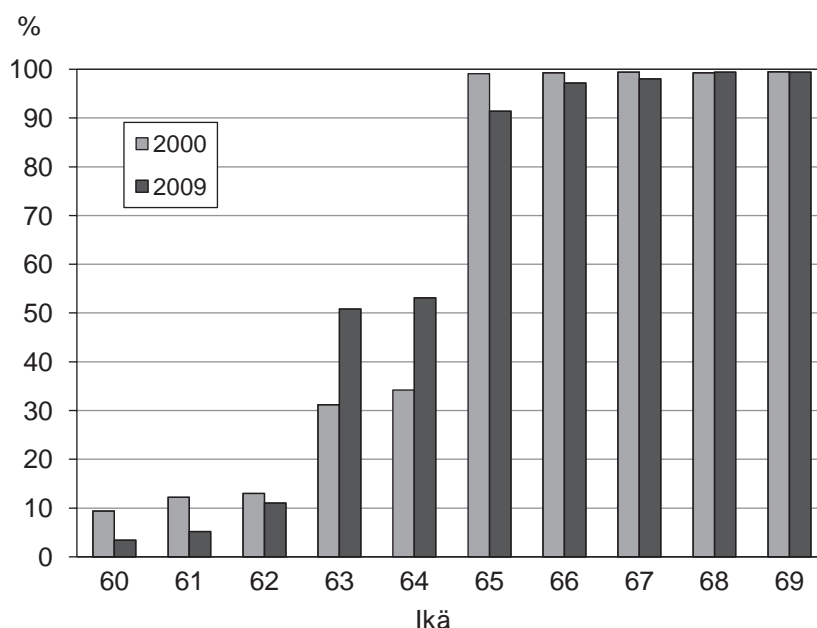

Ikäluokkien koon vaihtelut voivat vaikuttaa eläkkeelle siirtyvien määrän vaihteluihin (kuva 2). Kuvassa 3 vanhuuseläkkeelle siirtyneitä tarkastellaan osuutena ei-eläkkeellä olleista työeläkevakuutetuista. Luvuista nähdään, että vanhuuseläkkeelle siirtyminen ennen 63 vuoden ikää on vähäistä, eikä merkittävää muutosta ole siinä havaittavissa. Vanhuuseläkkeelle siirrytään yleisesti 63–65-vuoden iässä. Selkeää muutossuuntaa ei näissä ikäryhmissä ole nähtävissä. Huomattakoon, että ei-eläkkeellä olevia 65-vuotiaita ja sitä vanhempia työeläkevakuutettuja on vähän, joten eläkkeelle siirtyneiden osuukien muutoksista vanhimmissa ikäluokissa ei voida tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

Kuva 3. Työeläkejärjestelmästä vuosina 2006–2009 vanhuuseläkkeelle siirtyneiden 60–69-vuotiaiden osuus ei-eläkkeellä olleista työeläkevakuutetuista.

Vanhuuseläkkeellä olevien väestöosuksista nähdään, että eläkkeellä olevien osuus on pienentynyt ikäskalan nuorimmassa ja vanhimmassa päässä, mutta kasvanut selvästi 63- ja 64-vuotiailla (kuva 4). Näissä ikäluokissa vanhuuseläkkeellä olevien väestöosuus on kasvanut 2000-luvulla noin 20 prosenttiyksiköllä. Muutoksen taustalla on joustavan eläkeiän voimaantulo, jonka uudistusta valmisteltaessa arvioitiin vaikuttavan eläkkeelle siirtymiseen havaitulla tavalla. Pitkällä aikavälillä taloudellisten kannustimien (kannustinkarttuman ja elinaikakertomen) odotetaan myöhentävän eläkkeelle jäämistä ja lisäävän kiinnostusta työssä jatkamiseen 63 iän täyttämisen jälkeen.

Kuva 4. 60–69-vuotiaiden vanhuuseläkkeensaajien väestöosuus vuosina 2000 ja 2009.

Potentiaalisia työssä jatkajia 60–64-vuotiaiden ikäluokissa on luonnollisesti vähemmän kuin kuvan 4 perusteella voisi päätellä. Kuusikymmentävuotiaista on jo siirtynyt erilaisille eläkkeille 37 prosenttia, 61-vuotiaista 43 prosenttia, 62-vuotiaista 51 prosenttia, 63-vuotiaista 73 prosenttia ja 64-vuotiaista 84 prosenttia (omaa eläkettä - pl. osa-aikaeläke - saavien väestöosuus ikäluokittain 31.12.2009, ETK tilasto-osasto). Eläkkeellä olevien osuukien pieneminen vanhuuseläkeikää nuoremmissa ikäryhmissä on työurien pitenemisen kannalta tärkeää.

Vanhuuseläkkeelle siirtyminen Ruotsissa

Ruotsin työeläkejärjestelmässä eläkeikä on joustava 61 vuoden iästä lähtien. Yläikärajaa vanhuuseläkkeen alkamiselle ei ole asetettu. Työeläke on rahoituksellisesti neutraali eläkkeellesiirtymisiän suhteen sekä yksilön että työeläkejärjestelmän kannalta. Varhain eläkkeelle jäävä saa pienemmän vuosittaisen eläkkeen, myöhään eläkkeelle siirtyvä hyötyy suuremmasta eläkkeestä (Orange Report. Annual Report of the Swedish Pension System 2008. s. 41).

Vanhuuseläkkeelle siirtyneiden keski-ikä on viimeisen 10 vuoden tilastojen mukaan pysynyt Ruotsissa likimain samana. Eläkkeelle siirrytään keskimäärin hieman alle 65-vuotiaana (taulukko 2). Suomen työ-eläkejärjestelmästä vanhuuseläkkeelle siirtyneiden keskiarvoikä vuonna 2008 oli yli vuoden matalampi, 63,2 vuotta (Kannisto ja Hiltunen 2010). Keskimääräinen vanhuuseläkkeelle siirtymisikä on vuodesta 1998 lähtien noussut Suomessa noin vuodella, mutta Ruotsissa hieman laskenut.

Taulukko 2. Vanhuuseläkkeelle siirtyneiden keski-ikä Ruotsissa vuosina 1998–2008.

	Kvinnor	Män	Kvinnor och män
1998	64,9	64,8	64,9
1999	64,9	64,7	64,8
2000	64,9	64,7	64,8
2001	64,9	64,8	64,8
2002	64,9	64,7	64,8
2003	64,9	64,8	64,8
2004	64,9	64,7	64,8
2005	64,8	64,7	64,8
2006	64,8	64,7	64,7
2007	64,7	64,5	64,6
2008	64,7	64,6	64,7

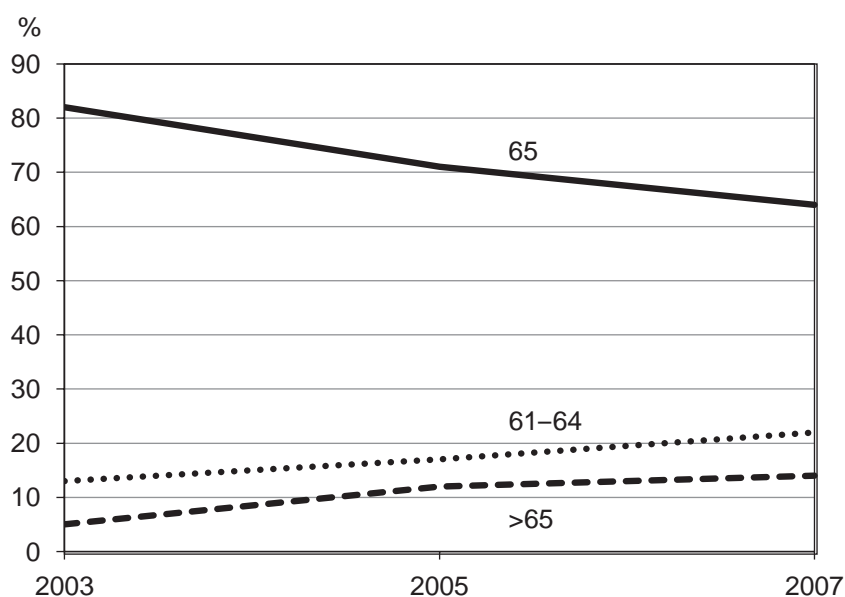
Lähde: Socialförsäkringsrapport 2009:9. Medelpensioneringsålder. Social Insurance Report. Försäkringskassan.

Kuvista 5 ja 6 havaitaan, että ikähajonta vanhuuseläkkeelle siirtymisessä on jonkin verran lisääntynyt. Aikaisempaa useammat ovat lykanneet eläkkeelle siirtymistä 65 vuoden iän yli ja yhä useammat ovat siirtyneet eläkkeelle ennen 65 vuoden ikää. Hajonnan kasvu on vaikuttanut keskiarvoikään vain vähän (ks. taulukko 2).

Vanhuuseläkkeelle siirtymisiän hajonnan lisääntyminen näkyy myös vanhuuseläkkeellä olevien väestö-osuuksissa (kuva 7). Alle 65-vuotiaana vanhuuseläkkeellä olevien väestöosuudet ovat hieman kasvaneet ja 65–66-vuotiaiden vastaavat osuudet ovat pienentyneet. Kuitenkin lähes 90 prosenttia 65-vuotiaista on vanhuuseläkkeellä ja 67-vuotiaista jo lähes kaikki.

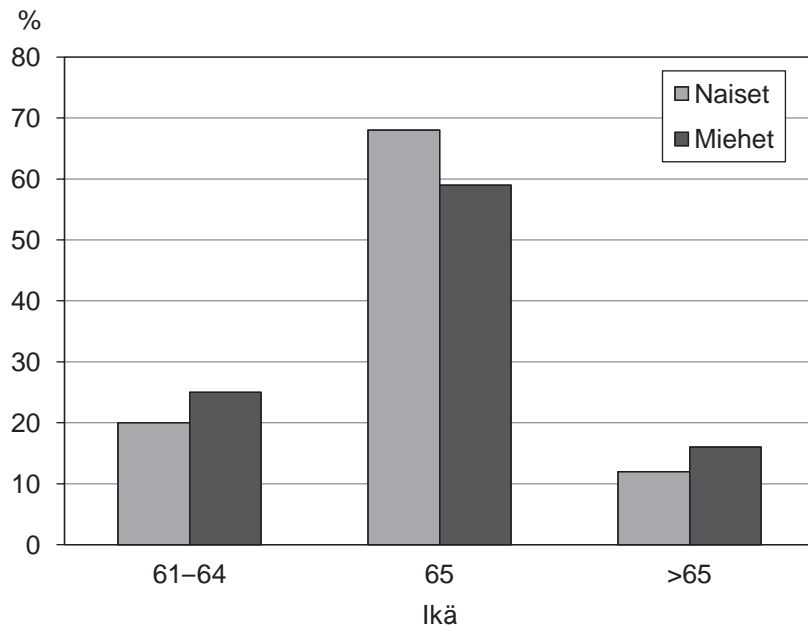
Ikäryhmästä 65–69-vuotiaat vain noin 5 prosenttia ei ole vanhuuseläkkeellä. Työssä käyviä on tämänikäisissä 17 prosenttia. Työ on usein osa-aikaista tai tilapäistä. Keskimääräinen viikkotuntimäärä on 26 tuntia ja miehillä hieman suurempi kuin naisilla (Orange Report. Annual Report of the Swedish Pension System 2008. s. 41).

Kuva 5. Maaliskuussa vuosina 2003, 2005 ja 2007 myönnettyjen vanhuuseläkkeiden jakautuminen ikäryhmittäin.

Lähde: Ålderspension. In- och utflöden i pensionssystemet. Ålderspension. Statistik 2007:3. Försäkringskassan.

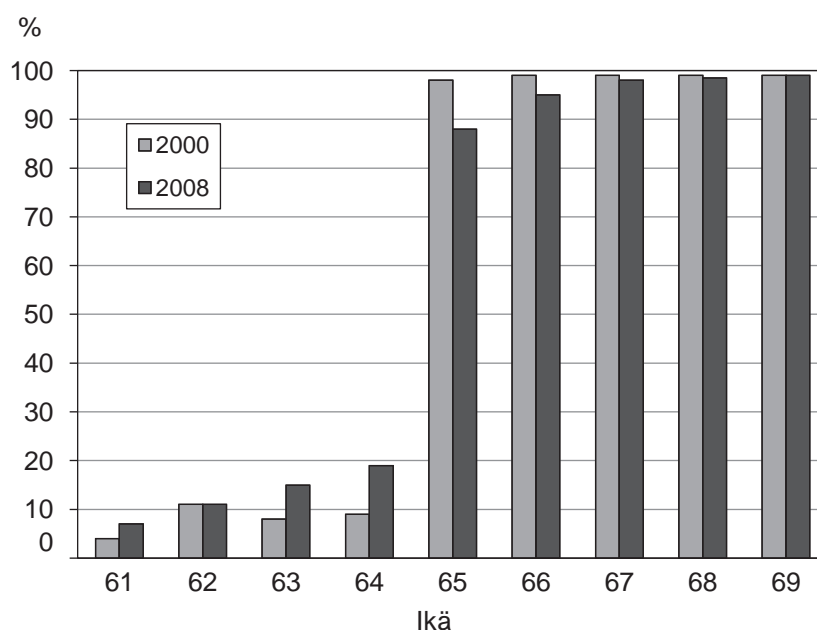
Kuva 6. Maaliskuussa 2007 myönnettyjen vanhuuseläkkeiden jakautuminen ikäryhmittäin.

Lähde: Ålderspension. In- och utflöden i pensionssystemet. Ålderspension. Statistik 2007:3. Försäkringskassan.

Vanhuuseläkkeellä olevien väestöosuudet Suomessa eroavat huomattavammin Ruotsin vastaavista osuuksista ainoastaan 63- ja 64-vuotiaiden ikäluokissa (vrt. kuvat 4 ja 7). Vanhuuseläkkeellä olevia on näissä ikäluokissa Suomessa noin puolet, Ruotsissa hieman vajaa viidennes. Eläkkeen määräytymisen erot selittänevät osaltaan vanhuuseläkkeelle siirtymisen eroja. Vähentämättömälle vanhuuseläkkeelle voi Suomessa jäädä 63-vuoden iässä. Ruotsin järjestelmässä työeläke on sitä pienempi, mitä aikaisemmin eläke alkaa. Suomen järjestelmässä ei toistaiseksi ole saatu kokemusta elinaikakertoimen vaikutuksesta vanhuuseläkkeelle siirtymiseen. Kertoimen vaikutus eläkkeelle siirtymiseen näkyy tilastoluvuissa vasta kuluvan vuosikymmenen aikana.

Kuva 7. Vanhuuseläketä saavien väestöosuus Ruotsissa vuosina 2000 ja 2008 61–69-vuotiaiden ikäluokissa.

Lähde: Orange Report. Annual Report of the Swedish Pension System 2008. Försäkringskassan

Varhaisen vanhuuseläkkeen vähäinen suosio Ruotsissa ilmenee myös alle 65-vuotiaiden vanhuuseläkeläisten määrästä (taulukko 3). Vaikka tämänikäisten vanhuuseläkeläisten määrä on kasvanut, se on edelleen pieni koko vanhuuseläkekannassa, vain muutaman prosentin kaikista vanhuuseläkkeensaajista. Kaikkiaan vanhuuseläkkeensaajia oli Ruotsissa vuonna 2008 noin 1 800 000 (Social trygghet i de nordiske lande 2009). Joustavassa järjestelmässä henkilö voi vapaasti valita eläkkeellesiirtymisikänsä. Eläkejärjestelmän piirissä arvioidaan, että monet varhain vanhuuseläkkeelle siirtyneet käyvät edelleen ansiotyössä (Socialförsäkringsrapport 2009:9. Medelpensioneringsålder. Social Insurance Report).

Taulukko 3. Vanhuuseläkettä alle 65-vuotiaana saavien määrä. Maassa asuvat eläkeläiset. Lukumäärissä ei ole huomioitu pelkkää rahastoeläkettä saavia henkilöitä.

	Kvinnor	Män	Summa
1997	5 900	11 800	17 700
1998	6 000	11 800	17 800
1999	6 600	12 900	19 500
2000	7 500	14 900	22 400
2001	7 600	14 800	22 400
2002	7 800	15 200	23 000
2003	8 600	15 800	24 400
2004	11 000	18 300	29 300
2005	13 500	21 800	35 300
2006	17 200	26 500	43 700
2007	22 900	32 400	55 300
2008	27 600	37 200	64 800

Lähde: Socialförsäkringsrapport 2009:9. Medelpensioneringsålder. Social Insurance Report. Försäkringskassan.

Lähteet

Kannisto, J. ja Hiltunen M. (2010) Eläkkeellesiirtymisikä Suomen työeläkejärjestelmässä. Eläketurvakeskuksen tilastoraportteja 5/2010.

Orange Report. Annual Report of the Swedish Pension System 2008. Försäkringskassan.

Socialförsäkringsrapport 2009:9. Medelpensioneringsålder. Social Insurance Report. Försäkringskassan.

Social tryghed i de nordiske lande. Omfang, udgifter og finansiering 2007/08. Version 35.1:2009. Nordisk Socialstatistisk Komite' 2009.

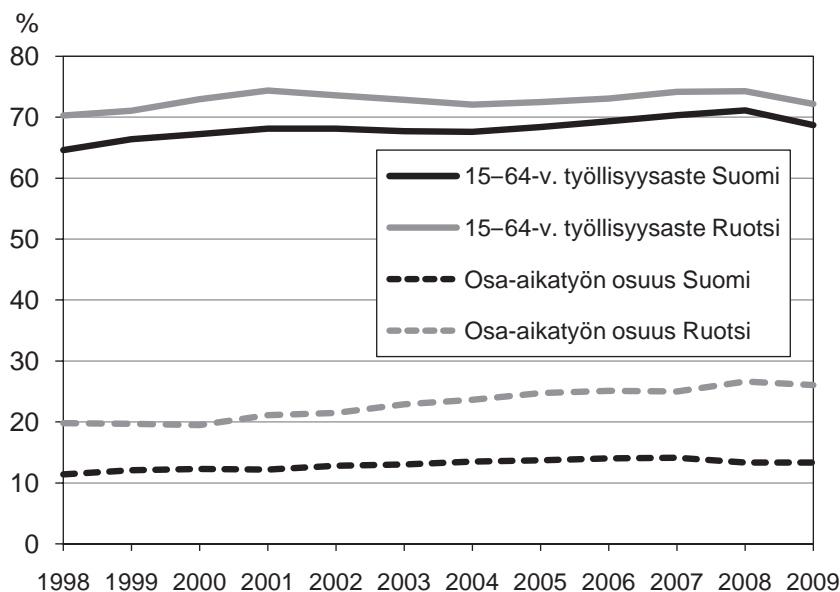
Ålderspension. In- och utflöden i pensionssystemet. Ålderspension. Statistik 2007:3. Försäkringskassan.

5.2 Osa-aikatyön merkitys työpanoksen määrään Suomessa ja Ruotsissa

Eila Tuominen, Eläketurvakeskus 19.8.2010

Työikäisen väestön (15–64 v.) työllisyys on kehittynyt Suomessa ja Ruotsissa samaan tahtiin viimeisen kymmenen vuoden aikana (kuva 1). Ero kokonaistyöllisyydessä on hienokseltaan kaventunut, mutta edelleen Ruotsin työllisyysaste on kolme prosenttiyksikköä Suomea korkeampi. Kun otetaan huomioon osa-aikatyön osuus kokonaistyöllisyydessä, ero työpanoksen määrässä Ruotsiin nähden tasoittuu. Tarkastelujakson lopussa osa-aikatyön osuus oli Ruotsissa kaksinkertainen (26 %) Suomen osuuteen verrattuna (13 %). Osa-aikatyö on lisääntynyt 2000-luvulla molemmissa maissa ja Ruotsissa Suomea ripeämmin. Maiden välillä ei ole kokonaistyöpanoksessa eroa, kun tarkastellaan työllisyysastetta, jossa osa-aikatyö on muutettu vastaamaan kokoaikatyötä (Employment in Europe 2008, Statistical Annex).

Kuva 1. 15–64 -vuotiaiden työllisyysaste ja osa-aikatyön osuus kokonaistyöllisyydestä Suomessa ja Ruotsissa 1998–2009.

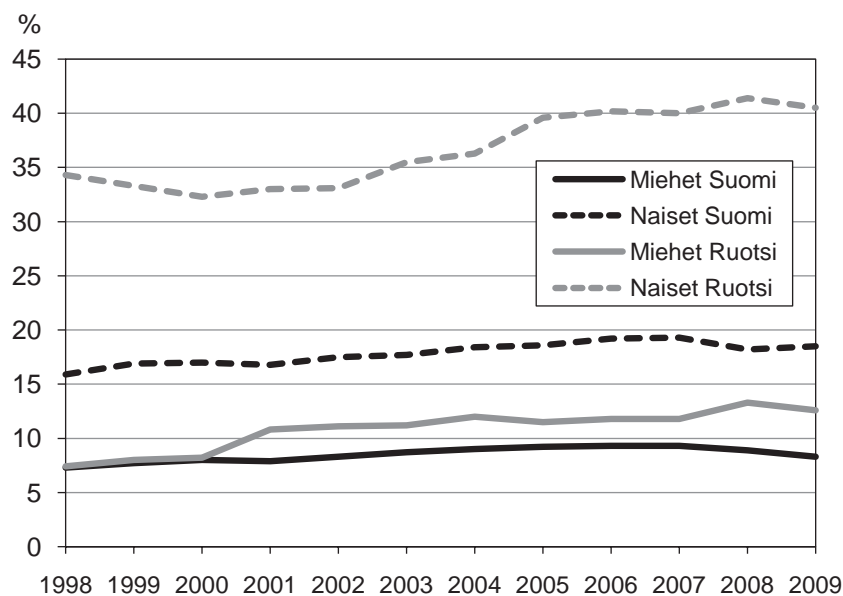
Lähde: Employment in Europe, Eurostat database.

Osa-aikatyö on tyypillisesti naisten työtä (kuva 2). Osa-aikatyöllisyys on kasvanut molemmissa maissa, mutta erityisen ripeästi Ruotsissa juuri naisilla. Vuonna 2009 jo 41 prosenttia naisista oli osa-aikatyössä, kun osuus tarkastelujakson alussa oli 34 prosenttia. Myös Suomessa on havaittavissa kasvua, mutta osa-aikatyöllisten naisten osuus on kasvanut vain parilla prosenttiyksiköllä. Osa-aikatyöllisten naisten osuus on Suomessa noin puolta pienempi kuin Ruotsissa.

Osa-aikatyöllisten miesten osuus oli tarkastelujakson alussa Suomessa ja Ruotsissa yhtä suuri, mutta osuus on kasvanut Ruotsissa hieman enemmän. Vuonna 2009 osa-aikatyöllisiä

miehiä oli Ruotsissa 13 ja Suomessa 8 prosenttia. Toisin kuin naisilla, ero miesten osa-aikatyöllisyydessä ei ole suuri. Maiden välinen ero työpanoksen määrässä tasoittuu ennen muuta Ruotsin naisten yleisemmän osa-aikatyöllisyyden vuoksi.

Kuva 2. Osa-aikatyön osuus kokonaistyöllisyydestä Suomessa ja Ruotsissa sukupuolen mukaan 1998–2009.

Lähde: Employment in Europe, Eurostat database.

5.3 Ikääntyneiden työpanos Pohjoismaissa

Signe Jauhiainen 18.8.2010

Tiivistelmä

Keskimääräinen viikkotyöaika on pidempi ja osa-aikatyö on tietyissä ryhmissä harvinaisempaa Suomessa kuin muissa Pohjoismaissa. Ikääntyneiden työpanos jäänee Suomessa kuitenkin pienemmäksi kuin muissa Pohjoismaissa alhaisemman työllisyysasteen vuoksi. Erityisesti ikääntyneiden miesten työllisyysaste on selvästi heikompi Suomessa kuin muissa Pohjoismaissa. Koko työikäistä väestöä koskevissa laskelmissa (Parviainen, 2008) Suomen työllisyysaste nousee Pohjoismaiden tasolle, kun kokoaikatyön suurempi osuus otetaan huomioon. Suomalaisen työpanosta kasvattaa erityisesti naisten suurempi kokoaikatyön osuus 60-vuotiaaksi asti.

Taulukkoon 1 on koottu työllisyysasteet Suomessa, Tanskassa, Norjassa ja Ruotsissa vuonna 2009. Työllisyysasteet on raportoitu sukupuolen ja ikäryhmän mukaan. Työllisyysaste on useimmissa tarkastelluissa väestöryhmissä pienempi Suomessa kuin muissa Pohjoismaissa. Koko työikäisen väestön (15–64-v) työllisyysasteet ovat korkeimmat Tanskassa ja Norjassa mutta ikääntyneiden työllisyysasteet ovat korkeimmat Ruotsissa. Erityisesti 60–64-vuotiaiden työllisyysaste on Suomessa matalampi kuin Ruotsissa ja Norjassa. Tanskassa 60–64-vuotiaiden naisten työllisyysaste on alle 30 prosenttia.

Taulukko 1. Työllisyysasteet Pohjoismaissa 2009.

	ikä	Suomi	Tanska	Norja	Ruotsi
kaikki	15–64	68,4	75,7	76,5	72,2
	55–59	71,6	78,5	78,2	80,3
	60–64	39,4	36,6	59,1	60,6
miehet	15–64	68,9	78,3	78,4	74,1
	55–59	69,4	82,6	81,7	82,5
	60–64	39,4	45,8	63,7	64,8
naiset	15–64	67,9	73,1	74,4	70,2
	55–59	73,8	74,4	74,7	78,1
	60–64	39,4	27,3	54,5	56,5

Lähde: OECD Labour force statistics.

Taulukko 2 kertoo kokoaikatyötä tekevien osuuden työllisistä. Kokoaikatyötä tekeviksi on määritelty yli 30 tuntia viikossa työskentelevät. Koko työikäistä väestöä tarkasteltaessa kokoaikatyön osuus on Suomessa korkein. Esimerkiksi 55–59-vuotiaista työllisistä naisista kokoaikatyötä tekee Suomessa 85,5 prosenttia. 60–64-vuotiaiden ryhmässä kokoaikatyötä tekevien osuus on kuitenkin pienempi Suomessa kuin Ruotsissa ja Tanskassa.

Taulukko 2. *Kokoaikatyössä olevien (yli 30 h/viikko) osuus työllisistä 2009.*

	ikä	Suomi	Tanska	Norja	Ruotsi
kaikki	15–64	87,8	81,1	79,6	85,4
	55–59	88,6	86,8	81,9	88,7
	60–64	72,6	78,5	71,8	80,7
miehet	15–64	91,3	86,4	88,7	90,0
	55–59	91,9	93,5	92,4	93,1
	60–64	78,6	83,7	83,9	84,4
naiset	15–64	84,1	75,2	69,6	80,2
	55–59	85,5	79,5	70,1	83,9
	60–64	66,9	69,7	57,5	76,5

Lähde: OECD Labour force statistics.

Taulukossa 3 on päätoimen viikoittaisten työntuntien keskiarvo. Keskiarvossa ovat mukana sekä kokoaikaista että osa-aikaista työtä tekevät. Viikon työntuntien keskiarvo on korkein Suomessa. Ikääntyneiden työntekijöiden työtunneissa ei ole juuri eroa Suomen ja Ruotsin välillä. Taulukosta selviää myös, että muissa Pohjoismaissa koko työikäisen väestön työtuntien keskiarvo ovat pienempi kuin ikääntyneiden työtuntien keskiarvo. Suomessa tilanne on päinvastoin eli ikääntyneiden työtuntien keskiarvo on pienempi kuin koko työikäisen väestön. Tämä ero johtuu nuorten osa-aikatyöstä, joka on yleisempää muissa Pohjoismaissa.

Taulukko 3. *Työaika Pohjoismaissa 2009 (h/viikko).*

	ikä	Suomi	Tanska	Norja	Ruotsi
kaikki	15-64	37,3	33,7	33,9	36,3
	55-64	36,9	35,2	34,1	36,7
miehet	15-64	39,3	35,8	36,7	38,4
	55-64	38,9	37,2	37,2	38,7
naiset	15-64	35,2	31,3	30,8	33,9
	55-64	34,9	32,7	30,5	34,4

Lähde: OECD Labour force statistics.

Taulukossa 4 on työllisen ajan odotteet Hytin (2009) tutkimuksen mukaan. Työllisen ajan odote lasketaan tietylle kohortille yhden vuoden kuolleisuuden ja työmarkkinoille osallistumisen todennäköisyyksien avulla. Odote on laskettu vuoden 2005 tiedoilla 15-vuotiaalle. Ensimmäinen sarake kertoo koko työllisen ajan odotteen ja seuraava sarake odotetut vuodet kokoaikatyössä. Miesten työllisen ajan odote on selvästi lyhyempi Suomessa kuin Tanskassa ja Ruotsissa. Myös miesten kokoaikatyön odote on lyhyempi Suomessa vaikka osa-aikatyö on Suomessa harvinaisempaa. Naisilla kokoaikatyön odote on Suomessa pidempi kuin Tanskassa ja Ruotsissa. Vastaavat laskelmat kaikille EU-maille löytyvät teoksesta Vogler-Ludwig (2009).

Taulukko 4. Työllisen ajan odote.

	Suomi		Tanska		Ruotsi	
kaikki	32,8	28,0	37,0	28,2	35,8	26,1
miehet	33,4	30,1	38,9	33,3	36,9	31,7
naiset	32,2	25,9	35,1	22,9	34,7	20,4

Lähde: Hytti (2009), osa taulukosta 3.

Lähteet

- Hytti, H. 2009. Työssäoloa voidaan pidentää pohjoismaiselle tasolle, mutta millä mittareilla ja millä keinoin. Työpoliittinen aikakauskirja 2/2009.
- Parviainen, S. 2008. Työllisyysaste Pohjoismaissa. BoF Online 8/2008. Suomen Pankki.
http://www.bof.fi/fi/julkaisut/selvitykset_ja_raportit/bof_online
- Vogler-Ludwig, K. 2009. Monitoring the duration of active working life in the EU, Final Report. Euroopan komissio.

5.4 Työnteko vanhuuseläkkeen rinnalla

Jari Kannisto, Eläketurvakeskus 27.5.2010

Tiivistelmä

Tässä muistiossa selvitetään, miten moni jatkaa samassa työssä likimain entiseen tapaan jäätyään vanhuuseläkkeelle. Kysymystä on arvioitu TyEL-työstä vuosina 2006–2008 eläkkeelle siirtyneiden osalta. Työn tekeminen vanhuuseläkkeen rinnalla on Suomessa harvinaista. Työ on pääsääntöisesti satunnaista. Välittömästi vanhuuseläkkeen alkamisen jälkeen samassa työssä entisellä työpanoksella jatkaa likimain puoli prosenttia eläkkeelle siirtyneistä. Viime vuonna vanhuuseläkkeelle siirtyneiden määrään suhteutettuna, se vastaa likimain sataa henkilöä.

Aineisto

Vuosina 2006–2008 varsinaiselle tai varhennetulle vanhuuseläkkeelle siirtyi 43 000 henkilöä, joilla viimeisen työeläkkeen laki oli TyEL. Heistä muutama sata oli yli 67-vuotiaita. Heidät karsittiin joukosta pois, koska vakuuttamisvelvollisuus päättyy 68 vuoden ikään. Muiden vuositilistystekniikkaan perustuvat TyEL-suhteet poimittiin ansaintarekisteristä. Esitetyt arviot perustuvat näihin työsuhteisiin ja niiden ajoittumiseen.

Jatkaminen entisessä työssä entisin ehdoin määriteltiin väljästi. Samaksi työksi tulkittiin TyEL-suhteet, jotka alkoivat kolmen kuukauden kuluessa vanhuuseläkkeen alkamisen jälkeen samalla työnantajalla, jonka palveluksessa työntekijä oli ollut kolmen kuukauden sisällä ennen eläkkeen alkamista. Jotta työsuhte katsottaisiin entisin ehdoin jatkuvaksi, eläkeaikaisen ansion piti olla vähintään 70 prosenttia ja korkeintaan 120 prosenttia eläkettä edeltävän työsuhteen viimeisestä ansiojaksosta. Jos ansiovaatimus ei täyttnyt, henkilö tilastoitiin samaan työhön, mutta eri ansiotasolle. Jos työnantaja vaihtui, työ tulkittiin uudeksi työksi. Eläkkeen rinnalla alkaneen työsuhteen kestoon ei tämä määrittely vaikuta. Joukossa on hyvinkin lyhyitä työsuhteita, joiden merkitystä on arvioitu jäljempänä erikseen.

Työskentely eläkkeen rinnalla

Eläkeuudistusta edeltävien sääntöjen mukainen osa-aikaeläke muutetaan osa-aikaeläkkeen suuruiseksi vanhuuseläkkeeksi 65 vuoden iässä. Muunto tehdään automaattisesti eikä sitä tarvitse erikseen hakea. Tällöin teknisesti eläkelaji muuttuu vanhuuseläkkeeksi vaikka muuten työ jatkuu entiseen tapaan. Aineistosta löytyi tällaisia tapauksia runsaat 200, likimain sama määrä eri vuosina. Työ siis jatkui katkeamatta. Samalla osa-aikaeläke vaihtui vanhuuseläkkeeksi. Heillä täysi vanhuuseläke alkaa vasta hakemuksesta. Nämä henkilöt karsittiin aineistosta eikä heidän työskentelyään tutkittu tämän laajemmin.

Näyttää siltä, että TyEL:n mukaiselle vanhuuseläkkeelle siirtyneistä likimain 15 prosenttia tekee jotakin työtä ainakin hetken eläkkeen alkamisen jälkeen (taulukko 1).

Taulukko 1. TyEL-työstä eläkkeelle siirtyneiden työssä jatkaminen.

Vuosi	Vanhuuseläkkeelle siirtyneet	Työssä vain ennen eläkettä	Työssä myös eläkkeen rinnalla
2006–2008	42 000	36 000	6 500
Alle 63-vuotiaat	8 000	7 200	1 000
63–67-vuotiaat	34 000	28 500	5 600
Miehet	23 000	18 800	4 200
Naiset	19 000	17 000	2 400
2006	11 600	9 700	1 900
2007	13 500	11 200	2 300
2008	17 400	14 900	2 400

Eläkkeelle siirtymisen yhteydessä ei ole pakko jättää kaikkia tehtäviä. Eläkkeen voi ottaa yhdestä työstä ja jatkaa toista työtä, jos on useampi työ. Työsuhteita tutkimalla havaittiin, että tyypillisesti eläke otettiin päätyöstä ja jatkettiin jotakin pienehköä sivutyötä. Työ oli usein konsulttiluonteista tai hallitustyötä esimerkiksi taloyhtiössä. Eläkkeelle siirtyneistä 700 jatkoi katkaisematta työtä vähintään yhdessä tehtävässä (taulukko 2). Yleensä työ oli vähäinen.

Taulukko 2. TyEL-työssä eläkkeen rinnalla työskennelleet.*

Vuosi	Työ ja eläke	Työ ei katkea	Sama työ	Eri työ	Muu työ
Kaikki	6 500	700	3 000	1 600	1 700
2006	1 900	100	700	600	600
2007	2 300	200	1 000	600	600
2008	2 400	300	1 400	400	400

* Työ ei katkea = työ ei pääty eläkkeen alkamiseen vaan jatkuu koko ajan (työn perusteella karttunut eläke ei ole mukana alkaneessa vanhuuseläkkeessä).

Sama työ = työ alkaa kolmen kuukauden kuluessa eläkkeen alkamisesta työnantajalla, jonka työsuhde on päättynyt kolmen kuukauden kuluessa ennen eläkkeen alkamista.

Eri työ = työ alkaa kolmen kuukauden kuluessa eläkkeen alkamisesta, mutta työntekijällä ei ole ollut tämän työnantajan työsuhdetta kolmen kuukauden kuluessa ennen eläkkeen alkamista.

Muu työ = työ, joka on alkanut yli kolmen kuukauden kuluttua eläkkeen alkamisesta.

Tyypillisesti eläkkeen rinnalla tehtiin työtä monessa pätkässä. Näiden työjaksojen pituus vaihtelee paljon. Myös työnantajia saattaa olla useita. Tyypillisen työssä käyvän vanhuuseläkeläisen työprofiili näyttäisi olevan satunnainen, omaan valintaan perustuva työn tekeminen. Se ei niinkään ole säännöllistä ja toistaiseksi jatkuvaa, millaiseksi työ ennen eläkkeelle siirtymistä mielletään. Toki joillakin työ täyttää myös nämä kriteerit.

Pääsääntöisesti eläkkeellä olevien ansiot ovat pieniä ja saman ansiotason säilyttäminen on harvinaista. Työ saattaa olla myös osa-aikaista. Suurin osa eläkkeen rinnalla tehdystä työstä jää jo vähäisemmän työpanoksen vuoksi eläkettä edeltävän tason alapuolelle (taulukko 3).

Taulukko 3. Samassa TyEL-työssä eläkkeen rinnalla työskennelleet.*

Vuosi	Sama työ	Sama palkka	Eri palkka
Kaikki	3 000	700	2 300
Miehet	1 900	500	1 400
Naiset	1 100	200	900
2006	700	200	500
2007	1 000	200	800
2008	1 400	300	1 100

*Sama työ = työ alkaa kolmen kuukauden kuluessa eläkkeen alkamisesta työnantajalla, jonka työsuhde on päättynyt kolmen kuukauden kuluessa ennen eläkkeen alkamista.

Sama palkka = Sama työ, ansiojakson palkka on vähintään 70 prosenttia ja enintään 120 prosenttia eläkettä edeltävän maksujakson ansioista.

Eri palkka = Sama työ, mutta ansio ei mahdu kategoriaan sama palkka.

Näyttää siltä, että joitakin satoja henkilöitä on jatkanut työssä likimain entisin ehdoin ja entisellä palkalla vanhuuseläkkeen alkamisen jälkeen. Toisaalta taulukon 4 perusteella voi todeta, että näistäkin valtaosa on työskennellyt vain lyhyen ajan.

Taulukko 4. Vuosina 2006–2008 TyEL-eläkkeelle siirtyneet, jotka jatkoivat samassa työssä entiseen malliin eläkkeen rinnalla.

Vuosi	Sama palkka	Alle kolme kuukautta	Yli kolme kuukautta
Kaikki	700	600	150
Miehet	500	400	100
Naiset	250	200	50

Entisin ehdoin työn jatkaminen Suomessa vanhuuseläkkeen rinnalla on harvinaista. TyEL-työstä vanhuuseläkkeelle siirtyvistä puolisen prosenttia jatkaa yli kolme kuukautta entisessä työssä likimain entisellä volyymilla. Henkilömääränä tämä vastaa vuositasolla sataa henkilöä, jos vanhuuseläkkeelle siirtyneiden määrä on vuoden 2009 tasoa.

5.5 Nuorten ja ikääntyneiden työllisyys

Signe Jauhiainen, Eläketurvakeskus 9.7.2010

Aiemmin työmarkkinoiden rakennemuutosta vauhditettiin luomalla erilaisia reittejä varhaiseläkkeelle. Yhtenä perusteluna varhaiseläkereittien suunnittelussa käytettiin nuorten työllisyyden parantamista. Varhaiselle eläkkeelle vievistä väylistä on kuitenkin vähitellen luovuttu useissa maissa, kun tavoitteeksi on asetettu työurien pidentäminen.

Varhaista eläkkeelle siirtymistä ja nuorten työllisyyttä käsittelevässä työpaperissa (Kalwij ym., 2009) tutkitaan, miten ikääntyvien työntekijöiden työllisyys on vaikuttanut nuorten työllisyyteen. Tutkimuksessa selvittää, ovatko nuoret ja ikääntyneet substituutteja työmarkkinoilla. Jotta ikääntyneiden siirtyminen työmarkkinoiden ulkopuolelle parantaisi nuorten työllisyyttä, nuorten ja ikääntyneiden tulisi lähtökohtaisesti olla substituutteja eli toisiaan korvaavia tuotantontekijöitä ja työtä pitäisi olla tietty kiinteä määrä kansantaloudessa.

Tutkimusaineistona käytetään paneeliaineistoa 22 OECD-maasta vuosilta 1960–2004. Tutkittavia muuttujia ovat työllisyysaste ja työttömyysaste, jotka ovat yleisesti käytettyjä mittareita kuvaamaan työmarkkinoiden tilannetta. Näitä muuttujia on kritisoitu siitä, että ne eivät välttämättä anna oikeaa kuvaa nuorten ja ikääntyneiden osalta, koska suuri osa molemmista ikäryhmistä on työmarkkinoiden ulkopuolella.

Tutkimuksen (Kalwij ym., 2009) perusteella voidaan todeta, että 55–64-vuotiaiden työllisyys ei ole vaikuttanut alle 25-vuotiaiden työllisyyteen. Johtopäätöksenä todetaan, että toteutetut varhaiseläkeohjelmat eivät ole parantaneet nuorten työllisyyttä.

Keskeinen selitys on, että nuoret ja ikääntyneet työntekijät eivät ole substituutteja eli nämä ryhmät eivät ole samanlaisia, toisiaan korvaavia tuotantontekijöitä. Tutkimuksessa löydetään pikemminkin pieni positiivinen yhteys nuorten ja ikääntyneiden työllisyyden välillä eli näiden ryhmien työllisyyden muutokset tutkitulla ajanjaksolla ovat samansuuntaisia.

Koska tutkimusaineistona on paneeliaineisto useista maista, tutkimus kuvaa nuorten ja ikääntyneiden työllisyyden riippuvuutta pitkällä aikavälillä isossa joukossa maita. Tutkimuksessa ei tarkastella, miten ikääntyneiden työllisyyden vaikutus nuorten työllisyyteen vaihtelee eri maiden tai toimialojen välillä tai talouden suhdanteiden mukaan. Näitä kysymyksiä on tutkittu yleensä yksittäisten maiden aineistoilla.

Nuoret ja ikääntyneet eivät ole substituutteja, koska näiden ryhmien inhimillinen pääoma eli koulutus, työkokemus ja muu osaaminen on erilaista sekä määrällisesti että laadullisesti. Inhimillinen pääoma lisää työntekijän tuottavuutta ja esimerkiksi parantaa valmiuksia hyödyntää uutta teknologiaa. Nuorten ja ikääntyneiden erilainen inhimillinen pääoma vaikuttaa mahdollisuuksiin sopeutua suhdannevaihteluihin ja rakennemuutoksiin. Ikääntyneillä työntekijöillä on enemmän tiettyyn yritykseen liittyvää osaamista, mikä yhtäältä vähentää irtisanomisriskiä mutta toisaalta vaikeuttaa työllistymistä uudelleen. Nuorilla työntekijöillä taas on koulutuksen myötä saatua inhimillistä pääomaa, mistä johtuen he eivät välttämättä ole tuottavia tietyssä yrityksessä mutta työllistyvät helpommin. (Gielen ja van Ours, 2006.)

Edellä mainittu tutkimus (Kalwij ym., 2009) ei kerro, miten nuorten ja ikääntyneiden työllisyys vaihtelee suhdanteiden mukaan. Analyysissä on käytetty menetelmää, jolla aineistosta on poistettu trendi- ja suhdannevaihtelut.

Nuorten ja ikääntyneiden työllisyyttä eri suhdanteissa on tutkittu jonkin verran. Yhteenve-tona voi todeta, että suhdanteet vaikuttavat nuorten työllisyyteen nopeammin ja enemmän kuin muiden ikäryhmien työllisyyteen (Scarpetta ym., 2010). Tähän on syynä esimerkiksi nuorilla yleisemmät määräaikaisten työsuhteiden ja työskentely suhdanneherkillä toimialoilla. Gangl'n (2002) tutkimuksen mukaan Euroopassa 1990-luvulla nuorten siirtymiseen työmarkkinoille vaikuttivat enemmän makrotalouden suhdanteet kuin demografiset seikat. Nuorten ikäluokkien pieni koko ei vähentänyt nuorten työttömyysriskiä.

Gielen ja van Ours (2006) havaitsivat, että nuorten työllisyys vaihtelee suhdanteiden mukaan ja erityisesti koko kansantalouden ja toimialan suhdanteiden mukaan. Ikääntyneiden työllisyyteen vaikuttivat enemmän yrityksen suhdannenäkymät kuin koko talouden suhdanteet. Lisäksi todettiin, että nuorten työllisyys kohenee nopeasti suhdanteiden parantuessa mutta ikääntyneiden työttömyys on pidempikestoista. Johtopäätöksenä esitettiin toimenpiteitä ikääntyneiden työntekijöiden työpaikkojen turvaamiseksi taantuman aikana.

Työmarkkinoiden rakenne ja sen muutokset vaikuttavat työllisyyteen pidemmällä aikavälillä kuin talouden suhdanteet. Esimerkiksi Suomessa työttömyys pysyi vähenemisestä huolimatta korkealla 1990-luvun laman jälkeenkin, vaikka taloudessa vallitsi noususuhdanne. Nuorten ja ikääntyneiden työllisyyteen vaikuttavia rakenteellisia tekijöitä ovat muun muassa työlainsäädäntö, työttömyysturva, työvoimapolitiittiset toimenpiteet ja työnantajamaksut. Joustava työlainsäädäntö, esimerkiksi määräaikaisten työsuhteiden, parantaa nuorten mahdollisuuksia työllistyä (Gangl, 2002). OECD:n työpäpaperi (Scarpetta ym., 2010) esittelee eri maissa toteutettuja ohjelmia, joilla on tuettu nuoria työmarkkinoille siirtymisessä.

Korkeakoulutuksen laajentuminen on eräs keskeinen, usean vuosikymmenen ajan kestänyt rakennemuutos. Korkeakoulutetun työvoiman osuus nuoremmissa ikäluokissa on selvästi suurempi kuin vanhemmissa ikäluokissa. Työvoiman koulutusrakenteen muutoksen vaikutukset eri ikäryhmien työllisyyteen riippuvat ammattirakenteen muutoksista ja korkeakoulutetun työvoiman kysynnästä. Lisäksi toimialarakenteen ja ammatillisen koulutuksen alojen vastaavuus vaikuttaa työvoiman kysynnän ja tarjonnan kohtaantoon. Jos nuoria koulutetaan ammatillisessa koulutuksessa tiettyihin rajattuihin ammatteihin, työmarkkinat sopeutuvat huonommin rakennemuutoksiin (Gangl, 2002).

Lähteet

- Gangl, M. 2002. Changing labour markets and early career outcomes: labour market entry in Europe over the past decade. *Work, Employment and Society* 16, 67–90.
- Gielen, A. C. & van Ours, J. C. 2006. Age-specific cyclical effect in job reallocation and labor mobility. *Labour Economics* 13, 493–504.
- Kalwij, A., Kapteyn, A. & de Vos, K. 2009. Early retirement and employment of young. RAND Labour and Population working paper.

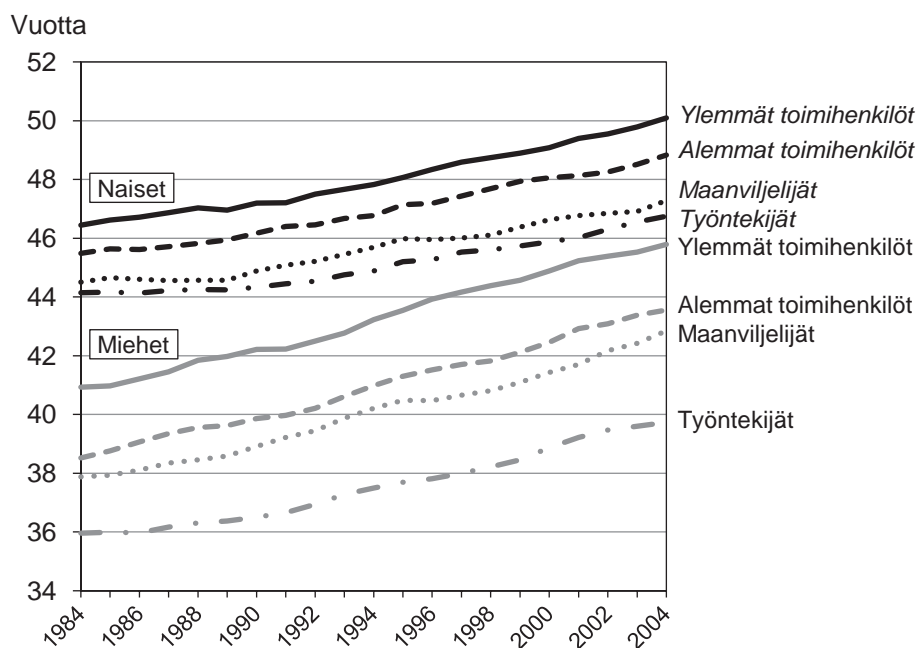
Scarpetta, S., Sonnet, A. & Manfredi, T. 2010. Rising youth employment during the crisis: How to prevent negative long-term consequences on a generation. OECD Social, employment and migration working paper.

5.6 Sosioekonomisten ryhmien elinajanodotteet ja niiden kehitys

Hannu Uusitalo, Eläketurvakeskus 20.8.2010

Kaikkien sosioekonomisten ryhmien elinajanodotteet ovat nousseet, mutta työntekijöiden joukossa elinajanodotteen nousu on ollut hitaampaa kuin muissa sosioekonomisissa ryhmissä. Tästä syystä erot ovat 1980-luvulta lähtien eräissä kohdin kasvaneet, ja ovat huomattavan suuria. 35-vuotiaiden miesten elinajanodote kasvoi 4,9 vuodella jaksolta 1983–85 jaksolle 2003–05. Ylempien toimihenkilöiden ja työntekijöiden elinajanodotteiden välinen ero oli ensin mainitulla jaksolla 4,9 vuotta ja viimeksi mainitulla jaksolla 6,1 vuotta, eli ero kasvoi 20 vuoden aikana 1,1 vuodella. Eron merkittävyyttä kuvaa se, että ylempien toimihenkilöiden elinajanodote oli jo 1970-luvulla samalla tasolla kuin työntekijöillä 2000-luvun alkuvuosina. Naisten elinajanodote kasvoi 3,4 vuodella jaksolta 1983–85 jaksolle 2003–05. Ylempien toimihenkilöiden ja työntekijöiden elinajanodotteen ero kasvoi samalla jaksolla 2,3 vuodesta 3,4 vuoteen.

Kuva 1. 35-vuotiaiden miesten ja naisten elinajanodote sosiaaliryhmän mukaan 1983–2005 (kolmen vuoden liukuvat keskiarvot).

Suhteellisesti katsoen erot työntekijöiden ja muiden sosioekonomisten ryhmien välillä ovat hieman kasvaneet. Kun työntekijämiesten elinajan odote oli jaksolla 1980-luvun alussa 97 prosenttia (naisilla 99 prosenttia) koko väestön odotteesta, niin 2000-luvun alussa odote oli 95 prosenttia (naisilla 97 prosenttia). Ylempien toimihenkilömiesten eliniän odote on koko tarkastelujakson ollut 10 prosenttia korkeampi kuin koko väestössä (naisilla 4 prosenttia korkeampi).

Taulukko 1. 35-vuotiaiden elinajanodote sosioekonomisen aseman ja sukupuolen mukaan.

	1983–85	2003–05	Muutos, v	Muutos, %	1983–85 2003–05 % oman sukupuolen keskiarvosta		1983–85 2003–05 % miesten ja naisten yli lasketusta keskiarvosta	
Miehet								
ylemmät toimihenkilöt	40,9	45,8	4,9	12,0	110	110	99	102
alemmat toimihenkilöt	38,5	43,5	5,0	13,0	103	104	93	96
työntekijät	36,0	39,7	3,8	10,6	97	95	87	88
maanviljelijät	37,9	42,8	5,0	13,2	102	102	92	95
yrittäjät	38,2	43,2	5,0	13,1	103	103	93	96
muut	29,4	36,9	7,5	25,5	79	88	71	82
kaikki	37,2	41,8	4,6	12,4	100	100	90	93
Naiset								
ylemmät toimihenkilöt	46,4	50,1	3,6	7,8	104	104	112	111
alemmat toimihenkilöt	45,5	48,8	3,3	7,3	102	101	110	108
työntekijät	44,1	46,7	2,6	5,9	99	97	107	104
maanviljelijät	44,5	47,3	2,8	6,3	100	98	108	105
yrittäjät	45,5	48,3	2,8	6,2	102	100	110	107
muut	39,4	44,3	4,9	12,4	88	92	95	98
kaikki	44,7	48,1	3,4	7,6	100	100	108	107
Miehet ja naiset yht.	41,3	45,1					100	100

Taulukko kertoo, että erot sukupuolten elinajanodotteessa ovat merkittävät. Ainoastaan ylemmät toimihenkilömiehet pääsevät koko väestön keskitasolle. Naisista vain (pieni) ryhmä ’muut’ jää kokonaiskeskiarvon alapuolelle.

Lähde

Hannele Palosuo, Seppo Koskinen, Eero Lahelma, Ritva Prättälä, Tuija Martelin, Aini Ostamo, Ilmo Keskimäki, Marita Sihto, Kirsi Talala, Elisa Hyvönen, Eila Linnanmäki (toim.): Terveystien eriarvoisuus Suomessa. Sosioekonomisten terveyserojen muutokset 1980–2005. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:23. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-8726.pdf

5.7 Sosioekonomisten ryhmien elinajanodotteet eläkeiän kynnyksellä

Pekka Martikainen, Helsingin yliopisto 18.6.2009

Myös eläkeiän kynnyksellä, 62-vuoden iässä, elinajanodotteet vaihtelevat merkittävästi sosioekonomisen aseman ja sukupuolen mukaan. Naisten ja miesten välillä on iso ero: työntekijänaisten odote on korkeampi kuin ylempien toimihenkilömiesten. Elinajanodotteiden erot ovat miehillä huomattavasti suuremmat kuin naisilla. 62-vuotias ylempi toimihenkilö mies voi odottaa elävänsä lähes neljä vuotta pidempään kuin työntekijä mies; naisilla ero on vajaa kaksi vuotta.

Tiedot perustuvat Tilastokeskuksen rekisteritietoihin kuolemantapauksista ja väestöstä vuosilta 2001–2003. Aineistosta on laskettu 62-vuotiaiden elinajanodotteet sosiaali- ja koulutusryhmän sekä sukupuolen mukaan. Lähtöaineistossa kuolintiedot on henkilötunnusten avulla yhdistetty Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston pitkäikäisaineistoon ja lähtöaineistosta on poimittu 11 prosentin otos väestöstä. Koulutustiedot perustuvat Tilastokeskuksen koulutusluokitukseen vuodelta 1997. Perusasteeseen on luokiteltu ne, joilla ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa tai joiden koulutusaste on tuntematon. Korkea-aste sisältää luokat alin, alempi ja ylempi korkea-aste sekä tutkijakoulutusasteen. Sosiaaliryhmää koskevat tiedot perustuvat vuoden 2000 väestölaskentatietoihin. Tilastokeskuksen luokitus henkilöiden sosioekonomisesta asemasta perustuu muun muassa ammattiasemaan, ammattiin ja pääasialliseen toimintaan. Tilastokeskuksen luokituksista on muokattu kuolleisuustutkimuksia varten sosiaaliryhmäluokitus, jossa on vähemmän luokkia kuin Tilastokeskuksen luokituksessa. Tässä luokituksessa myös työttömät, eläkeläiset ja muut väestölaskentahetkellä ammatissa toimimattomat (lukuun ottamatta opiskelijoita) on luokiteltu heidän aikaisemman ammattinsa tai asutokunnan viitehenkilön ammatin perusteella. Sosiaaliryhmään 'muut' on luokiteltu ne, joiden sosioekonominen asema on tuntematon sekä opiskelijat.

Elinajanodotteisiin liittyy satunnaisvaihtelua, joka on suurimmillaan +/- 1,7 vuotta (miehet, sosioekonominen asema 'muut'), tyypillisimmillään noin +/- 0,5 vuotta ja suurissa ryhmissä (peruskoulutuksen saaneet) noin 0,2 vuotta.

Taulukko 1. 62 vuotta täyttäneiden miesten ja naisten jakautuminen (%) sosiaaliryhmiin 2001–03 (perustuen aineiston henkilövuosiin).

	Miehet	Naiset
Ylemmät toimihenkilöt	13,0	8,5
Alemmat toimihenkilöt	16,3	30,0
Työntekijät	45,3	41,0
Maanviljelijät	15,4	13,6
Yrittäjät	8,4	4,6
Muut	1,7	2,2
Yhteensä	100	100
Henkilövuodet	127 448	186 973

Taulukko 2. 62-vuotiaiden elinajanodote 2001–03 sosiaaliryhmän ja sukupuolen mukaan.

	Miehet	Naiset
Ylemmät toimihenkilöt	20,84	23,75
Alemmat toimihenkilöt	19,16	23,16
Työntekijät	17,02	21,82
Maanviljelijät	18,66	22,00
Yrittäjät	19,49	22,32
Muut	17,04	20,45
Kaikki	18,21	22,31
Ero ylemmät toimihenkilöt – työntekijät	3,82	1,93

Taulukko 3. 62 vuotta täyttäneiden miesten ja naisten jakautuminen (%) koulutusryhmiin 2001–03 (perustuen aineiston henkilövuosiin).

	Miehet	Naiset
Perusaste	66,8	72,2
Keskiaste	16,1	17,4
Korkea-aste	17,0	10,5
Yhteensä	100	100
Henkilövuodet	127 340	186 874

Taulukko 4. 62-vuotiaiden elinajanodote 2001–03 koulutusryhmän ja sukupuolen mukaan.

	Miehet	Naiset
Perusaste	17,58	22,09
Keskiaste	18,87	22,63
Korkea-aste	20,75	23,47
Kaikki	18,20	22,29
Ero korkea-aste – perusaste	3,18	1,38

5.8 Sosioekonomisten ryhmien eläkkeelle siirtyminen

Anu Polvinen ja Raija Gould, Eläketurvakeskus 4.2.2010

Tässä muistiossa kuvataan keskimääräisiä eläkkeellesiirtymisikiä sosioekonomisen aseman mukaan. Eläkkeellesiirtymisiät on laskettu Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston pitkitäisaineistosta, johon on yhdistetty Eläketurvakeskuksen eläkerekisteritietoja. Keskimääräiset eläkkeellesiirtymisiät on laskettu niille henkilöille, jotka seuranta-aikana (1997–2005) olivat 30 vuotta täyttäneitä, eivät olleet ennen seurannan alkua eläkkeellä ja siirtyivät seuranta-aikana joko työkyvyttömyys-, työttömyys- tai vanhuuseläkkeelle tai maatalouden erityiseläkkeelle. Tarkasteluväestö on sama kuin Ammatit ja masennusperusteiset työkyvyttömyyseläkkeet -tutkimuksessa (Pensola ja Gould 2009), joskin tässä selvityksessä seuranta-aika on vuotta lyhyempi. Vuosi 2006 on jätetty laskelmista pois, koska eläkkeelle siirtymistiedot kyseiseltä vuodelta olivat joltakin osin puutteelliset.

Sosioekonominen asema noudattaa Tilastokeskuksen vuoden 1989 sosioekonomista luokitelua. Tässä luokitusta on käytetty kuusiluokkaisena: maatalousyrittäjät, muut yrittäjät, ylemmät toimihenkilöt, alemmat toimihenkilöt, työntekijät sekä pitkäaikaistyöttömät. Sosioekonominen asema on pääosin vuodelta 1995. Pitkäaikaistyöttömät ovat erillisenä ryhmänä, koska heitä oli kyseisenä vuonna huomattavan suuri määrä.

Liitetaulukossa 1 keskimääräistä eläkkeelle siirtymisikää (aritmeettinen keskiarvo) on tarkasteltu sosioekonomisen aseman lisäksi myös työnantajasektorin mukaan. Sektoritieto on pääasiassa vuodelta 1995.

Eläkkeelle siirtymisen keskiarvoikä sekä jakauman keskihajonta on esitetty seurantajakson ensimmäisen eläkkeen eläkelajin mukaisissa ryhmissä (työkyvyttömyyseläke, maatalouden erityiseläke tai vanhuuseläke). Lisäksi liitetaulukossa on ryhmä 'kaikki eläkkeet', joka sisältää kaikkien eläkelajien mukaiset seuranta-ajan ensimmäiset eläkkeet. Ryhmässä 'kaikki eläkkeet' ovat siis mukana kaikki seuranta-aikana työkyvyttömyys-, työttömyys-, tai vanhuus-eläkkeelle tai maatalouden erityiseläkkeelle siirtyneet ja keskiarvoikä on laskettu ensimmäisen eläkkeelle siirtymisen mukaan.

Aineistossa ei ollut henkilöiden täsmällisiä syntymäaikoja vaan ainoastaan syntymävuosi, mikä aiheuttaa jonkin verran epätarkkuutta laskettuihin eläkkeellesiirtymisikiin.

Liitetaulukon 1 mukaan yrittäjät sekä ylemmät toimihenkilöt siirtyivät eläkkeelle vanhempana kuin työntekijät ja alemmat toimihenkilöt. Pitkäaikaistyöttömillä eläkkeelle siirtymisen keskiarvo oli matalin. Ylemmät toimihenkilömiehet siirtyivät eläkkeelle reilut kaksi vuotta työntekijämiehiä vanhempana. Naisilla vastaava ero oli pienempi.

Lähde

Pensola Tiina ja Gould Raija (2009). Ammatit ja masennusperusteiset työkyvyttömyyseläkkeet. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2009:7.

Liitteet**Liitetaulukko 1. Eläkkeelle siirtyneiden keskimääräiset iät sosioekonomisen aseman mukaan.**

Ensimmäinen eläke	Julkinen			Yksityinen			Kaikki		
	lkm	ka	hajonta	lkm	ka	hajonta	lkm	ka	hajonta
MIEHET									
Työkyvyttömyyseläke									
Yrittäjät (maatalous)	1	457	54,8	6,9	458	54,8	6,9
Yrittäjät (muu)	3	833	55,1	6,6	836	55,1	6,6
Ylemmät toimihenk.	335	55,1	5,9	363	54,5	6,6	702	54,8	6,3
Alemmat toimihenk.	468	54,2	6,6	599	53,8	8,0	1 078	54,0	7,4
Työntekijät	1 202	52,8	6,9	2 062	53,2	7,5	3 289	53,0	7,3
Pitkäaikaistyöttömät	978	50,6	7,4	1 477	50,1	8,1	2 687	50,3	7,9
Maatalouden erityiseläke									
Yrittäjät (maatalous)	3	626	58,3	2,8	629	58,3	2,8
Yrittäjät (muu)	0	30	57,9	2,4	30	57,9	2,4
Vanhuuseläke									
Yrittäjät (maatalous)	3	507	64,8	1,1	510	64,8	1,1
Yrittäjät (muu)	7	917	64,1	1,8	924	64,1	1,8
Ylemmät toimihenk.	1 176	61,4	3,1	583	63,1	2,2	1 764	61,9	2,9
Alemmat toimihenk.	874	58,7	5,6	488	63,7	2,0	1 369	60,5	5,3
Työntekijät	780	62,0	2,6	698	64,1	2,0	1 485	63,0	2,6
Pitkäaikaistyöttömät	166	63,2	2,1	219	63,5	1,8	430	63,5	2,0
Kaikki eläkkeet ¹⁾									
Yrittäjät (maatalous)	7	1 610	59,4	5,7	1 617	59,4	5,7
Yrittäjät (muu)	11	1 873	59,9	6,3	1 884	59,9	6,3
Ylemmät toimihenk.	1 607	60,0	4,5	1 151	60,0	5,6	2 773	60,0	4,9
Alemmat toimihenk.	1 522	57,5	6,1	1 532	59,1	6,8	3 087	58,3	6,5
Työntekijät	2 433	57,2	6,7	3 686	57,2	7,4	6 171	57,1	7,1
Pitkäaikaistyöttömät	2 168	56,1	7,2	3 268	55,9	7,7	5 760	55,9	7,6
NAISET									
Työkyvyttömyyseläke									
Yrittäjät (maatalous)	3	317	54,3	6,4	320	54,2	6,4
Yrittäjät (muu)	12	516	54,6	6,6	532	54,4	6,8
Ylemmät toimihenk.	493	54,1	6,8	177	52,7	8,0	678	53,7	7,1
Alemmat toimihenk.	1 576	53,1	6,5	1 187	53,8	7,4	2 786	53,4	7,0
Työntekijät	1 199	54,1	6,8	1 123	53,2	7,6	2 337	53,6	7,2
Pitkäaikaistyöttömät	648	51,2	7,7	900	49,8	8,0	1 687	50,4	7,9
Maatalouden erityiseläke									
Yrittäjät (maatalous)	5	544	57,2	2,5	549	57,2	2,5
Yrittäjät (muu)	1	19	20	56,7	2,6
Vanhuuseläke									
Yrittäjät (maatalous)	3	326	64,5	1,3	331	64,5	1,3
Yrittäjät (muu)	6	475	63,9	1,9	488	63,9	1,9
Ylemmät toimihenk.	1 486	61,3	1,8	247	63,2	1,9	1 759	61,6	1,9
Alemmat toimihenk.	1 961	61,3	2,2	1 211	63,2	2,1	3 191	62,0	2,3
Työntekijät	1 146	62,4	1,6	535	64,2	1,6	1 697	63,0	1,8
Pitkäaikaistyöttömät	200	63,2	2,2	220	63,3	2,2	520	63,4	2,2
Kaikki eläkkeet ¹⁾									
Yrittäjät (maatalous)	11	1 206	58,5	5,4	1 219	58,5	5,4
Yrittäjät (muu)	19	1 084	59,2	6,5	1 114	59,0	6,7
Ylemmät toimihenk.	2 045	59,6	4,8	495	59,1	7,0	2 577	59,5	5,3
Alemmat toimihenk.	3 946	57,9	5,9	3 325	59,2	6,2	7 322	58,5	6,1
Työntekijät	2 683	58,4	6,2	2 433	58,1	7,0	5 158	58,3	6,6
Pitkäaikaistyöttömät	2 074	57,7	6,3	2 613	56,9	7,1	4 970	57,2	6,9

ka=aritmeettinen keskiarvo

¹⁾ sisältää ensimmäisenä eläkkeenä työkyvyttömyyseläkkeen, työttömyyseläkkeen, maatalouden erityiseläkkeen tai vanhuuseläkkeen

.. Keskiarvoikä ei laskettu, lkm < 20

Liitetaulukko 2. Sosioekonomisten ryhmien jakautuminen eläkelajeihin, %.

Miehet						
Ensimmäisenä eläkkeenä	Yrittäjät (maatalous)	Yrittäjät (muu)	Ylemmät toimihenk.	Alemmat toimihenk.	Työntekijät	Pitkäaikais- työttömät
Työkyvyttömyyseläke	28,3	44,4	25,3	35,0	53,3	46,7
Työttömyyseläke	1,3	5,0	11,1	20,4	22,6	45,7
Maatalouden erityiseläke	38,9	1,6	0,0	0,1	0,1	0,2
Vanhuuseläke	31,5	49,0	63,6	44,5	24,1	7,5
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	n=1 617	n=1 884	n=2 773	n=3 078	n=6 171	n=5 760
Naiset						
Ensimmäisenä eläkkeenä	Yrittäjät (maatalous)	Yrittäjät (muu)	Ylemmät toimihenk.	Alemmat toimihenk.	Työntekijät	Pitkäaikais- työttömät
Työkyvyttömyyseläke	26,3	47,8	26,3	38,1	45,3	33,9
Työttömyyseläke	1,6	6,6	5,4	18,2	21,6	55,1
Maatalouden erityiseläke	45,0	1,8	0,0	0,2	0,2	0,5
Vanhuuseläke	27,2	43,8	68,3	43,6	32,9	10,5
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	n=1 219	n=1 114	n=2 577	n=7 322	n=5 158	n=4 970

5.9 Työuran pituuden ja elinaikakertoimen vaikutus työkyvyttömyys- ja vanhuuseläkkeen tasoon

Tapio Klaavo ja Ismo Risku, Eläketurvakeskus 14.6.2010

Jos henkilön ensimmäinen eläke on vanhuuseläke, elinaikakertoimen vaikutus vanhuuseläkkeeseen on prosenteissa ilmaistuna sama tulotasosta riippumatta. Kansaneläke kuitenkin kompensoi alle keskieläketason työeläkkeensaajille osittain elinaikakertoimen vaikutusta.

Työkyvyttömyyseläkkeelle jäävien kohdalla elinaikakertoimen vaikutus on monimutkaisempi. Elinaikakerroin pienentää työkyvyttömyyseläkkeen ansaittua eläkkeen osaa, mutta ei tulevan ajan eläkkeen osaa. Tällöin vaikutus on sitä pienempi mitä nuorempana työkyvyttömyyseläketapahtuma on, jos mukana on myös tulevan ajan osaa. Vaikutus siis riippuu sekä eläketapahtumavuodesta että karttuneen ja tulevan ajan eläkkeen suhteesta.

Jos nuorelle työelämään kiinnittymättömälle henkilölle myönnetään vain ansaittu eläke, vaikutus työeläkkeeseen on prosenteissa sama kuin eläketapahtumavuonna vanhuuseläkkeelle jäävällä. Tällaisissa tapauksissa eläke on euroissa hyvin pieni ja mitä todennäköisimmin henkilö tulee saamaan takuueläkettä tai ainakin kansaneläkettä, jotka kompensoivat joko täysin tai puolittain elinaikakertoimen vaikutuksen.

Seuraavassa tarkastellaan esimerkkilaskelmaa, joka havainnollistaa työuran pituuden ja elinaikakertoimen vaikutusta työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkkeelle jäävän henkilön eläkkeen euromäärään ja korvaustasoon.

Esimerkkihenkilö:

- Syntymävuosi 1970 (merkitystä elinaikakertoimen vuoksi)
- Työura alkaa iässä 25 vuotta jolloin palkka 2 313 €/kk
- Työnteko jatkuu katkeamattomana eläkkeelle siirtymiseen saakka
- Esimerkkihenkilön ansiotaso kasvaa ansiotasoindeksi nopeudella 1,75 prosenttia vuodessa. (Kuukausiansio 3 000 € vuonna 2010).
- Elinaikakerroin on syksyllä 2009 julkaistun ETK:n pitkän aikavälin laskelman mukainen.

Työkyvyttömyyseläke

Taulukko 1 esittää työkyvyttömyyseläkkeen alkumäärän suuruuden esimerkkihenkilölle olettaen, että eläke alkaa iässä 40–63 vuotta. Työkyvyttömyyseläkkeen alkumäärä euroissa on sitä suurempi mitä myöhemmin eläke alkaa, mutta eläkkeen korvausaste (eläkkeen alkumäärä suhteessa palkkaan) muodostuu sitä matalammaksi mitä pidempi työura on.

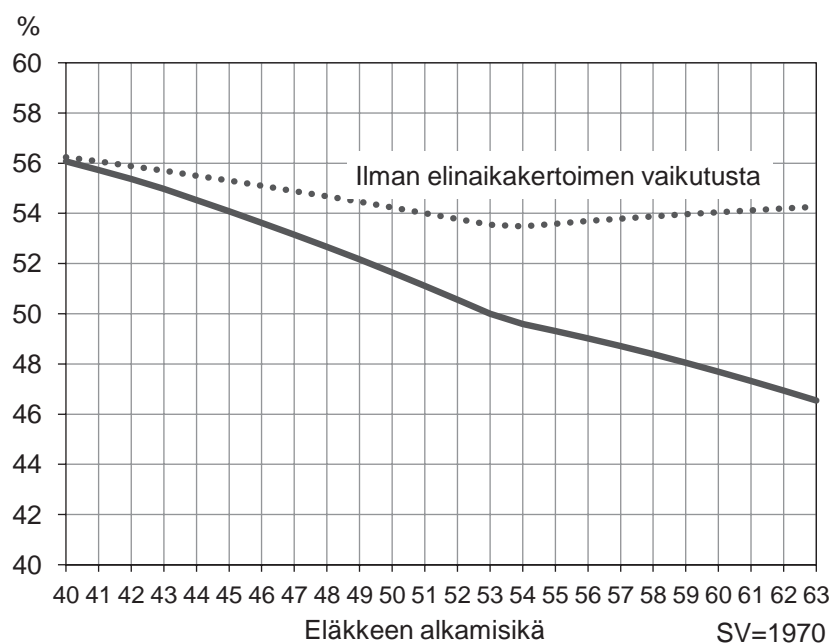
Korvausasteen alenemiseen vaikuttaa elinaikakerroin. Eläkkeen alkamisajankohdan elinaikakerrointa sovelletaan karttuneen eläkkeen osaan. Eli vakuutetun ikääntyessä elinaikakertoimelta ”suojattu” tulevan ajan osuus eläkkeestä pienenee ja samalla (olettaen aleneva kuolevuuskehitys) elinaikakertoimen arvo pienenee. Lisäksi korvausasteen alenemiseen vaikuttaa se, että karttunut eläke on indeksoitu 80 prosentin painolla ansiotason kehitykseen, eli vanha eläkekarttuma ei kasva ansiotason vauhtia. Sen sijaan iän mukana pienenevä kerta-

korotus ei eläkkeen alkumäärään vaikuta, koska kertakorotus tehdään vasta viiden eläkkeellä olovuoden jälkeen.

Taulukko 1. Työkyvyttömyys- ja vanhuuseläkkeen alkumäärä ja korvaustaso eläkkeen alkamisiin mukaan.

Ikä	Palkka €/KK	Eläke		EAK:n vaikutus	
		€/KK	% palkasta	€/KK	% palkasta
40	3000	1682	56,1	-5	-0,2
45	3272	1769	54,1	-40	-1,2
50	3568	1843	51,6	-92	-2,6
55	3892	1919	49,3	-166	-4,3
60	4244	2024	47,7	-270	-6,4
63	4471	2081	46,5	-345	-7,7

Kuva 1. Työkyvyttömyys- ja vanhuuseläkkeen korvaustaso eläkkeen alkamisiin mukaan.

Vanhuuseläke

Taulukko 2 esittää työkyvyttömyyseläkkeen suuruuden iässä 63 vuotta olettaen, että eläke alkaa iässä 40–63 vuotta. Eläkkeen suuruus iässä 63 on jokseenkin riippumaton siitä, missä iässä eläke alkoi.

Pidempään työskentely toisaalta korottaa ja toisaalta alentaa iässä 63 maksettavan eläkkeen suuruutta. Alentavia tekijöitä ovat elinaikakerroin ja kertakorotuksen pieneneminen. (Eläkkeeseen tehtävä kertakorotus pienenee yhden prosenttiyksikön jokaista ikävuotta kohti ikään 57 vuotta asti, jolloin korotus on poistunut kokonaan). Kasvattavia tekijöitä ovat se, että maksussa oleva eläke on indeksoitu 20 prosentin painolla ansiotasoon, mutta karttunut

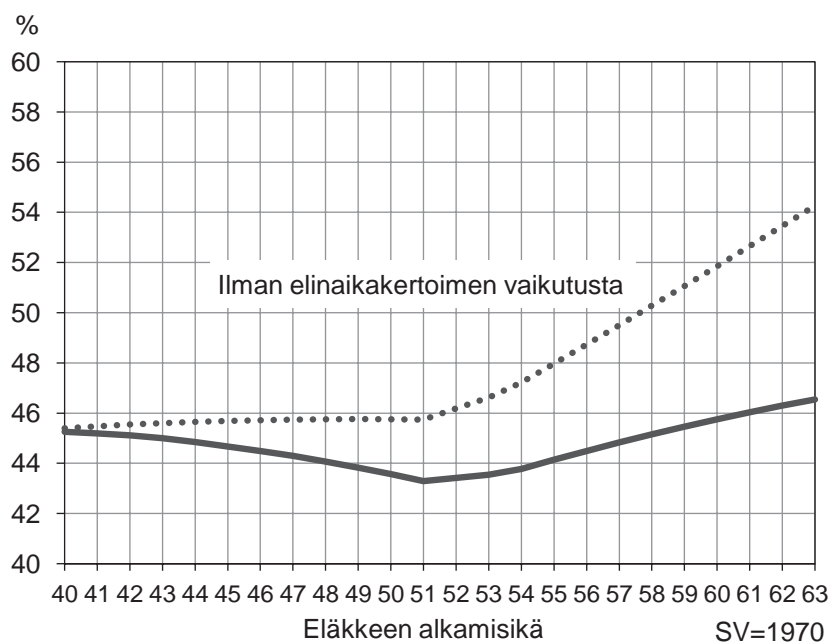
eläke on indeksoitu 80 prosentin painolla. Lisäksi iän 53 täyttämisen jälkeen työansioden karttumaprosentti (1,9) ylittää tulevan ajan prosentin (1,5).

Taulukko 2. Työkyvyttömyys- ja vanhuuseläkkeen suuruus iässä 63 vuotta (€/kk ja suhteessa laskennalliseen palkkaan* iässä 63 vuotta).

Ikä	Palkka	Eläke		EAK:n vaikutus	
	€/kk	€/kk	% palkasta	€/kk	% palkasta
40	-	2023	45,3	-6	-0,1
45	-	1997	44,7	-45	-1,0
50	-	1948	43,6	-98	-2,2
55	-	1974	44,1	-171	-3,8
60	-	2046	45,8	-272	-6,1
63	4471	2081	46,5	-345	-7,7

*palkka jota henkilö saisi iässä 63 vuotta.

Kuva 2. Työkyvyttömyys- ja vanhuuseläke suhteessa laskennalliseen palkkaan iässä 63 eläkkeen alkamisiän mukaan.

5.10 Periodi- ja kohorttikuolevuus

Kalle Elo, Eläketurvakeskus 10.8.2010

Edellä saatu tulos perustuu ns. periodikohtaisiin elinajanodotteisiin. Ne perustuvat tietyn kalenterivuoden (esimerkiksi vuoden 2010) kuolemanvaaralukuihin. Kun elinikä on jatkuvasti pidentynyt, nämä odotteet todennäköisesti aliarvioivat kohorttikohtaisia eli tietyn syntymävuosisiluokan (esimerkiksi vuonna 1947 syntyneet) ns. kohorttikohtaista elinajanodotetta.

Tässä muistiossa selvitetään käsitteinä periodi- ja kohorttikuolevuutta sekä niiden pohjalta laskettujen elinajanodotteiden eroa. Lisäksi vertaillaan elinaikakertoimen vaikutuksen kompensoimiseksi 63 vuoden iän täyttämisen jälkeen vaadittavaa lisätyöskentelyaikaa suhteessa periodi- ja kohorttikohtaisesti laskettuun 63-vuotiaan ennustetun elinajanodotteen pidennykseen.

Kuolevuus

Kuolevuuden mittarina käytetään ikäkohtaisia kuolemanvaaralukuja. Kuolemanvaaraluku ilmaisee todennäköisyyden, jolla tietyssä iässä oleva henkilö kuolee ennen seuraavan iän täyttämistä. Yleensä käytetään 1-vuotisikäluokituksen mukaisia kuolemanvaaralukuja, mutta kuolemanvaaraluvut voidaan laskea myös muulla ikäluokituksella (esim. 5-vuotisikäluokitus). Kuolemanvaaraluvun laskentaa ei tässä käsitellä, tietoa löytyy esim. teoksesta R. Kolari (1991): *Opaste kuolleisuus- ja eloonjäämislukujen tulkintaan*, Tilastokeskuksen muistio 126.

Periodikohtainen kuolemanvaaraluku ilmaisee todennäköisyyden, jolla tietyssä kalenterivuonna tietyssä iässä oleva henkilö kuolee ennen seuraavan iän täyttämistä. Periodikohtaiset kuolemanvaaraluvut kuvaavat vallitsevaa tilannetta tietyllä hetkellä ja sisältävät tietoa kaikista tarkasteluvuonna elossa olevista syntymävuosisiluokista. Toteutuneet periodikohtaiset kuolemanvaaraluvut ovat Tilastokeskuksen julkaisemaa virallista tilastotietoa.

Kohorttikohtainen kuolemanvaaraluku puolestaan ilmaisee todennäköisyyden, jolla tiettyyn syntymävuosisiluokkaan eli kohorttiin kuuluva tietyssä iässä oleva henkilö kuolee ennen seuraavan iän täyttämistä. Periodikuolevuustaulukosta poiketen kohortin kuolemanvaarataulukko sisältää tietoa vain kyseisen syntymävuosisiluokan kuolevuuksista, mikä vaatii kuolevuustietojen keräämistä useammalta kalenterivuodelta. Täydellinen kuva kohortin kuolevuudesta saadaan vasta, kun sen viimeinenkin edustaja on kuollut.

Elinajanodote

Kuolemanvaaralukujen avulla voidaan laskea yleinen kuolevuutta kuvaava tunnusluku, elinajanodote. Se kertoo tietyssä iässä olevien keskimääräisen jäljellä olevan elinajan. Elinajanodote voidaan laskea mille tahansa iälle. Tavallisimmin vertailuissa käytetty mittari on vastasyntyneen elinajanodote.

Tilastokeskus julkaisee vuosittain periodikohtaisia elinajanodotteita mutta ei kohorttikohtaisia, koska toteutuneet kohorttikohtaiset elinajanodotteet voidaan laskea vasta jälkikäteen koko kohortin kuoltua. Mikäli ikäkohtaiset kuolevuudet jostain iästä ylöspäin eivät enää muutu

tarkasteluvuoden jälkeen, myös periodikohtainen elinajanodote kertoo kohortin jäljellä olevan elinajan kyseisessä iässä. Kuolevuus Suomessa alkoi maailmanlaajuisista trendiä seuraten kuitenkin pienentyä viime vuosisadalla ja 1960-luvulta lähtien muutosvauhti on ollut varsin nopeaa. Myös tulevaisuudessa kuolevuuden ennustetaan pienenevän, joten periodikohtainen elinajanodote varsin todennäköisesti aliarvioi kohortin toteutuneen keskimääräisen eliniän.

Vaikka todelliset kohorttikohtaiset elinajanodotteet voidaan laskea vasta jälkikäteen, niitä voidaan arvioida ennustetietojen pohjalta. Näin on tehty käyttäen Tilastokeskuksen väestöennusteiden kuolevuuksia, joiden laskentaperiodia Eläketurvakeskus on vielä pidentänyt. Pienenevän kuolevuuden tilanteessa ennustetuista kohorttikohtaisista kuolevuuksista laskettu elinajanodote antaa paremman kuvan aikanaan toteutuvasta eliniästä.

Elinajanodotteet Eläketurvakeskuksen ennustelaskelmissa

Eläketurvakeskuksen pitkän aikavälin eläkemeno- ja maksulaskelmaa varten on laskettu Tilastokeskuksen väestöennusteen pohjalta sekä periodi- että kohorttikohtaiset elinajanodotteet. Laskelmissa kuolevuuden oletetaan pienenevän ikäkohtaisten kertoimien mukaisesti. Tämän seurauksena elinajanodote kasvaa, mutta muutosvauhdiltaan hidastuen. Lisäksi vuoden 2060 jälkeen kuolevuuden pienenemisen muutosvauhti puolitetaan, mikä entisestään hidastaa elinajanodotteen kasvua. Laskelman aloitushetkellä vuonna 2009 kohorttikohtainen 63-vuotiaan elinajanodote on 24 vuotta ja periodikohtainen 21,5 vuotta eli odotteiden ero on 2,5 vuotta.

Kuolevuuden pienentäminen ikäkohtaisesti vakioiduilla kertoimilla johtaa siihen, että kohorttikohtainen elinajanodote kasvaa hitaammin kuin periodikohtainen odote. Aluksi odotteiden ero pienenee hitaasti, mutta vuoden 2060 jälkeen tapahtuva kuolevuuden pienenemisen hidastuminen vaikuttaa kohorttikohtaiseen elinajanodotteeseen aikaisemmin kuin periodikohtaiseen. Vuoteen 2050 mennessä odotteiden ero on pienentynyt 1,5 vuoteen ja vuonna 2060 eroa on enää vuosi. Tämän jälkeen myös periodikohtainen odote pienenee hitaammin, jolloin odotteiden ero jälleen supistuu hitaammin.

Elinaikakertoimen vaikutuksen kompensoiva työ

Edellä esitettiin laskelmia lisätyöskentelyajasta, jonka tietty ikäluokka tarvitsee saavuttaakseen samansuuruisen kuukausieläkkeen kuin ennen elinaikakertoimella tarkistettua eläkettä. Jos eläkettä on karttunut 60 prosenttia sitä edeltävästä palkasta, kompensoivaa työtä vaaditaan noin puolet periodikohtaisesti lasketusta 63-vuotiaan elinajanodotteen pidennyksestä vuodesta 2010. Koska kohorttikohtainen elinajanodote kasvaa periodikohtaista odotetta hitaammin, vaadittavan lisätyöskentelyn osuus on suurempi. Esimerkiksi vuonna 2050, jolloin ikäluokka 1987 syntyneet täyttää 63 vuotta, kompensoivaa työtä vaadittaisiin 3 vuotta ja 1 kuukausi. Tällöin periodikohtaisesti laskettu 63-vuotiaan elinajanodote olisi pidentynyt 6 vuotta ja 2 kuukautta vuodesta 2010, kun taas kohorttikohtaisesti laskettu 63-vuotiaan odote pidentyisi 5 vuotta ja 2 kuukautta. Tämä tarkoittaa, että kohorttikohtaisen elinajanodotteen tapauksessa elinaikakertoimen vaikutuksen kompensoiva työskentely olisi 60 prosenttia jäljellä olevasta elinajasta, kun se periodikohtaisen elinaikaodotteen tapauksessa olisi 50 prosenttia. Tarkka prosenttiluku vaihtelee jonkin verran riippuen syntymäkohortista.

5.11 Työntekijän työeläkemaksun vähentäminen eläkepalkasta: vaikutus eläkkeeseen

Arto Laesvuori, Eläketurvakeskus 16.6.2010

Työntekijän työeläkemaksu vaikuttaa kahta kautta palkansaajan eläkkeeseen. Ensinnäkin palkansaajan työansioista vähennetään eläkettä määrättäessä työntekijän työeläkemaksun osuus. Toiseksi työntekijän työeläkemaksun muutos vähennetään ansiotasoindeksin kehityksestä työeläketurvan indeksejä määrättäessä.

Työntekijän työeläkemaksu otettiin käyttöön vuonna 1993 ja se on alusta asti vaikuttanut TEL-indeksien kehitykseen painolla, jolla ansiotason reaali muutos vaikuttaa ao. indeksiin. Työansioista vähentäminen tehtiin voimaantulovaiheen säännöksestä johtuen ensi kerran vuonna 1996, mutta vasta vuodesta 1997 täysimääräisesti eli työeläkemaksuprosentin suuruusena. Vuodesta 2005 alkaen työeläkemaksu on erikseen määrätty alle 53-vuotiaille ja 53 vuotta täyttäneille. Eläkeindeksejä laskettaessa otetaan huomioon alle 53-vuotiaiden työeläkemaksun muutokset.

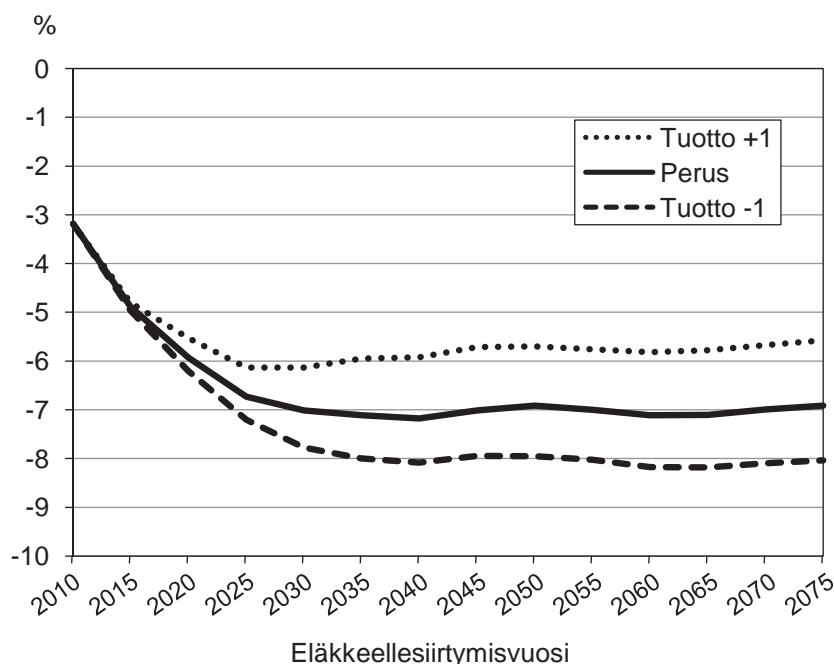
Tässä muistiossa on tarkasteltu työeläkemaksun vaikutusta eläkkeen alkumäärään, kun vertailukohtana on tilanne, jossa työeläkemaksun osuutta ei vähennetä työansioista eikä se vaikuta työeläketurvan indeksiin.

Työeläkemaksun vaikutus riippuu, paitsi maksun suuruudesta, myös eläkkeen alkamisvuodesta, toisin sanoen siitä, kuinka paljon vakuutetun työuraan sisältyy vuosia, jolloin maksu ei vielä vaikuttanut indeksiin eikä sen osuutta vähennetty työansioista.

Muistion laskelmissa esimerkkinä on henkilö, joka tekee 43 vuoden työuran 23-vuotiaasta 65-vuotiaaksi. Henkilön ansiokehitys on laitettu noudattamaan työeläketurvan aktiivajan indeksejä (TEL-puoliväli-indeksiä ja palkkakerrointa), joihin työntekijän työeläkemaksun muutokset eivät ole vaikuttaneet. Riippumatta ansiokehitysurasta ja tulotasosta työntekijän työeläkemaksun suhteellinen vaikutus eläkkeeseen on identtinen laskelmien kanssa, kun vertailukohtana on saman tulotason ja ansiokehityksen omaava henkilö, jonka eläkkeeseen työeläkemaksu ei ole vaikuttanut.

Eläkkeet on laskettu vuodesta 2005 käytössä olleella vuositekniikalla. Työntekijän työeläkemaksu on laskelmissa vuoteen 2010 asti sellaisena kuin se on toteutunut. Jaksolla 2011–2075 työeläkemaksun kehitys noudattaa Eläketurvakeskuksen PTS2009-laskelmissa saatuja perusuran tuloksia. Herkkyyslaskelmat on tehty PTS-laskelmien eläkemaksukehityksillä, joissa on oletettu rahastojen tuotto yhdellä prosenttiyksiköllä perusuran tuottoa pienemmäksi tai suuremmaksi. Palkkakerrointa vuoden 2011 jälkeiselle ajalle laskettaessa oletuksena on, että ansiotason reaali muutos on 1,75 prosenttia vuotta kohti.

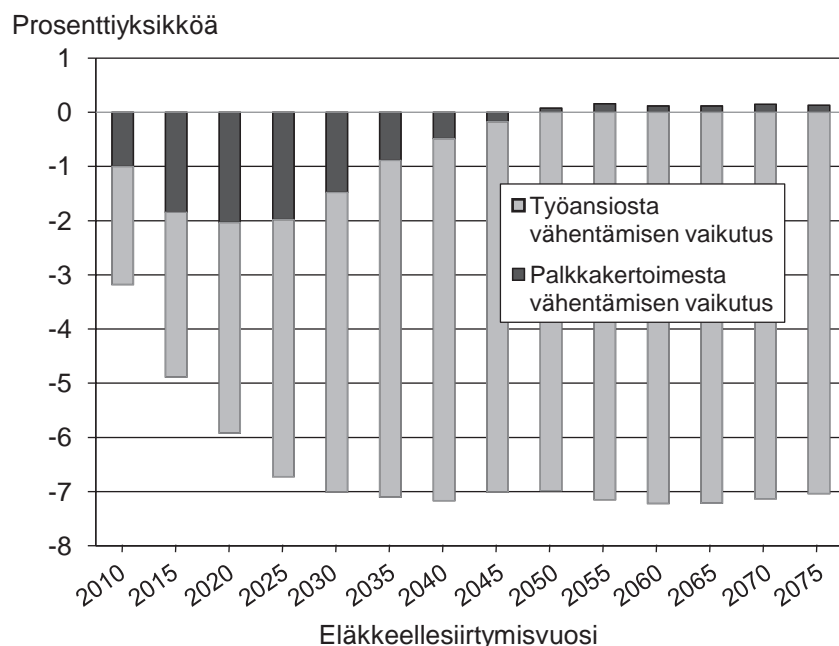
Kuva 1. Työntekijän työeläkemaksun vaikutus eläkkeen alkumäärään eläkkeen alkamisvuoden ja PTS2009-laskelmien eri tuotto-odotusten mukaisten työntekijän työeläkemaksukehitysten mukaan, %.

Vuonna 2010 eläkkeelle siirtyvillä eläke on noin kolme prosenttia pienempi kuin se olisi, jos työntekijän työeläkemaksun osuutta ei olisi vähennetty työansioista eikä sitä olisi otettu huomioon indeksejä laskettaessa. Perusuran maksukehityksellä eläkkeen pienennys asettuu vuodesta 2030 alkaen noin seitsemän prosentin tuntumaan ja vaihtoehtoisilla maksukehitysurilla \pm prosenttiyksikön tuntumaan siitä.

Rahastojen tuoton kasvaessa työntekijän työeläkemaksu pienenee ja palkkakertoimen muutos kasvaa ja päinvastoin. Työntekijän työeläkemaksun huomioon ottaminen palkkakertoimessa vaikuttaa merkittävästi alkueläkkeen määrään tarkastelujakson alkupuoliskolla, jolloin eläkemaksu kohoaa ripeästi. Vuosina 2010–2025 noin kolmannes eläkkeen alenemasta aiheutuu eläkemaksun huomioon ottamisesta palkkakertoimessa (kuva 2).

Kuva 2. Työntekijän työeläkemaksun vaikutus eläkkeen alkumäärään dekomponoituna työansioista vähentämisen ja palkkakertoimesta vähentämisen osuuksiin, prosenttiyksikköä. Maksukehitys PTS2009-laskelmien perusvaihtoehdon mukainen.

Tarkastelujakson loppupuolella eläkkeelle siirtyvillä eläkemaksun vähentäminen kertoimen ansiokomponentista nostaa lievästi alkueläkettä, koska kaikilla tuotto-odotuksilla työntekijäin eläkemaksun yleissuunta on aleneva noin vuoden 2030 jälkeen. Tällöin eläkemaksun muutos on negatiivinen, joka nostaa ansiotason muutosta palkkakerrointa laskettaessa.

Palkkakerroinvaikutuksista huolimatta ”nyrkkisääntönä” voidaan pitää, että eläkemaksu pienentää eläkkeen alkumäärää saman verran kuin työeläkemaksuprosenttien painotettu keskimäärä henkilön työuran ajalta on, kun painoina ovat henkilön vuotuiset karttumat eläkkeen alkamisvuoden indeksitasossa.

5.12 Laskelmia ikäriippuvan karttuman ja eläkemaksujen pääoma-arvoista

Kasimir Kaliva ja Ismo Risku, Eläketurvakeskus 5.10.2010

Työeläkkeen karttumaprosentti on porrastettu iän mukaan. Iältään 18–52-vuotiaat työntekijät kartuttavat 1,5 prosenttia eläkettä ansioistaan, 53–62-vuotiaat työntekijät 1,9 prosenttia ja 63–67-vuotiaat 4,5 prosenttia. Korotettujen karttumien tarkoituksena on kannustaa ihmisiä jatkamaan töissä pitempään. Korkeamman karttuman vastapainoksi 53 vuotta täyttänyt palkansaaja joutuu maksamaan korkeampaa palkansaajamaksua. Palkansaajamaksu on mitoitettu niin, että 53–67-vuotiaiden ja alle 53-vuotiaiden palkansaajamaksujen suhde on sama kuin karttumaprosenttien 1,9 ja 1,5 suhde ($1,9/1,5=1,27$). Kokonaismaksuprosentti on kuitenkin sama kummallakin ryhmällä. Työnantajien maksuosuus on siis 53 vuotta täyttäneiden osalta matalampi kuin alle 53-vuotiailla.

Tässä muistiossa selvitetään, miten suurta osuutta 53–62-vuotiaan palkansaajamaksun korotus vastaa korkeammasta karttumasta (1,9 %), ja onko 63 vuotta täyttäneiden kannustinkarttuma aktuaarisesti neutraali. Aktuaarisella neutraalisuudella tarkoitetaan sitä, että saatujen etuuksien pääoma-arvo on yhtä suuri kuin maksettujen maksujen pääoma-arvo. Työssä jatkaminen pidempään kasvattaa kuukausieläkkeen määrää mutta vastaavasti eläkkeelläoloaika lyhenee ja eläkemaksuja joutuu maksamaan pitemmän ajan.

Oletukset

Seuraavissa laskelmissa on otettu huomioon ennakoitu kasvu elinajanodotteessa ja eläkemaksuissa. Käytetyt ikävuosikohtaiset kuolemanvaaraluvut perustuvat Tilastokeskuksen väestöennusteeseen ja eläkemaksut ETK:n pitkän aikavälin ennusteeseen. Korotetun karttuman (1,9 %), joka karttuu ikävuosina 53–62, kohdalla tarkastelun kohteeksi valittiin vuonna 1957 syntynyt kohortti. Tässä vuosiluokassa 53-vuotiaan miehen elinajanodote on 31,3 vuotta ja naisen taas 36,6 vuotta. Elinaikakerroin on ennusteen mukaan 0,930. Kannustinkarttuman (4,5 % ikävälillä 63–67) kohdalla kohortiksi valittiin vuonna 1947 syntynyt ikäluokka. Tässä vuosiluokassa 63-vuotiaan miehen elinajanodote on 21,7 vuotta ja naisen taas 26,2 vuotta.

Ansioiden vuotuisiksi reaalikasvuksi oletetaan 1,75 prosenttia. Kannustinkarttumaa koskevilla laskelmissa henkilön palkaksi 63 vuoden iässä on asetettu 3 000 euroa kuussa ja karttuneen eläkkeen arvoiksi 63 vuoden iässä on oletettu 50 prosenttia ja 60 prosenttia palkasta.

Korotettu karttuma ja palkansaajamaksu 53–62 vuoden iässä

Taulukossa 1 on verrattu korotetun karttuman (0,4 %) tuottaman eläke-etuuden pääoma-arvoa ylimääräisen palkansaajamaksun pääoma-arvoon reaalisilla diskonttaustekijöillä 2,3 ja 4 prosenttia. Diskonttaustekijä 2 prosenttia edustaa laskelmissa ”kärsivällisen” henkilön preferenssiä, diskonttaustekijä 3 prosenttia ”normaalin” henkilön preferenssiä ja diskonttaus-

tekijä 4 prosenttia ”hätäisen” henkilön preferenssiä. Tarkasteltavan henkilön oletetaan jäävän eläkkeelle 63-vuotiaana, mikäli ei ole kuollut sitä ennen.

Ikävuosina 53–62 kertyneen lisäkattuman pääoma-arvoa verrataan samalta ajalta maksettujen maksujen pääoma-arvoon. Pääoma-arvot ovat suhteutettu ikävuosina 53–62 maksettujen palkkojen pääoma-arvoon. Vuonna 2010 53 vuotta täyttäneiden palkansaajamaksu on 5,7 prosenttia palkasta ja alle 53-vuotiaiden maksu taas 4,5 prosenttia palkasta. Palkansaajamaksujen erotus oli tällöin 1,2 prosenttia palkasta. Palkansaajamaksujen erotus kasvaa tulevaisuudessa. Vuonna 2019, jolloin valittu kohortti täyttää 62 vuotta, palkansaajamaksujen erotus on 1,7 prosenttia palkasta.

Taulukko 1. Palkansaajamaksujen erotuksen pääoma-arvon suhde lisäkattuman pääoma-arvoon.

Sukupuoli	Miehet			Naiset		
	2 %	3 %	4 %	2 %	3 %	4 %
Diskonttaustekijä						
Eläke	0,061	0,051	0,044	0,071	0,060	0,050
Maksut	0,015	0,015	0,015	0,015	0,015	0,015
Suhde	25 %	29 %	34 %	21 %	25 %	30 %

Koska eläkkeet tulevat myöhemmin maksettavaksi kuin eläkemaksut, ne ovat herkempiä diskonttaustekijän vaikutukselle. Palkansaajamaksujen erotus on tarkasteltavalla ajanjaksolla keskimäärin 1,5 prosenttia vuosiansioista. Naisten kohdalla, joilla keskimääräinen kuolleisuus on miehiä matalampaa, korotetun kattuman vaikutus eläkkeen pääoma-arvoon on korkeampi kuin miehillä. Naisten ja miesten ero on diskonttaustekijästä riippuen 0,6–1,0 prosenttia vuosiansioista. Kaiken kaikkiaan korotettu maksu vastaa siis noin 1/5–1/3 korotetun kattuman arvosta.

Edellä esitetyissä laskelmissa on oletettu henkilön siirtyvän eläkkeelle 63-vuotiaana. Kun henkilö siirtyy tätä myöhemmin eläkkeelle, lisäkattuman pääoma-arvo laskee eläkkeellä oloajan lyhenemisen vuoksi. Näin ollen korotetun palkansaajamaksun pääoma-arvon suhde korotetun kattuman pääoma-arvoon nousee eläkkeellesiirtymisiän noustessa (Taulukko 2). Pääoma-arvot on laskettu molemmille sukupuolille 53-vuotiaalle henkilölle kolmen prosentin diskonttaustekijällä.

Taulukko 2. Korotetun palkansaajamaksun pääoma-arvon suhde korotetun kattuman pääoma-arvoon eläkkeellesiirtymisiän mukaan.

Eläkkeen alkuikä	Miehet	Naiset
63	29,3 %	25,2 %
64	30,8 %	26,3 %
65	32,4 %	27,4 %
66	34,1 %	28,7 %
67	36,0 %	30,0 %
68	38,1 %	31,5 %

Kannustinkarttuman aktuaarinen neutraalisuus

Laskelmat on tehty 63-vuotiaan henkilön näkökulmasta. Henkilön oletetaan päättävän 63 vuoden iässä, minkä ikäisenä hän jää eläkkeelle. Taulukoissa 3 ja 4 tarkastellaan kannustinkarttuman aktuaarista neutraaliutta karttuneen eläkkeen ollessa 50 prosenttia palkasta 63 vuoden iässä. Miehillä, joilla kuolevuus on korkeampaa kuin naisilla, työssä jatkaminen 64 vuoden ikään kasvatti pääoma-arvojen erotusta hieman. Aktuaarisesti neutraalissa tapauksessa ”erotuksen vuosimuutos” on nolla eli eläkkeen pääoma-arvo kasvaa täsmälleen eläkemaksun (työntekijän ja työnantajan maksu yhteensä) määrällä. Jos ”erotuksen vuosimuutos” on positiivinen, on maksutaso alimitoitettu aktuaarisesti neutraaliin tasoon nähden.

Annetuilla oletuksilla mies kartuttaa eläkettä ikävilillä 63–64 vuotta marginaalisesti enemmän kuin hänen eläkemaksunsa määrällä. Tämän jälkeen maksun ja edun suhde kääntyy. Naisille eläkekarttuma on ”ylikompensoiva” tai neutraali aina ikään 66 vuotta asti (Taulukko 3).

Taulukko 3. Tulevien eläke-etuuksien ja -maksujen pääoma-arvot, 63-vuoden iässä karttunut eläke 50 % palkasta, diskonttokorko 3 %. Erotuksen vuosimuutos = eläkkeen pääoma-arvo suhteessa edellisen vuoden eläkkeen pääoma-arvoon.

Ikä	63	64	65	66	67	68
Miehet						
Eläkkeen pääoma-arvo '000€	284,7	292,8	298,7	302,5	304,3	304,1
Maksujen pääoma-arvo '000€	0	7,9	15,8	23,6	31,4	39,2
Pääoma-arvojen erotus '000€	284,7	285,0	283,0	278,9	272,8	264,9
Erotuksen vuosimuutos		0,1 %	-0,7 %	-1,4 %	-2,2 %	-2,9 %
Naiset						
Eläkkeen pääoma-arvo '000€	330,9	343,4	353,6	361,6	367,4	371,2
Maksujen pääoma-arvo '000€	0	7,9	15,9	23,9	31,9	39,9
Pääoma-arvojen erotus '000€	330,9	335,5	337,8	337,7	335,5	331,3
Erotuksen vuosimuutos		1,4 %	0,7 %	0,0 %	-0,6 %	-1,3 %

Taulukossa 4 on esitetty tulevien eläke-etuuksien ja -maksujen pääoma-arvojen kehitys karttuneen eläkkeen ollessa 60 prosenttia palkasta 63 vuoden iässä. Tällöin taloudellinen kannustin työssä jatkamiseen oli molemmilla sukupuolilla selvästi matalampi kuin karttuneen eläkkeen ollessa 50 prosenttia palkasta. Miesten kohdalla 63 ikävuoden jälkeen maksettujen eläkemaksujen nykyarvo on tällöin korkeampi kuin eläke-etuuden nykyarvon kasvu.

Naisten kohdalla työskentely 65 ikävuoteen asti kasvatti eläke-etuuden nykyarvoa enemmän kuin maksettujen maksujen nykyarvo. Pääoma-arvojen erotus oli korkeimmillaan 64 vuoden eläköitymisiässä. Tällöin henkilö kartuttaa eläkettä nykyarvossa mitattuna 0,6 kuukausipalkan verran eli 1 800 euroa enemmän kun hän joutuu maksamaan eläkemaksuja 63 ikävuoden jälkeen.

Taulukko 4. Tulevien eläke-etuuksien ja -maksujen pääoma-arvot, 63-vuoden iässä karttunut eläke 60 % palkasta, diskonttokorko 3 %. Erotuksen vuosimuutos = eläkkeen pääoma-arvo suhteessa edellisen vuoden eläkkeen pääoma-arvoon.

Ikä	63	64	65	66	67	68
Miehet						
Eläkkeen pääoma-arvo '000€	341,6	346,8	349,8	350,7	349,7	346,7
Maksujen pääoma-arvo '000€	0	7,9	15,8	23,6	31,4	39,2
Pääoma-arvojen erotus '000€	341,6	338,9	334	327,1	318,2	307,6
Erotuksen vuosimuutos		-0,8 %	-1,4 %	-2,1 %	-2,7 %	-3,3 %
Naiset						
Eläkkeen pääoma-arvo '000€	397	406,7	414,1	419,2	422,3	423,3
Maksujen pääoma-arvo '000€	0	7,9	15,9	23,9	31,9	39,9
Pääoma-arvojen erotus '000€	397	398,8	398,2	395,3	390,4	383,4
Erotuksen vuosimuutos		0,4 %	-0,2 %	-0,7 %	-1,3 %	-1,8 %

Edelliset laskelmat on laskettu kolmen prosentin reaalisella diskonttaustekijällä. Taulukossa 5 on tarkasteltu eri diskonttaustekijöiden vaikutusta. Taulukoissa esitettävä luku on tulevien eläkkeiden ja maksujen pääoma-arvojen erotus. Jos tämä luku ei muutu iän myötä maksutaso on aktuaarisesti neutraali. Iässä 63 vuotta karttuneen eläkkeen arvoksi on näissä vertailuissa valittu 50 prosenttia palkasta.

Miesten kohdalla kahden prosentin diskonttaustekijällä työssä jatkaminen 66 vuoden ikään asti kasvattaa eläkkeen arvoa määrällä joka ylittää työeläkemaksun. Suurin pääoma-arvojen erotus oli 65 vuoden iässä. Tällöin henkilö kartuttaa eläkettä nykyarvossa mitattuna 1,4 kuukausipalkan verran eli 4 200 euroa enemmän kun hän joutuu maksamaan eläkemaksuja 63 ikävuoden jälkeen. Diskonttoteikijän ollessa 4 prosenttia työssä jatkaminen 63 ikävuoden jälkeen kasvattaa eläkkeen arvoa vähemmän kuin eläkemaksujen määrällä.

Naisten kohdalla kahden prosentin diskonttoteikijällä työssä jatkaminen 68 vuoden ikään kasvatti eläke-etuuksien pääoma-arvoa enemmän kuin 63 ikävuoden jälkeen maksettujen maksujen pääoma-arvo. Suurin pääoma-arvojen erotus oli 67 vuoden iässä, jolloin eläkkeen pääoma-arvon kasvu oli 6,5 kuukausipalkan eli 19 600 euron verran suurempi kuin 63 ikävuoden jälkeen maksetut maksut. Diskonttoteikijällä 4 prosenttia työssä jatkaminen 65 vuoden ikään kasvatti eläke-etuuksien pääoma-arvoa eläke-maksuja enemmän. Pääoma-arvojen erotus oli suurimmillaan 64 vuoden iässä, jolloin eläke-etuuksien pääoma-arvon kasvu oli 0,4 kuukausipalkan eli 1 200 euron verran maksujen pääoma-arvoa suurempaa.

Taulukko 5. Tulevien eläke-etuuksien ja -maksujen pääoma-arvojen erotus eri diskonttoteikijöillä, 63 vuoden iässä karttunut eläke 50 %.

Diskonttokorko/ikä	63	64	65	66	67	68
Miehet						
2 %	318,2	321,5	322,4	320,9	317,2	311,3
3 %	284,7	285,0	283,0	278,9	272,8	264,9
4 %	256,5	254,3	249,9	243,7	235,9	226,5
Naiset						
2 %	374,8	383,5	389,7	393,3	394,4	393,2
3 %	330,9	335,5	337,8	337,7	335,5	331,3
4 %	294,6	295,8	294,9	292,0	287,2	280,6

5.13 Vanhuuseläkkeellä olevien työhön osallistumismahdollisuuksien edistäminen

Mervi Takala, Eläketurvakeskus 15.6.2010

Työvoiman tarpeen kehitystä on tarkasteltu luvussa 1.1. Työvoiman tarpeen kasvu suhteessa työn tarjontaan lisänee myös vanhuuseläkkeen rinnalla tehtävän työn määrää.

Ennen vuotta 2005 ei ole tarkkoja tietoja vanhuuseläkeläisten työnteosta, Tilastokeskus tuottaa tietoa 65–74-vuotiaiden työssäkäynnistä, mutta ei yhdistä niitä eläketietoihin. Ikäluokasta vain muutama prosentti oli työssä ennen vuotta 2005.

Rekisteritietoa eläkeaikaisesta työnteosta (Kannisto 2008)

- Vuoden 2007 lopussa työssä kävi 15 000 vanhuuseläkeläistä, heistä 11 000 oli 63–68-vuotiaita
- Vuoden 2007 aikana 24 000 vanhuuseläkeläistä kävi työssä ja he työskentelivät keskimäärin puoli vuotta
- vuoden 2007 lopussa työssä käyviä vanhuuseläkeläisiä oli 3 000 enemmän kuin edellisen vuoden lopussa (5,6 % vs. 7,0 %)
- vanhuuseläkeläiset tekivät työtä osa-aikaisesti
- työssä käyvät olivat hyvätuloisia vanhuuseläkeläisiä

Työvoimatutkimuksen ad hoc 2006 -aineisto (Palomäki ja Tuominen 2010)

- 63–70-vuotiaat eläkkeen lisäksi työskentelevät ovat parempiosaisempia kuin työssä jatkajat: he ovat korkeammin koulutettuja, asuvat useammin puolison kanssa ja alle kolmanneksella taloudelliset syyt vaikuttivat työntekoon
- eläkkeen ohella työskentelevistä puolet on yrittäjiä
- eläkkeen rinnalla työskentelevien työaika vaihtelee enemmän kuin työssä jatkajien

Kuntatyö kunnossa -hanke (Lybäck ja Kaartinen 2008)

- työssä jatkaneiden osuus noussut selvästi eläkeuudistuksen jälkeen, vuonna 2007 lykkääjiä 23 % vuonna 2004 lykkääjiä 5 %
- vanhuuseläkkeellä olevien kuntatyöntekijöiden määrä kasvanut, kunta-alalla työskentelee yli 5 000 henkilöä, kymmenisen vuotta aiemmin 1 000
- vanhuuseläkkeen rinnalla tehty työ on keikkaluontoista ja lyhytaikaista
- eniten terveys- ja sivistysalalla

Seniorit pk-yrityksissä (2009) -kysely

- 17 % yrityksistä oli palkannut vanhuuseläkeläisen ja 71 % ei ollut vielä palkannut, mutta oli halukas tulevaisuudessa palkkaamaan
- tärkeimmät syyt vanhuuseläkeläisen palkkaamiseen: tarvittava ammatitaito, työterveys, joustavuutta sekä työaikoja että työtehtäviä kohtaan myös aito kiinnostus, innostus ja aktiivisuus mainittiin

Tuottava ikääntyminen (Leinonen 2007, Vanhuuseläkeläiset yhteiskunnan voimavarana 2006 ym.)

- valtaosa 60–70-vuotiaista kuuluu johonkin yhdistykseen (eläkeläisyhdistys, uskonnollinen yhdistys, sosiaali- ja terveysjärjestö, maanpuolustusyhdistys, kotiseutu- ja alueyhdistys), mikä kuvaa myös vapaaehtoistoimintaa
- osa palkattomasta työstä tehdään kotitalouksissa: omaishoitajia on Suomessa noin 320 000, joista eläkkeellä on puolet ja 65 vuotta täyttäneitä 40 %, kunnallista omaishoidon tukea saavista noin 29 000 hoitajasta 65 % on täyttänyt 65 vuotta (vuoden 2007 aikana)
- eläkeläiset auttavat lapsiaan ja lastenlapsiaan taloudellisesti sekä antavat lastenhoitoapua

VATT: Arvioita ikääntyneiden työmarkkinatilanteesta (Ilmakunnas 2010)

- työttömyysputki houkuttelee irtisanomaan ikääntyneitä
- irtisanomiset kohdistuvat järjestelmällisesti ikääntyneisiin työntekijöihin
- nykyisen laman aikana työttömyys kasvoi vähemmän kuin odotettiin
- yritykset ovat pitäneet kiinni työntekijöistään laman aikana, tällöin työpaikat eivät vähene yhtä paljon kuin tuotanto, mistä seuraa tuotannon lasku ja ”korjausliike” eli kasvava työttömyys
- yritysten väenvähennystarvetta hoidetaan eläkkeillä, mikä vähentää ikääntyneiden työttömyyttä
- aktiivisia työllistämistoimia vähennetty ja Suomi on OECD:n mukaan on yksi passiivisimmista

ETLA: Kohti parempaa verotusta (2009) Varallisuuden vaikutus eläkkeelle siirtymiseen (2010)

- verotus vähentää työllistymisen kannattavuutta alhaisilla tulotasoilla, joten verotuksen kohdentamista muuten kuin tasaisesti kannattaisi harkita
- ikääntyneillä suuri tulojousto, koska mahdollisuus valita eläketulo tai palkkatulo
- jos eläkemahdollisuuden omaaville ikääntyneille tarjotaan veronalennusta työn tarjonnan lisäämiseksi, se merkitsee, että ensin maksetaan eläkkeelle siirtymisestä ja sitten maksetaan lisää takaisin töihin tulosta
- varallisuuden suuruudella on merkitystä, kun eläkkeellesiirtymistä suunnitellaan, mutta ei näy muista poikkeavina valintoina eläkeiän suhteen
- muut kriteerit ovat tärkeämpiä kuin varallisuus ja taloudelliset kannustimet (esim. työssä viihtyminen)

Johtopäätöksiä vanhuuseläkeläisten työhön osallistumisen edistämisestä

Joustava vanhuuseläkeikä on lisännyt kiinnostusta eläkeikäiseen työhön. Joustavaa vanhuuseläkeikää puoltaa myös se, että eläkeikäisten tulojousto on suuri.

Vanhuuseläkeläisten työssäkäynti lisääntyy, kun päätösvalta töiden määrästä ja ajoituksesta säilyy eläkeläisellä.

Ainakin pk-yritykset ovat kiinnostuneita palkkaamaan vanhuuseläkeläisiä, mutta epätoisuutta tuntuu olevan säännöistä.

Hyvä terveys, hyvä koulutus ja hyvä palkka kannustavat työhön myös eläkeaikana. Haasteena ovat ne, joilta nämä ominaisuudet puuttuvat. Kannustimien räätälöiminen tai yhdenmukaistaminen (4,5 % vs. 1,5 %) voisivat lisätä työhön osallistumista vanhuuseläkkeellä.

Hoitovetvoitteet vähentävät ansiotyön tekoa ja tulevaisuudessa yhä enemmän kun kunnilla on vaikeuksia tuottaa riittävästi palveluita.

Vapaaehtoistyö vähentää halua palkkatyöhön. Eläkeläisjärjestöt eivät ole olleet aktiivisia työuran pidentäjiä.

Lähteet

Ilmakunnas Seija (2010) Talouskriisi, työmarkkinat ja aktiivinen työvoimapolitiikka. Työpoliittinen aikakauskirja 53 (1), 37–46.

Kannisto Jari (2008) Lähes satatuhatta eläkkeensaajaa käy töissä. Työeläke 43 (5), 22–23.

Korkman Sixten, Lassila Jukka, Määttänen Niku ja Valkonen Tarmo (2009) Kohti parempaa verotusta – eväitä verotuskeskusteluun. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA. Helsinki.

Leinonen, Anu (2007) Tuottava ikääntyminen: käsitteestä käyttömahdollisuuksiin. Yhteiskuntapolitiikka 72 (3), 295–308.

Lybäck Katinka ja Kaartinen Risto (2008) Työssä jatketaan entistä pitempään kunta-alalla. Kuntatyö kunnossa -uutiskirje 3/2008. Kuntien eläkevakuutus. http://www.keva.fi/Table_pict/cid3/Info_txt/id4247/Lyback_Kaartinen_uk3_08.pdf

Palomäki Liisa-Maria ja Tuominen Eila (2010) Työssä käyvät eläkeläiset – erot muihin työssä käyviin ja eläkkeellä oleviin. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2010:4. Helsinki.

Seniorit pk-yrityksissä (2009). Suomen yrittäjät. <http://www.yrittajat.fi/File/de55caff-698c-4a34-948b-ea25d54985a6/seniorityovoima.pdf>

Valkonen Tarmo ja Määttänen Niku (2010) Varallisuus ja eläkkeellesiirtyminen. Eläketurvakeskuksen raportteja 2010:1. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA Sarja B 243.

Vanhuseläkeläiset yhteiskunnan voimavarana (2006) STM Vanhus- ja eläkeläisasioiden neuvottelukunta. http://www.hare.vn.fi/upload/Julkaisut/9084/3313_julkaisu.pdf

5.14 Eläkeläisten palkkatulojen verotus

Juha Knuuti, Eläketurvakeskus 3.4.2008

Muistiossa kuvataan tilannetta kun eläkkeellä oleva henkilö alkaa saada myös palkkatuloja eläkkeen ohessa.

Laskelmissa on oletettu, että kyseessä on yksinäinen, yli 53-vuotias henkilö. Kunnallisveroprosentti on 18,55 % ja kirkollisveroprosentti 1,33 %, jotka ovat koko maan keskimääräisiä maksuja vuonna 2008. Palkansaajan sairaanhoitomaksu on 1,24 % ja eläkkeensaajan sairaanhoitomaksu 1,41 %. Veroprosentti sisältää työeläke- ja työttömyysvakuutusmaksut. Laskelmat on tehty vuoden 2008 verotuksen mukaisesti.

Eläkemaksusta määrättävä korotettu sairaanhoitomaksu (0,17 %) vaikuttaa lopputulokseen. Korotettu sairaanhoitomaksu määrätään kunnallisverotuksessa verotettavan tulon ja päivärahamaksun perusteena olevan tulon erotuksesta. Lisäksi ainoastaan palkkatulosta maksetaan työeläke-, työttömyys- ja sairausvakuutuksen päivärahamaksua.

Tarkastellaan ensiksi 17 500 euroa eläkettä vuodessa saavaa esimerkkitapausta, jonka palkkatuloissa on vaihtelua. Tässä esimerkissä valtion eläketulovähennys on sitä suurempi, mitä vähemmän palkkatuloja henkilö saa. Ansiotulovähennys sen sijaan kasvaa tässä tapauksessa palkkatulojen lisääntyessä.

Otetaan toinen esimerkki 25 000 euron tuloa saavan henkilön tilannetta. Mitä enemmän eläketuloja suhteessa ansiotuloihin henkilöllä on, sitä suurempi on kokonaisveroprosentti. Tämä johtuu sekä kunnan että valtion ansiotulovähennyksestä, joka kasvaa ansiotulojen kasvaessa. Kunnallisverotuksen ansiotulovähennyksellä on tässä suurin merkitys mutta myös valtionverotuksen ansiotulovähennyksellä on merkitystä.

Erot verotuksessa aiheutuvat suurilta osin siis eläketulovähennyksen ja ansiotulovähennyksen suhteista.

Eläketulon verotusta kevennettiin huomattavasti vuoden 2008 alusta, kun valtionverotuksen eläketulovähennystä korotettiin. Aikaisemmin valtionverotuksen eläketulovähennyksellä ei ollut merkitystä, koska se vaikutti tuloveroasteikon alimman tuloajan alapuolella.

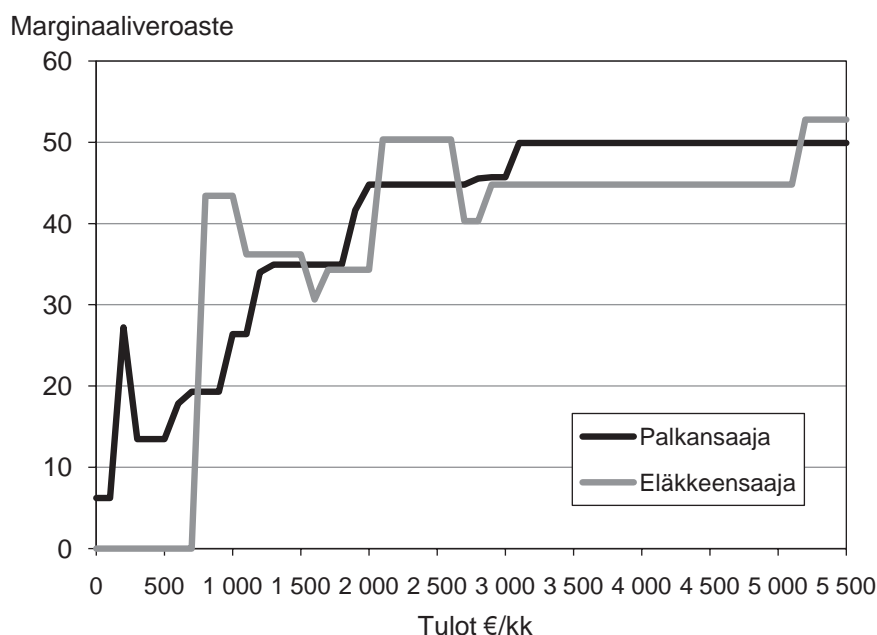
Taulukko 1. Eläke- ja palkkatulon verotus vuonna 2008, euroa vuodessa.

				Veroprosentti, jos tulot yhteensä sarakkeessa koostuvat vain	
Eläke vuodessa	Palkka vuodessa	Tulot vuode- sa yhteensä	Vero- prosentti	eläkkeestä	palkasta
12 500	0	12 500	13,6	13,6	15,6
12 500	2 500	15 000	16,9	17,6	18,0
12 500	5 000	17 500	18,4	20,2	20,4
12 500	7 500	20 000	19,1	21,8	22,2
12 500	10 000	22 500	20,2	23,2	23,7
15 000	0	15 000	17,6	17,6	18,0
15 000	2 500	17 500	19,6	20,2	20,4
15 000	5 000	20 000	20,3	21,8	22,2
15 000	7 500	22 500	20,8	23,2	23,7
15 000	10 000	25 000	21,7	24,5	26,6
17 500	0	17 500	20,2	20,2	20,4
17 500	2 500	20 000	21,2	21,8	22,2
17 500	5 000	22 500	21,9	23,2	23,7
17 500	7 500	25 000	22,3	24,5	26,6
17 500	10 000	27 500	24,0	26,9	27,4
20 000	0	20 000	21,8	21,8	22,2
20 000	2 500	22 500	22,7	23,2	23,7
20 000	5 000	25 000	23,2	24,5	26,6
20 000	7 500	27 500	24,6	26,9	27,4
20 000	10 000	30 000	26,3	28,8	28,8
22 500	0	22 500	23,2	23,2	23,7
22 500	2 500	25 000	23,9	24,5	26,6
22 500	5 000	27 500	25,5	26,9	27,4
22 500	7 500	30 000	26,8	28,8	28,8
22 500	10 000	32 500	28,2	30,3	30,1
24 000	0	24 000	23,9	23,9	24,8
24 000	2 500	26 500	25,1	26,0	26,7
24 000	5 000	29 000	26,8	28,1	28,3
24 000	7 500	31 500	28,0	29,8	29,6
24 000	10 000	34 000	28,8	30,7	30,7

Taulukko 2. Eläketulovähennyksen täysi määrä sekä vuosituloraja, josta alkaen eläkkeensaaja alkaa maksaa veroa ja vuosituloraja, josta alkaen vähennystä ei saa enää lainkaan.

	Täysi vähennys	Eläke, josta alkaen veroa	Eläke, josta ei enää vähennystä
Kunnallisverotus			
– Yksin asuva	7 710	8 581	18 725
– Eläkeläispuoliso	6 670	7 541	16 199
Valtionverotus	11 060	19 296	31 928

Kuva 1. Palkansaajan ja eläkkeensaajan marginaaliveroaste vuonna 2008 eri tulotasoilla. Tulot euroa kuukaudessa.

Eläkkeiden verotus kiristyy nopeasti tulojen kasvaessa, koska eläketulovähennys pienenee nopeasti tulojen kasvaessa.

Veronmaksajien tekemän tuoreen laskelman mukaan (Verotietoa 58, Eläkkeet, verot ja ostovoima, 15.6.2010) 1 496 €/kk ansaitsevan eläkkeensaajan marginaalivero on lähes 40 %, kun hän ansaitsee eläkkeensä päälle noin 600–2 500 euroa palkkaa vuodessa. Tämän jälkeen marginaaliveroprosentti vaihtelee noin 20–34 prosentin välillä aina 10 000 euron palkkavuosituloihin asti, kunnes se jälleen ylittää 40.

Yhteenvetoa

Tulosten mukaan verotus on lähes aina kevyempää silloin, kun verotettava tulo muodostuu eläkkeen ja palkan yhdistelmästä verrattuna siihen, että sama tulo on vain eläketuloa tai vain palkkatuloa. Tässä mielessä eläkkeensaajan verokannustimet työntekoon ovat kohtuullisen hyvät.

5.15 Eläketurvakeskuksen pitkän aikavälin laskelman päivitys

Ismo Risku ja Kullervo Joentakanen, Eläketurvakeskus 27.9.2010

Tässä muistiossa esitetään keskeisimmät tulokset syksyllä 2010 päivitetystä ETK:n pitkän aikavälin laskelmista. Edellinen vastaava laskelma julkaistiin syksyllä 2009. (<http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=64313>)

Vuoden 2009 toteutuneet sijoitustuotot ja talouden suhdannekehitys kuluvaan vuoteen aikana ovat osoittautuneet vuosi sitten ennakoitua positiivisemmiksi. Vastoin ennakoarvioita myös eläkkeellesiirtymisiän odote nousi vuoden 2009 aikana.

Alla esitettävissä laskelmissa on päivitetty vuoden aikainen talouskehitys sekä oletukset tulevasta suhdannekehityksestä lähivuosille. Sen sijaan väestöennustetta tai pidemmän aikavälin kehitysnäkymiä ei ole muutettu vuoden takaisesta laskelmasta. Uusien laskelmien perusteella työeläkkeiden rahoitusnäkymät ovat lähivuosisikymmenien osalta vuosi sitten vallinnutta näkemystä valoisammat. Keskimääräisen etuustason kehityksessä tai eläkkeiden rahoitusasemassa koskien myöhempää tulevaisuutta ei sen sijaan ole tapahtunut mainittavia muutoksia.

Oletukset

Taulukoissa 1 ja 2 verrataan 2010 ja 2009 laskelmien taloudellisia oletuksia. Keskeisin yksittäinen ero kahden laskelman välillä koskee TyEL-laitosten sijoitustuottoja.

Vuoden 2009 toteutunut reaalituotto oli 14,1 prosenttia, kun vielä vuosi sitten toteutuvaksi tasoksi oletettiin 6,5 prosenttia. Myös kuluvaan vuoden sijoitustuotot näyttävät muodostuvan hieman korkeammiksi kuin vuosi sitten oletettiin. Pidemmän aikavälin tuotto-oletusta ei ole muutettu. Inflaation ja ansiotason kehityksen osalta näkemykset eivät ole muuttuneet oleellisesti.

Myös työllisyysaste ja eläkkeellesiirtymisiän odote olivat vuonna 2009 ennakoarvioita korkeammat. Näiden muuttujien osalta edullisempi lähtötaso vaikuttaa laskelman oletuksiin koko kuluvaan vuosikymmenen ajalta, pidemmällä aikajaksolla oletukset on kuitenkin asetettu yhdenmukaisiksi.

Taulukko 1. Eläkevarojen reaalituotto, ansiotason reaali kasvu ja inflaatio.

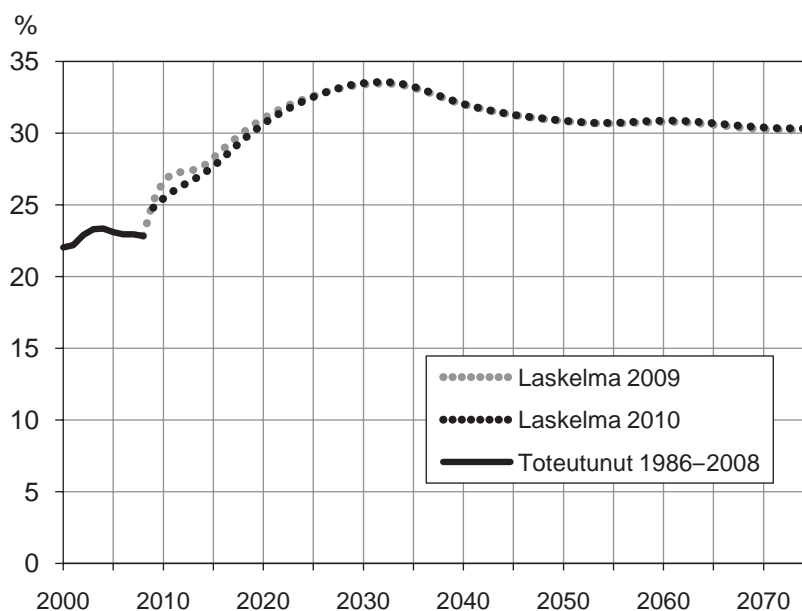
	Laskelma 2010			Laskelma 2009		
	Inflaatio	Ansiotason kasvu	Tuotto	Inflaatio	Ansiotason kasvu	Tuotto
2008	4,1	1,0	-18,3	4,1	1,0	-18,3
2009	0,0	4,0	14,1	0,1	4,1	6,5
2010	1,0	1,7	4,0	0,9	1,8	3,4
2011	2,2	0,3	3,5	2,0	1,0	3,5
2012	1,7	1,75	3,6	1,7	1,75	3,6
2013	1,7	1,75	3,7	1,7	1,75	3,7
2014	1,7	1,75	3,8	1,7	1,75	3,8
2015	1,7	1,75	3,9	1,7	1,75	3,9
2016	1,7	1,80	4,0	1,7	1,75	4,0

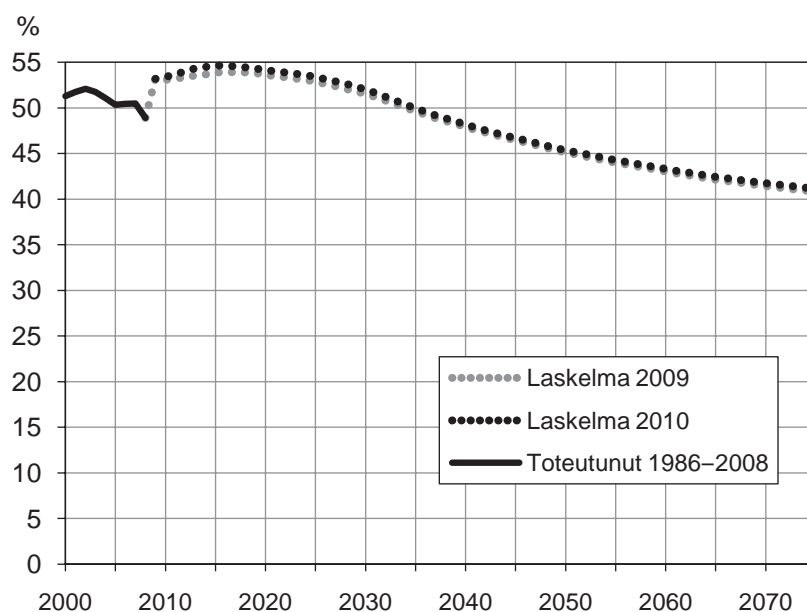
Taulukko 2. Eläkkeellesiirtymisiän odote, työllisyys- ja työttömyysaste.

	Laskelma 2010			Laskelma 2009		
	Työllisyys-aste	Työttömyys-aste	Eläkkeellesiirtymisiän odote	Työllisyys-aste	Työttömyys-aste	Eläkkeellesiirtymisiän odote
2008	70,6	6,4	59,4	70,6	6,4	59,4
2009	68,3	8,1	59,8	67,9	8,8	59,3
2010	67,8	8,5	60,2	66,6	10,2	59,5
2011	68,2	8,2	60,4	67,2	9,6	59,7
2015	70,8	5,9	60,6	69,8	6,9	60,2
2020	70,8	5,4	60,9	70,4	5,9	60,6
2025	70,8	5,2	61,1	70,8	5,3	61,0
2030	70,8	5,2	61,4	70,8	5,2	61,4
2050	70,9	5,2	61,9	70,9	5,2	61,9
2075	71,0	5,2	61,9	71,0	5,2	61,9

Uudet tulokset verrattuna 2009 laskelmaan**Eläkemeno ja keskieläke**

Päivitetyn laskelman mukaan eläkemenojen suhde palkkasummaan ei kasva kuluvaan vuosikymmenen aikana aivan yhtä nopeasti kuin vuoden 2009 laskelman perusteella näytti käyvän. Ero johtuu myönteisemmästä työllisyyskehityksestä. Pidemmällä aikavälillä menojen suhteessa palkkasummaan ei ole eroa kahden laskelman välillä, koska niiden työllisyyskenaariot ovat käytännössä identtiset.

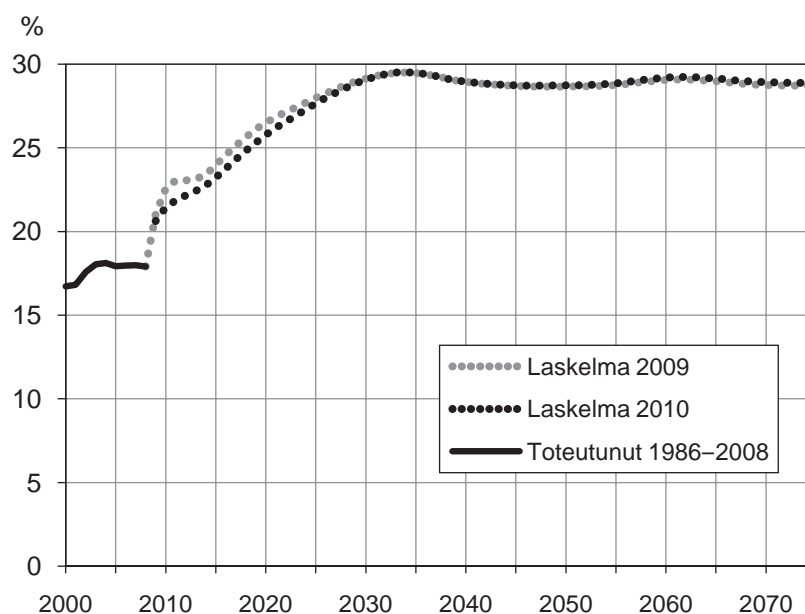
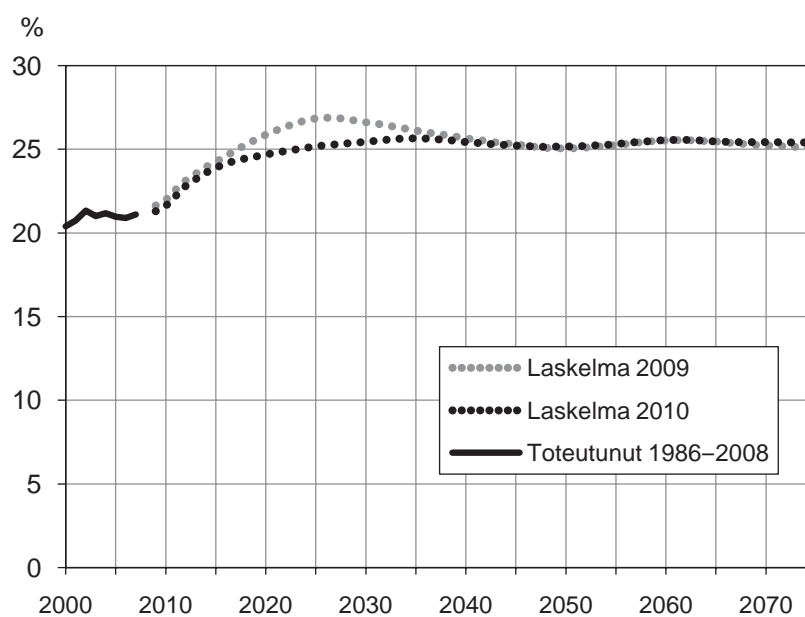
Kuva 1. Työeläkemeno (kaikki lait) suhteessa työtulosummaan.

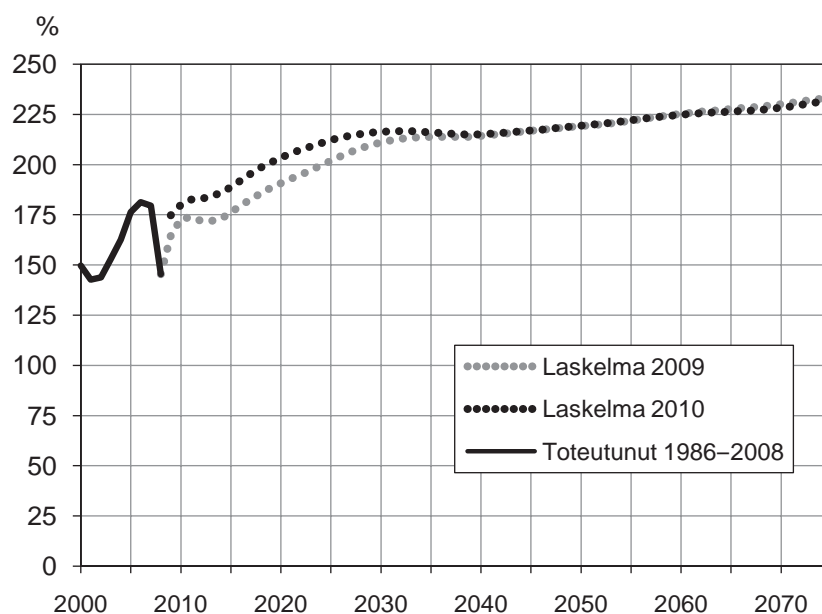
Kuva 2. Keskieläke suhteessa keskipalkkaan.**TyEL:n rahoitus**

Eläkemenoprosentin kehitys TyEL:n osalta on muuttunut samalla tavalla kuin kaikkien lakien kohdalla; kuluvan vuosikymmenen aikana menoprosentti näyttää jäävän vuosi sitten arvioitua matalammaksi, mutta tämän jälkeen menoprosentit konvergoituvat (kuva 3).

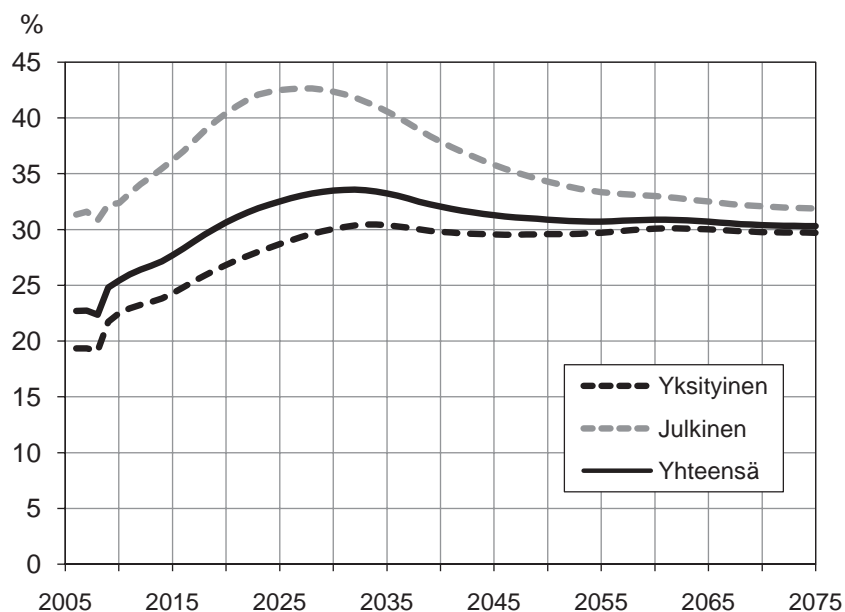
Oleellisimmat erot sisältyvät TyEL-maksun ja varojen kehitykseen. Vuosien 2009 ja 2010 sijoitustuottojen muutokset ja menoprosentin alentuminen laskelmien välillä mahdollistavat aiempaa arviota matalamman maksutason vuodesta 2015 lähtien. Vuosien 2011–2014 maksutason näillä oletuksilla ei ole vaikutusta, koska maksu seuraa kyseisten vuosien ajalta työmarkkinajärjestöjen kesken sovittua kehitysuraa.

Eläkelaitosten toimintapääomien perusteella tehtävät vanhuuseläkkeiden rahastoitujen osien korotukset (ns. iv-korotus) kohdennettiin 2009 laskelmassa 55 vuotta täyttäneille vuoteen 2014 asti, jonka jälkeen ne kohdistettiin 65 vuotta täyttäneille. Uudessa laskelmassa iv-korotus on kohdistettu 55 vuotta täyttäneille vuoteen 2024 asti ja tämän jälkeen se kohdennetaan 65 vuotta täyttäneille.

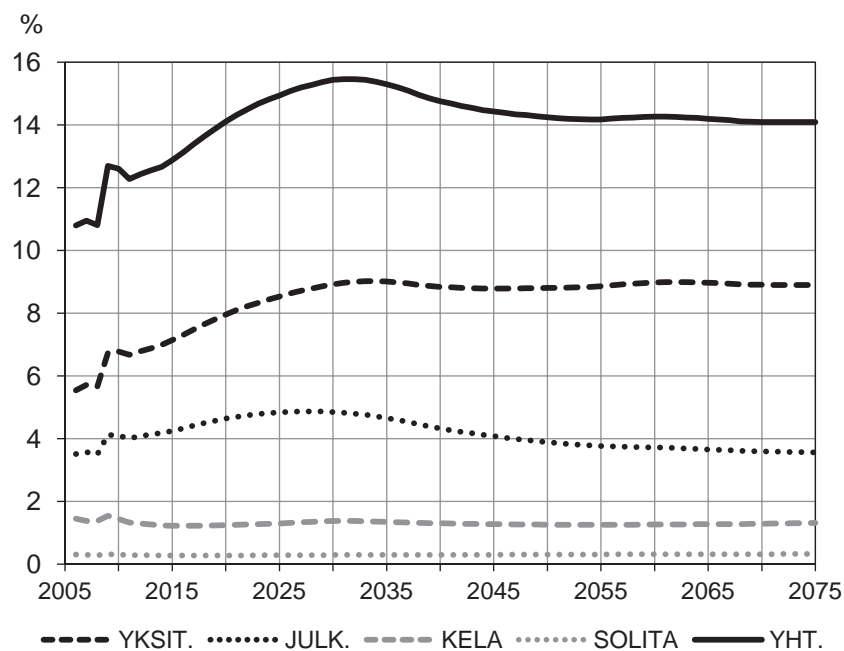
Kuva 3. TyEL/TEL LEL TaEL -meno suhteessa palkkasummaan.**Kuva 4.** TyEL/TEL LEL Tael -maksuprosentti.

Kuva 5. TyEL/TEL LEL TaEL -varat suhteessa palkkasummaan.**Tarkempia tietoja päivitetystä laskelmasta****Eläkemeno ja keskieläke****Taulukko 3.** Työeläkemeno ja työtulo sektoreittain (miljardia euroa, vuodet 2008 ja 2009 käyvin hinnoin ja tästä eteenpäin 2010 hinnoin).

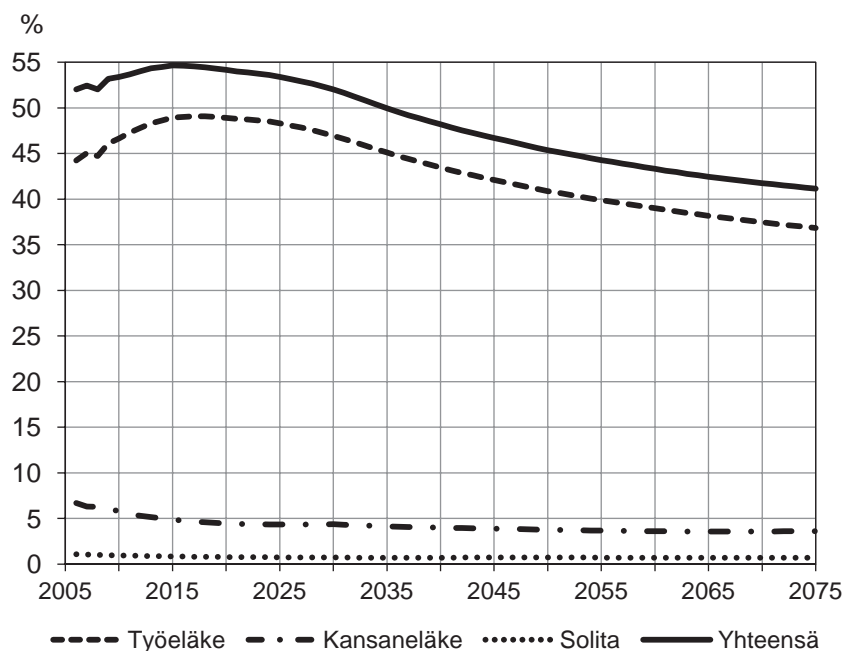
	Yksityinen			Julkinen			Yhteensä		
	Työtulo	Eläkemeno	Meno %	Työtulo	Eläkemeno	Meno %	Työtulo	Eläkemeno	Meno %
2008	54,1	10,4	19,1	20,8	6,4	30,8	74,9	16,8	22,4
2009	52,5	11,4	21,7	21,7	7,0	32,2	74,2	18,4	24,8
2010	53,5	12,0	22,5	22,5	7,3	32,4	76,0	19,3	25,4
2015	60,6	14,7	24,3	24,2	8,8	36,2	84,9	23,5	27,7
2020	66,2	17,8	26,8	25,7	10,4	40,4	91,9	28,2	30,6
2025	72,3	20,7	28,7	27,7	11,8	42,5	100,0	32,5	32,5
2030	78,6	23,6	30,1	30,3	12,8	42,4	108,9	36,5	33,5
2050	114,2	33,8	29,6	43,5	14,9	34,3	157,7	48,7	30,9
2075	182,0	54,1	29,7	67,9	21,6	31,9	249,8	75,7	30,3

Kuva 6. Työeläkemeno prosenttia työtulosummasta sektorikohtaisesti.**Taulukko 4.** Lakisääteinen eläkemeno prosenttia BKT:stä (BKT miljardia euroa vuodet 2008 ja 2009 käyvin hinnoin ja tästä eteenpäin 2010 hinnoin).

	Työeläke		Kansan- eläke	SOLITA	Yht.	BKT mrd €
	Yksityinen	Julkinen				
2008	5,6	3,5	1,4	0,3	10,7	185
2009	6,7	4,1	1,5	0,3	12,6	171
2010	6,8	4,1	1,4	0,3	12,6	178
2015	7,3	4,3	1,3	0,3	13,2	206
2020	8,1	4,7	1,3	0,3	14,4	223
2025	8,7	5,0	1,3	0,3	15,3	243
2030	9,1	5,0	1,4	0,3	15,8	265
2050	9,0	4,0	1,3	0,3	14,6	383
2075	9,1	3,6	1,3	0,3	14,4	607

Kuva 7. Lakisääteiset eläkemenot prosenttia BKT:sta.**Taulukko 5.** Keskieläke, kaikki eläkkeensaajat ja 68-vuotiaat (vuodet 2008 ja 2009 käyvin hinnoin ja tästä eteenpäin 2010 hinnoin).

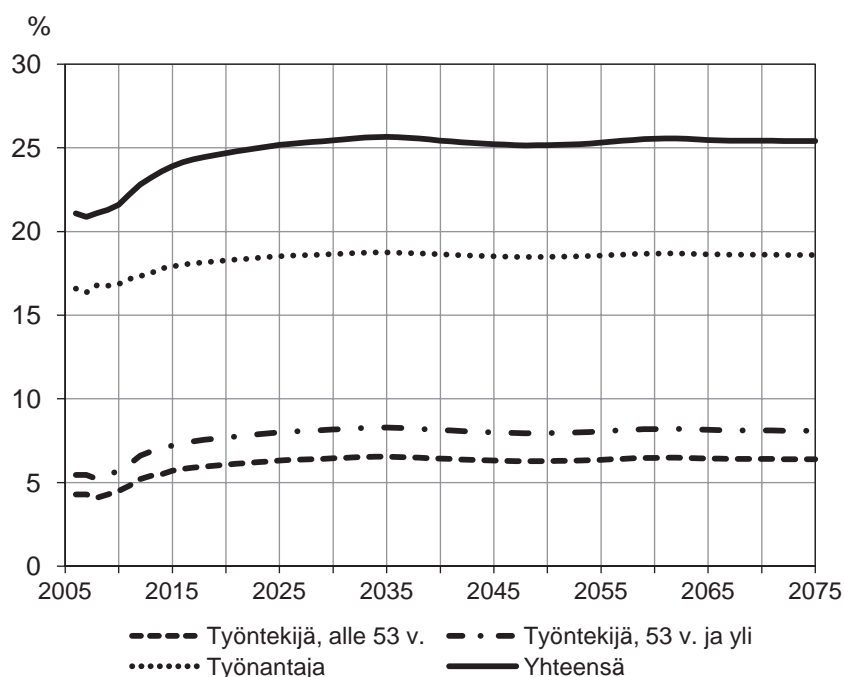
€/kk (käyvin hinnoin/2010 hinnoin)										% keskiansiosta	
Keskiansio		Työeläkeosa		Kansanel.		SOLITA		Kokonaiseläke		Kokonaiseläke	
		Kaikki	68-v.	Kaikki	68-v.	Kaikki	68-v.	Kaikki	68-v.	Kaikki	68-v.
2008	2410	1080	1350	150	80	30	20	1260	1440	52	60
2009	2510	1160	1440	150	80	30	20	1340	1530	53	61
2010	2570	1200	1520	150	80	30	20	1380	1610	54	63
2015	2780	1360	1600	140	110	20	20	1520	1730	55	62
2020	3060	1490	1690	140	130	20	20	1650	1840	54	60
2025	3340	1610	1770	150	150	30	20	1790	1950	53	58
2030	3650	1710	1840	160	170	30	20	1900	2040	52	56
2050	5160	2110	2370	190	200	40	30	2340	2600	45	50
2075	7980	2940	3400	290	330	60	50	3280	3780	41	47

Kuva 8. Keskieläke prosentteina keskipalkasta.**TyEL:n rahoitus****Taulukko 6.** TyEL-varat ja rahavirrat, prosenttia palkkasummasta ja palkkasumma mrd. € (vuodet 2008 ja 2009 käyvin hinnoin ja tästä eteenpäin 2010 hinnoin).

	TyEL-maksu	TVR-maksu	Sijoitus-tuotto	TyEL-meno	Muu meno*	Toiminta-kulut**	Varat 31.12.	Palkka-summa
2008	21,1	0,6	-26,1	-18,0	-0,3	-0,9	148,0	48,9
2009	21,3	0,7	21,6	-20,6	-0,4	-0,9	174,7	47,3
2010	21,6	0,7	8,7	-21,4	-0,4	-0,9	179,7	48,2
2015	23,9	0,7	10,1	-23,2	-0,4	-0,9	188,7	55,0
2020	24,7	0,6	11,1	-25,8	-0,4	-0,9	203,4	60,3
2025	25,2	0,6	11,7	-27,7	-0,4	-0,9	212,1	65,9
2030	25,4	0,6	11,9	-29,1	-0,3	-0,9	216,3	71,6
2050	25,2	0,6	12,1	-28,7	-0,1	-0,9	219,4	104,1
2075	25,4	0,6	12,8	-28,9	-0,1	-0,9	232,1	166,0

* Lisäturvasta ja MEL:n rahoittamisesta aiheutuva kulu TyEL-rahoitukseen.

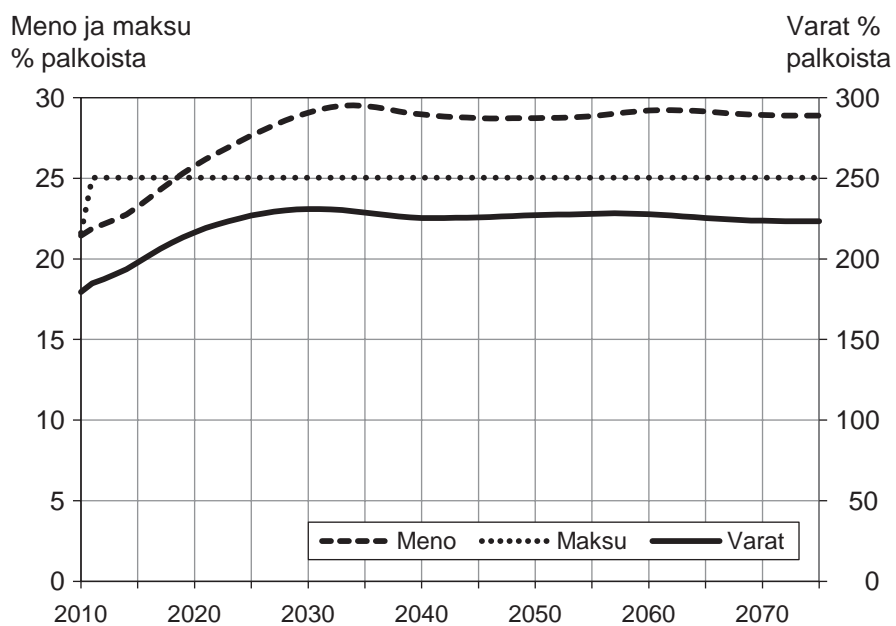
** Eläkelaitosten toimintakulut, lakisääteiset maksut ja maksutappio.

Kuva 9. TyEL-maksuprosentti, kokonaismaksu ja työnantajien ja työntekijöiden osuudet.**TyEL:n vakiomaksu vuodesta 2011**

Vuodesta 2011 lähtien sovellettava 25,0 prosentin vakiomaksutaso olisi riittävä TyEL-menojen pysyvään rahoittamiseen. Vuonna 2007 vakiomaksun tasoksi arvioitiin 24,3 prosenttia (jota olisi sovellettu vuodesta 2008 eteenpäin). Vastaavasti vuonna 2009 riittäväksi TyEL-maksun vakiotasoksi arvioitiin 25,4 prosenttia (jota olisi sovellettu vuodesta 2010 eteenpäin). Taulukko 7 ja kuva10 havainnollistavat TyEL-menojen rahoittamista vakiomaksulla vuodesta 2011 eteenpäin.

Taulukko 7. TyEL:n rahoitus vakiomaksulla. TyEL-varat ja -rahavirrat mrd. € 2010 hinnoin.

TyEL-varat ja -rahavirrat mrd. € 2010 hinnoin.						
	2010	2015	2020	2025	2050	2075
Palkkasumma	48,2	55,0	60,3	65,9	104,1	166,0
Varat 31.12.v-1	83,4	104,1	126,4	145,9	232,0	364,0
Maksutulo	10,4	13,8	15,1	16,5	26,1	41,6
Eläkemeno	-10,3	-12,8	-15,5	-18,2	-29,9	-48,0
Toimintakulut	-0,4	-0,4	-0,5	-0,5	-0,8	-1,3
Sijoitustuotto	3,3	4,1	5,0	5,8	9,2	14,4
Varat 31.12.v	86,5	108,7	130,5	149,4	236,5	370,7
TyEL-meno, -maksu ja -varat prosenttia palkkasummasta.						
	2010	2015	2020	2025	2050	2075
Meno	21,4	23,2	25,8	27,7	28,7	28,9
Maksu	21,6	25,0	25,0	25,0	25,0	25,0
Varat 31.12.v	179	198	216	227	227	223

Kuva 10. TyEL-meno, -maksu ja -varat, (prosenttia palkkasummasta), vakiomaksu.

5.16 Työhönmenon aikaistamisen vaikutus työeläkkeiden rahoitukseen ja eläkkeeseen

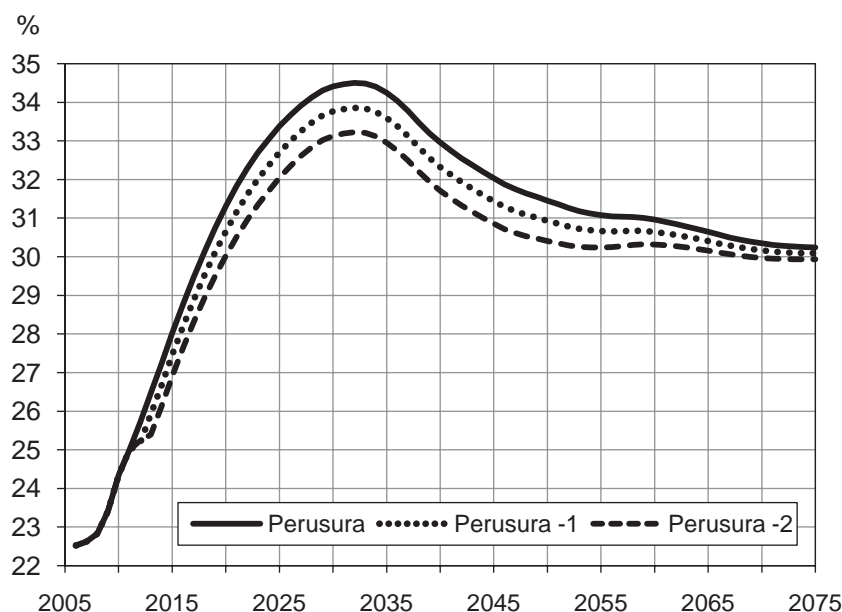
Kullervo Joentakanen, Eläketurvakeskus 27.2.2009

Suomessa korkeakoulututkinnon keskimääräinen suoritusikä on 29 vuotta, mikä on korkeimpia OECD-maissa. Ylioppilastutkinnon ja korkeakoulun aloittamisen välillä kuluu keskimäärin 3 vuotta. Tällä on vaikutusta muun ohella myös eläkkeisiin ja niiden rahoitukseen. Miten tilanne muuttuisi, jos opiskelun aloittaminen aikaistuisi ja itse opinnot tulisivat nopeammin suoritetuiksi?

Tässä esitettävissä laskelmissa ei ole rajoitettu yksinomaan korkeakouluopiskelijoihin vaan työurien aikaistaminen koskee koko ikäluokkaa. Vertailutason muodostaa perusura, joka on ETK:n syksyn 2007 pitkän aikavälin laskelman mukainen (Ks. Biström P., Elo K., Klaavo T., Risku I. ja Sihvonen H.: *Lakisääteiset eläkkeet – Pitkän aikavälin laskelmat 2007*, Eläketurvakeskuksen raportteja 2007:2). Ensimmäisessä vaihtoehtoisessa urassa kukin kohortti siirtyy työelämään yhtä vuotta aiemmin kuin perusurassa vuodesta 2012 alkaen. Toisessa vaihtoehtoisessa ikäluokat siirtyvät työelämään kahta vuotta aiemmin vuodesta 2013 alkaen. Siirtymä on vaiheittainen, ensin yhden vuoden aikaistus vuonna 2012 ja perään toinen varhennus vuonna 2013. Muilta osin taloudelliset oletukset ovat samat kaikissa vaihtoehtoisissa.

Vaihtoehtoisissa laskelmissa palkkasumma nousee 2 prosenttia (yhden vuoden varhennus) tai 4 prosenttia (kahden vuoden varhennus). Näin ollen vaihtoehtoisissa urissa eläkemenon suhde palkkasummaan alenee aluksi 0,7–1,3 prosenttia. Myöhemmin erot perusuraan nähden kuitenkin kutistuvat, koska varhaisemman työhönmenon johdosta karttuu suurempia eläkkeitä.

Kuva 1. Työeläkemenon suhde palkkasummaan eri skenaarioissa, kaikki lait.

Etuustasossa aiemmin alkaneet työurat näkyvät vasta pitkällä aikajänteellä. Kun työhönmenoa aikaistetaan vuonna 2012, eläkkeiden taso nousee vasta 2040-luvun lopulta lähtien. Yhden vuoden aikaistus työuriin tuottaa pysyvästi noin 1,6 prosenttia korkeamman etuustason kuin perusura. Kahden vuoden varhennuksella eläkkeiden nousu on noin 3,2 prosenttia perusuraan verrattuna.

Työeläkemeno prosenttia palkkasummasta, kaikki lait							
	2010	2020	2030	2040	2050	2060	2070
Perusura	24,4	31,3	34,4	33,0	31,5	31,0	30,3
Yhden vuoden varhennuksen vaikutus (Perusura-1), %-yks.	0,0	-0,7	-0,6	-0,6	-0,5	-0,3	-0,2
Kahden vuoden varhennuksen vaikutus (Perusura-2), %-yks	0,0	-1,3	-1,3	-1,2	-1,0	-0,6	-0,4

TyEL-maksu, prosenttia palkasta							
	2010	2020	2030	2040	2050	2060	2070
Perusura	21,6	23,8	25,1	25,2	25,0	25,4	25,1
Yhden vuoden varhennuksen vaikutus (Perusura-1), %-yks.	0,0	-0,4	-0,4	-0,4	-0,3	-0,2	-0,1
Kahden vuoden varhennuksen vaikutus (Perusura-2), %-yks	0,0	-0,8	-0,8	-0,8	-0,5	-0,5	-0,2

Etuustaso ei kasva yhtä voimakkaasti kuin palkkasumma, koska eläkkeiden kartutus painottuu työuran loppupäähän mm. kannustinkarttuman johdosta.

Työntekijän eläkelain (TyEL) piirissä työurien varhentuminen alentaisi sekä työeläkemenon suhdetta palkkasummaan että palkoista perittävää työeläkemaksua. Jälkimmäistä kuitenkin hieman vähemmän, koska järjestelmä on osittain ennakoon rahastoiva.

5.17 Kuolevuusoletusten vaikutus eläkemenoihin, maksuihin ja keskieläkkeeseen

Tapio Klaavo ja Ismo Risku, Eläketurvakeskus 16.6.2010

Tässä muistiossa esitetään ETK:n syksyllä 2009 julkaiseman pitkän aikavälin laskelmaan herkkyytarkastelu kuolevuusoletuksen suhteen. Peruslaskelman lisäksi tarkastellaan vastaisen kuolevuuskehityksen osalta kahta vaihtoehtoista väestöennustetta:

- 1) Matalan kuolevuuden vaihtoehdossa kuolevuuden alenemisvauhti on puolitoistakertainen perusuraan verrattuna. Kuolevuuden alenema, joka perusvaihtoehdossa saavutetaan kolmen vuoden aikana, saavutetaan siis jo kahden vuoden aikana.
- 2) Korkean kuolevuuden vaihtoehdossa kuolevuuden alenemisvauhti on puolitettu. Tässä vaihtoehdossa siis vaaditaan kahden vuoden aika, jotta saavutetaan sama kuolevuuden alenema kuin perusvaihtoehdossa saavutetaan yhden vuoden aikana.

Väestöä koskevat oletukset on kuvattu taulukoissa 1 ja 2.

Taulukko 1. Väestön määrä ikäryhmittäin, tuhansia henkilöitä.

	0-14 -vuotiaat			15-64 -vuotiaat			65 vuotta täyttäneet		
	matala	perus	korkea	matala	perus	korkea	matala	perus	korkea
2010	886	886	886	3548	3548	3548	945	944	944
2015	908	908	907	3464	3463	3461	1147	1139	1129
2020	937	937	936	3413	3409	3405	1316	1291	1264
2025	949	948	948	3396	3390	3383	1463	1416	1364
2030	945	944	944	3391	3382	3372	1599	1525	1442
2050	948	946	944	3479	3462	3440	1840	1680	1486
2075	958	956	952	3565	3544	3510	2088	1889	1615

Taulukko 2. Vanhushuoltosuhte, elinajan odote ja elinaikakerroin.

	Vanhushuoltosuhte			Elinajan odote (63 v)			Elinaikakerroin		
	matala	perus	korkea	matala	perus	korkea	matala	perus	korkea
2010	26,6	26,6	26,6	21,5	21,4	21,3	0,992	0,992	0,992
2015	33,1	32,9	32,6	22,87	22,31	21,73	0,949	0,956	0,963
2020	38,6	37,9	37,1	24,14	23,18	22,17	0,904	0,924	0,947
2025	43,1	41,8	40,3	25,32	24,02	22,61	0,866	0,897	0,932
2030	47,1	45,1	42,8	26,41	24,82	23,05	0,834	0,872	0,917
2050	52,9	48,5	43,2	29,85	27,6	24,69	0,750	0,796	0,866
2075	58,6	53,3	46,0	31,91	29,5	25,98	0,704	0,748	0,827

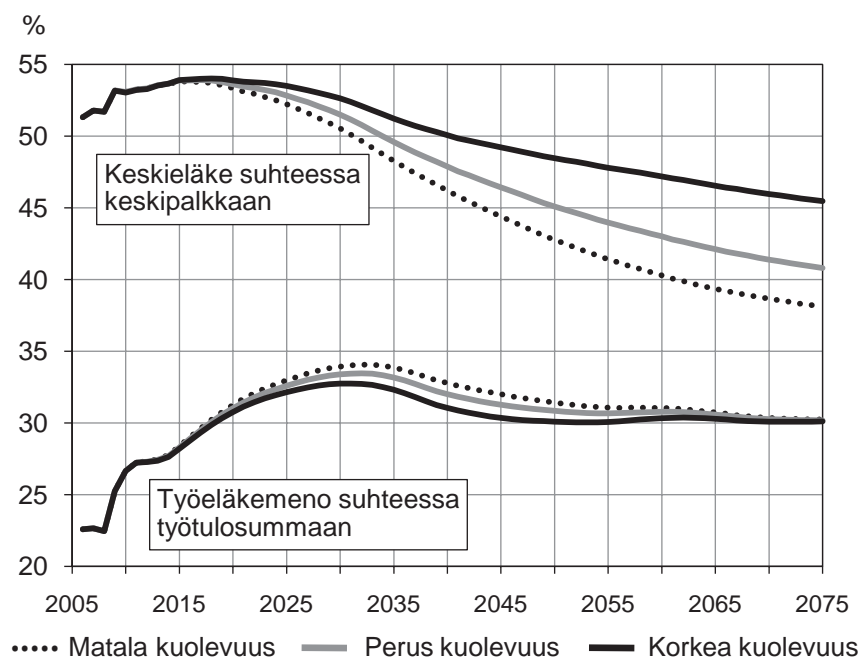
Taulukon 3 ja kuvan 1 mukaan matala kuolevuus nostaa jonkin verran eläkemenoja ja korkea kuolevuus puolestaan alentaa niitä. Ero kuitenkin häviää pitkällä aikavälillä. Vaikutus eläkemaksuihin on samantapainen, mutta vielä pienempi. Eläketasoihin kuolevuuden tasolla on

elinaikakertoimesta johtuen suuri vaikutus: pidentyvä elinikä alentaa eläketasoa ja peruslaskelmaa hitaampi eliniän nousu taas parantaa niitä suhteessa peruslaskelmaan.

Taulukko 3. Työtulo, eläkemeno (mrd. € 2008 hinnoin) ja menoprosentti, kaikki työeläkelait.

	Työtulo mrd. €			Eläkemeno mrd. €			Menoprosentti		
	matala	perus	korkea	matala	perus	korkea	matala	perus	korkea
2010	72,2	72,2	72,2	19,3	19,3	19,3	26,7	26,7	26,7
2015	82,8	82,8	82,8	23,5	23,4	23,3	28,4	28,3	28,2
2020	90,1	90,0	89,9	28,2	27,9	27,7	31,3	31,0	30,8
2025	98,6	98,4	98,2	32,5	32,1	31,6	33,0	32,6	32,1
2030	107,6	107,4	107,0	36,5	35,9	35,1	33,9	33,4	32,8
2050	156,4	155,7	154,6	49,2	48,0	46,5	31,4	30,9	30,1
2075	248,2	246,6	244,1	75,0	74,4	73,6	30,2	30,2	30,1

Kuva 1. Keskieläke suhteessa keskipalkkaan ja työeläkemeno suhteessa työtulosummaan eri kuolevuusoletuksilla.

5.18 Työeläkemaksujen ja muiden työvoimakustannusten vaikutus työllisyyteen

Risto Vaittinen ja Sanna Tenhunen, Eläketurvakeskus 6.10.2010

Työeläkemaksujen työllisyysvaikutusten tarkastelu liittyy läheisesti laajempaan keskusteluun työn verotuksen ja veroluonteisten maksujen vaikutuksesta työllisyyteen ja vakaan hintakehityksen kanssa yhteensopivaan työttömyysasteeseen. Työnantajien maksamien työvoimakustannusten ja työntekijän käteen jäävän palkan välinen verokiila ja siinä tapahtuvat muutokset heijastuvat työllisyyteen sekä suoraan työn kysynnän ja tarjonnan kautta että välillisesti talouden dynamiikan ja kasvuvaikutusten kautta.

Työn tarjonta ja kysyntä

Uusitalo (2009) vetää yhteen työllisyyden ja työn verokiilan välisistä vaikutuksista tehtyjen empiiristen tutkimusten löydöksiä ja aiheesta tehtyä suomalaista tutkimusta. Meghir ja Phillips (2008) tarkastelevat katsauksessaan aihealuetta yksityiskohtaisemmin ja kokoavat yhteen aiheesta tehtyä kansainvälistä tutkimusta.

Työn tarjontaa voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta. Toisaalta mielenkiintoinen ja paljon tutkittu näkökulma liittyy tarjotun työn määrän vaihteluun, eli nk. intensiiviseen marginaaliin. Näkökulma keskittyy tarkastelemaan, miten paljon työssä jo olevien työn tarjonta (työtunteina) muuttuu työn verokiilaan vaikuttavien maksujen muuttuessa. Uusimpia tutkimuksia sosiaaliturvamaksujen muutoksen vaikutuksesta työn tarjontaan intensiivisellä marginaalilla on Saez, Matsaganis ja Tsakloglou (2010), jotka tarkastelevat Kreikassa tehtyä uudistusta. Tutkimuksessaan he eivät löydä tukea sille, että sosiaaliturvamaksut vaikuttaisivat työn tarjontaan.

Toinen näkökulma on nk. ekstensiivinen marginaali, joka keskittyy tarkastelemaan työhön osallistumispäätöstä. Käytännössä työaika on useissa maissa, kuten Suomessakin, suhteellisen joustamatonta, ja yksittäisen työntekijän päätös koskee enemmän sitä, tekeekö töitä lainkaan vai työskenteleekö kokoaikaisesti. Verotus, mukaan lukien tulosisidonnot tai töistä poissaoloa sidonnot etuudet vaikuttavat enemmän työn tarjontaan ekstensiivisellä marginaalilla. Työhön osallistumisen kannustimille rajaveroa suurempi merkitys on keskimääräisillä veroasteilla.

Empiiristen tutkimusten mukaan näyttää siltä, että työn tarjonta etenkin parhaassa työiässä olevien miesten kohdalla on suhteellisen joustamatonta. Pienemmissä ryhmissä, kuten lähellä eläkeikää olevien, pienten lasten äitien, matalapalkkaisissa töissä olevien ja opiskelijoiden joukossa työn tarjonta voi reagoida enemmän muutoksiin käteen jäävissä tuloissa tai verokiilassa. Yksi syy tähän on se, että näissä ryhmissä työn tarjonnalle on usein tarjolla taloudellisesti lähes yhtä kannattava tai mielekäs vaihtoehto (Uusitalo, 2009).

Vaikka työvoiman tarjonta ei reagoisikaan voimakkaasti rajaveroasteiden muutokseen, verotus voi vaikuttaa olennaisesti esimerkiksi urakehityksen, veronkierron ja tulojen muuntamisen kannustimiin. Näitä verotuksen luomia vääristymiä voidaan tarkastella verotettavan

tulon jouston avulla. Arvioimalla sitä, miten muutos verotuksessa vaikuttaa verotettavaan tuloon voidaan tarkastella myös verotuksen dynaamisia vaikutuksia mm. verotulokertymään.

Meghir ja Phillips (2008) toteavat, että työn tarjonnan taloudelliset kannustimet vaihtelevat iän ja demografisen ryhmän mukaan. Naisten kohdalla verotus vaikuttaa sekä ekstensiivisellä että intensiivisellä marginaalilla. Sen sijaan matalasti tai keskitasolla koulutetut miehet reagoivat verotuksen kannustimiin lähinnä ekstensiivisellä marginaalilla. Korkeasti koulutettujen ja varakkaiden miesten keskuudessa verotuksella ei ole todettu olevan vaikutusta kummallakaan marginaalilla, mutta vaikutus näkyy tässä ryhmässä verotettavassa tulossa tulojen muuntamisena ja verosuunnitteluna.

Työvoimakustannusten nousu, johon myös nousu verokiilassa heijastuu, alentaa työvoiman kysyntää. Vaikutuksen suuruudesta löytyy tosin erilaisia empiirisiä arvioita. Taloudellisen integraation lisääntyminen ja kilpailun kiristyminen on kasvattanut työn kysynnän joustoa työvoimakustannusten suhteen. Korkeamäki ja Uusitalo (2009) ovat tarkastelleet Lapin sosiaaliturvamaksukokeilua työllisyyden näkökulmasta. Kokeilun aikana työnantajan sivukulut laskivat väliaikaisesti 3–6 prosenttiyksiköllä 14 Lapin kunnassa. Tutkimuksen mukaan vertailukunnista poikkeavaa työllisyyden kasvua kokeilukunnissa ei havaittu. Aikaisemmissa vastaavissa tutkimuksissa työvoimakustannusten laskun on todettu siirtyvän kokonaisuudessaan palkkoihin, mutta Suomen tapauksessa vain noin puolet työvoimakustannusten alennuksesta siirtyi palkkoihin.

Sosiaaliturvamaksujen välittyminen palkanmuodostuksessa

Yksi tapa arvioida eläkemaksujen työllisyysvaikutuksia on tarkastella sitä työvoiman kysynnän ja tarjonnan kehikossa verotuksen kohdentumisen ongelmana, eli arvioimalla kuka viime kädessä maksaa asetetun veron tai maksun riippumatta siitä keneltä se peritään. Talousteorian näkökulmasta ei ole oleellista kenelle maksu asetetaan (työntekijä/työnantaja), vaan miten ostajat ja myyjät reagoivat kohtaamiinsa hintoihin ja miten tämä välittyy markkinoilla. Jokseenkin kiistattomasti jaettu käsitys verotuksen kohdentumisesta on, että veron kustannukset siirtyvät sen toimijan kannettavaksi, jolla on vähäisempi mahdollisuus reagoida hintojen muutokseen. Tätä reagointimahdollisuutta mitataan hintajoustolla eli sillä, kuinka paljon suhteellisesti ottaen kysyntä tai tarjonta muuttuu hinnan muuttuessa.

Kolmessa taloustieteellistä tutkimusta yhteen vetävässä katsauksessa päädytään palkkojen sosiaaliturvamaksujen kohdentumisesta sen tyypisiin johtopäätöksiin, että lyhyellä aikavälillä vaikutukset työllisyydessä ja työttömyydessä voivat olla huomattaviakin: työnantajat kantavat sosiaaliturvamaksujen kustannuksista 50–100 prosenttia, mutta ennen pitkää nämä vaikutukset vähenevät kustannusten siirtyessä työntekijöiden kannettaviksi. Pitkällä aikavälillä työntekijät kantavat kustannukset lähes kokonaisuudessaan (Marchidon, Sargen ja Ruggeri, 1996:16). Samanlaiseen johtopäätökseen on omassa katsauksessaan tullut myös Dahlby (1993:133), jonka mukaan ”empiiriset tutkimukset osoittavat että 80 prosenttia työnantajan sosiaaliturvamaksujen kustannuksista siirtyy palkkoihin”. Myös Hamermesh (1993: 19723) on sitä mieltä,

että kaiken olemassa olevan tiedoin perusteella on syytä olettaa että valtaosa työnantajan sosiaaliturvamaksujen kustannuksista siirtyy ennen pitää palkkoihin.

Sosiaaliturvamaksujen vaikutus työllisyyteen ja työttömyyteen

Nickell (2004) on referoinut tutkimuksia, joissa on arvioitu institutionaalisten tekijöiden vaikutuksia työllisyyteen. Hänen mukaansa kymmenen prosenttiyksikön kasvu työvoimaan kohdistuvassa kokonaisverokiilassa alentaa työllisyysastetta keskimäärin kaksi prosenttiyksikköä. Työhön kohdistuva verokiila pitää sisällään sosiaaliturvamaksut, ansiotuloverot ja välillisen verotuksen. Tätä perustellaan tutkimuskirjallisuudessa sillä, että työnantajan käyttäytymistä ohjaava muuttuja on palkka sivukuluineen. Työntekijälle keskeinen palkkakäsite on käytettävissä oleva reaalitytö, eli palkka josta on vähennetty työllistämisen sivukulut ja ansiotuloverot. Palkan ostovoimaan vaikuttaa lisäksi se, kuinka niillä ostettavia tuotteita verotetaan.

Samantyyppistä lähestymistapaa ovat hyödyntäneet myös Honkapohja, Koskela ja Uusitalo (1999). He ovat poikkeuksellisesti erotelleet sosiaaliturvamaksujen välittymisen palkanmääräytymiseen ja työn kysyntään. Heidän arviossaan yhden prosenttiyksikön nousu sosiaaliturvamaksuissa nostaa palkkoja 0,2 prosenttiyksikköä. Tämä luku on lähellä Nickelin referoimaa keskimääräisestäimaattia. Heidän tutkimuksessaan palkkojen nousu suhteessa yhden prosenttiyksikön tuloverojen kasvuun on 0,5 prosenttia.

Vaikutus työllisyyteen on tässä asetelmassa riippuvainen työvoiman kysynnän palkkajoustosta. Honkapohja et al. (1999) raportoi eri aineistoista estimoituja työvoiman kysynnän palkkajoustoja, jotka vaihtelevat -0,25 ja -0,7 välillä. Tutkimuksessaan he arvioivat että kahden prosentin alennus sosiaaliturvamaksuissa kasvattaisi työllisyyttä alhaisimmalla palkkajoustolla 4500 henkeä ja korkeimmalla joustolla 13 000 henkeä.

Kinnunen ja Kostiainen (2010) tekevät samanhenkisiä simuloitteja kuin Honkapohja et al. (1999). He käyttävät laskelmissaan sosiaaliturvamaksujen palkkajoustona arvoa 0,4 ja työvoiman kysynnän hintajoustolle arvoa -0,5. Tämän perusteella he päättävät että yhden prosenttiyksikön nousu sosiaaliturvamaksussa alentaa työllisyyttä 0,3 prosenttiyksikköä. Kinnunen ja Kostiainen viittaavat tunnettuihin aiheesta tehtyihin tutkimuksiin mutta eivät raportoi sitä miten ovat päätyneet käyttämään juuri valitsemaansa lukua. Sinänsä ne ovat lähellä Honkapohjan ja kumppaneiden käyttämiä maksimiarvoja.

Havaitusta työttömyyden kasvusta 1960 luvulta 1990-luvun puoliväliin voidaan OECD maissa verokiilan muutoksella selittää kymmenesosa (Nickell, Nunziata ja Ochtel, 2005), eli valtaosin työttömyyden kasvu on ollut seurausta muista kuin verokiilan muutoksista.

Edellä esitellyissä tutkimuksissa sosiaaliturvamaksuja on tarkasteltu täysimääräisesti verona, eli niiden on oletettu olevan vastikkeettomia maksuja, mitä ne eivät useinkaan ole ainakaan täysimääräisesti. Erityisesti tämä pitää paikkansa eläkemaksujen osalta, joissa etuudet määräytyvät ansioperusteisesti. Tätä nimenomaista kysymystä on arvioinut Disney (2004). Hän on huomionnut maksujen vastikkeellisuutta arvioimalla eri ikäluokkien tuottoasteita OECD maiden eläkejärjestelmissä sekä sitä miten korvaussuhteet vaihtelevat tulojen mukaan. Kun

nämä seikat kontrolloidaan, Disney löytää tilastollisesti merkitseviä eläkemaksujen työllisyysvaikutuksia eri ikäryhmille ainoastaan naisten kohdalla.

Sosiaaliturvamaksut ja talouskasvu

Eerolan (2009) katsauksessa on käyty läpi talouskasvun ja verotuksen välisiä yhteyksiä. Hänen keskeinen johtopäätöksensä on, että pitkän aikavälin talouskasvuun voi vaikuttaa verotuksen rakenteella erityisesti siirtymällä tulo- ja yritysverotuksesta kohti kulutuksen verotusta. Numeeristen mallien avulla saadut tulokset viittaavat kuitenkin siihen, että verorakenteen pitkän aikavälin kasvuvaiikutukset ovat suhteellisen pieniä. Verotuksen ja talouskasvun suoraa yhteyttä tarkastelevan, aggregaattiaineistoa käyttävän laajan empiirisen kirjallisuuden perusteella voidaan sanoa, että verotuksen tasolla ei ole selkeää yhteyttä talouskasvuun.

Johtopäätelmiä

Edellä käydyn keskustelun perusteella voitaneen päätellä, että eläkemaksujen vaikutukset työllisyyteen pitkällä aikavälillä ovat verraten pieniä ja ne ovat ehdollisia myös muun verotuksen kehitykselle. Maksujen muutokset heijastuvat ennen pitkää reaali-palkkoihin ja niiden pääasiallinen vaikutus näkyy työvoiman tarjontakäyttäytymisen kautta. Tällöin merkittävimmät reaktiot on havaittavissa naisten ja pienempien erityisryhmien työn tarjonnassa. Miesten työvoiman tarjontaan ei eläkemaksujen muutoksella ole havaittu olevan tilastollisesti merkittävää vaikutusta. Reaktiot ovat selvemmin havaittavissa työhön osallistumisen tasolla kuin työtuntien tasolla.

Verotuksen vaikutukset talouskasvuun näyttäisivät teoreettisen kirjallisuuden perusteella olevan vähäisiä ja empiirisen tutkimuksen perusteella vähintäänkin vaikeasti identifioitavissa. Eläkemaksut, jotka merkittävässä määrin ovat vastikkeellisia, eivät tästä näkökulmasta ole talouskasvun näkökulmasta veroluonteisina maksuina kaikkein ongelmallisimmasta päästä.

Työn tarjontaan vaikuttaa muiden henkilö- ja yritys-kohtaisten tekijöiden ohella käteen jäävä nettotulo, työn kysyntään taas työvoiman kokonaiskustannus. Eläkemaksujen tai sosiaaliturvamaksujen vaikutusta ei ole juurikaan eroteltu tutkimuksissa tähän väliin jäävästä työn verokiilasta niiden vastikkeellisuudesta huolimatta. Myös Disneyn tulos, jonka mukaan eläkemaksujen vaikutus työllisyyteen seurailee verotuksen vaikutuksista tehtyjen tutkimusten tuloksia, kertoo osaltaan myös siitä, ettei työeläkemaksujen erillisten vaikutusten tarkastelu välttämättä ole tarkoituksenmukaista.

Lähteet

Disney Richard (2004) ”Are contributions to public pension programmes a tax on employment?”, *Economic Policy*, vol. 39, July, 269311.

Eerola Essi (2009) Verotuksen vaikutus talouskasvuun – katsaus taloustieteelliseen kirjallisuuteen, muistio valtiovarainministeriön verotuksen kehittämistyöryhmälle 14.1 2009, http://www.vm.fi/vm/fi/05_hankkeet/012_veroryhma/06_esitysaineisto/verotusjakasvu_2EssiEerola170209muistio.pdf

- Marchildon, Lori, Timothy C. Sargen ja Joe Ruggeri (1996) *The Economic Effects of Payroll Taxes: Theory and Empirical Evidence*, Department of Finance, Economic Studies Division, Ottawa.
- Hamermesh Daniel (1993) *Labor Demand*, Princeton University Press, Princeton.
- Dahlby Bev (1993) ”Payroll Taxes”, teoksessa Jack M. Mintz (toim.) *Taxation to 2000 and beyond*, Canadian Tax Foundation, Toronto.
- Honkapohja Seppo, Erkki Koskela ja Roope Uusitalo (1999): *Työllisyys, työn verotus ja julkisen talouden tasapaino*, Kansantaloudellinen aikakauskirja 1999:1.
- Kinnunen Helvi ja Juho Kostiainen (2010) *Julkisen talouden kestävyys taantuman jälkeen: tarkasteluja politiikkavalinnoista*, Bof Online 2010:1.
- Korkeamäki, Ossi ja Roope Uusitalo (2009), *Employment and wage effects of a payroll-tax cut – evidence from a regional experiment*. *International Tax and Public Finance* 16 (6), 753–772.
- Meghir, Costar ja David Phillips (2008), *Labour Supply and Taxes*. IZA Discussion Paper No. 3405.
- Nickell Stephen (2004) *Employment and Taxes*, CEP Discussion Paper No 634, London.
- Nickell, Stephen, Luca Nunziata ja Wolfgang Ochel, (2005) ”Unemployment in the OECD since the 960s. What do we know?”, *Economic Journal*, 115, January, 127.
- Saez, Emmanuel, Manos Matsaganis ja Panos Tsakloglou (2010), *Earnings determination and taxes: evidence from a cohort based payroll tax reform in Greece*. NBER Working Paper No. 15745.
- Uusitalo Roope (2009) *Suomalaisen empiirisen verotutkimuksen tuloksia, muistio valtiovarainministeriön verotuksen kehittämistyöryhmälle 3.6.2009*, http://www.vm.fi/vm/fi/05_hankkeet/012_veroryhma/06_esitysaineisto/Tyon_verotus_Uusitalo_12062009_muistio.pdf

5.19 Vanhuus- ja varhaiseläkeiät Euroopan maissa

Antti Mielonen ja Mika Vidlund, Eläketurvakeskus 30.9.2010

Tässä muistiossa tarkastellaan vanhuus- ja varhaiseläkeikiä ja niiden muutoksia Euroopan maissa. Varhaiseläkeiät liittyvät useissa maissa vakuutusajan pituuteen tai ammattiin.

Monissa maissa on päätetty nostaa eläkeikiä tai niitä harkitaan nostettavaksi (taulukko 1).

Taulukko 1. Vanhuuseläkeiät EU-maissa sekä Islannissa, Norjassa ja Sveitsissä.

	Nykyinen eläkeikä		Tuleva eläkeikä	
	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
EU15				
Alankomaat	65	65	67 (nostoa harkitaan)	67 (nostoa harkitaan)
Belgia	65	65	-	-
Britannia	65	60	68 (2046)	68 (2046)
Espanja	65	65	67 (2025; HE)	67 (2025; HE)
Irlanti	65	65	68 (2028; HE)	68 (2028; HE)
Islanti	67	67	-	-
Italia	65	60	-	-
Itävalta	65	60	-	65 (2033)
Kreikka	65	65	65- (HE)	65- (HE)
Luxemburg	65	65	-	-
Portugali	65	65	-	-
Ranska	65	65	67 (2018)	67 (2018)
Ruotsi	65	65	-	-
Saksa	65	65	67 (2029)	67 (2029)
Suomi	63–68; 65	63–68; 65	-	-
Tanska	65; 67	65; 67	67– (2027)	67– (2027)
EU12				
Bulgaria	63	60	-	-
Kypros	65	65	-	-
Latvia	62	62	65 (2021; HE)	65 (2021; HE)
Liettua	62,5	60	65 (nostoa harkitaan)	65 (nostoa harkitaan)
Malta	61	60	65 (2027)	65 (2027)
Puola	65	60	-	-
Romania	63v 10kk	58v10kk	65 (2014)	60 (2014), 65 (2030; HE)
Slovakia	62	62	-	62 (2014/2024)
Slovenia	58-65	56v8kk-63	-	61 (2023)
Tshekki	62v2kk	61	65 (2030)	65 (2030)
Unkari	62	62	65 (2022)	65 (2022)
Viro	63	61	65 (2026)	63 (2016); 65 (2026)
Norja	67	67	-	-
Sveitsi	65	64	-	-

UK: Naisten eläkeikä nostetaan asteittain 65 vuoteen vuosien 2010 ja 2020 välillä, eläkeikä nostetaan 68 vuoteen vuosina 2024–2046.

ITA: Naisten eläkeikä nostetaan 65 vuoteen julkisella sektorilla vuoteen 2018 mennessä. Vuonna 2010 eläkeikä on 61 vuotta.

AUT: Naisten eläkeikä nostetaan asteittain (6kk vuodessa) 65 vuoteen vuosina 2024–2033.

GRE: Yleinen vanhuuseläkeikä ehdotettu sidottavaksi elinajanodotteen kehitykseen.

FRA: Alle 65-vuotiaana eläkkeelle jäävän eläkkeeseen tehdään vähennys, jos vakuutus aika ei ole täysi (2012 alkaen 41 vuotta).

SWE: Työeläkkeessä joustava eläkeikä 61-ikävuodesta alkaen, vanhan järjestelmän mukaan eläkeikä on 65 v. ja takuueläke 65 v.

GER: Eläkeikä nostetaan 67 vuoteen v. 2012–2029.

FIN: Työeläkkeessä joustava eläkeikä 62–68 v; Kansaneläke: 65 v.

NOR: Joustava eläkeikä 62 ja 75 ikävuoden välillä vuodesta 2011 alkaen.

DEN: Kansaneläkkeen yleinen eläkeikä alennettiin 65 vuoteen 1.7.2004. Tätä ennen kansaneläkeikä oli 67 vuotta. Vuosien 2024 ja 2027 välisenä aikana kansaneläkkeen vanhuuseläkeikä nostetaan 67 ikävuoteen. Vuoden 1963 jälkeen syntyneiden eläkkeellesiirtymisikä sidotaan odotettavissa olevaan elinikään. Myös ATP-eläkeikä (67 v) nousee vastaavasti elinajanodotteen mukaan.

SK: Lapsettoman naisen eläkeikä. Lapset alentavat naisten eläkeikää enintään neljällä vuodella. Kaikilla naisilla on sama eläkeikä v. 2015.

SL: Vuonna 2010 eläkeikä miehillä 58 v ja naisilla 56 v 8 kk, mikäli vakuutusaikaa vähintään 40 v (miehet) tai 37 v 3 kk (naiset). Jos vakuutusaikaa 20 v, eläkeikä 63 v (miehet) tai 61 v (naiset). Eläkeikä miehillä 65 v ja naisilla 63 v, mikäli vakuutusaikaa on 15–20 v.

CZ: Lapsettoman naisen eläkeikä. Lapset alentavat eläkeikää enintään 4 vuodella (vähintään 5 lasta) (vuonna 2030 enintään 3 v 4 kk).

Manner-Euroopan maissa erilaiset varhennetut vanhuuseläkkeet ovat olleet yleisiä ja ne ovat usein sidottuja vakuutusajan pituuteen tai ammattikohtaiseen luokitukseen. Näissä maissa varhaisen eläkkeellesiirtymisen myöntämiskriteereitä on viime vuosina tiukennettu mm. pidettävällä vähentämättömän eläkkeen saamiseksi vaadittavaa vakuutusaikaa ja nostamalla eläkeikä. Pohjoismaissa erilaiset varhaiseläkejärjestelyt ovat (Tanskaa ja Suomea lukuun ottamatta) olleet harvinaisempia kuin Manner-Euroopan maissa.

Hollannissa on viimeisen reilun vuoden ajan ollut esillä raskaisiin ammatteihin ja pitkään vakuutusaikaan liittyvien varhaiseläkejärjestelyjen luominen. Nämä ovat olleet osa (entisen) hallituksen vuonna 2009 esittämiä suunnitelmia nostaa vanhuuseläkeikä 65 vuodesta 67 vuoteen. Suunnitelmien mukaan ne jotka ovat olleet töissä 42 vuotta (vähintään 3 päivää viikossa), voisivat edelleen siirtyä eläkkeelle 65-vuotiaana. Tosin tällöin vanhuuseläkkeeseen tehtäisiin varhennusvähennys (8 % vuodessa). Lisäksi työnantajille tulisi velvollisuus parantaa työoloja, järjestää koulutusta ja tarjota kevyempää työtä niille vakuutetuille, jotka ovat työskennelleet vähintään 30 vuotta fyysisesti raskaissa töissä. Raskaisiin ammatteihin tulisi sisällyttää tehtävät, joita ei voida kohtuudella (ilman poikkeuksellista kulumista) olettaa tehtävän yli 40 vuotta.

Muutamassa tarkasteltavana olevassa maassa on varhaiseläkemuotona käytetty tai käytetään edelleen myös työttömyyseläkeputkea. Portugalissa ovat pitkäaikaistyöttömät vuodesta 2007 alkaen voineet saada vähennetyn eläkkeen tietyin edellytyksin 57 vuoden iästä alkaen tai vähentämättömän eläkkeen 62 vuoden iässä. Tanskassa varhaiseläke (efterløn) maksetaan työttömyysvakuutusjärjestelmästä ja siihen on oikeus aikaisintaan 60 vuoden iästä, jos vakuutettu on ollut työttömyyskassan jäsen 25 vuotta ja maksanut erityistä varhaiseläkemaksua. Etuuden saaminen ei kuitenkaan edellytä työttömyyttä. Työttömyysvakuutuksesta myönnettävän varhaiseläkkeen ikäraja nousee 62:een samalla kun vanhuuseläkeikä nostetaan 67:een. Tämän jälkeen eläkeikä määräytyy elinajanodotteen mukaan. Ranskassa voidaan vähintään 57-vuotiaalle irtisanotulle työntekijälle maksaa työttömyyseläkkeeseen verrattavaa varhaiseläke-etuutta. Itävallassa työttömyyseläkeputki on tukittu ja Saksassa työttömyyseläkkeiden myöntäminen päättyi vuonna 2014.

5.20 Työuran kehitys, jos eläkeajan ja työuran pituuksien suhde pysyisi vakiona eliniän pidentyessä

Arto Laesvuori, Eläketurvakeskus 2.9.2010

Seuraavassa on tarkasteltu, miten työuran pituuden tulisi kehittyä, jotta sen osuus säilyisi vakiona eliniän ennustetusta pituudesta.

Työuran pituuden mittarina on käytetty työllisen ajan odotetta, joka kuvaa niiden vuosien keskimäärää, joina tietyn ikäisen henkilön voidaan odottaa olevan työsuhteessa tai yrittäjänä jäljellä olevana elinaikanaan. Eliniän mittarina on elinajanodote, joka kuvaa tietyn ikäisen henkilön jäljellä olevien elinvuosien keskimäärää.

Tarkastelussa perusvuotena on vuosi 2008, jolta on laskettavissa lopulliset tiedot työllisen ajan odotteista ja jolta vuodelta Tilastokeskus on julkistanut elinajanodotteet. Elinajanodotteiden kehitys tästä eteenpäin perustuu Tilastokeskuksen väestöennusteen 2009 oletuksiin vuoteen 2060 asti¹.

Tulokset on koottu taulukoihin, joista ensimmäinen kertoo, kuinka pitkäksi työllisen ajan tulisi nousta, jotta sen osuus eliniästä säilyisi vakiona eliniän pidentyessä. Toinen kertoo, kuinka paljon työllisen ajan tulisi vastaavasti pidentyä vuodesta 2008.

Taulukko 1. Työllisen ajan odote 15- ja 50-vuotiaille sukupuolen mukaan vuonna 2008 sekä työllisen ajan kehitys 2009–2075, joka säilyttäisi työllisen ajan osuuden vakiona 15- ja 50-vuotiaiden elinajanodotteesta, vuosia.

	15 v, kaikki	15 v, miehet	15 v, naiset	50 v, kaikki	50 v, miehet	50 v, naiset
2008	34,6	35,2	34,0	9,9	10,0	9,8
2009	34,8	35,4	34,2	10,0	10,1	10,0
2010	34,9	35,6	34,3	10,1	10,2	10,0
2015	35,5	36,3	34,8	10,4	10,6	10,3
2020	36,1	37,0	35,3	10,7	10,9	10,5
2025	36,7	37,7	35,7	11,0	11,3	10,8
2035	37,7	39,0	36,6	11,5	12,0	11,2
2045	38,6	40,1	37,3	12,0	12,6	11,6
2055	39,4	41,1	37,9	12,4	13,1	11,9
2065	40,0	41,8	38,4	12,7	13,5	12,2
2075	40,3	42,2	38,6	12,9	13,7	12,3

¹ Laskelma ETK SU / Kalle Elo. Vuoden 2060 jälkeen laskelma noudattaa edelleen muutoin Tilastokeskuksen oletuksia, mutta kuolevuuden alenemisvauhdin on oletettu puolittuvan.

Taulukko 2. Työllisen ajan odote 15- ja 50-vuotiaille vuonna 2008 sukupuolen mukaan sekä työllisen ajan lisäys vuosina 2009–2075, joka säilyttäisi työllisen ajan osuuden 15- ja 50-vuotiaiden elinajanodotteesta vakiona, vuosia kumulatiivisena vuodesta 2008.

	15 v, kaikki	15 v, miehet	15 v, naiset	50 v, kaikki	50 v, miehet	50 v, naiset
2008	34,6	35,2	34,0	9,9	10,0	9,8
2009	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
2010	0,3	0,4	0,3	0,2	0,2	0,2
2015	0,9	1,1	0,8	0,5	0,5	0,4
2020	1,5	1,8	1,3	0,8	0,9	0,7
2025	2,1	2,5	1,7	1,1	1,3	0,9
2035	3,1	3,8	2,5	1,6	1,9	1,4
2045	4,0	4,9	3,3	2,1	2,5	1,8
2055	4,8	5,9	3,9	2,5	3,1	2,1
2065	5,4	6,6	4,3	2,8	3,4	2,3
2075	5,7	7,0	4,6	3,0	3,7	2,5

Miehillä työlliseen aikaan tarvittava lisäys on suurempi kuin naisilla, koska väestöennusteen mukaan miesten elinajanodote kasvaa naisten elinajanodotetta jonkin verran nopeammin. Samoin 50-vuotiailla henkilöillä elinajanodote kasvaa selvästi nopeammin kuin 15-vuotiailla, josta johtuen työllisen ajan kokonaislisäyksestä runsaat puolet tulisi taulukon 2 mukaan ikävälille 50–74. Erot työllisen ajan pituuksissa ja lisäyksissä jaksolla 2009–2075 seuraavat siis paitsi vuoden 2008 lähtöarvojen eroista, elinajanodotteen erilaisesta kehityksestä miehillä ja naisilla sekä eri-ikäisillä.

Työllisen työvoiman eli 15–74-vuotiaiden työllisyysaste vuonna 2008 oli 63,2 prosenttia, jota vastaa taulukoissa esitetty työllisen ajan odote 34,6 vuotta. Jotta työllisen ajan odote nousisi runsaaseen 40 vuoteen (katso taulukko 1), tulisi 15–74-vuotiaiden työllisyysasteen nousta asteittain vuoteen 2075 mennessä noin 8 prosenttiyksiköllä². Vastaavasti 50–74-vuotiaiden työllisyysasteen tulisi nousta vuoden 2008 arvosta (48,5 prosenttia) vuoteen 2075 mennessä noin 11 prosenttiyksiköllä, jotta työllisen ajan odote heillä nousisi taulukossa 1 esitettyyn 12,9 vuoteen.

² Laskelmaa tehtäessä on oletettu, että työllisyysaste nousisi tasaisesti kaiken ikäisillä saman määrän.

5.21 Väestön toiminta- ja työkyvyn kehitys

Seppo Koskinen, Tommi Härkänen, Harri Rissanen, Päivi Sainio ja Tuija Martelin, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, Raija Gould, Eläketurvakeskus 25.8.2010

Viime vuosikymmenten muutokset

Viime vuosikymmeninä suomalaisten terveys on parantunut monien eri mittapuiden mukaan. 1980-luvun alusta vastasyntyneen elinajanodote on kasvanut miehillä yli 7 vuotta, naisilla vajaat 6 vuotta. Tämä on suurelta osin johtunut iäkkään väestön kuolleisuuden pienenemisestä: 65-vuotiaiden jäljellä olevan elinajan odote kasvoi samana jaksona runsaat 4 vuotta. Kuolleisuuden pienenemisen taustalla on monien vakavien kansansairauksien – etenkin sydän- ja verisuonitautien – nopea väheneminen.

Myös toimintakyvyn rajoitukset ovat harvinaistuneet. Tavallisista päivittäistoimista suoriutuvien osuus on suurentunut useimmissa ikäryhmissä (liitekuvat 1 ja 2). Kaikkein vanhimpien toimintakyvyn kehityksestä ei ole luotettavaa tietoa, mutta ainakin alle 80-vuotiaiden liikkumiskyky, itsestä ja kodista huolehtiminen, näkö ja kuulo sekä psyykkinen ja sosiaalinen toimintakyky näyttävät kohentuneen ja avuntarve vähentyneen verrattaessa Terveys 2000 -tutkimuksen tuloksia vuosilta 2000–2001 vastaavilla menetelmillä koottuihin Mini-Suomi-terveystutkimuksen tietoihin vuosilta 1978–1980 (liitetaulukko 1).

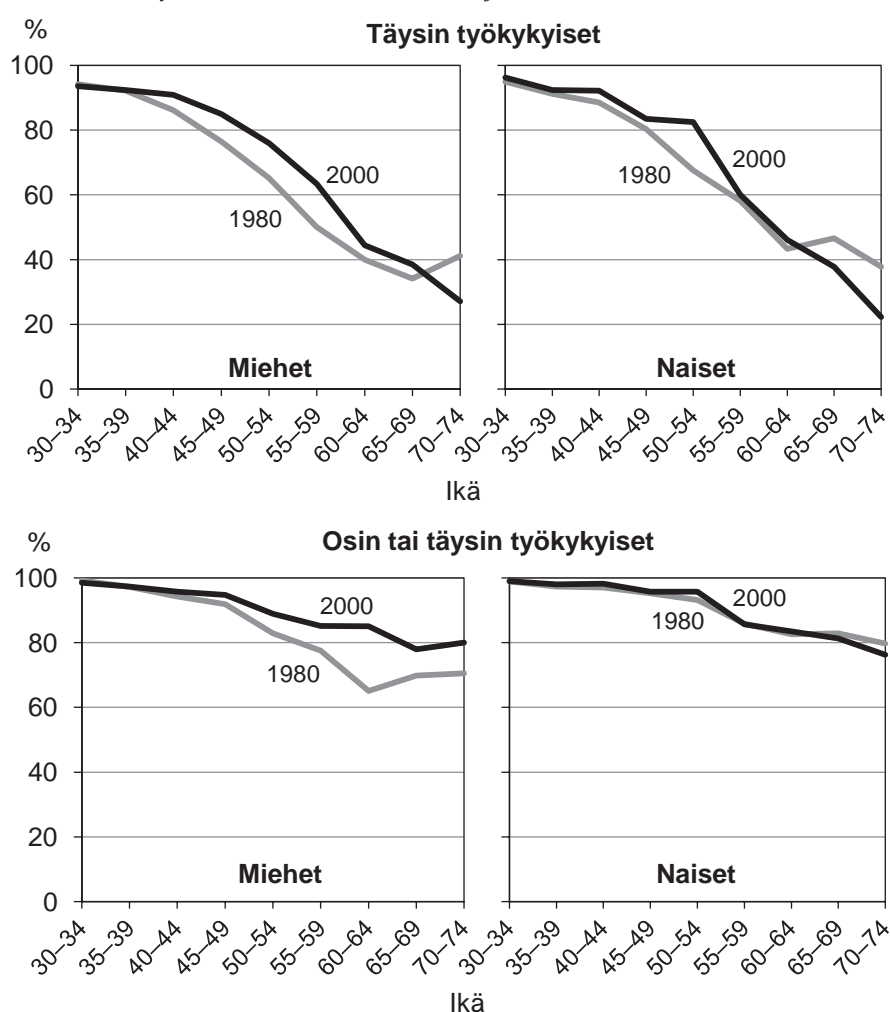
Keski-ikäisten toimintakyky näyttää kohentuneen myös muilla tavoin. Sairauspäivien ja sairauden takia vuodelevossa vietettyjen päivien määrä henkilöä kohti on vähentynyt merkittävästi. Kansanterveyslaitoksen aikuisväestön terveyskäyttämiskyselyjen mukaan vuonna 2007 55–64-vuotiaista miehistä 63 prosenttia ja naisista 47 prosenttia arvioi kykenevänsä juoksemaan puolen kilometrin matkan, kun 1980-luvun alussa vastaavat osuudet olivat 35 prosenttia ja 24 prosenttia.

Työikäisillä keskeinen toimintakyvyn ulottuvuus on suoriutuminen ansiotyöstä. Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien osuus alle 55-vuotiaista työikäisistä on pienentynyt 1970-luvun puolivälin jälkeen noin viidenneksellä (4 prosenttiin). Etenkin sydän- ja verisuonitautien takia myönnetty työkyvyttömyyseläkkeet ovat vähentyneet. Sen sijaan mielenterveyden häiriöiden, ennen kaikkea masennuksen takia myönnettyjen eläkkeiden määrä on kasvanut, vaikka masennus ei näytä olennaisesti yleistyneen. Kaikista voimassa olevista työkyvyttömyyseläkkeistä lähes puolet onkin myönnetty mielenterveyden häiriöiden ja noin neljännes tuki- ja liikuntaelinvaivojen takia.

Työkyvyttömyyseläkkeen myöntämisen edellytys on työkykyä rajoittava sairaus, mutta eläkeratkaisuun vaikuttavat monet muutkin seikat kuin sairaudesta johtuva toiminnanvaja. Edellytyksiä osallistua työelämään voidaan mitata myös kysymällä henkilön omaa käsitystä työkyvystään. Ihmisten oma käsitys työkyvystään on voimakkaassa yhteydessä mm. ikään ja terveydentilaan. Suuri osa ikääntyvistä ja kroonisia sairauksia potevistakin pitää kuitenkin itseään työkykyisenä (liitekuvat 3 ja 4).

1970-luvun lopulta 2000-luvun alkuun ulottuvalla 20 vuoden jaksolla täysin työkykyiseksi itsensä arvioivien osuus väestöstä kasvoi kaikissa 35–64-vuotiaiden 5-vuotisikäryhmissä (kuva 1). Sen sijaan 65–74-vuotiaiden ryhmässä täysin työkykyiseksi itsensä arvioivien osuus oli Mini-Suomi-tutkimuksen mukaan (v. 1978–80) epäuskottavasti jopa suurempi kuin hieman nuorempien, mikä heijastanee em. vanhemman sukupolven erilaisia työkykyisyyden mittapuita tai jo pitkään työelämästä poissa olleiden vaikeutta arvioida työkykyään. Miehillä myös täysin tai osittain työkykyiseksi itsensä arvioivien osuus kasvoi kaikissa 35–74-vuotiaiden ikäryhmissä 1900-luvun kahtena viimeisenä vuosikymmenenä, mutta naisilla osin tai täysin työkykyiseksi itsensä arvioivien osuus ei muuttunut missään ikäryhmässä.

Kuva 1. Täysin työkykyisten ja täysin tai osittain työkykyisten osuus (%) 30–74-vuotiaasta väestöstä 5-vuotisikäryhmittäin vuosina 1978–80 ja 2000–01.

Täysin työkykyisenä itseään pitävien osuus väestöstä suureni jaksolla 1980–2000 merkittävästi 45–64-vuotiaiden miesten ja 45–54-vuotiaiden naisten ryhmässä (liitekuva 5). Tämä myönteinen muutos kuitenkin selittyi lähes kokonaan väestön koulutusrakenteen muutoksesta: yhä suurempi osuus väestöstä kuuluu ylempiin koulutusryhmiin, joissa koettu työkyky on

hyvä (liitetaulukko 2). Missään koulutusryhmässä koettu työkyky ei parantunut merkitsevästi 1970-luvun lopulta 2000-luvun alkuun (liitekuva 6).

Eri sairauksien merkitys väestön toiminta- ja työkyvyn rajoittajina

Väestön toimintakyvyn ja avun tarpeen tulevaisuudennäkymiin vaikuttaa suuresti se, miten keskeisten kansantautien yleisyys ja niiden haittaavuus kehittyvät. Tietyn taudin suhteellinen merkitys toiminnanrajoitteista kärsivien osuuden kannalta riippuu toisaalta taudin yleisyydestä väestössä ja toisaalta siitä, miten paljon se lisää toiminnanrajoitteiden riskiä yksilötasolla. Toimintakykyä vakavasti rajoittava, mutta harvinainen sairaus vaikuttaa koko väestön tasolla vähemmän kuin yleinen, yksilön toimintakykyyn lievemmin vaikuttava tauti. Tietyn taudin merkitystä koko väestön toimintakyvyn kannalta voidaan kuvata väestösyysosuudella.

Liitetaulukkoon 3 on koottu suuntaa-antavia arvioita sairauksien väestösyysosuuksista joidenkin työ- ja toimintakyvyn rajoitteita kuvaavien vasteiden kannalta. Väestösyysosuuden voidaan tulkita kuvaavan karkeasti, kuinka suuri osa väestössä ilmenevistä toimintakyvyn rajoitteista liittyy kyseiseen tautiin tai riskitekijään. On kuitenkin huomattava, että monet taudit ja tilat ovat yhteydessä toisiinsa: esimerkiksi verenpainetauti ja diabetes lisäävät sydäninfarktin vaaraa, ja lihavuus on keskeinen monien sairauksien (esim. diabeteksen ja polvinivelrikon) vaaratekijä. Niinpä eri tautien tai riskitekijöiden väestösyysosuuksia ei olekaan mielekäästä laskea yhteen.

Itseraportoidun työkyvyn rajoitteiden yleisyyttä 30–64-vuotiaassa väestössä selittää molemmilla sukupuolilla selvimmin masennus: naisilla yli kolmasosa ja miehillä noin neljännes rajoitteista liittyy tämän karkean laskelman mukaan masennukseen. Masennus on sekä melko yleinen että varsin voimakkaasti koettuun työkykyyn vaikuttava sairaus: Terveys 2000 -tutkimuksen tulosten mukaan vuonna 2000 tämän ikäisistä naisista 11 prosenttia ja miehistä 7 prosenttia kärsi masennuksesta, ja masentuneet kokivat työkykynsä monin kerroin useammin rajoittuneeksi muihin verrattuna (Koskinen ym. 2006a). Miehillä myös psykoosit nousivat harvinaisuudestaan huolimatta tärkeäksi tekijäksi. Selkäsairaudet olivat sekä miehillä että naisilla toiseksi tärkein rajoittuneen työkyvyn yleisyyteen yhteydessä oleva tekijä; myös niskasairaudet ja naisilla käsinivelrikko olivat merkittäviä. Naisilla lähes neljäsosa työkyvyn rajoitteista liittyi tämän karkean laskelman mukaan lihavuuteen; tämä havainto johtuu sekä lihavuuden vaikutuksesta monien toimintakykyä haittaavien sairauksien riskiin että sen vaikutuksista fyysiseen toimintakykyyn. Tupakoinnin merkitys oli naisilla melko vähäinen, kun taas miehillä se nousi tärkeimpien tekijöiden joukkoon, mikä selittyy toisaalta tupakoinnin yleisyydellä miesten keskuudessa ja toisaalta sen merkityksellä monien sairauksien riskitekijänä.

Sairaudet ja epäterveelliset elintavat (osin sairauksien välityksellä) heikentävät olennaisesti toimintakykyä, tarkasteltiinpa sitten selviytymistä työssä, liikkumisvaikeuksia tai yleistä toimintakyvyn rajoitusta. Väestön toimintakykyä eniten rajoittaviin sairauksiin lukeutuvat verenkiertoelinten taudit, diabetes, polvinivelrikko, selkäsairaudet ja mielenterveysongelmat. Myös lihavuus ja tupakointi ovat erittäin tärkeitä väestön toimintakyvyn rajoittajia.

Toiminta- ja työkyvyn kansainvälinen vertailu

Vertailukelpoisia tietoja toiminta- ja työkyvyn rajoitusten yleisyydestä eri maissa on hyvin niukalti. Sosiaaliturva- tms. etuuksiin perustuvat toimintakyvyn ja työkyvyn osoittimet ovat vahvasti sidoksissa kansallisiin etuus- ja palvelujärjestelmiin. Henkilön oma arvio työ- tai toimintakyvystään on sekin sidoksissa kieleen ja kulttuuriin silloinkin, kun kysymykset yritetään kääntää mahdollisimman samansisältöisiksi eri kielille. Kansainväliset, useissa maissa tehdyt väestötutkimukset, joissa toimintakykyä on arvioitu objektiivisin mittarein, puolestaan koskevat lähinnä vanhusväestöä, usein vielä hyvin rajatuilla maantieteellisillä alueilla. Näin ollen suomalaisten – etenkin työikäisten – toimintakykyä ei voida olemassa olevien aineistojen perusteella luotettavasti verrata esim. muiden Euroopan väestöjen toimintakykyyn. OECD:n tuoreen 29 maan vertailun mukaan 20–64-vuotiaan väestön toimintarajoitukset ovat Suomessa neljänneksi yleisimpiä, noin kaksi kertaa niin yleisiä kuin esimerkiksi Kreikassa, Italiassa, Luxemburgissa ja Sveitsissä (OECD 2010). Tämä OECD:n vertailu perustuu väestötutkimuksiin, joissa on tiedusteltu vastaajien omaa arviota toimintakyvystään – usein kansallisesti omaleimaisilla tavoilla.

Suomalaisten toimintakyvyn kehitysnäkymät

Kansanterveysongelmien yleisyyden tuleva kehitys ja niiden vaikutus toimintakykyyn määräävät suurelta osin sen, kuinka toimintarajoitteisten osuus eri ikäryhmissä tulee muuttumaan. Alle on koottu tiivis yhteenveto toimintarajoitteisten väestöosuuden kehitysnäkymistä. Perusskenaariota voidaan pitää sitä, että alle 80-vuotiaiden keskuudessa toimintakyvyn rajoitteiden yleisyys pienenee ja 80 vuotta täyttäneiden keskuudessa säilyy ennallaan.

Jos sydän- ja verisuonisairauksien vähentämisessä, diabeteksen yleistymisen pysäyttämisessä onnistutaan ja dementian ehkäisyssä ja/tai hoidossa saavutetaan merkittäviä edistysaskeleita – eikä muissa keskeisissä kansanterveysongelmissa tapahdu olennaisia kielteisiä muutoksia – on luultavaa, että alle 80-vuotiaiden toimintakyky paranee perusskenaariota nopeammin ja toimintarajoitteiden yleisyys pienenee myös iäkkäimpien keskuudessa. Jos sen sijaan diabeteksen yleistyminen jatkuu, dementian torjunnassa ei juuri edistytä ja sydän- ja verisuonitautien myönteinen kehitys tyrehtyy – eikä muita keskeisiä kansanterveysongelmia kyetä merkittävästi vähentämään – työikäisten toimintakyky pysynee osapuilleen nykytasolla ja eläkeikäisten toimintakyky todennäköisesti heikkenee.

Taulukko 1. Toimintarajoitteisten osuus väestöstä: kehitys vuoteen 2020 kansansairauksien yleisyyden ja vaikeusasteen kehitystä koskeviin asiantuntija-arvioihin perustuen.

	0–64-vuotiaat	65–79-vuotiaat	80 v. täyttäneet
Pessimistinen	→	→ tai ↑	↑
Perusskenaario	↓	↓	→
Optimistinen	↓↓	↓↓	↓

Suomalaisten työkyvyn kehitysnäkymät

Edellä osoitettiin, että työkykyisten osuus työikäisistä on eri mittapuiden mukaan kasvanut. 1970-luvun lopulta lähtien työkyvyttömyyseläkkeellä olevien osuus alle 55-vuotiaista työikäisistä on pienentynyt noin viidenneksellä ja koettu työkyky on parantunut merkitsevästi 30–64-vuotiaassa väestössä. Tämän myönteisen kehityksen taustalla ovat olleet mm. väestön koulutustason nousu sekä elinolojen ja elintapojen suotuisat muutokset. Asiantuntija-arvioiden mukaan monet tärkeimmistä työkykyä rajoittavista sairauksista voivat tulevaisuudessa vähentyä.

Taulukossa 2 esitetään kolme vaihtoehtoista ennustelaskelmaa työkykyisten kansalaisten lukumäärästä. Jokaisessa laskelmassa väestön kokonaismäärän eri ikäluokissa oletetaan muuttuvan Tilastokeskuksen vuoden 2007 väestöennusteen mukaisesti. Ensimmäisessä ”ei trendiä” -ennusteessa itseään työkykyisenä pitävien osuuden oletetaan säilyvän Terveys 2000 -tutkimuksessa (v. 2000–01) havaitulla tasolla. Toisessa ”trendi”-ennusteessa ennusteessa työkykyiseksi itsensä arvioivien osuuden oletetaan muuttuvan vuoden 2000 jälkeen eri ikäryhmissä samalla nopeudella kuin jaksolla 1980–2000. Kolmas ”ylempi koul.” -ennuste puolestaan nojaa oletukseen, jonka mukaan työkyvyn rajoitusten yleisyys muuttuu koko väestön kussakin ikä- ja sukupuoliryhmässä sille tasolle, jonka ylempään koulutusryhmään kuuluvat olivat saavuttaneet vuonna 2000.

Taulukko 2. Työkykyisten 30–74-vuotiaiden määrä ikäryhmittäin: arviot vuosille 1980 ja 2000 sekä ennustelaskelmat vuosille 2020 ja 2040 kolmen oletuksen mukaan¹ (henkilöiden määrät ja indeksit, vuosi 2000 = 100).

		Henkilöiden määrä (tuhansia)				Indeksi (vuosi 2000 = 100)			
		Havaittu		Ennustettu		1980	2000	2020	2040
		1980	2000	2020	2040				
Täysin työkykyinen²									
30–64-v	ei trendiä			1 882	1 832			94	91
	trendi	1 599	2 012	1 972	1 987	79	100	98	99
	ylempi koul.			1 946	1 895			97	94
65–74-v.	ei trendiä			225	191			164	139
	trendi ²	153	137	247	228	112	100	180	167
	ylempi koul.			281	240			205	175
Osin/täysin työkykyinen									
30–64-v	ei trendiä			2 238	2 173			96	93
	trendi	1906	2 340	2 279	2 234	81	100	97	95
	ylempi koul.			2 288	2 222			98	95
65–74-v.	ei trendiä			568	483			165	140
	trendi ²	293	344	615	543	85	100	179	158
	ylempi koul.			618	526			180	153

¹ ei trendiä: työkykyisten ikäryhmittäiset osuudet säilyvät vuoden 2000 tasolla.

trendi: ikäryhmittäisten osuuksien vuosittainen muutos samanlainen kuin vuosien 1980 ja 2000 välillä.

ylempi koul.: työkyvyn rajoitusten yleisyys muuttuu koko väestön kussakin ikä- ja sukupuoliryhmässä sille tasolle, jonka ylempään koulutusryhmään kuuluvat olivat saavuttaneet vuonna 2000.

² 60–64-vuotiaiden keskuudessa ajanjaksolla 1980–2000 havaittu vuosittainen muutos toteutuu vuoden 2000 jälkeen myös 65–74-vuotiaiden ikäryhmässä.

Jos itsensä työkykyiseksi arvioivien osuus eri ikäryhmissä säilyy Terveys 2000 -tutkimuksessa havaitulla tasolla ja väestön määrä eri ikäryhmissä muuttuu Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaisesti, työkykyisten 30–64-vuotiaiden henkilöiden määrä pienenee vuodesta 2000 noin kuudella prosentilla vuoteen 2020 mennessä ja noin yhdeksällä prosentilla vuoteen 2040 mennessä. Tämä johtuu nimenomaan 30–54-vuotiaiden lukumäärän pienenemisestä. Taulukon 2 ”ei trendiä” -riveiltä ilmenee, että työkykyisten 30–64-vuotiaiden määrä pienenee noin 130 000:lla vuoteen 2020 mennessä. 30–54-vuotiaiden työkykyisten määrä pienenee tämän ennusteen mukaan peräti 210 000:lla, mutta 55–64-vuotiaiden työkykyisten määrä puolestaan kasvaisi noin 80 000:lla. Myös 65–74-vuotiaiden työkykyisten määrä kasvaisi tämän ennusteen mukaan lähes 90 000:lla, jolloin 30–74-vuotiaiden työhön oman arvionsa mukaan kykenevien lukumäärä pienenee vuodesta 2000 vuoteen 2020 vain noin 40 000:lla. Jos tarkastellaan täysin työkykyisiksi itsensä arvioivien ohella niitä, jotka kokevat olevansa osittain työkykyisiä, kehityskulku näyttää suunnilleen samanlaiselta.

Jos työkykyiseksi itsensä arvioivien osuus muuttuu vuosina 2000–2020 eri ikäryhmissä samalla nopeudella kuin jaksolla 1980–2000, työkykyisten 30–64-vuotiaiden määrä säilyy suunnilleen ennallaan 55–64-vuotiaiden työhön kykenevien määrän nopean kasvun ansiosta. Kun tämän ennusteen mukaan työkykyisten 65–74-vuotiaiden lukumäärä kasvaa hyvin nopeasti, työhön kykenevien 30–74-vuotiaiden määrä kasvaisi noin 100 000:lla vuoteen 2020 mennessä ja pienenee seuraavien 20 vuoden aikana alle 20 000:lla.

Kolmas taulukossa 2 esitetty ennuste perustuu oletukseen, että koettu työkyky olisi vuosina 2020 ja 2040 kaikissa koulutusryhmissä samanlainen kuin ylimmässä koulutusryhmässä vuonna 2000. Ylempään koulutusryhmään kuuluviksi on tässä tarkastelussa luettu ne, joilla pohjakoulutuksena on ylioppilastutkinto tai joilla pohjakoulutuksesta riippumatta on ammatillista koulutusta enemmän kuin pelkkä ammatillinen kurssi tai työpaikkakoulutus. Jotta ylempään koulutusryhmään saatiin riittävästi henkilöitä analyysien toteuttamiseksi, on siihen siis luettu kuuluvaksi esimerkiksi ammattikoulun suorittaneet henkilöt. Siten ylempikään koulutusryhmä ei tarkoita kovin korkeata koulutustasoa nykymittapuun mukaan. Tämän skenaarion mukaan työkykyisten määrä ei kehity aivan yhtä suotuisasti kuin jaksolla 1980–2000 havaitun kehityksen jatkuminen.

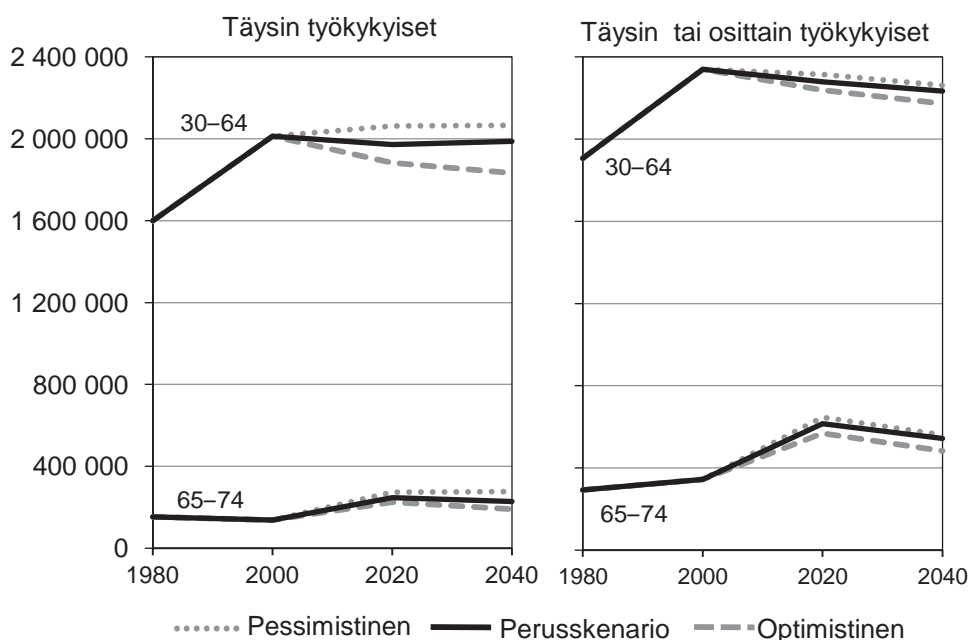
Kuvassa 2 esitetään kolme vaihtoehtoista skenaariota työkykyisten määrän kehityksestä em. ennustelaskelmien ja asiantuntija-arvioiden pohjalta.

- Perusskenaario on edellä esitetty ”trendi”-ennuste, joka nojaa oletukseen työkyvyn viimeaikaisten muutosten jatkumisesta eri ikäryhmissä.
- Pessimistinen skenaario puolestaan vastaa edellä esitettyä ”ei trendiä” -ennustetta, joka perustuu oletukseen, että työkyky vakiintuu kussakin ikäryhmässä 2000-luvun alun tasolle, mihin saattaisi johtaa mm. lihavuuden ja päihdehaittojen sekä näiden seurausten yleistyminen ja/tai työelämän vaatimusten kiristyminen.
- Optimistisessa skenaariossa oletetaan, että muut väestöryhmät saavuttavat ylimmän koulutusryhmän tason ja sen jälkeen koko väestössä kehitys jatkuu yhtä nopeana kuin kahden viime vuosikymmenen aikana. Tämä voisi olla mahdollista, jos lihavuuden ja päihdehaittojen kielteinen kehitys saadaan kääntymään ainakin jossakin määrin myön-

teiseksi, joidenkin keskeisten kansanterveysongelmien (kuten diabetes, dementia, jotkut syöpämuodot, itsemurhat ja tapaturmat) ehkäisy ja/tai hoito kehittyvät merkittävästi ja varttuneempien työikäisten toimintakyvyn edistämiseen kiinnitetään tähänastista selvästi enemmän huomiota.

Työkykyisten 30–64-vuotiaiden määrä näyttää kaikkien kehitysnäkymien valossa säilyvän osapuilleen samalla tasolla kuin vuonna 2000. Merkittävä työkykyisten määrän kasvu näyttää olevan mahdollista lähinnä 65–74-vuotiaiden ryhmässä, etenkin kun työkykyisiksi luetaan myös ne henkilöt, jotka arvioivat olevansa osittain työkykyisiä. Näyttää siltä, että jos työikäisen väestön terveys ja toimintakyky kehittyvät suotuisasti ja työelämässä on mahdollista suoriutua, vaikka toimintakyky ei enää olisi aivan parhaimmillaan, työkykyisen väestön määrä ei merkittävästi vähene 2000-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä.

Kuva 2. Täysin tai osittain työkykyisten määrän kehitysnäkymät ennustelaskelmien ja kansansairauksien kehitystä koskevien asiantuntija-arvioiden perusteella.

Kuvassa 3 esitämme lopuksi ennustelaskelman, jossa väestö on kussakin ikäryhmässä jaettu työssä käyviin ja muuhun väestöön (ei-työlliset). Tämä ennuste perustuu seuraaviin oletuksiin

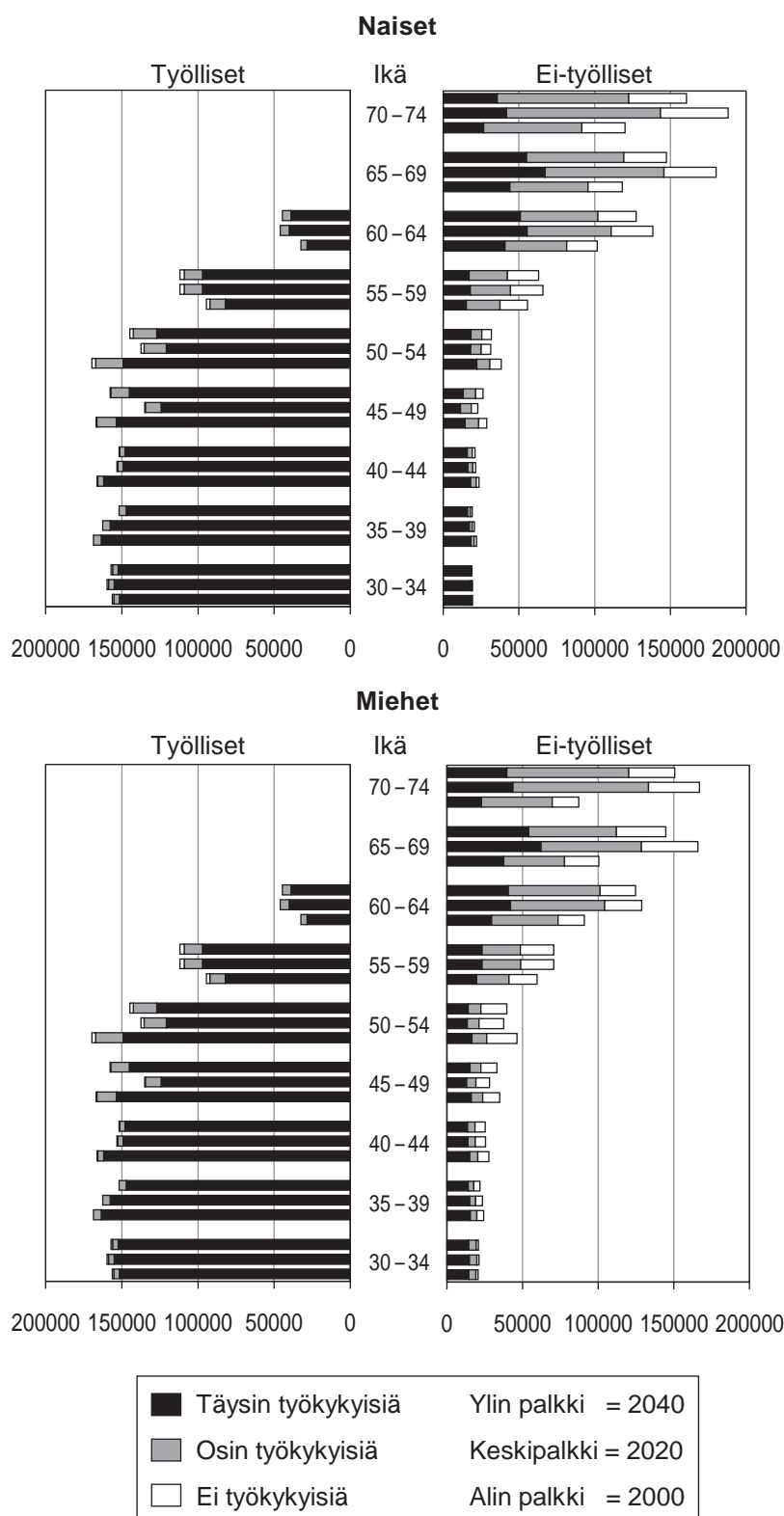
- väestön kokonaismäärä eri ikäluokissa muuttuu Tilastokeskuksen vuoden 2007 väestöennusteen mukaisesti
- kussakin ikäryhmässä väestön jakautuminen työssä käyviin ja muuhun väestöön pysyy vuonna 2000 vallinneella tasolla
- kussakin ikäryhmässä kansalaisten oma arvio työkyvystään (täysin työkykyinen / osittain työkykyinen / työkyvytön) säilyy Terveys 2000 -tutkimuksessa havaitulla tasolla

Vuonna 2000 työelämän ulkopuolella olevassa väestössä näyttää olleen huomattava määrä

itseään täysin työkykyisenä pitäviä; 60–64-vuotiaiden ikäryhmässä täysin työkykyiseksi itsensä arvioivista kansalaisista yli puolet ei ollut mukana työelämässä. Kaikkiaan työelämän ulkopuolella oli hieman yli 400 000 itseään täysin työkykyisenä pitävää 30–74-vuotiasta kansalaista. Heitä oli mm. opiskelijoiden, kotitaloutta hoitavien, työttömien ja eläkeläisten ryhmissä. Myös itsensä osittain työkykyiseksi arvioivia oli työelämän ulkopuolella lähes 400 000.

Jos työelämän ulkopuolella olevien osuus kussakin ikäryhmässä on tulevaisuudessakin edes suurin piirtein samalla tasolla kuin vuonna 2000, ja jos työkykyisten osuus säilyy ennallaan kaikissa työelämän ulkopuolella olevien ikäryhmissä, Suomessa on tulevaisuudessakin huomattava työkykypotentiaali työelämän ulkopuolella olevassa väestössä.

Kuva 3. 30–74-vuotiaan väestön jakauma työkyvyn mukaan työllisen ja ei-työllisen väestön 5-vuotiskäryhmissä vuonna 2000 ja ennustelaskelma (projektio) vuosille 2020 ja 2040.

Päätelmiä

Suomalaisten toiminta- ja työkyky kohenivat huomattavasti jaksolla 1980–2000. Myönteisen kehityksen keskeinen syy oli toimintarajoitteita aiheuttavien kansansairauksien väheneminen ja niiden hoidon tehostuminen (Aromaa ym. 2002). Kansansairauksien väheneminen puolestaan on suurelta osin johtunut tunnettujen vaaratekijöiden myönteisestä kehityksestä (Aromaa ym. 2005; Koskinen ja Martelin 2007), joka on ainakin osittain johtunut määrätietoisesta terveyttä edistävästä yhteiskuntapolitiikasta. Toinen olennainen tekijä on ollut väestön koulutustason kohoaminen.

Väestön toiminta- ja työkyvyn paraneminen jatkuu, jos niihin vaikuttavat tekijät kehittyvät edelleen myönteisesti. Tämän puolesta puhuvat mm. miesten tupakoinnin väheneminen ja naisten tupakoinnin kasvun pysähtyminen, toimintarajoitteita aiheuttavien sairauksien ja niiden aiheuttamien haittojen parantuneet ehkäisy- ja hoitomahdollisuudet, lisääntynyt huomion kiinnittäminen varhaiskuntoutukseen, työkyvyn ylläpitämiseen ja iäkkäiden toimintakyvyn edistämiseen sekä väestön koulutustason nousu. Haasteita myönteisen kehityksen jatkumiselle asettavat mm. lihavuuden lisääntyminen, alkoholin ja päihteiden käytön yleistyminen sekä mahdollisesti myös työelämän koventuvat vaatimukset. Jos näihin haasteisiin kyetään vastaamaan ja samalla pystytään edelleen kehittämään terveyden kohentumiseen myötävaikuttaneita toimia, väestön sairastavuus eri ikäryhmissä vähenee ja toimintakyky paranee myös tulevaisuudessa, jolloin hoito- ja hoivapalvelujen tarve kasvaa hitaammin, kuin väestön ikääntyminen antaisi aihetta olettaa. Ei kuitenkaan ole perusteita olettaa, että eri ikäryhmien toimintakykyä voitaisiin kohentaa niin nopeasti, että se kokonaan kompensoisi lähivuosikymmeninä nopeasti vanhenevan väestörakenteen vaikutukset toimintarajoitteisten määrään.

Väestön toiminta- ja työkyvyn edistämiseksi tarvitaan kaikkiin vaikutettavissa oleviin määrittäjiin suunnattuja toimia. Sairauksien ehkäiseminen ja hyvä hoito sekä elin- ja työympäristön muokkaaminen ovat tärkeitä. Sekä väestöön kohdistuvien että yksilötason toimenpiteiden vaikuttavuudesta on selkeää näyttöä. Esimerkiksi vero- ja hintapolitiikan sekä kauppa- ja teollisuuspolitiikan keinoin voidaan merkittävästi vaikuttaa mm. väestön ravintokäyttäytymiseen ja ravintoaineiden saantiin sekä alkoholin ja tupakkatuotteiden kulutukseen ja mm. liikenne- ja liikuntapolitiikalla sekä kaavoitusratkaisuilla terveyttä edistävän liikunnan yleisyyteen. Työsuojelua koskevin säädöksin voidaan vähentää työperäisten riskien vaikutusta terveyteen ja toimintakykyyn. Sosiaalista syrjäytymistä ja siihen liittyviä terveyden ja toimintakyvyn ongelmia voidaan vähentää mm. asunto-, sosiaali- ja työvoimapolitiikan avulla. Myös monet yksilötasoiset elintapoja muokkaavat toimenpiteet ovat osoittautuneet vaikuttaviksi ja kustannusvaikuttaviksi.

Monet tärkeimmistä terveyden ja toimintakyvyn ongelmista vähenisivät jopa puoleen nykytasolta koko Suomen väestössä, jos

- saavuttaisimme Euroopan kärjessä olevien Hollannin, Englannin ja Ruotsin tason tai jos
- koko väestössä tilanne olisi yhtä hyvä kuin korkea-asteen koulutuksen saaneilla.

Kansanterveyden ja toimintakyvyn nopea kehittyminen Suomessa 1970-luvulta lähtien, vielä nopeampi myönteinen kehitys esim. Japanissa, ja yhteiskuntapoliittisten sekä päihdepoliittisten suuntausten muuttumiseen kytkeytyvät hyvin nopeat ja suuret kansanterveyden muutokset Venäjällä ja monissa muissa entisissä sosialistisissa maissa, osoittavat, että nopea myönteinen (ja kielteinen) kehitys väestön terveydessä ja toimintakyvyssä on mahdollista.

Tuoreimmat tiedot väestön toiminta- ja työkyvystä sekä monista niiden määrittäjistä ovat 10 vuoden takaa Terveys 2000 -tutkimuksesta. Tietoon perustuva suunnittelu ja päätöksenteko sekä käynnistettyjen toimien vaikuttavuuden arviointi edellyttävät välttämättä tuoreita tietoja. Monet tarvittavista tiedoista on mahdollista saada ainoastaan Terveys 2000 -tutkimuksen kaltaisten laajaan väestöä edustavaan otokseen suunnattujen monipuolisten tiedonkeruiden avulla.

Lähteet

- Aromaa A, Huttunen J, Koskinen S, Teperi J, toim. Suomalaisten terveys. Kustannus Oy Duodecim, Helsinki 2005.
- Aromaa A, Klaukka T, Impivaara O, Heliövaara M. Aikuisten työ- ja toimintakyky sekä avuntarve. Teoksessa Aromaa A ym. Terveys, toimintakyky ja hoidontarve Suomessa. Mini-Suomi-terveystutkimuksen perustulokset. Kansaneläkelaitoksen julkaisuja AL:32, Helsinki ja Turku 1989, s. 355–445
- Aromaa A, Koskinen S ja projektiryhmä. Terveiden, toimintakyvyn ja työkyvyn kehitys. Teoksessa Aromaa A, Koskinen S, toim. Terveys ja toimintakyky Suomessa. Terveys 2000 -tutkimuksen perustulokset. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B3/2002. Helsinki 2002, s. 103–125.
- Gould R, Koskinen S, Seitsamo J, Tuomi K, Polvinen A, Sainio P. Aineisto ja menetelmät. Teoksessa: Gould R, Ilmarinen J, Järvisalo J, Koskinen S, toim. Työkyvyn ulottuvuudet. Terveys 2000 -tutkimuksen tuloksia. ETK, Kela, KTL, TTL, Helsinki 2006, s. 35–57.
- Kattainen A, Koskinen S, Reunanen A, Martelin T, Knekt P, Aromaa A. Impact of cardiovascular diseases on activity limitations and need for help among older persons. *Journal of Clinical Epidemiology* 2004;57:82–88.
- Koskinen S, Martelin T. Nykyiset kansanterveysongelmat ja mahdollisuudet niiden torjumiseen. Teoksessa: Terveysthuollon menojen hillintä: rahoitusjärjestelmän ja ennaltaehkäisyn merkitys. Osa 2. Terveiden edistämisen ja sairauksien ehkäisyn vaikutukset ja kustannusvaikutukset. Kansanterveyslaitos. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 4/2007, s. 78–92.
- Koskinen S, Martelin T, Sainio P, Gould R. Työkyky ja terveys. Teoksessa: Gould R, Ilmarinen J, Järvisalo J, Koskinen S, toim. Työkyvyn ulottuvuudet. Terveys 2000 -tutkimuksen tuloksia. ETK, Kela, KTL, TTL, Helsinki 2006a, s. 114–135
- Koskinen S, Martelin T, Sainio P, Gould R, Järvisalo J. Onko väestön työkyky parantunut? Teoksessa: Gould R, Ilmarinen J, Järvisalo J, Koskinen S, toim. Työkyvyn ulottuvuudet. Terveys 2000 -tutkimuksen tuloksia. ETK, Kela, KTL, TTL, Helsinki 2006b, s. 291–310.
- Koskinen S, Martelin T, Sainio P, Gould R. Elintavat. Teoksessa: Gould R, Ilmarinen J, Järvisalo J, Koskinen S (toim.) Työkyvyn ulottuvuudet. Terveys 2000 -tutkimuksen tuloksia. ETK, Kela, KTL, TTL, Helsinki 2006c, s. 151–161.

Martelin T, Sainio P, Koskinen S. Ikääntyvän väestön toimintakyvyn kehitys. Teoksessa: Kautto M, toim. Ikääntyminen voimavarana. Tulevaisuusselonteon liiteraportti 5. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 33/2004, pp. 117–131.

OECD. Sickness, Disability and Work. Draft Synthesis Report, July 2010. Raportti julkaistaan lokakuussa 2010.

Sainio P, Martelin T, Koskinen S, Heliövaara M. Educational differences in mobility: the contribution of physical workload, obesity, smoking and chronic conditions. *Journal of Epidemiology Community Health* 2007;61:401–408.

Liitteet

Liitetaulukko 1. Eräiden toimintarajoitusten yleisyys (%) vuosina 1978–80 ja 2000–2001.

Suorittamisessa vaikeuksia tai ei suoriutu lainkaan (%)	30–64-vuotiaat				65–99-vuotiaat			
	Miehet		Naiset		Miehet		Naiset	
	1978–80	2000–01	1978–80	2000–01	1978–80	2000–01	1978–80	2000–01
Pukeutuminen	4	2	3	3	16	16	15	15
Asunnossa liikkuminen	2	1	2	1	13	10	14	13
Kaupassa asiointi	10	2	8	2	28	17	33	23
Ostokassin (5 kg) kantaminen 100 m	7	4	13	9	35	27	52	48
Portaiden nouseminen (1 kerrosväli)	10	3	11	4	33	24	44	35
Puolen kilometrin kävely	12	4	13	3	44	28	45	35
Sanomalehden lukeminen	10	4	10	4	26	13	28	19

Lähteet: Aromaa ym. 1989 ja 2002 sekä Terveys 2000 -tutkimuksen julkaisemattomia havaintoja.

Liitetaulukko 2. 30–64-vuotiaiden naisten ja miesten ikävakioitu koulutusrakenne (%) Mini-Suomi-aineistossa (1978–80) ja Terveys 2000 -aineistossa (2000–01).

Koulutusaste	Naiset		Miehet	
	Mini-Suomi 1978–80	Terveys 2000 2000–2001	Mini-Suomi 1978–80	Terveys 2000 2000–2001
Alempi perusaste	40	10	38	14
Ylempi perusaste	29	19	29	17
Keskiaste tai ammatillinen korkea-aste	25	58	26	58
Akateeminen korkea-aste	6	13	7	12
Yhteensä	100	100	100	100

Lähde: Koskinen ym. 2006b.

Liitetaulukko 3. Sairauksien merkitys toiminta- ja työkyvyn kannalta: arvioita väestöosuuksista (%).

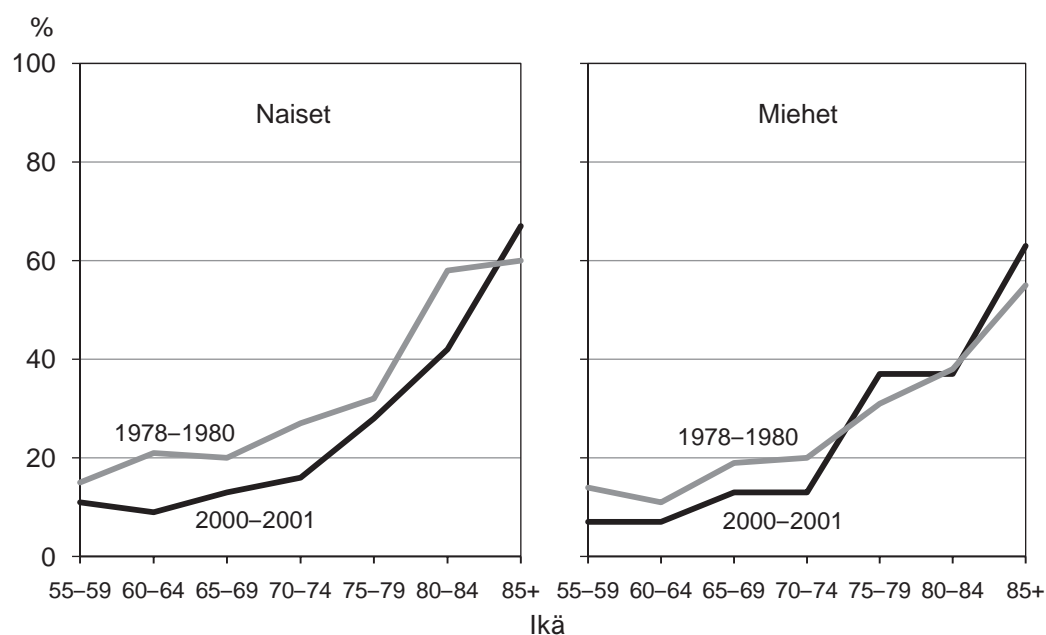
	Rajoittunut työ- kyky ^a		Rajoittunut liik- kumiskyky ^b		Rajoittunut toi- mintakyky ^c	
Sairaus tai tila	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet
Verenkiertoelinten taudit						
sydäninfarkti	11	12			20	18
angina pectoris	5	10	22	9	7	21
sydämen vajaatoiminta			13	7	22	16
aivoverisuonitaudit					12	16
verenpainetauti	15	14			21	4
Diabetes	7	10	7	25	10	15
Hengityselinten taudit					7	0
astma	5	10	11	6		
keuhkohtaumat,auti, kroon. keuhkoputk.tul.	10	8				
TULES					12	17
polvinivelrikko	13	9	29	13		
lonkkanivelrikko	5	9	10	9		
käsinivelrikko	15	5				
selkäsairaus	25	20	11	13		
niskasairaus	18	16				
Kognitiivisen toimintakyvyn heikkeneminen					21	21
Dementia			2	10		
Mielenterveysongelmat					25	21
masennus	34	26				
psykoosi	10	17				
ahdistus	12	11				
Haittaava allergia	14	10				
Lihavuus (BMI 30+)	24	7	37	29	29	16
Tupakointi	4	18	16	43		

a Vaste: työkykynsä rajoittuneeksi kokeminen; 30–64-vuotiaat, 2000–01; ikävakioitu; lähde (muut kuin lihavuus ja tupakointi): Koskinen ym. 2006a, s. 114–135, laskettu taulukoiden 5.1.2–5.1.6 sekä liitetaulukon L5.1 perusteella, lihavuus ja tupakointi: Koskinen ym. 2006c, s. 151–161, laskettu taulukoiden 5.3.5 ja 5.3.8 sekä liitetaulukon L5.12 perusteella (huom. lihavuuden OR on arvioitu raportissa julkaistuihin luvuista laskemalla ensin väestöosuuksilla painotetut keskiarvot painoluokkien BMI<30 ja BMI≥30 OR-luvuista ja jakamalla jälkimmäinen keskiarvo edellisellä)

b Vaste: itsearvioitu vaikeus yhden kerrosvälin nousemisessa; 55 vuotta täyttäneet, 2000–01; ikävakioitu ; lähde: Sainio ym. 2007, laskettu taulukon 1 perusteella (huom. lihavuuden OR on arvioitu samalla tavalla kuin kohdassa a)

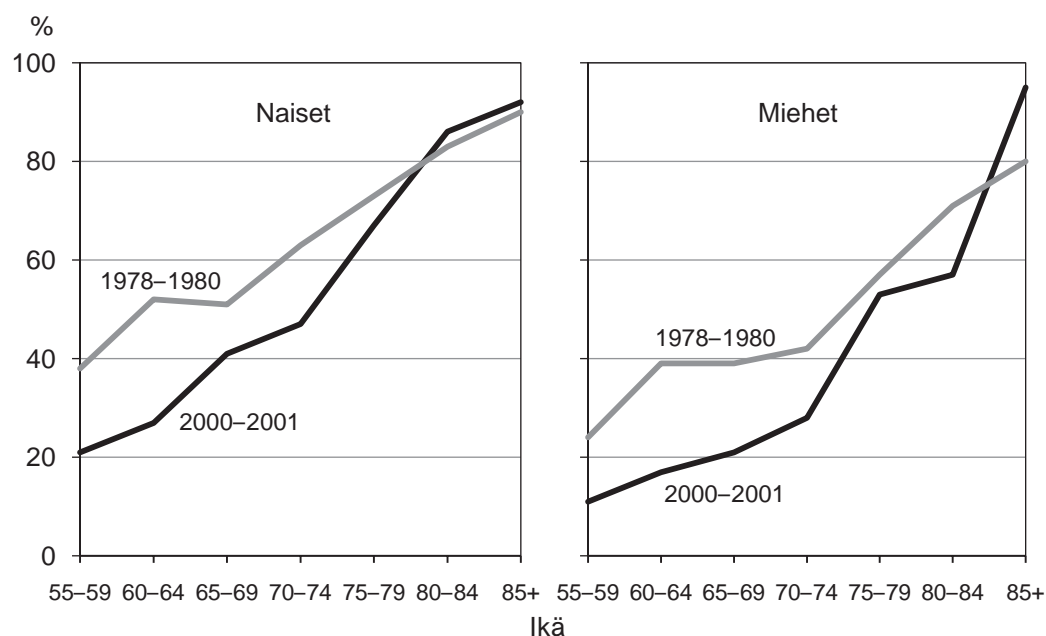
c Vaste: kykenemätön suoriutumaan ilman apua ainakin yhdestä seuraavista toiminnoista: kotona liikkuminen, vuoteesta nouseminen, pukeutuminen/riisuutuminen, n. 5 kg:n painoisen ostoskassin kantaminen, 400 m:n kävely, portaiden kävely (1 kerros), ostoksilla käyminen, varpaankynsien leikkaaminen, sanomalehden lukeminen, raskas siivoustyö tai julkisilla liikennevälineillä matkustaminen, tai on täysin sokea; 65–74-vuotiaat, v. 1997; ikävakioitu; lähde: Kattainen ym. 2004, Table 5.

Liitekuva 1. Perustoiminnoissa (pukeutuminen, vuoteeseen asettuminen, asunnossa liikkuminen) vaikeuksia kokevien osuus ikäryhmittäin vuosina 1978–80 ja 2000–2001.

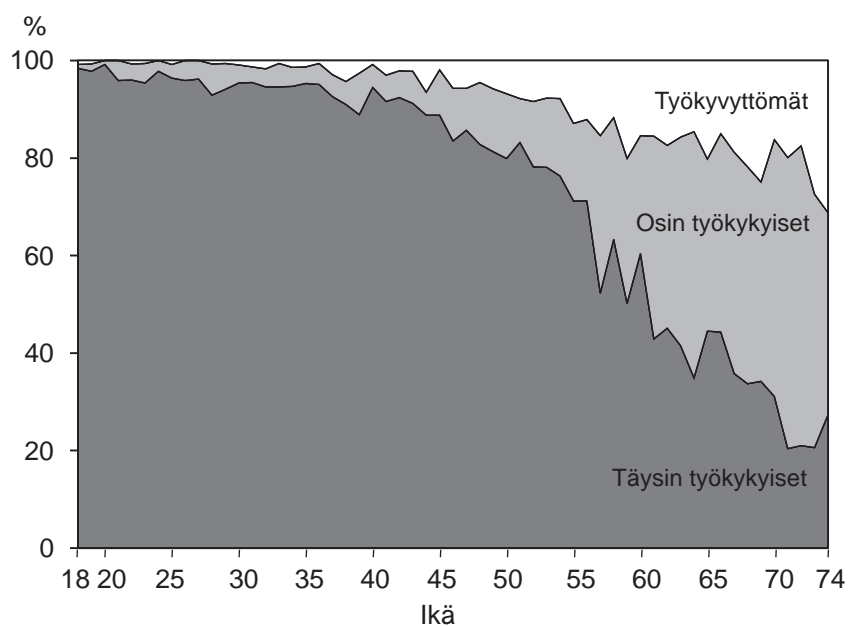
Lähde: Martelin ym. 2004.

Liitekuva 2. Liikkumisvaikeuksia (portaiden nousu, ostoskassin kantaminen, 0.5km kävely) kokevien osuus ikäryhmittäin vuosina 1978–80 ja 2000–2001.

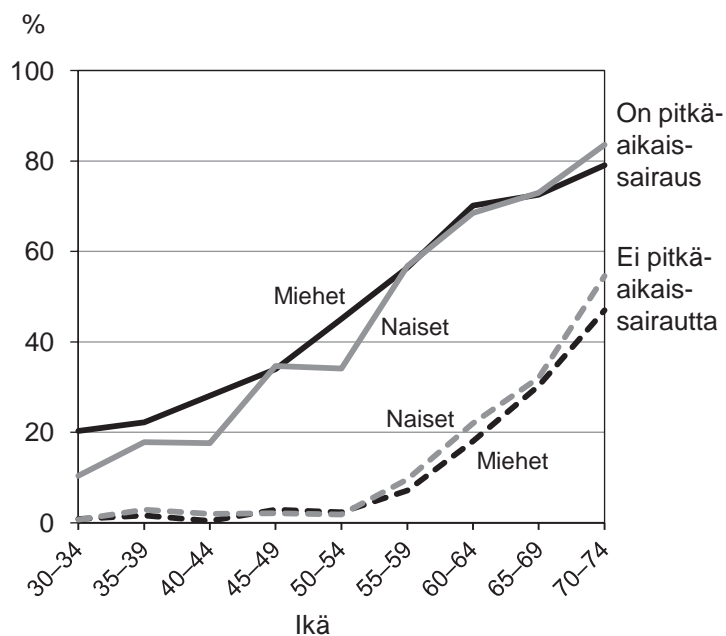
Lähde: Martelin ym. 2004.

Liitekuva 3. Oma arvio työkyvystä ikäryhmittäin v. 2000–01.

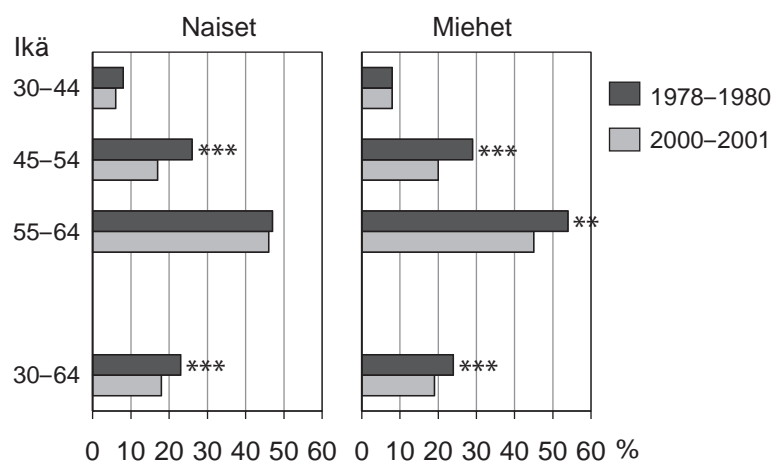
Lähde: Gould ym. 2006.

Liitekuva 4. Työkyvyttömiä ja vain osittain työkykyisten osuus (%) pitkäaikaissairaista ja muista ikäryhmittäin v. 2000–01.

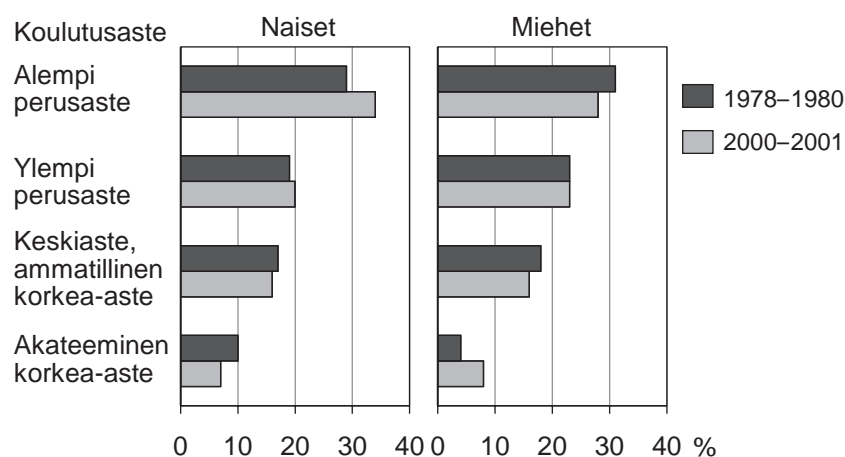
Lähde: Koskinen ym. 2006a.

Liitekuva 5. Työkyvyltään rajoittuneiden osuus (%) 30–64-vuotiaista vuosina 1978–80 ja 2000–01.

Eron tilastollinen merkitsevyys: ** $p < 0,01$ ja *** $p < 0,001$.
Lähde: Koskinen ym. 2006b.

Liitekuva 6. Työkykynsä rajoittuneeksi kokevien ikävakioidu osuus (%) 30–64-vuotiaista koulutusasteen mukaan vuosina 1978–80 ja 2000–01.

Lähde: Koskinen ym. 2006b.

5.22 OECD:n Suomen työkyvyttömyyspolitiikkaa koskevat suositukset ja niihin liittyvät kehittämishankkeet

Raija Gould, Eläketurvakeskus 18.6.2010

Seuraavassa esitetään koonnos OECD:n Suomen työkyvyttömyyspolitiikasta esittämiin suosituksiin liittyvistä kehittämishankkeista ja lakimuutoksista. Lista ei ole kattava ja osa ehdotuksista esiintyy useamman suosituksen kohdalla.

Suositus 1. Pirstaloituneen kuntoutusjärjestelmän modernisointi

Kuntoutusjärjestelmän ongelmista on keskusteltu jo pitkään ja OECD:n suosituksia järjestelmän yksinkertaistamisesta ja kuntoutusviranomaisten yhteistyön kehittämisestä on pidetty yleisesti oikean suuntaisina.

SATA-komitea:

- Kuntoutuspsykoterapian lakisääteistäminen (1.1.2011 Kelan järjestämisvelvollisuuden piiriin)
- Oikea-aikaisen ja viivytyksettömän kuntoutuksen toteutumisen tukeminen:
 - Kolmen viikon määräaika kuntoutustarpeen arvioinnille
 - Kelan vaikeavammaisten lääkinnällisen kuntoutuksen ikäraja 68 vuoteen
 - Tehostetaan aktivointisuunnitelman toteuttamista
 - Toteutetaan yhden asioinnin periaate luomalla sosiaaliturvan palveluverkosto
 - Sähköisen asioinnin edistäminen luomalla yhden palvelupisteen malli, asiointitili ja yhtenäiset hallintorakenteet ja yhteen toimivat järjestelmät
 - Työeläkekuntoutuksen tehokkuutta parannetaan selventämällä kuntoutuksen valintakriteereitä ja korjaamalla etuuden määräytymiskriteereitä

KUNK:

- STM selvittää KUNKin aloitteesta kuntoutuslaitosten kokonaistilannetta, nykyistä käyttöä ja käyttöasteita, resursseja ja rahoitusta, tulevaisuuden näkymiä, toiminnan kehittämistä ja tukemista sekä sitä, miten laitosten kapasiteettia ja osaamista voidaan parhaiten hyödyntää.

KASTE:

- Kuntouttavaa työtoimintaa kehitetään sisällöllisesti.

Lakimuutoksia:

- Kuntouttavasta työtoiminnasta, työttömyysturvasta ja toimeentulotuesta annettuja lakeja muutetaan. Kuntouttavaan työtoimintaan osallistumisvelvollisuus myös muille kuin nuorille työttömille. (Lait voimaan 2010.)

KELA:

- Kuntoutuksen kehittämisohjelma 2015 (2009–2015)
- Kehitetään sairauspäiväraha- ja kuntoutusprosesseja sekä työhönpaluuprosessia
- Tehostetaan Kelan sisäistä, terveydenhuollon, työterveyshuollon ja kuntoutuksen yhteistyötä
- Kehitetään asiakkaan kuntoutuksen suunnittelua
- Parannetaan asiakkaan vaikutusmahdollisuuksia ja edellytyksiä sitoutua kuntoutukseen
- Kehitetään laaja-alaista avokuntoutusta ja vaativaa laituskuntoutusta
- Harkinnanvarainen psykoterapia siirretään järjestämisvelvollisuuden piiriin
- Vaikeavammaisten kuntoutuksen kohdentamista kehitetään ja järjestämisvastuun ikärajaa nostetaan
- Kelan roolia ikäihmisten kuntoutuksessa selkiytetään

TELA:

- Työterveyslaitokselta tilattu tutkimus toimivasta masennuksen hoitomallista työterveyshuollossa 2009–2011

Työelämätyöryhmä:

- Ehdotus työeläkelaitosten mahdollisuudesta korvata tarkoituksenmukaista hoitoa viivetilanteissa

Suositus 2. Työvoimapalveluissa tulisi kiinnittää enemmän huomiota vajaakuntoisiin henkilöihin

Osittain työkykyisten henkilöiden työvoimareservin suuruutta selvitettiin ETK:n tutkimuksessa. Sen mukaan nyt työelämän ulkopuolella olevista työkyvyttömyyseläkeläisistä noin 33 000 henkilöä haluaisi ansiotyöhön. Mikäli he kaikki työllistyisivät, työllisyysaste nousisi yhden prosenttiyksikön, 50 vuotta täyttäneillä kaksi. Valtaosa haluaisi kuitenkin työskennellä vain osa-aikaisesti tai satunnaisesti.

STM, TEM:

- Työpankkikokeilu (käynnissä)

Hallitusohjelma: 2008–2011

- Kuntouttavan työtoiminnan kehittäminen, velvoittavuuden ikärajan poisto ja toiminnan sisällön kehittäminen osana KASTE-ohjelmaa

KASTE:

- Työhön kuntouttavien mallien kehittäminen
- Työvoiman palvelukeskuksissa tarjottavien sosiaali-, terveys- ja kuntoutuspalvelujen kehittäminen

SATA-komitea:

- Vaikeasti työllistyvien ja osa-työkykyisten työllistymisedellytysten parantamista koskevat ehdotukset, esimerkiksi:
 - Työpankkikokeilun jatkaminen
 - Eläkkeen lepäämään jättäminen
 - Kelan etuuksiin osatyökyvyttömyyseläke
 - Vammaistukeen työssäkäyntilisä
 - Kuntouttavan työtoiminnan kehittäminen
- Koulutuspäiväraha, aikuiskoulutustuki
- Aktivointisuunnitelmien aikaistaminen

STM:

- Laki työkyvyttömiä työhönpaluun tukemisesta (voimaan 1.1.2010)
- Sairausvakuutuslain, Kelan kuntoutusetuuksista annetun lain sekä työsopimuslain muutokset (1.1.2010)
- Vammaispoliittisen ohjelman valmistelu (valmistuu 2010)

Työelämätyöryhmä:

- Osa-aikaisä tukemaan nuorten työllistymistä ja ikääntyvien työssä pysymistä

VATES-säätiö ja Mielenterveyden keskusliitto:

- Muistio: Ratkaisuehdotuksia työurien pidentämiseen – työkyvyttömyysetuutta saavat työvoimapotentiaalina

Suositus 3. Puuttuminen laajaan työkyvyttömyysetuuksien käyttöön varhaiseläkkeelle jäämisen välineenä

Suomalaiset asiantuntijat ovat esittäneet OECD:n kannasta poikkeavia näkemyksiä siitä, käytetäänkö työkyvyttömyyseläkkeitä nykyisin yleisenä varhaiseläkkeenä. Perusteluina on tuotu esille mm. työkyvyttömyyseläkkeen kriteerien sairaussidonnaisuus. Toisaalta työkyvyttömyyseläkettä saavien ja eläkkeelle vuosittain siirtyvien määrää pidetään suurena ja sen vähentämistä tärkeänä edellytyksenä työurien pitenemiselle. Viime aikoina on noussut esille myös huoli nuorten työkyvyttömyydestä.

STM:

- Osasairauspäivärahan käytön laajentaminen (voimaan 1.1.2010)
- Laki työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhönpaluun edistämisestä (voimaan 1.1.2010)
- MASTO-hanke masennusperäisen työkyvyttömyyden vähentämiseksi
 - työhyvinvointia lisääviä käytäntöjä
 - varhaista tukea työssä selviytymisen ongelmiin
 - masennuksen hyvää hoitoa ja kuntoutusta
- Työhyvinvointifoorumi
 - työhyvinvointia edistävien organisaatioiden toimintatapojen yhteen sovittaminen

- hyvien käytäntöjen levittäminen

SATA-komitea:

- Ikääntyneiden työntekijöiden työuran jatkumisen turvaaminen
- Tavoitteena työttömyyden perusteella työelämästä pysyvästi poistumisen mahdollistavan iän nostaminen

Työkyvyttömyysryhmä (Työelämätyöryhmän ja Eläkeneuvotteluryhmän yhteinen työryhmä):

- Ehdotuksia työkyvyttömyyden ehkäisemiseksi ja työhön palaamisen nopeuttamiseksi

Kela:

- Työkyvyn turvaamisen toimeenpano-ohjelma 2008–2012
 - sisältää mm. KYKY-hankkeen

TTL:

- Masennuksen ehkäisy ja hoito – työkaluja ja toimintamalleja työterveyshuoltoon. Opas työterveyshuolloille, esimiehille ja HR-asiantuntijoille.

Työkyvyttömyyseläkkeiden vähentämiseen liittyviä tuoreita tutkimuksia:

- Martimo K-P: Musculoskeletal disorders, disability and work. TTL 2010. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että työterveyshuollon tuella liikuntaelinvaivoista aiheutuvan työkyvyn laskun ei aina tarvitse johtaa sairauslomalle.
- Pensola T, Gould R, Polvinen A: Ammatit ja työkyvyttömyyseläkkeet. STM 2010. Työkyvyttömyyseläkkeitä alkaa työntekijäammateissa kaksi kertaa enemmän kuin asiantuntija-ammateissa. Masennukseen perustuvien eläkkeiden alkavuus on kuitenkin suurin yli 55-vuotiailla asiantuntija-ammateissa toimivilla naisilla.
- Vahtera J, Laine S, Virtanen M ym.: Employee control over working times and risk of cause-specific disability pension, the Finnish Public Sector Study. Occup Environ Med. 2010; 67:479–85. Työntekijöillä, joilla on hyvät mahdollisuudet vaikuttaa omiin työaikoihinsa, on 24 % pienempi riski joutua työkyvyttömyyseläkkeelle kuin niillä työntekijöillä, joilla nämä mahdollisuudet ovat heikommat.

Suositus 4. Työnantajien laajojen velvollisuuksien vahvistaminen

OECD suosittelee mm. työterveyshuollon laajentamista, työnantajien omavastuujärjestelmän vahvistamista työkyvyttömyyseläkkeiden rahoituksessa, sairauspoissaolojen hallinnan kehittämistä ja sairaiden työttömien aseman parantamista. Omavastuujärjestelmän vahvistamisessa on nähty sekä myönteisiä että kielteisiä puolia. Muiden suositusten suuntaista kehittämistä on pidetty tärkeänä.

STM:

- Työterveyshuoltolaki, tukipalveluiden korvattavuuden parantaminen (voimaan 1.1.2010)
- Työeläkemaksuun vajaakuntoisten työllistymistä helpottava maksuperustemuutos 1.1.2009

- Työntekijä, joka työsuhteen alkaessa on työvoimahallinnon rekisterissä merkittynä vakuutukseksi työnhakijaksi, voidaan sisällyttää erilliseen vakuutukseen. Työntekijä voi kuulua tämän vakuutuksen piiriin enintään neljän ensimmäisen kalenterivuoden ajan. Vakuutusta ei oteta huomioon työnantajan muiden vakuutusten maksuluokkaa laskettaessa.

Työelämätyöryhmä (Työkyvyttömyysprosessiryhmä):

- Työterveyshuollon ennakoiavuuden ja tuloksellisuuden lisääminen
- Työterveyshuoltoyhteistyön kehittäminen
- Työterveyshuollon korvauskäytännön kehittäminen kannustavammaksi
- Työttömien työkyvyn ja terveyden edistäminen

STM, THL ym.:

- Pitkäaikaistyöttömien terveydenhuollon kehittämishanke

5.23 Osatyökykyisten työllistämismenpiteet eri maissa

Signe Jauhiainen, Eläketurvakeskus 13.9.2010

Taulukkoon 1 on koottu osatyökykyisten työllistämismenpiteitä, jotka olivat käytössä OECD-maissa vuonna 2003. Työllistämiskiintiö, eli osittain työkykyisten osuus kaikista työntekijöistä, vaihtelee 2 prosentista 7 prosenttiin. Kiintiö ei yleensä koske pieniä työnantajia mutta raja vaihtelee runsaasti eri maiden välillä. Esimerkiksi Saksassa työllistämiskiintiö velvoittaa yli 19 työntekijän työnantajia ja Koreassa yli 300 työntekijän työnantajia. Kiintiövelvoitteeseen on usein liitetty rahallinen sanktio, joka on esimerkiksi kuukausittainen maksu jokaista täyttämättömästä paikkaa kohti. Taulukkoon on merkitty arvio rangaistusmaksusta suhteessa yrityksen palkkasummaan. Muutamissa maissa osatyökykyisten työntekijöiden määrää laskettaessa käytetään painokertoimia eri ryhmillä, joten esimerkiksi yhden ikääntyneen osatyökykyisen työntekijän työllistäminen voidaan laskea kahdeksi kiintiöpaikaksi. Työllistämiskiintiöitä noudatetaan varsin vaihtelevasti. Ranskassa ja Itävallassa noin kaksi kolmasosaa kiintiöpaikoista on täytetty. Puolassa ja Espanjassa kiintiöitä noudatetaan selvästi heikommin. (OECD, 2003; OECD, 2006.)

Shima ym. (2008) raportoivat, että työllistämiskiintiö on käytössä sekä yksityisellä että julkisella sektorilla 15 EU-maassa: Espanja, Hollanti, Italia, Itävalta, Kreikka, Liettua, Luxemburg, Malta, Portugali, Puola, Ranska, Saksa, Slovakia, Tšekki ja Unkari. Neljässä EU-maassa, Belgiassa, Irlannissa, Kyproksella ja Sloveniassa, työllistämiskiintiö on käytössä osittain, esimerkiksi joko yksityisellä tai julkisella sektorilla. Kiintiö ei ole käytössä kuudessa EU-maassa. Nämä maat ovat: Iso-Britannia, Latvia, Ruotsi, Suomi, Tanska ja Viro.

Taulukko 1. Työllistämismenpiteet eri maissa.

maa	kiintiö	toteutuminen	rangaistusmaksu
Belgia	2 %–2,5 %, vain julkinen sektori	korkea	-
Espanja	2 % yli 50 työntekijän yksityisen sektorin työntekijällä, kaikilla julkisen sektorin työntekijällä	30 % julkisella sektorilla, 25 % yksityisellä sektorilla	ei rangaistusmaksua, velvoitteen noudattamista valvotaan tarkastuksin
Italia	7 % julkiset ja yksityiset työnantajat, joilla yli 50 työntekijää	ei tietoa	4 % palkkasummasta
Itävalta	4 % julkiset ja yksityiset työnantajat, joilla yli 25 työntekijää	64 % kiintiöstä täytetty	0,4 % palkkasummasta
Korea	2 % julkiset ja yksityiset työnantajat, joilla yli 300 työntekijää	72 % julkisella sektorilla, 46 % yksityisellä sektorilla	0,5 % palkkasummasta
Portugali	5 % julkisen sektorilla, uusista työntekijöistä	-	-

Jatkuu seuraavalla sivulla →

Puola	6 % yli 25 työntekijän yksityisen sektorin työnantajilla, 2 % kaikilla julkisen sektorin työnantajilla	ei tietoa, arvio 33 %	2,4 % palkkasummasta
Ranska	6 % julkiset ja yksityiset työnantajat, joilla yli 19 työntekijää	64 % kiintiöstä täytetty	0,45–0,75 % palkkasummasta
Saksa	5 % julkiset ja yksityiset työnantajat, yli 19 työntekijää	57 % kiintiöstä täytetty, kolmasosa ei noudata	0,25–0,65 % palkkasummasta
Turkki	3 % julkiset ja yksityiset työnantajat, yli 50 työntekijää	ei tietoa	0,2 palkkasummasta

Lähde: OECD, 2003, taulukko A4.2.

Arvio vaikutuksista

Työllistämisvelvoitteiden vaikutuksista on hyvin vähän tutkimustietoa. Tutkimuksissa keskitytään usein syrjinnän kieltävään lainsäädäntöön, kannustimiin ja työnantajan muihin velvoitteisiin. Työllistämiskiintiön vaikutuksia Itävallassa on tutkittu kahdessa tutkimuksessa. Itävallassa noin 2 prosenttia työvoimasta voidaan laskea kuuluvaksi osatyökykyisten kiintiöön.

Lalive ym. (2009) tutkivat, vaikuttiko työllistämiskiintiö osatyökykyisten työllisyyteen yksityisellä sektorilla Itävallassa vuosina 1999–2000. Tutkimuksessa tarkasteltiin erityisesti velvoitteen kokorajan (25 työntekijää) lähellä olevia yrityksiä. Rajan yläpuolella oleville yrityksille osatyökykyisen työntekijän työllistäminen on suhteessa halvempaa kuin rajan alapuolella olevalle yritykselle, koska rajan yläpuolella oleva yritys joutuu maksamaan sanktiomaksun jokaisesta täyttämättömästä kiintiöpaikasta. Taustatekijöiden perusteella yritykset olivat muuten hyvin samanlaisia. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että yritykset, joita velvoite koskee, työllistävät enemmän osatyökykyisiä eli reagoivat taloudelliseen ”kannustimeen”. Erityisesti työllisyysvelvoitetta noudattivat matalapalkka-alat ja teolliset yritykset. Ensisijaisesti kiintiön todettiin lisäävän yrityksen aiempien työntekijöiden työllisyyttä eli kiintiö kannusti pitämään työssä omat työntekijät, joiden työkyky oli heikentynyt. Wuellrich (2010) tutki rahallisen sanktion korottamisen vaikutuksia Itävallassa. Maksua nostettiin 30 prosentilla vuonna 2001. Korotuksen välitön vaikutus on noin 1,9 prosentin kasvu osatyökykyisten työntekijöiden määrässä. Välittömän vaikutuksen lisäksi pidemmän aikavälin trendi muuttui, joten osatyökykyisten määrän kasvu parani myös korotuksen jälkeen. Näiden tutkimusten perusteella voidaan todeta, että kiintiöillä on mahdollista vaikuttaa työllisyyteen.

Lalive ym. (2009) toteavat, että työllistämisvelvoitteen rahallinen sanktio ja työntekijäryhmään kohdistettu palkkatuki toimivat työnantajan näkökulmasta taloudellisesti samalla tavoin. Palkkatuen tai maksun takia osittain työkykyisen työntekijän palkkaaminen on työnantajalle halvempaa. Palkkatuen vaikutuksista on enemmän tutkimustietoa. Huttunen ym. (2009) sekä Karakallio ja Volk (2009) ovat tutkineet yli 54-vuotiaiden matalapalkkatuen vaikutuksia Suomessa. Tutkimusten mukaan tukea on käytetty erityisesti julkisella sektorilla. Uusia työntekijöitä on palkattu lähinnä julkiselle sektorille ja järjestöihin. Yksityisellä sektorilla palkkatuella ei ole

juuri ollut työllisyysvaikutuksia. Teollisuudessa on ollut jonkin verran havaittavissa siirtymistä osa-aikaisesta kokoaikaiseen työhön palkkatuen vaikutuksesta.

Tutkimusta, jossa vertaillaan eri keinojen vaikutuksia, ei näyttäisi olevan. OECD:n julkaisussa todetaankin, että eri keinojen käyttö eri maissa johtuu lähinnä asenteista, kulttuurista ja kokemuksista (OECD, 2003). Toisissa maissa kiintiö on vakiintunut väline ja vastaavasti toisissa maissa sitä ei koeta sopivaksi keinoksi. Työllistämiskiintiöt voidaan nähdä yhtenä keinona muiden joukossa, parhaimmassa tapauksessa eri keinot täydentävät toisiaan.

Lähteet

- Huttunen, K., Pirttilä, J. & Uusitalo, R. 2009. The employment effects of low-wage subsidies. Palkansaajien tutkimuslaitos, työpapereita.
- Karakallio, H. & Volk, R. 2009. Suomen matalapalkkatuen kohdentuminen ja työllisyysvaikutukset. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, 63/2009.
- Lalive, R., Wuellrich, J.-P. & Zweimüller, J. 2009. Do financial incentives for firms promote employment of disabled workers? A regression discontinuity approach. The Austrian Center for Labor Economics and the Analysis of the Welfare State, working paper.
- OECD, 2003. Transforming disability into ability: Policies to promote work and income security for disabled people. OECD.
- OECD, 2006. *Sickness, Disability and Work. Breaking the Barriers*, vol 1. OECD.
- Shima, I., Zolyomi, E. & Zaidi, A. 2008. The labour market situation of people with disabilities in EU25. European Centre for Social Welfare Policy and Research, Policy Brief.
- Wuellrich, J.-P. 2010. The effects of increasing financial incentives for firm to promote employment of disabled workers. *Economics letters* 107, 173–176.

5.24 Työntekijälähtöisten osa-aikatyömarkkinoiden kehittäminen

Anneli Leppänen, Irja Kandolin, Kaisa Kauppinen ja Minna Toivanen, Työterveyslaitos
24.6.2010

Osa-aikatyömarkkinoiden kehittämistarpeiden taustaa

Osa-aikatyötä pidetään keinona sovittaa yhteen työn ja muun elämän vaatimuksia. Työntekijöiden, niin miesten kuin naistenkin, työaikatoiveet vaihtelevat työuran eri aikoina. Ihmisen elämänkaaren eri vaiheissa opiskelu, ammattitaitoa ylläpitävä koulutus, perhe ja vapaa-aika saavat erilaisia painoja. Työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen sekä perheroolien toteuttaminen helpottuvat yksilöllisten työaikajoustojen avulla. Ikääntyvät työntekijät saattavat olla lyhyemmän työajan kannalla työkyvyn säilymisen ja työssä jaksamisen vuoksi.

Pienten lasten äidit työssä ja kotona

Suomessa on jo usean vuosikymmenen ajan käyty vilkasta keskustelua pienten lasten kotihoidosta vs. pienten lasten äitien työssäkäynnistä ja päivähoidosta. Suomessa molemmilla, lapsen kanssa samassa taloudessa elävillä vanhemmilla on periaatteessa tasavertainen mahdollisuus jäädä vanhempainvapaalle, kotiin hoitamaan lapsia äitiysvapaan päätyttyä ilman työsuhteen katkeamista. Lähes kaikki äidit pitävät äitiys- ja vanhempainvapaan kokonaisuudessaan (258 arkipäivää). Vanhempainvapaan jälkeen voi lapsia hoitaa kotona kotihoidontuen turvin siihen saakka kun lapsi täyttää 3 vuotta. Monet vanhemmat, etenkin äidit, pidentävät perhevapaata kotihoidon tuen avulla. Vuonna 2008 Kelan vuosikirjan tietojen pohjalta 84 prosenttia perheistä sai kotihoidon tukea vanhempainvapaan jälkeen. Kotihoidon tukea maksettiin alle 7 kk ajan 27 prosentille saajista, 7–12 kk 25 prosentille, 13–24 kk ajan 29 prosentille ja yli 24 kk ajan 19 prosentille saajista. Yleisimmin kotihoidon tuki maksettiin äidille, isää kotihoidon tuen saajista oli vain 6 prosenttia. Tutkimusten mukaan lapsi on noin 1,5–2,0 vuoden ikäinen, kun äiti palaa töihin.

Vanhempainvapaata, hoitovapaata ja osittaista hoitovapaata käyttävät lähinnä äidit. Suurin osa pikkulapsiperheiden äideistä on kotihoidontuella kotona vanhempainvapaan jälkeen ainakin muutaman kuukauden (ks. esim. Anttonen 2003, 178–185; Haataja 2005, 97). Pienten lasten äitien työssäkäynti onkin Suomessa moneen Euroopan maahan verrattuna alhaista, ja äitien ongelmana ovat pitkät poissaolot työelämästä. Äitien työllisyys vaihtelee huomattavasti nuorimman lapsen iän mukaan, sen sijaan isien työllisyyteen perhevaihe ei juuri vaikuta (Suomalainen lapsi 2007).

Suomessa työtä ja perhettä sovitetaan yhteen vaihtelemalla työllisyyttä, ei niinkään viikko-työaikaa. Lapsen lähestyessä kolmatta ikävuottaan lisääntyy äitien siirtyminen työmarkkinoille selvästi. Sen sijaan alle 1-vuotiaiden äitien työssäkäynti on harvinaista.

Monissa Euroopan maissa lasten päivähoito laajenee, mutta Suomessa on laajentunut tuettu lasten kotihoito. (Anttonen & Sointu 2006, 46, 54–55, 77.) OECD (2005) on pitänyt tätä kehitystä huolestuttavana, koska se ei tue sukupuolten välistä tasa-arvoa eikä naisten

työllisyysasteen nostamista. Onkin esitetty, että Suomesta on tullut julkisen vallan tukema kotiaitiyhteiskunta (Anttonen & Sointu 2006, 76). EU:n tavoitteena on ollut nostaa kaikkien aikuisten, erityisesti naisten työhön osallistumisen astetta.

Pitkien perhevapaiden kielteisiä seurauksia

Asenteiden työpaikoilla perhevapaiden pitämistä kohtaan on todettu olevan pääsääntöisesti myönteisiä (esim. Lammi-Taskula & Salmi 2005). Vuoden 2008 tasa-arvobarometrin mukaan valtaosa julkisen sektorin päätoimisista palkansaaajista arvioi, että heidän työpaikallaan perhevapaiden käyttö ei ole lainkaan vaikeaa, yksityisellä sektorilla perhevapaiden käytössä arvioidaan olevan enemmän vaikeuksia (Nieminen 2008, 40–41). Pitkät perhevapaat voivat olla naiselle riski. Ne saattavat vahvistaa perinteistä, sukupuolittunutta työnjakoa kotona, mutta myös vaikuttaa naisen työmarkkina-asemaan ja taloudelliseen tilanteeseen kielteisesti. (Ks. esim. Anttonen & Sointu 2006, 117; Pylkkänen 2007b, 44). Erityisesti pitkien perhevapaiden on havaittu vaikuttavan kielteisesti äitien palkkakehitykseen (Johansson ym., 2007; Kellokumpu 2006) Lisäksi perhevapaat aiheuttavat yrityksille suoria, mutta erityisesti epäsuoria kustannuksia (Maliranta & Napari 2007; Johansson ym., 2007).

Perhe ja hoivavelvoitteet työhön osallistumisen esteenä maahanmuuttajilla

Muuhun elämään, lapsiin ja muihin läheisiin liittyvät hoivavelvoitteet saattavat rajoittaa työhön osallistumista tietyillä maahanmuuttajaryhmillä kantäväestöä enemmän. Monissa maahanmuuttajaryhmissä, perheet ovat suuria, lapset ja vanhuksat hoidetaan kotona, mikä voi vaikeuttaa työmarkkinoille osallistumista. Myös sukupuolijärjestelmän erilaisuus eri kulttuureissa voi pitää maahanmuuttajanaisia kotona.

Työssä käyvien muut huolenpitovastuut

Työssä käyvillä on myös muita kuin pieniin lapsiin kohdistuvia huolenpitovastuita. Vuoden 2009 Työ ja terveys-haastattelututkimuksessa noin viidennes työssä käyvistä ilmoitti huolehtivansa ansiotyönsä ohella läheisestään, joka tarvitsee apua korkean iän, sairauden tai vamman vuoksi. Useimmat heistä huolehtivat omasta tai puolison vanhemmasta (72 %). Huolehtimisen kohteena mainittiin myös muu sukulainen (15 %) tai muu läheinen tai ystävä (7 %). Lisäksi työssä käyvistä huolehti sairaasta tai vammaisesta lapsesta (4 %) tai puolisoista (3 %). Huolehtiminen oli luonteeltaan tiivistä: selvä enemmistö huolehti läheisestään kerran viikossa tai useammin (Kauppinen ja Miettinen 2010).

Työ ja terveys -haastattelututkimuksen mukaan huolenpitovastuut ovat hieman yleisempiä naisilla kuin miehillä (naiset 20 %, miehet 15 %). Myös huolenpidon muodot poikkeavat naisilla ja miehillä. Huolenpitovastuut vaihtelevat paitsi sukupuolen myös elämänvaiheen mukaan. Kun tarkastellaan muihin kuin omiin lapsiin kohdistuvia huolenpitovastuita, ne painottuvat keski-ikään. 45–54-vuotiaiden ikäryhmässä naisista reilu neljännes (27 %) ja miehistä viidennes (21 %) sanoi huolehtivansa apua tarvitsevasta läheisestä oman ansiotyönsä ohella.

Nämä tulokset ovat pysyneet samankaltaisina aikaisempiin vuosiin verrattuna, ja ne vastaavat muissakin tutkimuksissa saatuja tuloksia.

Vuoden 2009 Työ ja terveys -haastattelututkimuksessa selvitettiin uutena kysymyksenä työssä käyvien halukkuutta jäädä pois töistä hoitamaan sairastanutta omaistaan tai muuta läheistä. Taustalla on kansanedustajien tekemä lakiehdotus, jonka mukaan omaisistaan huolehtivilla tulisi olla oikeus hoitovapaaseen, kuten pienten lasten vanhemmilla. Puolet vastaajista ilmoitti kannakseen ”kyllä” (naiset 56 %, miehet 46 %) ja kolmasosa ”ehkä, tilanteesta riippuen” (naiset 29 %, miehet 35 %). Useimmat asettivat töistä poisjäämisen ehdoksi riittävän taloudellisen korvauksen ja muun muassa sen, että hoitovapaan aikana eläke kertyisi (67 %). Viidesosa piti tärkeänä, että poissaolosta ei aiheudu ongelmia työpaikalla ja että paluu aikaisempaan työhön olisi mahdollista (20 %). Osa vastaajista painotti osa-aikatyön mahdollisuutta (5 %). Myös mahdollisuus saada kotihoitoa tukevia palveluja mainittiin yhtenä hoitovapaalle jäämisen ehtona (4 %).

Tuloksia voidaan tulkita eri elämänaalueiden tasapainottamisen tarpeen näkökulmasta. Hoivatarpeeseen vastaamista ei tule nähdä vain henkilö- tai perhekohtaisena projektina, vaan kyse on myös yhteiskuntapoliittisista ratkaisuista. Hoivatarpeen mahdollistaminen edellyttää monipuolista keinovalikoimaa työlainsäädännön, tulonsiirtojen ja julkisten palvelujen täydentäessä toinen toisiaan.

Keski-ikään ajoittuva omaishoito voi olla elämäntilanne, johon liittyy suuri riski jäädä työstä ennen aikaisesti pois. Toisaalta monet tutkimukset korostavat, että työssäkäyvät omaishoitajat arvostavat työtä paitsi palkan myös aikuiskontaktien ja työn mielekkyyden vuoksi. Monet ovat voimakkaasti sitoutuneita työhönsä, ja ovat valmiita palamaan töihin hoivavaiheen päätyttyä. Eläketurvakeskuksen tutkimuksen mukaan oma elämäntilanne on työn mielekkyyden ja oman terveyden ja voimavarojen ohella keskeisiä työssä jatkamiseen vaikuttavia tekijöitä. Erilaisilla työhön liittyvillä joustomahdollisuuksilla voidaan omaishoitajien elämäntilannetta keventää. Työterveyslaitoksen ja Jyväskylän yliopiston yhteistutkimuksessa kartoitetaan työn ja elämäntilanteen yhteensovittamisen ratkaisuja omaishoidon vaativassa tilanteessa. Edellä mainitun hoivavapaan ohella tutkimuksen kohteena on ollut Ruotsin käytäntö, jonka mukaan työntekijä voi olla läheisen tai omaisen vakavan sairastumisen vuoksi työstä pois ja saada tästä poissaolosta sairaskorvauksen kautta korvausta (80 %). Tämä vapaa koskee lähinnä terminaalivaiheessa olevan läheisen tai perheenjäsenen hoitamista ja/tai hoitoon osallistumista korkeintaan 100 päivää. Tätä mahdollisuutta voi käyttää hyvin joustavasti, esimerkiksi olemalla osa-aikaisesti pois töistä tai jaksottamalla poissaolon hoidon tarpeen mukaan. Tätä poissaolon mahdollisuutta on käytetty Ruotsissa vähän. Viime vuonna sitä käytti noin 7 000 naista ja 2 500 miestä keskimäärin yhteensä 10 päivää.

Myös Suomessa tulisi kehittää käytäntöjä, joiden avulla työssäkäyvät pystyvät yhdistämään vaativia työn ja perheen yhteensovittamisen tilanteita eri elämänvaiheissa. Ilman tällaisia käytäntöjä työssäkäyvät voivat pakottavassa perhetilanteessa jäädä työstä pois tai hakeutua sairauslomalle.

Toimivia ratkaisuja

Työaikajoustot

Yksilöllisesti joustavat työajat, kuten omaehtoinen osa-aikatyö, edesauttavat työn ja muun elämän yhteensovittamista, muuttuvassa työelämässä kouluttautumista uuteen sekä henkistä hyvinvointia parantaen näin työhön osallistumista.

Työaikatratkaisut ovat osa töiden organisointia, ne ovat olennainen osa jokaisen työyhteisön ja työpaikan päivittäistä toimintaa. Työaikamalleissa, jotka vastaavat työntekijöiden tarpeita, korostuu yksilöllisen joustavuuden mahdollisuus. Tällaisia yksilöllisesti joustavia työaikatratkaisuja ovat esimerkiksi:

- Valinnaiset työajat: työntekijät voivat valita itselleen sopivimman useammasta tarjotusta vaihtoehdosta.
- Työajan suhteen itsenäiset työryhmät: ryhmä voi itse päättää konkreettisista työajoista annetun työaikaraamin sisällä.
- Vaihteleva työaika: työntekijä voi vaihtaa työaikaan esimerkiksi useita kertoja vuodessa.
- Liukuva työaika tietyissä rajoissa.

Työajan yksilöllisen jouston eräs muoto on työajan lyhentäminen, joko päivittäinen lyhentäminen tai työajan sääteleminen elinikäisen työajan näkökulmasta. Kokonaistyöajan lyhentäminen työuran alku- tai keskivaiheessa esimerkiksi vuorotteluvapaan tai opintovapaaajärjestelmän avulla tarjoaa mahdollisuuden omatoimiseen ammattitaidon ylläpitoon ja kehittämiseen. Ikääntyvillä työntekijöillä puolestaan on mahdollisuus lyhentää työaikaansa osa-aikaeläkkeen muodossa. (Hakola ym. 2007).

Lyhennetty työaika

Yhteiskunnan tukemia työajan lyhentämismalleja ovat osittainen hoitovapaa, osa-aikalisä, osa-aikaeläke sekä vuorottelu- ja opintovapaa. Erilaiset työajan lyhentämismallit tarjoavat aikaa työkyvyn ylläpitoon, omaehtoiseen kouluttautumiseen ja henkilökohtaisen ammattipätevyyden kehittämiseen.

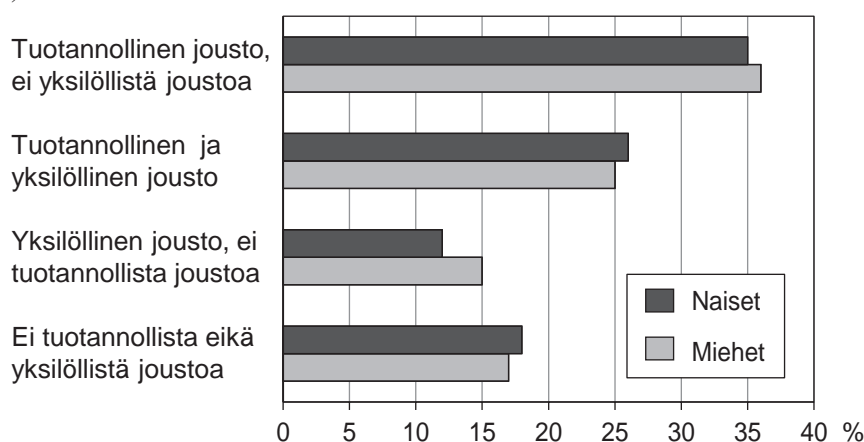
Vuoden 2003 Työolotutkimuksen mukaan työaikajoustoja toteutetaan paljon suomalaisessa työelämässä. Tuotannolliset joustot eli joustot työtehtävien tai esimiesten vaatimuksesta vähentämään kuukausittain koskevat joka toista palkansaajaa (51 %) ja tällainen jousto toteutetaan suurelta osin ylitöiden tekemisenä. Yksilöllinen jousto eli mahdollisuus työaikajoustoon omien tarpeiden mukaan on jonkin verran harvinaisempaa kuin tuotannollinen jousto: 41 prosentilla palkansaajista on tällaisen jouston mahdollisuus. Yksilöllinen ja tuotannollinen jousto eivät kuitenkaan usein kuuluneet samaan työnkuvaan, sillä miehistä 24 prosentilla ja naisista 16 prosentilla oli tällainen molemminpuolisen jouston mahdollisuus.

Toimivien työaikojen ja molemminpuolisen jouston kannalta tärkeäksi osoittautui töiden organisointi osallistuvan suunnittelun periaatteella. Pelkkä tuotannollisen jouston pakko oli useammin silloin, kun työyhteisössä oli liian vähän työntekijöitä ja työ tehtiin kiireessä ja kilpailuhengessä. Sen sijaan työyhteisöissä, joissa keskusteltiin työn ongelmista ja työn orga-

nisoimisesta, oli useammin molemminpuolista joustoa, jossa myös työntekijöiden yksilölliset tarpeet tulivat huomioon otetuksi.

Molemminpuolinen jousto on tärkeä sekä psyykkistä että sosiaalista hyvinvointia tukeva järjestely. Stressioireita on nimittäin selvästi eniten silloin, kun työaikajousto on vain tuotannollisiin tarpeisiin, kun taas molemminpuolisen jouston tilanteessa oireilu on vähäisempää. Vähiten stressioireita on tilanteessa, jossa voi joustaa työajoissa omien tarpeiden mukaan eikä ole tuotannollisen jouston pakkoa. Myös työn ja perheen yhteensovittamisessa on vähiten ongelmia tällaisessa tilanteessa (Kandolin & Huuhtanen 2005).

Kuva 1. Työaikajoustot ja kotiasioiden laiminlyönti (laiminlyönti pitää täysin tai jokseenkin paikkansa), %.

Lähde: Kandolin & Huuhtanen 2005.

Hyvät työelämän käytännöt tukevat työhönpaluuta perhevapaan jälkeen

Myös työhön paluu perhevapaan jälkeen on elämäntilanne, jota voidaan tarkastella työurien pidentämisen ja tasa-arvon näkökulmasta. Hyvillä työelämän käytännöillä voidaan tukea työhön paluun motivaatiota ja pitää yllä hyvää työn ja perheen tasapainoa. Heimon ja Nätkinin (2007, 215) laadullisen tutkimuksen mukaan ainakin korkeasti koulutettujen äitien valintoihin vaikutti työpaikkakulttuuri ja lähiesimiehen toiminta. Työhön paluuta pohdittiin suhteessa työpaikkaan ja työyhteisöön, niiden käytäntöihin ja kulttuuriin. Esille nousivat mm. työtovereiden ja esimiehen tuki sekä johdon toiminta. Työ voi myös vetää puoleensa, tarjota elämään sisältöä, mitä kotona ollessa voi olla vaikea saavuttaa. Työn monipuolisuus ja mahdollisuus kehittää itseään ja omaa osaamistaan voivat houkutella perhevapaalla olevaa palaamaan työhön.

Äitien työhön paluuta tukee laadukas ja turvallinen päivähoito, mutta myös oletus mahdollisuudesta sovittaa onnistuneesti työ ja perhe yhteen. (työaika, joustojen mahdollisuus). Jos työpaikalla ei tueta työn ja perheen yhteensovittamista, saatetaan työhön paluuta lykätä tai jopa harkita työpaikan vaihtamista. Myös Katja Repo (2007, 237) havaitsi haastateltuaan kotihoidontuen käyttäjiä, että lasten kotihoito määritteli kotihoidon puolustuspuheen, lapsen edun ja vanhempien läsnäolon lisäksi työelämän sekä perheen ja työn yhteensovittamisen

vaikeuksien vaihtoehtoksi. Lasten kotihoito näyttäytyi vahvimmissa ilmauksissa vanhempien mahdollisuutena ”hypätä pois työelämän oravanpyörästä” tai ”pitää taukoa töistä”.

Osa-aikatyö ja osittainen hoitovapaa työn ja perheen yhteensovittamisen keinona

Osa-aikatyö on yksi keino, jolla etenkin muualla Euroopassa naiset sovittavat yhteen työtä ja perhe-elämäänsä. Suomessa työajan lyhentäminen tai osa-aikatyön tekeminen on melko harvinaista verrattuna useimpiin EU-maihin. Osa-aikatyötä ei juurikaan käytetä helpottamaan työn ja perhe-elämän yhteensovittamista, vaikka se voi olla joissain tapauksissa hyvä ratkaisu ja helpottaa aikapainetta. Suomessa osa-aikatyön tekeminen liittyy tavallisemmin osa-aika-eläkkeeseen tai opintojen ohessa työskentelyyn.

Jos työsuhde on kestänyt yli puoli vuotta, on vanhemmilla oikeus osittaiseen hoitovapaaseen, työajan palkattomaan lyhennykseen lapsen koulun toisen lukuvuoden loppuun saakka. Hoitovapaajakso toteutetaan työntekijän ja työnantajan sopimalla tavalla.

Vuoden 2008 työolotutkimuksen mukaan osittaisen hoitovapaan suosio on kasvanut viime vuosina (vuonna 2008 alle 10-vuotiaiden vanhemmista 10 prosenttia ilmoitti olevansa parhailaan osittaisella hoitovapaalla), ja myös miehet ovat alkaneet hieman käyttää sitä. Osittaisesta hoitovapaasta on kiinnostunut noin puolet vanhemmista. Useimmin osittaisesta hoitovapaasta ei kiinnostuksesta huolimatta käytetä taloudellisten tekijöiden vuoksi tai koska se ei työn vuoksi ole mahdollista. Monesti hoitovapaa nähdään tarpeettomana ja töiden uudelleen järjestelyä pidetään hankalana. Lisäksi erityisesti naiset ajattelevat monesti, että he joutuisivat tekemään saman työmäärän kuin kokoaikaisena, mutta pienemmällä palkalla. Miehiä taas huolettavaa vapaan kielteinen vaikutus omaan asemaan työpaikalla. (Työolotutkimus 2008.) Muutenkin erilaisten perhe-etuuksien käyttöä saattaa rajoittaa mm. pelko, siitä että ne haittaavat tulevaa etenemistä organisaatiossa, tai kuormittavat työtovereita.

Työterveyslaitoksen ja UKK instituutin yhteistutkimuksessa tutkitaan naisten työhön paluun motivaatiota ja strategioita. Tutkimuksessa on mukana noin 1 000 perhevapaalla olevaa naista, joiden hyvinvointia ja työkykyä on seurattu. Ennakkotietojen mukaan monet työhön paluuta suunnittelevat äidit ennakoivat työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksia ja pelkäävät etteivät pysty sopeutumaan työelämän kiristyviin vaatimuksiin. Nämä tuntemukset ovat omiaan lykkäämään työhön paluuta. Tutkimuksessa pyritään kehittämään keinoja, joilla työhön paluuta voidaan tukea. Keinovalikoimaan kuuluvat työterveyshuollon kehittäminen, vuoropuhelun lisääminen työterveyshuollon ja perheneuvoloiden välille, joustavammat työajat, johtamistapojen parantaminen, työmäärän ja kiireen vähentäminen sekä työympäristön parantaminen. Nämä ovat pitkälti samoja keinoja, joilla 45–64-vuotiaiden elämäntilanteessa työssä jatkamista voidaan tukea. Tutkimus päättyy vuonna 2011 ja se on osa Suomen Akatemian Work-ohjelmaa.

Lähteet

Anttonen, A. (2003) Lastenhoidon kaksi maailmaa. Teoksessa Forsberg, H. & Nätkin, R. (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 159–185.

- Anttonen, A. & Sointu, L. (2006) Hoivapolitiikka muutoksessa. Julkinen vastuu pienten lasten ja ikääntyneiden hoivasta 12:ssa Euroopan maassa. Hyvinvointivaltion rajat -hanke. Helsinki: Stakes.
- Haataja, A. (2005) Lasten hoitomuodon valintaoikeudet - mahdollisuuksia ja riskejä. Teoksessa Takala, P. (toim.) Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin? Helsinki: Kela.
- Hakola ym. (2007); Toimivat ja terveet työajat, Työterveyslaitos.
- Heimo, T. & Nätkin, R. (2007) Valintojen mosaikki. Perhevapaalta työhön paluu. Janus 15, 3, 215–228.
- Johansson, E, Kellokumpu, J, Maliranta, M. & Napari, S. (2007) Lasku lapsensaannista. Teoksessa Lilja, R, Asplund, R. & Kauppinen, K. (toim.) Perhevapaavalinnat japerhevapaiden kustannukset sukupuolten välisen tasa-arvon jarruina työelämässä? Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:69. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 46–67.
- Kandolin I, Huuhtanen P. Työaikajoustot ja hyvinvointi. Teoksessa Lehto A-M, Sutela H, Miettinen A (toim.) Kaikilla mausteilla. Artikkeleita työolotutkimuksesta. Tilastokeskus, Helsinki 2005.
- Kauppinen, K. ja Miettinen, S. Tasa-arvo ja monimuotoisuus työssä. Teoksessa: Työ ja terveys Suomessa 2009 (toim. Timo Kauppinen ym.) Työterveyslaitos, 2010, 90–95.
- Lammi-Taskula, J. & Salmi, M. (2005) Sopiiko vanhemmuus työelämään? – Perhevapaat ja työpaikan arki. Teoksessa Takala, P. (toim.) Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin? Helsinki: Kela.
- Lehto, A-M. & Sutela, H. (2008) Työolojen kolme vuosikymmentä. Työolotutkimusten tuloksia 1977–2008- Helsinki: Tilastokeskus.
- Nieminen, T. (2008) Tasa-arvobarometri 2008. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 24. Helsinki: Yliopistopaino.
- Pylkkänen, A. (2007) Oikeus hoiva-aikaan. Teoksessa A-M. Castrén (toim.) Työn ja perheen tasapaino: sääntelyä, tutkimusta ja kehittämistä. Oppimisverkostot työn ja perheen tasapainon rakentajana -hankkeen julkaisuja. Helsingin yliopisto, Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia. Helsinki: Yliopistopaino.
- Maliranta, M. & Napari, S. (2007) Perhevapaiden käytön määrät ja kustannukset yrityksissä. Helsinki: Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, ETLA.
- Repo, K. (2007) Pienten lasten kotihoito lastenhoidon vaihtoehtona. Janus 15, 3, 229–244.
- Työterveyslaitos, NELLI-Perhevapaalla olevien naisten työhön paluun motivaatio ja strategiat <http://www.ttl.fi/fi/tutkimus/hankkeet/nelli/sivut/default.aspx> (15.4.2010).
- ETK:n tuoreet raportit antavat taustatietoa työntekijälähtöisten osa-aikatyömarkkinoiden kehittämisestä erityisesti eläketurvan näkökulmasta:
- Raija Gould ja Kasimir Kaliva: Työkyvyttömyyseläke ja ansiotyö. Eläketurvakeskuksen raportteja 2010:5. <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=64803>
- Kautto, Mikko ja Bach-Othman (toim.) Disability and employment – lessons from reforms. Eläketurvakeskuksen raportteja 2010:4. <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=64799>

Raija Gould, Heidi Nyman ja Jukka Lampi: Osatyökyvyttömyyseläkkeen toimivuus työeläkejärjestelmässä. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2008:7. <http://www.etk.fi/Binary.aspx?Section=42845&Item=63498>

Aiheesta on myös tehty tuoreita ehdotuksia: <http://www.vates.fi/etusivu>

5.25 Ikääntyvien työssä jaksamisen tukemisen kehittämisvaihtoehdot

Tomi Hussi ja Marjo Wallin, Työterveyslaitos 23.8.2010

Ikääntyneiden työssä jaksaminen on noussut väestön ikärakenteen muuttumisen myötä yhdeksi työelämän kehittämisen keskeisistä teemoista. Yleisesti ottaen Suomen tilanne jaksamisen tukemisessa on verraten hyvä, sillä meillä on pitkäjänteisesti tehty työtä tällä alueella jo useamman vuosikymmenen ajan. Voidaan myös ajatella, että ”yhteiskunnallinen valmius” asian edistämiseen on hyvällä tasolla, sillä esimerkiksi ”Työkykyä ylläpitävä toiminta” päätettiin työmarkkinaosapuolien yhteisellä hyväksynnällä ottaa aktiivisten kehittämistoimenpiteiden kohteeksi jo 1980-luvun alkupuolella.

Ikääntyvien työssä jaksamisen tukemisen keinovalikoima on laaja ja menetelmien vaikutukset vaihtelevat organisaatioiden, työn ja työyhteisön mukaan. Tässä muistiossa käsitelläänkin jaksamisen tukemisen yleisempää ryhmittelyä ja erilaisia käytännön toimenpiteitä esitetään konkreettisina esimerkkeinä. Muistion tarkastelu perustuu Työterveyslaitoksessa valmistumassa olevaan kehittämishankkeeseen ”Ikäjohtamisen parhaat käytännöt: case-aineiston muokkaaminen arviointityökaluksi”, jota Työsuojelurahasto rahoittaa. Hanke valmistuu vuoden 2010 loppuun mennessä.

Hankkeen käytettävissä olevat tulokset vahvistavat yleistä linjaa, joka ikäjohtamiseen liittyvässä keskustelussa on noussut vallitsevaksi piirteeksi viimeaikoina. Alkuvaiheessa huomiota kiinnitettiin erityisesti ikääntyneisiin työntekijöihin, mutta uudemmat kehittämiss Hankkeet perustuvat laaja-alaisempaan näkökulmaan, joka pyrkii huomioimaan eri-ikäisten tarpeet työelämässä.

Ikäjohtamisen eri näkökulmat

Ikäjohtamisen näkökulmissa voidaan tunnistaa neljä erilaista lähestymistapaa. Olennainen muutos, joka kehittämistoimenpiteiden sisällössä on tapahtunut, on painopisteen siirtyminen reaktiivisesta ongelmalähtöisyydestä kohti proaktiivista ratkaisukeskeisyyttä.

Työjärjestelyjen keventäminen on perinteisin tapa käsitellä ikäjohtamiseen liittyviä haasteita ja silloin tulokulmana on ollut nimenomaan ikääntymiseen liittyvien työkykyä uhkaavien tekijöiden tunnistaminen ja pyrkimys torjua tai korjata niitä. Yksilön voimavarojen tukeminen muuttaa kehittämistoimenpiteet jo ratkaisukeskeisiksi, mutta edelleen lähtökohtana on ajatus, että ikääntyminen on haaste tuottavuudelle. Kun kehittämistoimenpiteissä painottuu pyrkimys eri sukupolvien väliseen oppimiseen, ikääntyminen nähdäänkin uhkan sijasta mahdollisuutena työelämässä. Neljännen lähestymistavan kohdalla on itse asiassa jo luovuttu varsinaisen ikänäkökulman painottamisesta ja elämänkulunäkökulma nostaa eri-ikäisten tasa-arvoiset mahdollisuudet osallistua työelämään kehittämistoimenpiteiden keskipisteeseen.

Nämä erilaiset lähestymistavat ovat hierarkkisessa suhteessa toisiinsa, sillä kukin lähestymistapa sisältää myös edeltävät tasot. Ratkaisukeskeisten mallien soveltaminen muodostaakin

siis asteittain hyvin kokonaisvaltaisen organisaation kehittämistoiminnan näkökulman. Kokonaisvaltainen toimintatapa on toki toteutukseltaan haastavampaa, mutta sen kautta syvenevät myös mahdollisuudet tuottavuuden ja hyvinvoinnin samanaikaisen, toisiaan tukevan kehitystrendin luomiselle.

Työn vaatimusten keventäminen

Työn vaatimusten keventämiseen liittyvän lähestymistavan taustalla on tyypillisesti havainto organisaation ikärakenteen painottumisesta vanhempiin työntekijöihin. Vanhempien työntekijöiden työkuormitusta pyritään säätelemään muokkaamalla erityisesti työtehtävien fyysistä kuormittavuutta. Tälle lähestymistavalle on helppo löytää vakuuttavia perusteita, sillä on olemassa paljon tutkimusnäyttöä fyysisen suorituskyvyn alenemisesta iän myötä. Karkeana ohjenuorana voidaan pitää havaintoa siitä, että fyysinen suorituskyky laskee noin yhden prosenttiyksikön verran vuodessa 35 ikävuodesta lähtien. Tämä tarkoittaa siis sitä, että 60-vuotiaalle fyysinen kuormitus samanlaisessa työtehtävässä on noin viidenneksen korkeampi kuin 40-vuotiaalle. Muutokset ovat hyvin perustavanlaatuisia, sillä niiden taustalla vaikuttaa solutasolla tapahtuvan palautumisprosessin hidastuminen. Tämän tiedon varassa voidaankin ajatella, että työtehtävien keventäminen on suorastaan oikeudenmukaisuuteen liittyvä kysymys. Toisaalta on kuitenkin syytä huomioida myös se, että fyysisen suorituskyvyn muutokset ovat lopulta kuitenkin hyvin yksilöllisiä ja jokainen meistä voi omilla valinnoillaan vaikuttaa tilanteeseensa hyvin paljon. Laaja-alaisissa fysiologista toimintakykyä selvittävissä tutkimuksissa saadaan myös tuloksia, joiden mukaan 60-vuotias tutkittava omaakin 40-vuotiaan suorituskyvyn. Toisaalta on myös havaintoja siitä, että 40-vuotias on suorituskyvyltään tyypillisen 60-vuotiaan tasolla.

Tyypillisiä työn vaatimusten keventämiseen liittyviä toimenpiteitä ovat esimerkiksi:

- Tehtävien vaihtelu työvuoron aikana kuormituksen tasaamiseksi
- Uudelleen sijoittuminen organisaation sisällä fyysisesti vähemmän kuormittavaan työtehtävään
- Työympäristön ja -tehtävien ergonominen kartoitus ja tarvittavien muutosten tekeminen
- Työaikajärjestelyt
 - yötyön vähentäminen/poistaminen
 - lyhyemmät työvuorot
- Osa-aikaeläkkeelle siirtyminen
- Työuraohjaus
 - työssäjatkamissuunnitelmien kartoittaminen
 - eri vaihtoehtojen ja niiden taloudellisten vaikutusten esittely
 - suunnitelman laatiminen työuran loppuvuosille
 - hallittu eläkkeelle siirtyminen

Työn vaatimusten keventämiseen pyrkivä lähestymistapa tukee luonnollisesti ikääntyneiden työntekijöiden jaksamista erityisesti fyysisesti raskaissa työtehtävissä, kun työn fyysinen kuormitus vähenee. Paremmalla jaksamisella ei kuitenkaan välttämättä saavuteta kovinkaan suurta muutosta työurien jatkamisen kannalta, sillä erilaiset motivaation ylläpitämiseen liit-

tyvät tarpeet jäävät tyypillisesti tämän lähestymistavan ulkopuolelle. Toisaalta ikääntyviin kohdistuva fyysisten vaatimusten keventäminen voi leimallisesti korostaa ikääntyviin työntekijöihin liittyviä kielteisiä stereotypioita. Siksi voidaankin ajatella, että työn vaatimusten muokkaaminen yksilön voimavarojen kannalta sopivalle tasolle on työelämän kehittämisen kannalta välttämätön, mutta ei vielä riittävä edellytys pidemmille työurille.

Yksilön voimavarojen tukeminen

Yksilön voimavarojen tukemisessa toimenpiteiden painopiste siirtyy jo havaittuihin ongelmiin vastaamisesta kohti ratkaisukeskeistä lähestymistapaa. Etenkin terveyttä ja osaamista pyritään ylläpitämään, jotta niihin liittyviä työkykyongelmia ei pääsisi ylipäättään muodostumaan. Tämä näkökulma kattaa työn vaatimusten keventämisen, mutta tavoitteena on muodostaa kokonaisvaltaisempi ratkaisumalli, joka yhdistelee työn kehittämiseen ja yksilön tukemiseen liittyviä mahdollisuuksia.

Myös tässä lähestymistavassa, kuten työn keventämisen lähestymistavassakin keskeinen haaste muodostuu siitä, että ikääntyminen nähdään edelleen tuottavuutta haittaavana ilmiönä. Toimenpiteissä näkyikin edelleen pyrkimys paikata ikääntymisen mukanaan tuomia haittatekijöitä ja edellytykset ikääntyneiden kokemuksen hyödyntämiselle eivät ole kovinkaan otolliset. Leimaavuuden ohella tämän lähestymistavan heikkoutena ovat myös puutteelliset edellytykset osaamisen ja hiljaisen tiedon jakamiseen. Yksilöön keskittyminen hämärtää myös organisaation kehittämiseen liittyvien tarpeiden havaitsemista.

Tyypillisiä yksilön voimavarojen tukemiseen liittyviä toimenpiteitä ovat esimerkiksi:

- Terveyden edistäminen
 - Terveellisten elintapojen edistäminen
 - työpaikkaruokailu
 - vertaisryhmät tupakoinnin lopettamiseen, laihduttamiseen
 - Terveysliikunnan lisääminen
 - kuntosali tms. työpaikalla
 - liikuntasetelit
 - mahdollisuus liikuntaan työajalla
- Lääkinnällinen kuntoutus
- Koulutus
 - aikuisten oppimisen huomioivat opetussuunnitelmat
 - elinikäiseen oppimiseen kannustaminen
- Työuraohjaus
 - lateraaliset ja vertikaalisen siirtymät
 - uudelleenkoulutuksen tarpeiden kartoitus

Yksilön voimavarojen tukemiseen liittyvällä lähestymistavalla on tärkeä rooli ikääntyneiden työntekijöiden jaksamisen tukemisessa. Lähestymistavassa on merkittävä ero verrattuna työn vaatimusten keventämiseen, jossa ikääntyminen nähdään peruuttamattomana ja etenevänä voimien heikkenemisenä. Sen sijaan yksilön voimavarojen tukemisessa lähestytään ikäänty-

mistä positiivisemmasta lähtökohdasta ja tunnistetaan mahdollisuudet vaikuttaa työkykyyn. Ratkaisulähtöinen voimavarojen kehittäminen kohdentuu siis jo paljon paremmin työn mielekkyyden turvaamiseen ja sitä kautta myös työuran jatkamisen edistämiseksi muodostuu paremmat edellytykset.

Sukupolvien välisen oppimisen edistäminen

Kahteen edellä kuvattuun ikäjohtamisen lähestymistapaan liittyy olennaisesti ajatus siitä, että ikääntyminen on tuottavuuden kehittymisen kannalta haaste. Kun tämä ajatus käännetäänkin niin päin, että ikääntyminen nähdään mahdollisuutena, valmius proaktiivisten ratkaisujen kehittämiseen lisääntyy merkittävästi. Työkyvyn tai -hyvinvoinnin edistäminen ei tällä tasolla olekaan enää pelkästään yksilön voimavarojen ja työn vaatimusten välisen epäsuhdan korjaamista, vaan olennaisempaa onkin löytää keinoja, joiden avulla kaikkien työyhteisön jäsenten osaaminen saadaan parhaalla mahdollisella tavalla käyttöön yhteisessä arvonluontiprosessissa. Sukupolvien välisen oppimisen edistämisen näkökulmaan liittyy olennaisella tavalla myös ajatus siitä, että oppiminen on kahdensuuntaista – juniorit oppivat senioreilta, mutta sama kuva toimii myös toisinpäin.

Näkökulman muuttuminen tuo ikäjohtamisen myös lähemmäs tämän päivän liikkeenjohdon ajankohtaisia kehittämiskohteita, kuten tietämyksen ja aineettoman pääoman hallintaa. Tämän päivän tietointensiivisissä organisaatioissa keskeisimpänä tavoitteena on nimenomaan uusien näkökulmien ja sitä kautta innovaatioiden luominen erilaisten ajatusten ja osaamisen yhdistämisellä. Ymmärrys siitä, että kaikenikäisten osaaminen on arvokasta ja erilaisuuden taitava hyödyntäminen muodostavat itse asiassa aivan uudenlaisella tavalla organisaation kilpailukykyyn strategisen perustan.

Sukupolvien välisen oppimisen edistämiseen liittyvän näkökulman keskeisin heikkous on, että kehittämistoimenpiteisiin liittyvät edut kohdistuvat tyypillisesti ikääntyneisiin. Kokemus erilaisten työntekijäryhmien epätasa-arvoisesta kohtelusta voi rapauttaa yhteistyön edellytyksiä.

Tyypillisiä sukupolvien välisen oppimisen edistämiseen liittyviä toimenpiteitä ovat esimerkiksi:

- Positiivisen ikäasenteen edistäminen organisaation sisällä
 - esimieskoulutus
 - sisäinen viestintä
- Mentorointi
- Kaksoismiehitys työpisteellä
 - uusi työntekijä ja ”konkari” tekevät yhdessä töitä
- Uudelleensijoittuminen organisaation sisällä
 - hyödynnetään ”konkarin” kokemusta ja näkemystä suunnittelu ja koordinointi tehtävissä. Samalla työn kuormittavuus myös vähenee
- Työyhteisön vastavuoroinen työtapa
 - tiimissä arvostetaan eri-ikäisten erilaista osaamista ja siirretään sitä organisaation sisällä
 - esim. nuoret jakavat tietoteknistä osaamistaan ja konkarit käsityöläismäistä tietotaitoaan

Sukupolvien välisen oppimisen edistäminen tukee jaksamista vahvistamalla kokemusta työn mielekkyydestä ja arvostuksesta. Osaamisen jakaminen ja työyhteisön yhteinen ponnistelu organisaation tavoitteiden saavuttamiseksi vahvistavat senioreiden itsetuntoa ja auttavat jäsentämään työn tekemisen merkityksellisyyttä – työ tarjoaa mahdollisuuksia itsensä toteuttamiseen. Mielekkyyden kasvu tukee suurella todennäköisyydellä myös jatkamisajatuksia, sillä sen on todettu olevan terveyden ja elämäntilanteen ohella eläke-etuisuuksien parantumista merkittävämpi tekijä.

Elämänkulkunäkökulma

Elämänkulkunäkökulma laajentaa ikäjohtamiseen liittyvän keskustelun pikemminkin moninaisuuden johtamiseksi. Kun edellä kuvatun sukupolvien välisen oppimisen ongelmaksi nousee kohtelun epätasa-arvoisuus, tässä lähestymistavassa keskeistä on se, että meillä kaikilla on omien elämäntilanteidemme yhteydessä erilaisia tarpeita, jotka tulee kyetä sovittamaan yhteen työn vaatimusten kanssa. Tämä lähestymistapa tukee myös viimeaikaista ikäjohtamiseen liittyvää keskustelua, jossa huomion kiinnittäminen pelkästään ikääntyneiden tarpeisiin on noussut yhä voimakkaamman kritiikin kohteeksi.

Elämänkulkunäkökulman kantavana teemana on pyrkimys tarjota työntekijöille tasapuoliset mahdollisuudet osallistua työelämään riippumatta iästä tai muista tekijöistä. Toimenpiteille on ominaista tässäkin lähestymistavassa proaktiivisuus, jonka avulla yksilöllisiin tarpeisiin etsitään toteuttamiskelpoisia ratkaisuja.

Kehittämistoimenpiteitä pyritään hahmottelemaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, joten näkökulman soveltaminen asettaa suuria vaatimuksia sekä henkilöstöpolitiikalle että organisaatiokulttuurille. Yksilöllisten ratkaisujen aito toteuttaminen edellyttää huomattavia joustamisvalmiuksia organisaatiolta. Toisaalta on kuitenkin hyvä muistaa se, että tämä voi olla tulevaisuuden kehityssuunta joka tapauksessa. Esimerkiksi nk. y-sukupolven edustajien keskuudessa työn merkitys elämäntalouden kannalta nähdään pienempänä kuin aikaisempien sukupolvien edustajien keskuudessa.

Tyypillisiä elämänkulkunäkökulmaan liittyviä toimenpiteitä ovat esimerkiksi:

- Ikäjohtamisen integroiminen osaksi organisaation toimintatapaa ja henkilöstöpolitiikkaa
 - kirjattu strategiaan ja koskee koko henkilöstöä
- Moninaisuuden ymmärtäminen organisaation vahvuutena
 - näkyy esim. rekrytoinneissa ja vertikaalisissa siirrymissä organisaation sisällä
- Koko henkilöstön työssä jaksamisen edistäminen
 - kaikki työntekijät saavat tarvitsemaansa tukea työssä jaksamisessa, työyhteisön kehittämistä
- Yksilöllisten joustojen mahdollistaminen
 - huomioidaan eri-ikäisten erilaiset haasteet työn ja arjen yhteensovittamisessa
- Elinikäinen oppiminen
 - työelämän huokoisuus, joka mahdollistaa koulutuksen ja työn samanaikaisuuden työuran eri vaiheissa

Elämänkulunäkökulma tukee kaikkien työyhteisön jäsenten jaksamista, sillä yksilölliset tarpeet pyritään ottamaan mahdollisimman laajasti huomioon. Tällä lähestymistavalla voi olla erittäin suuri merkitys myös työssä jatkamisen kannalta, sillä se mahdollista erilaisten toimenpiteiden aloittamisen riittävän varhaisessa vaiheessa. Jaksamisen tukemista ei voida kohdistaa pelkästään työuran viimevuosiin, vaan pidempien työurien edellytykset luodaan pitemmän ajan kuluessa.

Pohdinta

Muistion näkökulmissa ei oteta kantaa siihen, mikä on kunkin lähestymistavan kuukausitasolla arvioitu vaikutus työssä jatkamiseen. Tällainen kysymyksenasettelu edellyttäisi konkreettisten yritystasolla tehtyjen kehittämishankkeiden systemaattista seuranta ja siihen liittyvää vaikuttavuuden arviointia. Vaikka tällaisen aselman rakentaminen olisikin periaatteessa mahdollista, syntyneiden vaikutusten yleistettävyyys koskemaan muita yrityksiä säilyisi edelleen huomattavana haasteena. Kehittämistoimenpiteillä voi ylipäättään olla hyvinkin paljon toisistaan poikkeava vaikutus erilaisissa konteksteissa.

Kaikkien esiteltyjen lähestymistapojen yhteisenä haasteena on toiminnan pitkäjänteinen ylläpitäminen. Jos kehittämistoimenpiteiden vaikutuksia ei organisaatiossa kyetä havaitsemaan, on suorastaan luontevaa alkaa etsiä vaihtoehtoisia malleja kehittämistoiminnan tueksi. Siksi myös ikäjohtamisen, kuten laajemminkin työhyvinvoinnin ylläpitämisen yhteydessä on tärkeää miettiä myös mittaamiseen ja vaikuttavuuden arviointiin liittyviä kysymyksiä. Arvioinnin näkökulma riippuu siitä, kenen tarpeista käsin sitä tehdään. Arviointiin liittyvän tiedon tuottamisen velvoite tulee harkita tarkkaan, sillä esimerkiksi yrityksiä ei ole viisasta velvoittaa tuottamaan laajasti sellaista informaatiota, joka ei tue niiden toimintaa.

Työurakeskustelussa on yhä voimakkaammin siirrytty siihen ajattelumalliin, että pidemmät työurat eivät yksinään riitä, vaan pituuden ohella tulee kehittää myös laatua ja eheyttä. Työurista pitääkin saada jatkossa pidempiä, parempia ja ehjempia. Työurien pituuteen vaikuttaa loppupään ohella myös alkupää, joten meidän on löydettävä keinoja, joiden avulla opintojen lopettamisen ja työuran aloittamisen välistä nivelvaihetta kyetään joustavoittamaan. Parempien työurien taustalla on työelämän laadun kehittäminen. Tätä työtä Suomessa on jo tehty pitkäjänteisesti varsin hyvällä menestyksellä, mutta jatkossa muodostuu yhä tärkeämmäksi pyrkimys saada eri toimijat tekemään tiiviimpää yhteistyötä keskenään, jotta toimintojen päällekkäisyyttä kyetään välttämään ja luomaan synergiaetuja erilaisen osaamisen yhdistämisestä. Työurien eheyden turvaaminen edellyttää työttömyydestä ja pitkistä sairauspoissaoloista aiheutuvien katkosten minimointia.

5.26 Työnantajan vakuutusmaksujen porrastaminen iän mukaan

Tuulia Hakola, Valtiovarainministeriö 4.10.2009

Vakuutusmaksujen porrastuksesta iän mukaan on olemassa sekä kotimaista että ulkomaista tutkimusta. Suorimmin kysymykseen vastaa Hakola ja Uusitalo (2005), jossa selvitettiin vakuutusmaksujen iän mukaisen porrastuksen vaikutusta vanhempien työntekijöiden työllistymiseen. Tutkimuksessa verrattiin vanhempien työntekijöiden työllistymistä yrityksiin, jossa heillä oli alhaisemmat vakuutusmaksut ja toisaalta yrityksiin, joissa vakuutusmaksut samanikäisille oli korkeammat. Tilastollista (tai taloudellista) eroa työllistymisissä ei ollut. Erot vakuutusmaksuissa olivat suurimmillaan noin viisi prosenttiyksikköä, joten tämä ero ei ollut riittävä vaikuttamaan työllistymiseen. Kyseinen tutkimus kohdistui nimenomaan työllistymisiin. Olisi mahdollista testata vakuutusmaksueron vaikutusta myös työssä pysymiseen tähän tarkoitukseen sopivalla aineistolla.

Vastaava vertailutilanne oli matalapalkkakokeiluissa, joita on arvioitu kahdessakin tutkimuksessa (Huttunen ym. 2009 sekä Karikallio ym. 2009). Näissä tutkimuksissa käytettiin hyväksi sitä, että matalapalkkatuki alensi ”työvoiman sivukuluja” (eläke- ja sosiaaliturvamaksuja) matalapalkkaisilta yli 54-vuotiailta työntekijöiltä. Vertailuasetelma syntyi tällöin muutamaa vuotta nuorempien matalapalkkaisten työntekijöiden (jotka eivät olleet oikeutettuja tukeen) ja tukeen oikeutettujen matalapalkkaisten työntekijöiden välille. Teollisuudessa ja palveluissa työllisyysvaikutusta ei juuri havaittu, mutta kunnallisella alalla löytyi jotain vaikutusta työllisyyteen. Palkkasubventio matalapalkkakokeilussa oli suurimmillaan jopa 15 prosenttiyksikköä (keskiarvo tosin matalampi). Koska kyseinen maksusubventio on todella suuri, siihen nähden vaikutukset olivat hämmästyttävän vähäiset. Kuntatyönantajan erilainen käyttäytyminen (Karikallio yms. 2009) ei vielä riitä toteamaan vakuutusmaksujen porrastuksella olevan myönteisiä vaikutuksia.

Toinen tutkimus, josta on hyötyä vakuutusmaksuporrastuksen arviointiin on sosiaaliturvamaksukokeilun arviointi (Korkeamäki ja Uusitalo, 2006). Kyseisessä tutkimuksessa verrattiin sotu-maksu alennukseen oikeutettujen työllisyyttä vertailukunnissa oleviin vastaavan tyyppisiin työpaikkoihin/työntekijöihin (kokeilu tehtiin vain osassa kunnista). Myös tässä tutkimuksessa työllisyystulokset olivat olemattomat.

Näiden tutkimusten pohjalta päädytään tulemaan, jonka mukaan vakuutusmaksujen porrastuksella saavutetaan vain pieniä työllisyysvaikutuksia – jos laisinkaan. Vakuutusmaksujen muutosten tulisi olla todella suuria ja silloinkin on olemassa se vaara, että maksualennukset päätyvät lähinnä nostamaan palkkatasoa vaikuttamatta juuri työllisyyteen. Tätä päätelmää tukevat myös ulkomaiset tutkimukset, joiden tuloksia on koottu mm. teokseen Hakola ja Uusitalo (2005, s. 35–40).

Lähteet

- Tuulia Hakola ja Roope Uusitalo (2005): Eläkevakuutusmaksujen vaikutus rekrytointeihin ja irtisanomisiin, Eläketurvakeskuksen raportteja 2005:3.
- Kristiina Huttunen, Jukka Pirttilä ja Roope Uusitalo (2009): The employment effects of low-wage subsidies, Palkansaajien tutkimuslaitos työpapereita 254.
- Hanna Karikallio ja Raija Volk (tulossa): Suomen matalapalkkatuen kohdentuminen ja työllisyysvaikutukset, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, Työ ja yrittäjyys 63/2009 .
- Ossi Korkeamäki & Roope Uusitalo (2006): Employment Effects of a Payroll-Tax Cut: Evidence from a Regional Tax Exemption Experiment,” Discussion Papers 407, Government Institute for Economic Research Finland (VATT).
- Tuulia Hakola, 2002: Economic Incentives and Labour Market Transitions of the Aged Finnish Work Force, VATT Research Reports 89.
- Tuulia Hakola, Pidentääkö osa-aikaeläke ikääntyneiden työuria, julkaisematon.

5.27 Työttömyysputken omavastuun työllisyysvaikutukset

Juha Rantala, Eläketurvakeskus 25.11.2009

Lähtökohdat

Työttömyysputken työnantajan omavastuun korotus vähentää työttömyysputki-ikäisten irtisanomisten riskiä noin viisi prosenttia vuoden 2006 työmarkkinatilanteen mukaan arvioituna (Hakola, 2009). Irtisanomisten riski vähenee, koska omavastuun korotus nostaa työttömyysputken irtisanomiskustannuksia. Laskelman oletuksena on, että suurtyönantajien omavastuunprosentti nostettaisiin nykyisestä 80 prosentista 120 prosenttiin ja palkkasummaa, jossa työnantajaan kohdistuu maksimi omavastuu, alennettaisiin 40 prosentilla.

Tässä muistiossa arvioidaan mitä vaikutuksia viiden prosentin irtisanomisriskin alentumisella on ikääntyvien työllisyyteen ja eläkkeelle siirtymiseen. Laskelmat perustuvat Rantalan (2003) muistion pohjalta tehtyihin jatkolaskelmiin sekä aiemmista ikärajan muutoksista saatuihin kokemuksiin (Rantala 2002, 2008). Lähtökohdat ja tärkeimmät olettamukset ovat seuraavat:

- Työttömyysputken työnantajan omavastuun korotuksen seurauksena työttömyysputki-ikäisten työttömäksi tuloriski laskee 5 prosenttia. Työttömyysriskin lasku lisää täysimääräisesti työssä pysyvyyttä. Muita vaikutuksia ei ole.
- Työttömyysputki-ikäisten riski siirtyä työttömäksi on 90-luvun alusta lähtien ollut noin 5–6 prosenttia. Työttömyysputki-ikäisten työttömäksi tulon riski on noin kaksinkertainen heitä hieman nuorempiin verrattuna.
- Työttömyysputken alaikärajan korotus lykkää työttömäksi tuloa. Kun vuonna 1997 alaikärajaa korotettiin 53 vuodesta 55 vuoteen, 53–54-vuotiaiden työttömäksi tuloriski laski 50–52-vuotiaiden tasolle. Alaikärajan nosto ei lisännyt 55–59-vuotiaiden työttömäksi tuloriskiä.
- Työttömyysputken alaikäraja on 57 vuotta, mutta työmarkkinajärjestöjen sopimuksen mukaisesti alaikäraja nousee 58 vuoteen.

Laskelma omavastuun korotuksen työllisyysvaikutuksista

Työnantajan omavastuun korotuksen työllisyysvaikutuksia arvioidaan kolmen laskelman avulla. Kukin niistä pyrkii vastaamaan kysymykseen mikä olisi vuoden 1999 46–52-vuotiaan väestön työllisyysaste vuonna 2009, jos ko. ryhmän työmarkkina siirtymät olisivat heidän ikääntyessään oletusten mukaiset.

Laskelma 1. Putken ikäraja 57 vuotta: Lähtökohtana vuosiparin 1998–1999 siirtymätodennäköisyydet kuitenkin niin, että työttömäksi tulon todennäköisyyden oletetaan nousevan vasta 57 ikävuoden kohdalla (vuonna 1999 putken alaikäraja oli vielä 55 vuotta).

Laskelma 2. Putken ikäraja 58 vuotta: Työttömäksi tulon todennäköisyys nousee 58 ikävuoden kohdalla, muutoin kuten laskelma 1.

Laskelma 3. Putken ikäraja 58 vuotta + omavastuun korotus: Työttömäksi tulon todennäköisyydet ovat 58–62-vuotiailla 5 prosenttia matalammat ja työssä pysymisen todennäköisyydet saman verran korkeammat kuin laskelmassa 2.

Taulukossa 1 on esitetty laskelmat 57–62-vuotiaiden työllisyysasteista. Työllisyyskäsitteet perustuvat Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastoon eikä niitä tule verrata työvoimatutkimuksen virallisiin työllisyysasteisiin. Kuvassa 1 on esitetty työttömäksi tulon todennäköisyyttä koskevat olettamukset.

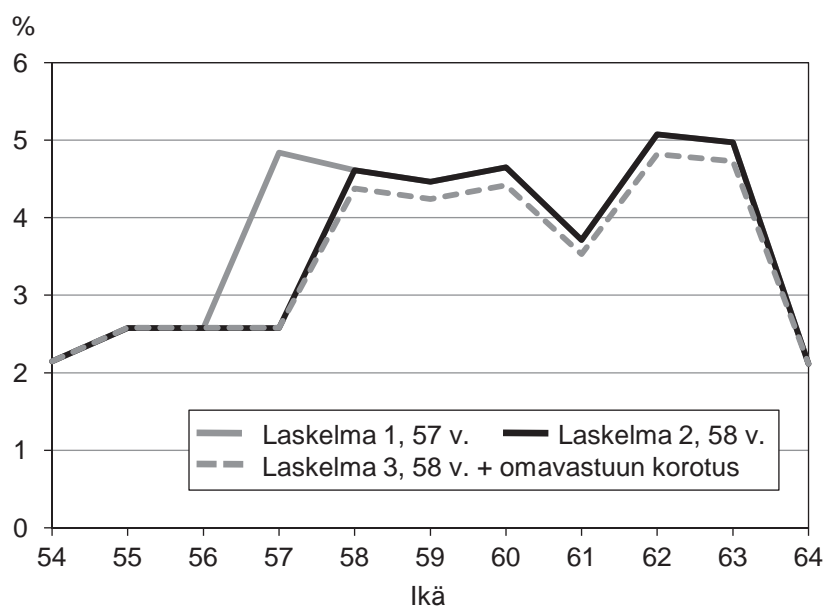
Taulukon sarakkeita vertaamalla käy ilmi kuinka työttömäksi tulon todennäköisyyden alentuminen 5 prosentilla ei käytännössä nosta työttömyysputki-ikäisten työllisyysastetta. Sen sijaan putken alaikärajan nosto vuodella näyttää lisäävän ikääntyvien työllisyysastetta noin prosenttiyksiköllä.

Taulukko 1. 56–62-vuotiaiden laskennalliset työllisyysasteet vuonna 2009.*

Ikä vuonna 2009	Putken alaikäraja 57-vuotta	Putken alaikäraja 58-vuotta	Putken alaikäraja 58-vuotta + omavas- tuun korotus
56	71,8	71,8	71,8
57	67,3	67,3	67,3
58	61,7	62,6	62,6
59	56,2	56,9	57
60	50,9	51,4	51,6
61	42,2	42,6	42,8
62	36,6	36,9	37,1

* Laskelmat perustuvat vuoden 1999 väestöön, vuosien 1998–1999 välisiin työmarkkinatilojen muutoksiin ja kokemuksiin työttömyysputken alaikärajojen siirron vaikutuksista. Tilastolähteenä on Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastosta poimittu otos. Laskelmista 1 ja 2 tarkemmin (Rantala 2002, 2003 ja 2008).

Kuva 1. Työttömäksi tulon todennäköisyys iän mukaan laskelmissa 1–3, %.

Omapastuun korotuksen vaikutus eläkkeellesiirtymisen odotteeseen

Työttömyysputkesta varhentamattomalle vanhuuseläkkeelle on mahdollista siirtyä ikävuodesta 62 alkaen. Mikäli työttömyysputki-ikäisten työttömäksi tulon riski laskee viisi prosenttia ja työssä pysyvyys nousee vastaavasti, eläkkeelle siirtymisen voi olettaa myöhentyvän jonkin verran 62 vuodesta 63 vuoteen tai myöhemmäksi. Tässä on otettava huomioon se, että työttömyyden lisäksi henkilö voi siirtyä eläkkeelle 62 vuoden iässä työkyvyttömyyden vuoksi tai varhentamalla vanhuuseläkettä.

Laskelmaa työttömäksi tuloriskin vähentymisen kumulatiivisesta vaikutuksesta 62-vuotiaiden työssä oloon, työssä jatkamiseen ja eläkkeelle siirtymisen odotteeseen ei tässä muistiossa ole tehty. Vaikutuksen suuruusluokkaa voidaan kuitenkin haarukoida. Vuonna 2008 laskettu odote oli 25-vuotiaille 59,38 vuotta. Mikäli 62–63-vuotiaiden eläkkeelle siirtymisen alkavuudet laskisivat työttömyysputken käytön vähentymisen ansiosta viisi prosenttia, nousisi 25-vuotiaille laskettu odote 59,41 vuoteen. Näyttää siltä, että työttömyysputken käytön suhteellisen vähäinen lasku nostaa odotetta melko vähän.

Yhteenveto

Työttömyysputken työnantajan omapastuun korotuksen vaikutukset työllisyyteen ja eläkkeellesiirtymiseen ovat suhteellisen vähäiset ottaen huomioon vielä sen, että laskelmien taustaolettamukset ovat optimistiset työttömyysputken käytön vähentymisen kokonaisvaikutusten suhteen. Laskelmissa ei ole otettu huomioon esimerkiksi sitä, että työttömyysputki-ikäisten työnantajakustannusten nousu voi lisätä työkyvyttömyysriskiä yleensä tai työttömyyden riskiä muissa kuin työttömyysputki-ikäisten ikäryhmissä. Työnantajan omapastuun korotus voi vähentää myös ikääntyvien rekrytointeja.

Lähteet

- Rantala J. (2002). Ikääntyvien työttömyys ja työttömyyseläke. Eläketurvakeskuksen raportteja 2002:2.
- Rantala J. (2003). Arvio työttömyysputkea koskevista ehdotuksista, Hannu Uusitalon muistiossa ”Arvioita Työllisyystyöryhmän loppuraportin eläketurvaa koskevista ehdotuksista”. Muistio.
- Rantala J. (2008). Varhainen eläkkeelle siirtyminen. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2008:1.
- Hakola T. (2009). Työttömyysturvan lisäpäivien työnantajien omapastuiden muutokset. Muistio.

5.28 Kannusteet vajaatyökykyisten työllistymiseksi ja työllistämiseksi muissa Pohjoismaissa

Antti Alila, Sosiaali- ja terveysministeriö 20.10.2010

Vajaatyökykyisten työllisyystilanne Pohjoismaissa

Taulukko 1. Vajaatyökykyisten työllisyysaste ja yleinen työllisyysaste.

	Vajaatyökykyisten työllisyysaste (20–60-v.)* %	Yleinen työllisyysaste (15–64-v.) %
Suomi (vuosi 2007)	44	70
Norja (vuosi 2005)	45	75
Tanska (vuosi 2005)	52	76
Ruotsi (vuosi 2007)	62	74

Lähde: Sickness, disability and work: Breaking the barriers. A synthesis of findings across OECD Countries. OECD 2010.

* OECD:n julkaisussa ei mainita, mille ikäryhmille työllisyysaste on laskettu, mutta todennäköisesti kyseessä ovat 20–64-vuotiaat.

Tiedot perustuvat Suomen ja Ruotsin osalta EU-Silc-tutkimusaineistoon sekä Norjan ja Tanskan osalta maiden omiin työvoimatutkimuksiin (Labour force survey). Aned-järjestön (Academic network of European disability experts) internetsivuilla olevissa maakatsauksissa viitataan myös muihin tutkimuksiin vajaatyökykyisten työllisyydestä. Norjan, Tanskan ja Ruotsin osalta muut tutkimukset tukevat yllä esitettyjä lukuja, Suomen kohdalta ei mainittu muita tutkimuksia.

Keskeiset etuudet ja palvelut vajaatyökykyisten työllistymisen ja työllistämisen kannustamiseksi

Tanska

Jäänmurtajatuki (isbryderordning) on palkkatuki, joka on suunnattu vastavalmistuneille vajaatyökykyisille henkilöille, joilla on vaikeuksia saada koulutusalaansa töitä ilman tukea. Hakijalla ei saa olla aiempaa työkokemusta koulutustaan vastaavasta työstä. Palkkatuki on 50 prosenttia bruttopalkasta (tiettyyn kruunumäärään saakka) ja voi kestää korkeintaan vuoden. Jäänmurtajatukea on käytetty varsin vähän (32 osallistujaa vuonna 2006).

Flexjobb-järjestelmä: Henkilö, jonka työkyky on pysyvästi alentunut, voi saada palkkatukea flexjobb-järjestelmästä. Tuen edellytyksenä on, että hakija on nuorempi kuin kansaneläkkeen alin ikäraja, ei ole saanut töitä vapailta markkinoilta eikä ole työllistynyt muilla tukikeinoilla. Palkkatuki on vähintään kolmanneksen ja enintään kaksi kolmannesta vallitsevasta minimipalkasta. Tuen määrä riippuu siitä, millaiseksi hakijan työkyky on arvioitu. Henkilön asuinkunnan on järjestettävä flexjobb-työpaikka, jos hakija on tukeen oikeutettu. Työpaikka voi olla yksityisellä tai julkisella sektorilla, ja tuki koskee myös yksityisyrittäjiä. Kunnalla

on rahallinen kannustin tuetun työpaikan järjestämiseen, sillä flexjobb-työllistetty henkilö on kunnan kannalta edullisempi kuin työkyvyttömyysetuutta saava henkilö. Flexjobb tuetuissa töissä oli 41 500 henkilöä vuonna 2006.

Tukityöpaikat työkyvyttömyyseläkeläisille: Työkyvyttömyyseläkeläinen, joka haluaa palata töihin, voi saada tätä varten julkista palkkatukea. Tuen suuruus on enintään kuudesosa vallitsevasta minimipalkasta.

Vajaatyökykyinen työntekijä tai yrittäjä voi saada henkilökohtaisen avustajan työpaikalle. Lisäksi hän voi saada julkista tukea apuvälineiden hankintaan ja työskentelyä helpottavien rakennustöiden tekemiseen työpaikalle. Näihin tukiin käytettiin noin 35 miljoonaa euroa vuonna 2006.

Lähteet

Recent policy developments and brief description of sickness, disability, and rehabilitation programmes, reforms and trends in Denmark. Danish Ministry of Employment 2007.

Active Labour Market Policies for Disabled People in Denmark. Høgelund ja Pedersen 2002.

Ruotsi

Työkyvyttömyysetuus ja ansiotulot: Vuoden 2009 alusta lähtien työkyvyttömyysetuutta saava henkilö on voinut ansaita noin 4 000 euroa vuodessa ilman, että etuuden määrä on pienentynyt. Tätä suuremmilla tuloilla etuus alkaa progressiivisesti aleta. Henkilö voi halutessaan lopettaa työsuhteensa ja palata etuudensaajaksi ilman erillisiä selvityksiä, jolloin etuutta aletaan maksaa uudelleen täysimääräisenä.

Palkkatuki vajaatyökykyisen henkilön palkkaamiseen: Työnantaja voi saada määräaikaista palkkatukea vajaatyökykyisen henkilön palkkaamiseen. Palkkatuen suuruus voi olla enintään 80 prosenttia palkasta, mutta tuella on krunumääräinen maksimi. Tuen suuruus riippuu henkilön työkyvystä, ja se voi kestää enintään neljä vuotta.

Myös Ruotsissa on mahdollista saada julkista tukea vajaatyökykyisen työpaikalle tarvittaviin laitehankintoihin ja vastaaviin investointeihin. Tukea voi saada yhtä lailla henkilökohtaisen avustajan palkkaamiseen.

Työ- ja kehitystakuu (jobb- och utvecklingsgaranti) otettiin Ruotsissa käyttöön vuoden 2009 alussa. Kyseessä on pitkäaikaistyöttömille suunnattu työllistämisyjärjestelmä. Vaikka työ- ja kehitystakuuta ei ole suunnattu erityisesti vajaatyökykyisille, voidaan heitä pitää yhtenä keskeisenä kohderyhmänä. Järjestelmä on jaettu kolmeen vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe käsittää työnhakuneuvontaa ja työelämävalmennusta. Toinen vaihe on työharjoittelua ja voi kestää korkeintaan vuoden. Kolmas vaihe on pidempiaikaista työskentelyä. Työpaikka voi olla yksityisellä tai julkisella sektorilla. Toisen ja kolmannen vaiheen ajalta ei makseta palkkaa vaan korotettua työttömyystukea. Ensimmäisen vaiheen läpikäyneet voivat saada palkkatukea löytäessään sopivan työpaikan avoimilta työmarkkinoilta.

Lähteet

Sickness, Disability and Work. Sweden: Will the recent reforms make it? OECD 2009.
www.arbetsformedlingen.se

Norja

Työharjoittelu ja työllistämiskokeilut: Norjassa panostetaan paljon työharjoitteluun ja työllistämiskokeiluihin vajaatyökykyisten työllistämiseksi. Työharjoittelujaksot normaaleissa työpaikoissa voivat kestää enintään kolme vuotta. Jakson ajalta maksetaan kuntoutus- tai työkyvyttömyysetuutta eikä työnantajan tarvitse maksaa palkkaa tai muita kuluja. Vuonna 2006 työharjoitteluissa oli keskimäärin 9000 vajaatyökykyistä kuukaudessa.

Työnantaja voi saada julkista tukea esimerkiksi laiteinvestointeihin tai työajan vähentämiseen, jos työntekijän työkyky alenee esimerkiksi onnettomuuden seurauksena. Julkiset työvoimapalvelut tarjoavat työnantajille myös neuvontapalveluja siihen, miten henkilö integroidaan takaisin töihin pitkän sairauspoissaolon jälkeen.

Määräaikainen palkkatuki: Työnantajalla on mahdollisuus saada määräaikaista palkkatukea vajaatyökykyisen henkilön palkkaamiseen. Tuki voi olla korkeimmillaan 60 prosenttia työntekijän palkasta. Myös pysyviä palkkatukia on testattu pilottiprojekteissa. Palkkatukijärjestelmä on periaatteiltaan samanlainen kuin muille työttömille, mutta vajaatyökykyisillä on oikeus suurempaan tukeen ja pidempään tukijaksoon (enintään kolme vuotta). Palkkatukia käytetään suhteellisen vähän (vuonna 2006 vajaatyökykyisten tukea käytti keskimäärin 1600 henkilöä kuukaudessa).

Norjassa sekä työharjoittelu- että palkkatukijärjestelmät vajaatyökykyisten työllistämiseksi ovat pääosin samoja kuin muille työttömille ja työmarkkinoiden ulkopuolella oleville. Kuitenkin esimerkiksi palkkatuki voi olla suurempi tai työharjoittelu pidempiaikainen, jos henkilö on vajaatyökykyinen.

Lähteet

Sickness, disability and work: Norway, Poland and Switzerland. OECD 2006.
Activation Policies in Norway. OECD 2009.

Vajaatyökykyisten työllistämistoimenpiteiden kustannukset

Eurostat ja OECD eivät kerää tilastoissaan tarkkaa tietoa siitä, paljonko Pohjoismaissa käytetään julkista rahoitusta juuri vajaatyökykyisten työllistämiseen. Eurostatin tilasto ”Public expenditure on labour market policy interventions” antaa kuitenkin jonkinlaisen lähtökohdan maiden väliseen vertailuun. Alla olevaan taulukkoon on poimittu kustannukset kolmesta alaryhmästä (työllistämiskannustimet - *employment incentives*, tuettu työskentely ja ammatillinen kuntoutus - *supported employment and rehabilitation*, julkisesti rahoitettu työ ja työharjoittelu - *direct job creation*). Nämä kustannuserät sisältävät yllämainitut etuudet ja työvoimapalvelut ja Suomen vastaavat järjestelmät, mutta luvut sisältävät myös muille kuin vajaatyökykyisille suunnattuja palveluita.

Taulukko 2. Eräiden työvoimapolitiittisten toimenpiteiden kustannukset Pohjoismaissa. Menot prosentteina bkt:sta.

Suomi	2008	2007	2006	2005
Työllistämiskannustimet	0,08	0,08	0,10	0,11
Tuettu työskentely ja ammatillinen kuntoutus	0,09	0,09	0,10	0,10
Julkisesti rahoitettu työ ja työharjoittelu	0,07	0,08	0,09	0,07
Yhteensä	0,23	0,25	0,28	0,28
Ruotsi	2008	2007	2006	2005
Työllistämiskannustimet	0,37	0,48	0,51	0,44
Tuettu työskentely ja ammatillinen kuntoutus	0,19	0,18	0,19	0,20
Julkisesti rahoitettu työ ja työharjoittelu	0,00	0,00	0,00	0,00
Yhteensä	0,56	0,66	0,70	0,65
Norja	2008	2007	2006	2005
Työllistämiskannustimet	0,02	0,03	0,02	0,03
Tuettu työskentely ja ammatillinen kuntoutus	0,14	0,15	0,13	0,14
Julkisesti rahoitettu työ ja työharjoittelu	0,04	0,05	0,05	0,07
Yhteensä	0,21	0,22	0,20	0,25
Tanska	2008	2007	2006	2005
Työllistämiskannustimet	0,14	0,13	0,21	0,25
Tuettu työskentely ja ammatillinen kuntoutus	0,61	0,56	0,57	0,51
Julkisesti rahoitettu työ ja työharjoittelu	0,00	0,00	0,00	0,00
Yhteensä	0,75	0,69	0,78	0,76

Lähde: Public expenditure on labour market policy interventions. Eurostat 2010.

Liite**Liitetaulukko 1.** Aktivointitoimenpiteissä olevat henkilöt Pohjoismaissa vuonna 2008 (vajaa-työkykyiset ja muut työttömät tai työmarkkinoiden ulkopuolella olevat).

	Number of activated people during the year		Number of activated people at the time of survey/average number of activated people		Activated people as percentage of the labour force at the time of survey	
	Total	16–24 year-old	Total	16–24 year-old	Total	16–24 year-old
Denmark						
2008						
Total	221 188	33 528	68 198	7 999	2,4	2,0
Of whom were in:						
– Subsidized employment	78 697	7 130	26 322	1 466	0,9	0,4
– Education and training	173 858	30 778	41 876	6 533	1,5	1,6
– Other	-	-	-	-	-	-
Finland						
2008						
Total	195 613	45 060	74 635	12 578	2,8	3,7
Of whom were in:						
– Subsidized employment	86 612	10 415	36 385	4 034	1,3	1,2
– Education and training	55 986	8 719	28 181	3 976	1,0	1,2
– Other	53 015	25 926	10 069	4 568	0,4	1,3
Iceland						
2008						
Total	4 903	916	-	-	-	-
Of whom were in:						
– Subsidized employment	154	54	-	-	-	-
– Education and training	2 092	368	-	-	-	-
– Other	2 657	494	-	-	-	-
Norway¹⁾						
2008						
Total	45 951	14 395	10 859	3 336	0,4	0,9
Of whom were in:						
– Subsidized employment	6 144	1 308	1 735	342	-	-
– Education and training	22 955	5 102	4 848	922	-	-
– Other	16 852	7 985	4 276	2 072	-	-
Sweden						
2008						
Total	387 119	-	171 311	-	3,5	-
Of whom were in:						
– Subsidized employment	146 388	-	91 485	-	1,7	-
– Education and training	75 266	-	14 860	-	0,3	-
– Other	181 197	-	71 861	-	1,5	-

¹⁾ As from 2006, the age group 16–24 years corresponds to 15–24 years.

5.29 Osa-aikaeläkeläisten työura ja työpanos

Janne Salonen, Mervi Takala ja Kalle Elo, Eläketurvakeskus 24.11.2010

Osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden työura

Tämän muistion alussa tarkastellaan osa-aikaeläkeläisten työuria ja osa-aikaeläkkeellä oloa ETK:n keskustelualoite 8/2010 pohjalta. Osa-aikaeläkkeen kustannuksia esitellään aiemmin ilmestyneen laskelman pohjalta (ETK:n raportteja 2/2008). Muistion lopussa on uusi laskelma osa-aikaeläkkeen vaikutuksesta työllisyysasteeseen ja työpanokseen. Liitetaulukoiden tiedot ovat uusia, samoin kuva 1 ja taulukot 4–8.

Työuran pituus lasketaan 23 ikävuodesta osa-aikaeläkettä edeltäneen vuoden loppuun.³ Laskelman mukaan osa-aikaeläkeläisten työurat ovat tavanomaista pidempiä (taulukko 1), ja ne ovat pidentyneet viime vuosina. Vuonna 2005 siirtyneiden työura oli kestänyt keskimäärin 32,6 vuotta. Vuonna 2009 se oli noussut 33,1 vuoteen. Myös samanikäisten kokoaikatyössä jatkavien työura on pidentynyt. Vuonna 2005 kokoaikatyössä jatkaville oli kertynyt työuraa keskimäärin 32 vuotta, vuonna 2009 työuran pituus oli 32,7 vuotta.

Taulukko 1. Osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden ja kokoaikatyössä jatkaneiden työuran kesto*, vuotta.

	2005	2006	2007	2008	2009**
Kokoaikatyössä 58–65-vuotiaana jatkaneet	32,0	32,5	32,5	32,6	32,7
Osa-aikaeläkkeelle 58–65-vuotiaana siirtyneet	32,6	32,5	32,7	32,9	33,1
Kokoaikatyössä 58-vuotiaana jatkaneet	30,5	30,4	30,4	30,3	30,3
Osa-aikaeläkkeelle 58-vuotiaana siirtyneet	32,0	31,6	31,8	31,9	31,6

* Alle 23-vuotiaana työskentelyä on karttunut keskimäärin 2,3 vuotta. Tämä ei kuitenkaan kartuta eläkettä, eikä ole mukana luvuissa.

** Luvut päivittyneet kevästä 2010.

Kokoaikaisessa työssä jatkavien työura on kuitenkin pääsääntöisesti lyhyempi kuin osa-aikaeläkkeellä olevien työura. 58-vuotiaana osa-aikaeläkkeelle siirtyneitä ja kokoaikatyössä jatkavia verrattaessa ero on lähes 1,5 vuotta.

Liitetaulukossa 1 on laskettu työuran pituutta eri tulokriteereillä. 58-vuotiaana osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden työurat ovat tuloista riippumatta pidemmät kuin kokoaikatyössä jatkavien. 58–65-vuotiaiden ryhmässä osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden työurat ovat tulotasosta riippumatta jokseenkin yhtä pitkät kuin kokoaikatyössä jatkavien työurat.

³ Työuran pituus tarkoittaa tässä eläketurvaa kartuttavaa aikaa 23 vuoden iästä lähtien, päällekkäiset työsuhteet poistaen. Työeläkelisäpäiviksi kirjautuneet työttömyysjaksot eivät kuitenkaan ole mukana.

Osa-aikaeläkkeen jälkeen

Taulukosta 2 nähdään mihin henkilön työura on päättynyt osa-aikaeläkkeen jälkeen. Mikäli tarkasteltavaan jaksoon ei liity osa-aikaeläkkeen jälkeen muuta eläkettä, kirjautuu henkilön työura jatkuvaksi kokoaikaisesti tai päättyvän kuolemaan.

Osa-aikaeläkkeen jälkeen seuraa useimmiten vanhuuseläke, joko varsinainen tai varhennettu. Työkyvyttömyyseläkkeille siirtyi noin 15 prosenttia osa-aikaeläkeläisistä.

Osa-aikaeläke voi päättyä myös siihen, että eläkkeensaaja siirtyy takaisin kokoaikatyöhön. Nelisen prosenttia jatkaa työntekoa kokopäiväisesti osa-aikaeläkkeen jälkeen. Osa-aikaeläke voi myös päättyä työttömyyteen, yli kuusi prosenttia osa-aikaeläkeläisistä siirtyy työttömyysturvan piiriin. Vastaava luku niillä, joiden työura jatkuu kokoaikaisena, on 10 prosenttia.

Taulukko 2. Osa-aikaeläkkeen jälkeen.*

Osa-aikaeläkkeen jälkeen	N	%
Työttömyyseläke	4826	6,3
Työkyvyttömyyseläke	6788	8,9
Osatyökyvyttömyyseläke	243	0,3
Yksilöllinen varhaiseläke	4552	6,0
Vanhuuseläke	43581	57,0
Varhennettu vanhuuseläke	12406	16,0
Työura jatkuu kokoaikaisesti	2976	3,9
Kuolema	1146	1,5
Yhteensä	76518	100,0

* Ennen vuotta 2009 päättyneet osa-aikaeläkkeet. Yhteensä 76 518 henkilöä.

Osa-aikaeläkkeen kesto

Päättäneiden osa-aikaeläkkeiden eläkkeen kesto on ollut 2–4 vuotta riippuen ikäluokasta ja ikärajoista. Liitetaulukon 2 mukaan vuonna 2008 päättyneet osa-aikaeläkkeet olivat maksussa keskimäärin 4,7 vuotta ja vanhuuseläkkeeseen johtaneet noin 5,3 vuotta.

Esimerkkilaskelma osa-aikaeläkkeen kustannuksista

Seuraavassa laskelmassa osa-aikaeläkkeen merkitystä arvioidaan kokonaiskustannusten näkökulmasta. Laskelmassa verrataan osa-aikaeläkkeen ja sille vaihtoehtoisten työstäpoistumisreittien kustannuksia koko siltä ajalta, jolta eläkkeensaajalle maksetaan hänen elinaikanaan eläkettä. Esitettävät luvut kuvaavat yhden henkilön koko eläkeaiasta eläkemenoa.

Taulukko 3. Eräiden vaihtoehtojen kokonaiskustannuksia* työeläkejärjestelmän kannalta, tuhatta euroa.

Henkilö 58–63-vuotiaana	Miehet	Naiset
Osa-aikatyössä	194	230
Työkyvyttömyyseläkkeellä	281	317
Kokoaikatyössä	195	234
Kokoaikatyössä, josta osa-aikaeläkkeelle 60 v.	214	252
Osa-aikaeläkkeellä	227	265

* Iän 58 jälkeen maksettavat eläkkeet vähennettyinä perityillä työeläkemaksuilla.

Taulukon 3 mukaan osa-aikatyössä tai kokoaikatyössä jatkavan kustannukset ovat työeläkejärjestelmän kannalta samaa tasoa. Osa-aikaeläkkeelle siirtyminen 58-vuotiaana on kalliimpaa kuin kokoaikatyössä jatkaminen. Osa-aikaeläkkeelle siirtyneen miehen kustannukset ovat noin 16 prosenttia ja naisen kustannukset noin 13 prosenttia korkeammat kuin kokoaikatyössä jatkavien kustannukset. Realistisemmassa vaihtoehdossa, jossa osa-aikaeläkkeelle siirrytään 60-vuotiaana, ero pienenee. Tässä vaihtoehdossa miehellä kustannukset ovat 10 prosenttia ja naisella 8 prosenttia korkeammat kuin kokoaikatyössä jatkavilla. Työkyvyttömyys on kallein vaihtoehto.

ETK:n katsauksessa 2/2008 on arvioitu osa-aikaeläkkeen kustannuksia suhteessa 63-vuotiaana kokoaikatyöstä vanhuuseläkkeelle siirtyneiden kustannuksiin. Jotta 58 vuoden iässä alkavan osa-aikaeläkkeen kustannukset olisivat samat kuin 63-vuotiaana vanhuuseläkkeelle kokoaikatyöstä siirtyvän, tulisi osa-aikaeläkkeen käytännössä jatkua 68 ikävuoteen saakka. Tähän laskelmaan liittyvä kaavamaisuus, esimerkiksi se, että kaikki osa-aikaeläkkeet alkaisivat 58-vuotiaana, tarkoittaa kuitenkin kustannusten yliarviointia.

Arvio osa-aikaeläkkeen vaikutuksesta työllisyysasteeseen ja työpanokseen

Työpanosta mitataan perinteisesti henkilömäärällä tai tehdyillä työtunneilla. Seuraavassa arvioidaan yksinkertaisten laskelmien avulla osa-aikaeläkkeen vaikutusta työllisten määrään ja työtunneissa mitattuun työpanokseen. Tarkastelu tehdään 58–65-vuotiaista.

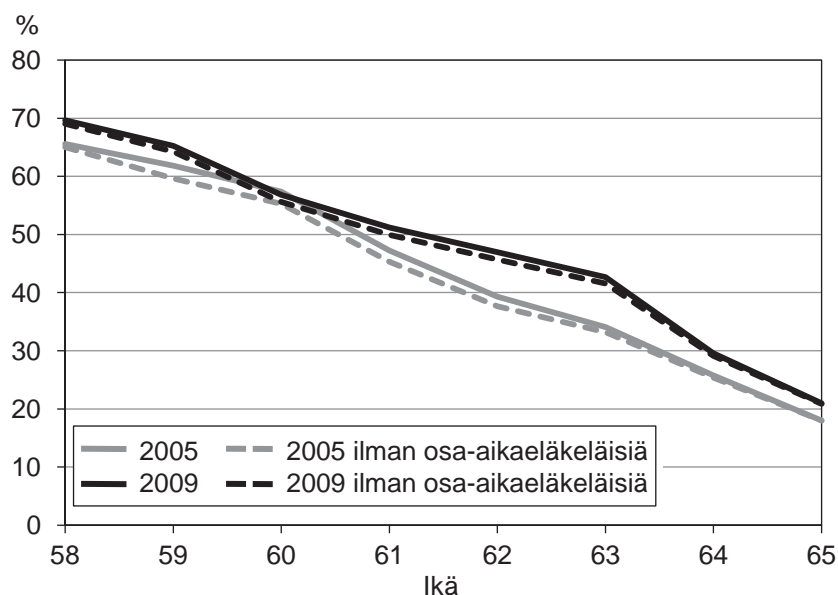
Aineistolähteenä on ETK:n käytössä olevat ansainta- ja eläkerekisterit, joista nähdään Suomessa tehty työ henkilötasolla sekä suomalaisten saamat eläkkeet.

Osa-aikaeläke ja työllisyysaste

Työllisyysaste kuvaa työllisten henkilöiden lukumäärän suhdetta vastaavan ikäiseen väestöön. Osa-aikaeläkeläiset lukeutuvat työllisiin. Tässä laskettu työllisyysaste ei täsmälleen vastaa Tilastokeskuksen määritelmiä. Työllisyysaste on pari prosenttiyksikköä korkeampi kuin Tilastokeskuksen luku, johtuen pääasiassa siitä, että tässä mukaan luetaan kaikki työskentely ja työlliset vuoden viimeisenä päivänä.

Seuraavassa tarkastellaan toteutunutta työllisyysastetta ja sen rinnalla muutamaa vaihtoehtoa, joissa osa-aikaeläkettä ei olisi ja ihmiset joko valitsisivat tai joutuisivat muihin työmarkkinatiloihin. Valtaosa jatkaisi kokoaikatyössä, mutta osa jäisi työmarkkinoiden ulkopuolelle työttöminä tai työkyvyttöminä.

Kuvassa 1 esitetään yhtenäisellä viivalla vuosien 2005 ja 2009 osalta perustilanne, jossa osa-aikaeläkeläiset lukeutuvat nykyiseen tapaan työllisiksi. Katkoviivalla esitetään vaihtoehtoinen tilanne, jossa 20 prosenttia osa-aikaeläkeläisistä jäisi työmarkkinoiden ulkopuolelle. Tässä muistiossa käytetään ilmiölle termiä poistuvuus. Prosenttiarvio perustuu havaintoihin päättyneistä osa-aikaeläkkeistä (taulukko 2).

Kuva 1. Työllisyysaste vuosina 2005 ja 2009, 58–65-vuotiaat.

Taulukosta 4 nähdään kuvan 1 taustalla olevat luvut summatasolla, sekä kaksi lisävaihtoehtoa poistuvuudesta. Taulukon perusteella voidaan huomata kolme asiaa. Ensiksi, 58–65-vuotiaiden työllisyysaste on eläkeuudistuksen 2005 jälkeen noussut vuodesta 2005 vuoteen 2009 noin 2,5 prosenttiyksikköä. Toiseksi, jos osa-aikaeläkettä ei olisi, osa henkilöistä poistuisi työvoimasta alentaen työllisyysastetta. Mikäli poistuvuus olisi nykyisellä 20 prosentin tasolla, 58–65-vuotiaiden työllisyysaste olisi vuonna 2009 0,9 prosenttiyksikköä alemmalla tasolla. Koko työikäisen väestön työllisyysaste alenisi 0,1–0,2 prosenttiyksikköä. Taulukosta näkyy edelleen, että poistuvuuden määrällä ei ole kovin suurta vaikutusta työllisyysasteeseen.

Taulukko 4. Työllisyysaste vuosina 2005 ja 2009, 58–65-vuotiaat.

	2005	2006
Työllisyysaste (Nykytilanne)	46,7	49,1
Poistuvuus alenee (15 %)	45,8	48,4
Poistuvuus nykytasolla (20 %)	45,5	48,2
Poistuvuus kasvaa (30 %).	44,8	47,7

Osa-aikaeläke ja työpanos

Työpanostarkastelussa arvioidaan osa-aikaeläkeläisten tekemän työn määrän alenemista, kun työaikaa mitataan edellä esitettyä tarkemmin.

Laskelman oletukset:

- ”Kaikki työlliset” tarkoittaa tarkasteluvuotena vähintään yhden päivän työskennelleitä henkilöitä, ml. osa-aikaeläkeläiset.
- ”Osa-aikaeläkeläiset” tarkoittaa osa-aikaeläkkeen saajia tarkasteluvuotena.
- ”Työtunnit” on laskennallinen kerroin, jolla mitataan työyksiköitä tunneissa.

- ”Osa-aikatyön ja täysiaikaisen työn suhde” tarkoittaa, kuinka paljon osa-aikaeläkeläiset ovat alentaneet työpanostaan täysiaikaisesta työskentelystä. Kyselytutkimusten mukaan suhde on keskimäärin 0,53.
- Mikäli osa-aikaeläkettä ei olisi, valtaosa jatkaisi kokoaikatyössä. Mutta myös muiden varhaiseläkereittien käyttö lisääntyisi. Osa osa-aikaeläkkeelle siirtyneistä menisi työttömyyseläkkeelle, työkyvyttömyyseläkkeille tai poistuisi muuten työvoimasta. Osa-aikaeläkkeen poistuvuus tarkoittaa näiden osuutta prosentteina. Päättäneiden osa-aikaeläkkeiden perusteella tämä on noin 20 prosenttia.

Vuosikohtaiset tarkastelut on tehty itsenäisesti. Niiden välillä ei eri vaihtoehtoissa ole yhteyttä. Liitetaulukossa 3 on eritelty vaihtoehtoja tarkemmin.

Taulukko 5. Muutokset eri vaihtoehtoissa.

Vaihtoehto	Muutos
Osa-aikaeläkeläiset kokoaikatyöllisinä	Osa-aikaeläkeläiset tekevät kokoaikatyötä (0,53 -> 1)
Kokoaikatyön osuus kasvaa	Osa-aikaeläkeläiset tekevät nykyistä enemmän kokoaikatyötä (0,53 -> 0,7)
Poistuvuus alenee	Osa-aikaeläkeläisiä jää nykyistä vähemmän työvoiman ulkopuolelle (20 -> 15 %)
Poistuvuus nykytasolla	Osa-aikaeläkeläisiä jäisi 20 % työvoiman ulkopuolelle
Poistuvuus kasvaa	Osa-aikaeläkeläisiä jää nykyistä enemmän työvoiman ulkopuolelle (20 -> 30 %)
Osa-aikaeläkeläisten määrä kasvaa vuonna 2009	Osa-aikaeläkeläisten määrä kasvaa (1 -> 1,3)
Osa-aikaeläkeläisten määrä laskee vuonna 2009	Osa-aikaeläkeläisten laskee vuonna (1 -> 0,7)

Taulukosta 6 nähdään tehtyjen työtuntien määrä eri vaihtoehtoissa. Huomion arvoista estetyissä vaihtoehtoissa on se, kuinka paljon työtuntien määrä laskee, jos vuonna 2009 olisi suhteessa saman verran osa-aikaeläkeläisiä kuin vuonna 2005. Vuonna 2005 osa-aikaeläkeläisiä oli 13 prosenttia työvoimasta (58–65-vuotiaat) ja vuonna 2009 osuus oli laskenut 9 prosenttiin. Jos osuus olisi vakio, vuoden 2009 työtuntien määrä (kaikki 58–65-vuotiaat työlliset) laskisi 2,2 prosenttia (2,23 -> 2,18 milj. tuntia). Tämän voi tulkita myös niin, että osa-aikaeläkeläisten määrän kasvaessa 30 prosenttia, työtuntien määrä laskee mainitun prosentin.

Toinen huomion arvoinen seikka liittyy perusvaihtoehdon ja kokoaikaisen työskentelyn lisääntymisen vaihtoehtoon. Jos vuonna 2009 osa-aikaeläkeläisten täysiaikaisen työn osuus kasvaisi (0,53 -> 0,7), lisääntyisivät työtunnit noin 1,8 prosenttia (2,23 -> 2,27 milj. tuntia).

Taulukon 7 luvut ovat prosenttimuutoksia kunkin vaihtoehdon vallitsevaan perustilanteeseen (kaikki työlliset). Taulukosta voidaan nähdä että perusvaihtoehdossa vuonna 2009 työtunnit

kasvaisivat 4,4 prosenttia, mikäli kaikkia osa-aikaeläkeläiset olisivat kokoaikatyössä. Mikäli työttömyys ja työkyvyttömyys kuitenkin 'söisivät' osan työpanoksesta, jäisi työtuntien määrän kasvu 2,7 prosenttiin. Jos osa-aikaeläkeläiset tekisivät nykyistä enemmän kokoaikatyötä, työpanos kasvaisi 0,9 prosenttia vuoden 2009 luvuilla.

Taulukko 6. Tehdyt työtunnit, 58–65-vuotiaat, milj. tuntia.

	2005	2009
Perusvaihtoehto		
Kaikki työlliset	1,68	2,23
Osa-aikaeläkeläiset kokoai- kатыöllisinä	1,79	2,33
TK- ja TT-eläkkeet korvaavat osa-aikaeläkettä	1,74	2,29
Kokoaikatyön osuus kasvaa		
Kaikki työlliset	1,72	2,27
Osa-aikaeläkeläiset kokoai- kатыöllisinä	1,79	2,33
TK- ja TT-eläkkeet korvaavat osa-aikaeläkettä	1,74	2,29
Poistuvuus alenee		
Kaikki työlliset	1,68	2,23
Osa-aikaeläkeläiset kokoai- kатыöllisinä	1,79	2,33
TK- ja TT-eläkkeet korvaavat osa-aikaeläkettä	1,76	2,30
Poistuvuus kasvaa		
Kaikki työlliset	1,68	2,23
Osa-aikaeläkeläiset kokoai- kатыöllisinä	1,79	2,33
TK- ja TT-eläkkeet korvaavat osa-aikaeläkettä	1,72	2,27
Osa-aikaeläkeläisten määrä kasvaa vuonna 2009		
Kaikki työlliset	1,68	2,18
Osa-aikaeläkeläiset kokoai- kатыöllisinä	1,79	2,33
TK- ja TT-eläkkeet korvaavat osa-aikaeläkettä	1,74	2,26
Osa-aikaeläkeläisten määrä laskee vuonna 2009		
Kaikki työlliset	1,68	2,26
Osa-aikaeläkeläiset kokoai- kатыöllisinä	1,79	2,33
TK- ja TT-eläkkeet korvaavat osa-aikaeläkettä	1,74	2,30

Taulukko 7. Työtuntien muutos todelliseen tilanteeseen (kaikki työlliset) eri vaihtoehtoissa, prosenttia.

	2005	2009
Perusvaihtoehto		
Osa-aika-eläkeläiset kokoaikatyöllisinä	6,8	4,4
TK- ja TT-eläkkeet korvaavat osa-aika-eläkettä	3,9	2,7
Kokoaikatyön osuus kasvaa		
Osa-aika-eläkeläiset kokoaikatyöllisinä	4,3	2,8
TK- ja TT-eläkkeet korvaavat osa-aika-eläkettä	1,4	0,9
Poistuvuus alenee		
TK- ja TT-eläkkeet korvaavat osa-aika-eläkettä	4,7	3,0
Poistuvuus kasvaa		
TK- ja TT-eläkkeet korvaavat osa-aika-eläkettä	2,5	1,8

Poistuvuudella on luonnollisesti merkitystä työpanoksen kannalta. Jos nykyistä suurempi osa osa-aika-eläkeläisistä jäisi työvoiman ulkopuolelle, jäisi vuoden 2009 työtuntien kasvu 1,8 prosenttiin. Vastaavasti poistuvuuden pienentyessä, työpanos kasvaisi 3,0 prosenttia.

Taulukossa 8 on yhteenveto siitä, minkä suuruisia muutoksia nykytilanteeseen eri vaihtoehtoissa olisi odotettavissa vuonna 2009.

Taulukko 8. Työtunnit ja muutos nykytilanteeseen, 2009.

Vaihtoehto	Työtunnit, milj.*	Muutos nykytilanteeseen, %
Osa-aika-eläkeläiset kokoaikatyöllisinä	2,33	4,4
Kokoaikatyön osuus kasvaa	2,29	0,9
Poistuvuus alenee	2,30	3,0
Poistuvuus nykytasolla	2,29	2,7
Poistuvuus kasvaa	2,27	1,8
Osa-aika-eläkeläisten määrä kasvaa vuonna 2009	2,18	-2,2
Osa-aika-eläkeläisten määrä laskee vuonna 2009	2,26	1,8

* Työtuntien nykytilanne vaihtelee eri vaihtoehtoissa.

Yhteenvetoa

Osa-aikaeläkkeelle siirryttiin vuonna 2005 keskimäärin 58,8-vuotiaana. Tällä hetkellä siirtyvät ovat noin 59,3-vuotiaita. Osa-aikaeläkkeellä ollaan 2–4 vuotta, jos tarkastellaan kaikkia päätyneitä osa-aikaeläkkeitä. Vanhuuseläkkeeseen johtanut osa-aikaeläke on kestänyt noin 5 vuotta.

Osa-aikaeläkkeelle siirtyneet tulevat eheämmiltä työurilta kun muut saman ikäiset. Vuosina 2005–2009 osa-aikaeläkkeelle siirtyneet ovat tehneet vähintään yhtä pitkän tai pidemmän työuran kuin muut saman ikäiset. 58-vuotiaana osa-aikaeläkkeelle siirtyneet ovat työskennelleet pidempään kuin koko-aikatyössä jatkavat ikätoverinsa. Tulotason mukaan tarkasteltuna ero joko kasvaa entisestään tai häviää. Tämä tarkoittaa, että osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden joukossa on hyvin erilaisilta työurilta tulevia henkilöitä.

Jos osa-aikaeläkettä ei olisi olemassa ja 20 prosenttia osa-aikaeläkeläisistä poistuisi työvoimasta, 58–65-vuotiaiden työllisyysaste laskisi vajaan prosenttiyksikön. Työllisyysaste koko työikäisessä väestössä laskisi 0,2 prosenttiyksikköä.

Työllisyysasteella ei voi luotettavasti mitata osa-aikaeläkkeen työllisyysvaikutusta, koska osa-aikaeläkeläiset rinnastuvat tilastoissa täysiaikaisen työn tekijöihin. Työtunteihin perustuvassa laskelmassa osa-aikatyö näkyy selvemmin työpanoksessa. Jos osa-aikaeläkeläiset olisivat koko-aikatyössä, kasvaisi 58–65-vuotiaiden tekemien työtuntien määrä nykyisestä noin 4,4 prosenttia. Jos työkyvyttömyys ja työttömyys leikkaisivat työpanosta nykyiseen tapaan, osa-aikaeläkkeen poistamisen työpanosta lisäävä vaikutus olisi 2,5 prosenttia.

Liitteet**Liitetaulukko 1.** Työuran kesto eräillä ansiokriteereillä.

		Työssä jatkaneet	Työssä jatkaneet	Oselle siirtyneet	Oselle siirtyneet
	Kriteeri	2005	2009	2005	2009
58–65- vuotiaana	P10/P90	32,7	33,2	32,6	33,2
58–65- vuotiaana	<50P	31,5	32,0	32,2	32,4
58–65- vuotiaana	>50P	33,3	33,8	33,2	33,4
58-vuotiaana	P10/P90	31,5	31,1	32,1	31,8
58-vuotiaana	<50P	29,6	29,1	31,7	31,2
58-vuotiaana	>50P	29,9	31,7	32,4	32,2

Q1/Q4 = tulorajat kyseisenä vuonna osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden tulonjakauman mukaan. 25%<vuosiansiot<75%.

P10/P90 = tulorajat kyseisenä vuonna osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden tulonjakauman mukaan. 10%<vuosiansiot<90%.

<50P = tulorajat kyseisenä vuonna osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden mediaanitulon alittavalta osin.

>50P = tulorajat kyseisenä vuonna osa-aikaeläkkeelle siirtyneiden mediaanitulon ylittävältä osin.

Vuosiansiot tarkoittavat siirtymistä edeltävän vuoden ansioita.

Liitetaulukko 2. Vuosina 2006 ja 2008 päättyneet osa-aikaeläkkeet syyn ja keston mukaan, vuotta.

Päätymisen syy	2006 Keskiarvo	2006 Mediaani	2008 Keskiarvo	2008 Mediaani
Työkyvyttömyyseläke	3,1	3,3	2,3	2,0
Saamisen edellytykset eivät täyty	3,3	3,6	3,0	2,5
Muu syy	1,8	1,7	1,4	1,4
Eläkkeensaaja kuollut	3,1	3,4	2,7	1,8
Vanhuuseläke	4,7	4,7	5,3	5,9
Kaikki	4,3	4,2	4,7	5,3

Liitetaulukko 3. Laskelman oletukset eri vaihtoehtoissa.

	2005	2009
	Perusvaihtoehto	
Työlliset (58–65-vuotiaat)	238 900	310 400
Osa-aikaeläkeläiset	32 500	27 900
Osa-aikaeläkeläisten osa-aikatyön ja täysiaikaisen työn suhde	0,53	0,53
Työtunnit	7,5	7,5
Osa-aikaeläkkeen poistuvuus	0,2	0,2
	Täysiaikaisen työn osuus kasvaa	
Työlliset (58–65-vuotiaat)	238 900	310 400
Osa-aikaeläkeläiset	32 500	27 900
Osa-aikaeläkeläisten osa-aikatyön ja täysiaikaisen työn suhde	0,7	0,7
Työtunnit	7,5	7,5
Osa-aikaeläkkeen poistuvuus	0,2	0,2
	Poistuvuus alenee	
Työlliset (58–65-vuotiaat)	238 900	310 400
Osa-aikaeläkeläiset	32 500	27 900
Osa-aikaeläkeläisten osa-aikatyön ja täysiaikaisen työn suhde	0,53	0,53
Työtunnit	7,5	7,5
Osa-aikaeläkkeen poistuvuus	0,15	0,15
	Poistuvuus kasvaa	
Työlliset (58–65-vuotiaat)	238 900	310 400
Osa-aikaeläkeläiset	32 500	27 900
Osa-aikaeläkeläisten osa-aikatyön ja täysiaikaisen työn suhde	0,53	0,53
Työtunnit	7,5	7,5
Osa-aikaeläkkeen poistuvuus	0,3	0,3
	Osa-aikaeläkeläisten määrä kasvaa vuonna 2009	
Työlliset (58–65-vuotiaat)	238 900	310 400
Osa-aikaeläkeläiset	32 500	42 200
Osa-aikaeläkeläisten osa-aikatyön ja täysiaikaisen työn suhde	0,53	0,53
Työtunnit	7,5	7,5
Osa-aikaeläkkeen poistuvuus	0,2	0,2
	Osa-aikaeläkeläisten määrä laskee vuonna 2009	
Työlliset (58–65-vuotiaat)	238 900	310 400
Osa-aikaeläkeläiset	32 500	19 521
Osa-aikaeläkeläisten osa-aikatyön ja täysiaikaisen työn suhde	0,53	0,53
Työtunnit	7,5	7,5
Osa-aikaeläkkeen poistuvuus	0,2	0,2

5.30 Elinaikakertoimen ennustejakauma vuosiksi 2012–2060

Juha Alho, Itä-Suomen yliopisto

Johdanto

Periodikohtaisten kuolevuuslukujen perusteella laskettu vastasyntyneen elinajanodote oli viime vuosisadan alussa 45 vuotta miehillä ja 47 vuotta naisilla. Nykymuotoisen eläkejärjestelmämme käyttönoton aikaan 1960-luvun alkupuolella vastaavat luvut olivat 65 ja 72 vuotta ja vuonna 2008 ne olivat 76,3 ja 83,0 vuotta. Elinajan piteneminen on kasvavassa määrin johtunut lisävuosista eläkeiässä. Viime vuosisadan alussa iässä 62 ja vanhempana kertyvät vuodet muodostivat noin 12 prosenttia odotetuista elinvuosista, 1960-luvulla ne muodostivat noin 16 prosenttia ja vuonna 2008 jo noin 24 prosenttia. Jos nämä iät tulkittaisiin eläkevuosiksi, voitaisiin edellä olevat prosenttiluvut tulkita siksi osuudeksi elinkaaren aikana kertyvästä kokonaiskulutuksesta, joka osuu eläkevuosille. Kun elinajat edelleen pitenevät, merkitsee tämä maksurasituksen kasvua työntekijäväestölle – johon me kaikki elinkaaremme aikana tietysti kuulumme.

Suomessa vuonna 2010 ensi kertaa sovelletun eläkkeiden elinaikakertoimen tarkoituksena on vähentää elinajan kasvusta aiheutuvaa kustannuspainetta niin, että kukin syntymäkohortti saisi saman kokonaiseläkkeen elinajanodotteen kasvusta huolimatta. Vaikka menettely johtaakin käytännössä eläkkeiden pienenemiseen, se kohtelee sukupolvia tasapuolisesti, ja koska se on automaattinen, se mahdollistaa myös tulevaan kehitykseen varautumisen. Niinpä esimerkiksi työuraansa aloittava 25-vuotias voi työvuosiensa aikana säädellä kulutustaan ja varautua eläkevuosina odotettavissa oleviin kulutustarpeisiin säästämällä, hankkimalla lisäeläkkeen tai jatkamalla työuraansa saadakseen paremman työeläkkeen.

Kuolevuuden kehitys on kuitenkin osoittautunut perin vaikeaksi ennustaa. Tästä syystä mahdollisen lisäeläketarpeen tai muun varautumisen järkevien kustannusten arviointi on vaikeaa sekä tuleville eläkeläisille että itse järjestelmälle. Näitä ongelmia on erityisesti korostanut se, että aina viime vuosiin asti viralliset kuolevuuden ennusteet ovat osoittautuneet liian pessimistisiksi. Ennusteissa on oletettu harkinnanvaraisesti, sekä Suomessa että muissa teollistuneissa maissa, että kuolevuuden aleneminen hidastuu tai pysähtyy kokonaan. Ihmiset ovat kuitenkin eläneet huomattavasti pidempään kuin on ennustettu.

Tämän raportin tarkoituksena on kuvata tilastotieteen keinoin sitä epävarmuutta, joka elinaikakertoimen tulevien arvojen ennakoitiin liittyä. Piste-ennuste perustuu kahteen puhtaaseen trendiennusteeseen, joiden tulokset yhdistetään. Käytetyn tekniikan yksityiskohdat näyttäisivät olevan uusia. Osassa 2 kuvataan elinaikakertoimen laskentamenettely. Osassa 3 määritellään moniulotteinen, mutta muuten rakenteeltaan suhteellisen yksinkertainen aikasarjamalli eloonjäämistodennäköisyyksien kuvaamiseksi. Osassa 4 esitetään analyysin tulokset, kun mallia sovelletaan Suomen kuolevuusaineistoon vuosilta 1951–2009 ja elinaikakertoimen arvot halutaan vuoteen 2060 asti. Osassa 5 kiinnitetään huomiota eräisiin seikkoihin, joilla voi olla merkitystä järjestelmää edelleen kehitettäessä.

Elinaikakertoimen laskenta

Elinaikakertoimen laskennan perusvuosi on $T = 2009$, johon myöhempiä vuosia verrataan. Vuoden $t = 2010$ arvot on virallisesti vahvistettu ja vuoden $t = 2011$ arvojen laskemiseksi tarvittava aineisto on tätä kirjoitettaessa käytettävissä. Ennusteet laaditaan siis vuosille $t = 2012, \dots, 2060$. Saatavilla on ollut Tilastokeskuksesta saatu kuolevuusaineisto vuosilta 1951–2009, joten elinaikakerroin voidaan myös laskea (vertailun vuoksi) taannehtivasti vuodesta $t = 1951$ alkaen.

Vuoden t elinaikakerroin lasketaan vuosien $u = t - 6, t - 5, t - 4, t - 3, t - 2$ tiedoista. Merkitään $D_x(u)$ = vuonna u kuolleiden x -vuotiaiden lukumäärä ja $K_x(u)$ = keskiikäluvuksi x vuonna u . (Sukupuolten tiedot yhdistetään.) Perusikänä laskennassa pidetään tarkkaa ikää 62,0. Kuolevuudesta pidetään lukua ikään 99 asti, joten tarvittava aineisto koskee iäkiä $x = 62, \dots, 99$. (Kysymykseen korkeimman iän valinnasta palataan osissa 4 ja 5.)

Vuoden t elinaikakerrointa varten estimoidaan ikäryhmittäiset kuolevuusluvut

$$m_x(t) = \sum_{u=t-6}^{t-2} D_x(u) / \sum_{u=t-6}^{t-2} K_x(u). \quad (1)$$

Näiden avulla lasketaan ns. aktuaariestimaattoria käyttäen eloonjäämistodennäköisyys selviytyä tarkasta iästä x tarkkaan ikään $x + 1$ kaavalla

$$p_x(t) = (2 - m_x(t)) / (2 + m_x(t)), \quad (2)$$

ja edelleen todennäköisyys selviytyä tarkasta iästä 62 ikään $x = 63, \dots, 100$ kaavalla

$$s_x(t) = \prod_{y=62}^{x-1} p_y(t). \quad (3)$$

Merkintöjen helpottamiseksi sovitaan vielä, että $s_{62}(t) = 1$.

Ajatellaan, että eläkettä maksetaan jatkuvasti. Tällöin yksikköeläkkeen odotettua diskontattua nettoarvoa voidaan approksimoida kaavalla

$$N(t) = \sum_{x=62}^{99} (1 + r)^{61.5-x} (s_x(t) + s_{x+1}(t)) / 2, \quad (4)$$

missä diskonttokorko on $r = 0,02$. Näillä merkinnöillä elinaikakerroin vuodelle t määritellään suhteena

$$A(t) = N(T) / N(t), \quad (5)$$

missä $T = 2009$. Elinaikakertoimen vahvistettu arvo vuodelle $t = 2010$ on 0,9917 ja vuodelle $t =$

2011 sen arvo näyttäisi olevan 0,9869. Kuvassa 3 on esitetty kertoimen arvot myös aiemmille vuosille $t = 1957, \dots, 2008$.

Tilastollinen ennustemalli kuolevuudelle

Eloonjäämistodennäköisyyksille perustuva lähestymistapa

Kuolevuuden ja siihen perustuvien tunnuslukujen, kuten elinajanodotteen, mallinnus perustetaan tavallisimmin ikäryhmittäisiin kuolevuuslukuihin. Tämä ei kuitenkaan ole ainoa mahdollisuus. Kun päämääränä on elinaikakertoimen kehityksen kuvaaminen, nähdään kaavasta (4), että analyysi voidaan perustaa myös suoraan todennäköisyyksiin $s_x(t)$. Koska ne toteuttavat ehdon $0 < s_x(t) < 1$, ne voidaan mallinnuksen helpottamiseksi ensin kuvata reaaliakselille ns. *logit*-muunnoksella

$$y_x(t) = \log(s_x(t)/(1 - s_x(t))). \quad (6)$$

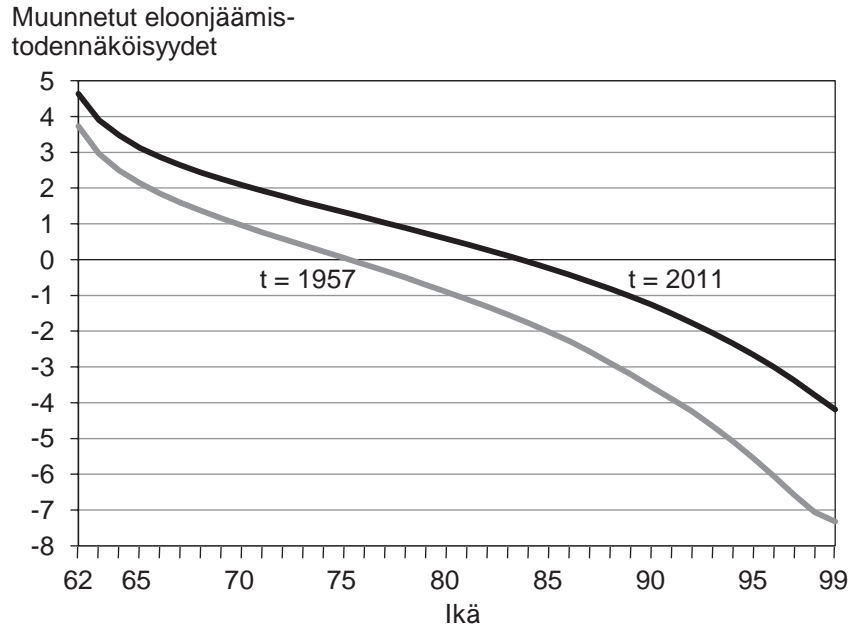
Tämän muunnoksen on todettu muutenkin yksinkertaistavan kuolevuuden analyysiä, sillä se näyttää sopivasti ”suoristavan” eloonjäämistodennäköisyyksien muodostamaa funktiota (Brass 1974). Määritellään pystyvektori $\mathbf{y}(t) = (y_{62}(t), \dots, y_{99}(t))^T$ vuosille $t = 1957, \dots, 2060$. Vektorien havaitut arvot vuosille $t = 1957$ ja $t = 2011$ on esitetty kuvassa 1. Trendiennuste tulevalle kuolevuudelle saadaan yksinkertaisesti olettamalla, että logit-muunnetut eloonjäämistodennäköisyydet jatkavat vuosina $t = 2012, \dots, 2060$ tasaista kasvua, jossa vuotuinen lisäys on

$$\mathbf{a} = (\mathbf{y}(2011) - \mathbf{y}(1957))/54. \quad (7)$$

Kasvuvektorin \mathbf{a} arvot on esitetty kuvassa 2. Aineistosta lasketuissa arvoissa iässä $x = 98$ havaittu epämonotonisuus on ennustetta varten oikaistu harkinnanvaraisesti muuttamalla hiukan kolmea viimeistä arvoa.

Ennusteen epävarmuuden kuvaamiseksi tarkastellaan logit-muunnettujen todennäköisyyksien keskitettyjä erotuksia

$$\mathbf{z}(t) = \mathbf{y}(t) - \mathbf{y}(t-1) - \mathbf{a}, \quad t = 1958, \dots, 2011. \quad (8)$$

Kuva 1. Logit-muunnetut eloonjäämistodennäköisyydet vuosille $t = 1957$ ja $t = 2011$.

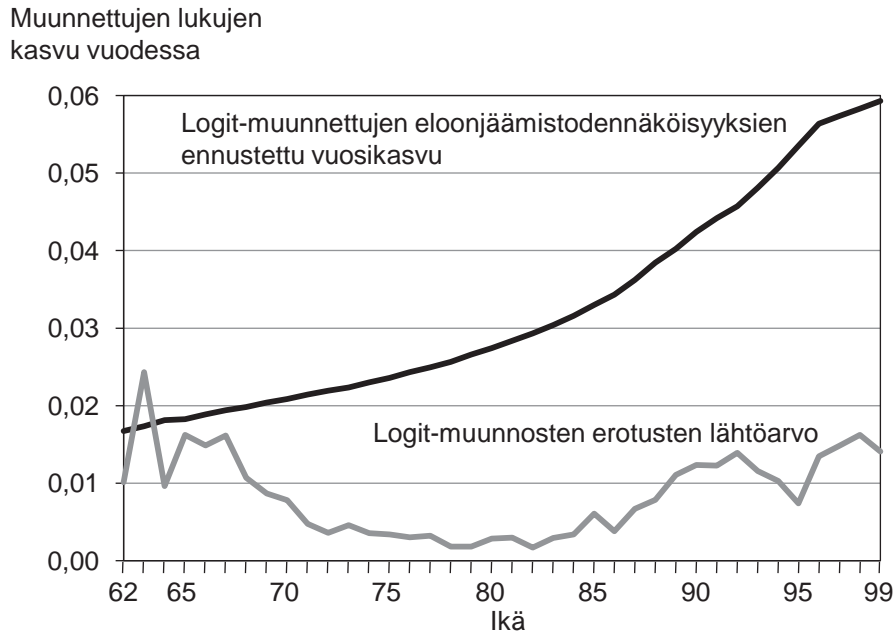
Havaitaan, että kun vuosi t kiinnitetään, $\mathbf{z}(t)$:n komponentit ovat voimakkaasti korreloituneita iän yli. Korrelaattorakennetta voi hyvin approksimoida ensimmäisen kertaluvun autoregressiivisellä mallilla. Estimoitujen ensimmäisten autokorrelaatioiden keskiarvo on 0,93. Samoin havaitaan, että jos ikä kiinnitetään, $\mathbf{z}(t)$:n komponenttien arvot ovat melko voimakkaasti korreloituneita ajan yli. Ensimmäisten autokorrelaatioiden keskiarvo on 0,69.

Merkitään symbolilla E odotusarvo-operaattoria. Yksinkertaisin vektoriarvoinen aikasarjamalli, joka kuitenkin sisältää aineistosta havaitut keskeisimmät piirteet, on muotoa

$$\mathbf{z}(t) = \phi \mathbf{z}(t-1) + \eta(t), \quad E[\eta(t)] = \mathbf{0}, \quad (9)$$

jossa käytetään *samaa* regressiokerrointa ϕ kaikille i 'ille. Valitaan arvo $\phi = 0,69$, joka on eri ikäryhmistä saatujen arvioiden keskiarvo. Ikien väliseksi korrelaattorakenteeksi voidaan niin ikään valita ensimmäisen kertaluvun autoregressiivinen malli korrelaatioparametrina 0,93. Innovaatiotermien $\eta(t)$ varianssit valitaan niin, että prosessin $\mathbf{z}(t)$ komponenteilla on samat varianssit kuin on empiirisesti havaittu. (Nämä varianssit yhdessä parametrin ϕ kanssa määrittävät myös keskiarvon \mathbf{a} keskivirheen, jota tarvitaan simuloinnissa.)

Kuva 2. Logit-muunnettujen eloonjäämistodennäköisyyksien ennustettu vuosikasvu ja logit-muunnosten erotusten lähtöarvo.

Valitun autoregressiivisen aikasarjarakenteen takia muuttujien $\mathbf{z}(t)$ piste-ennuste ei ole sarjan keskiarvo (eli $\mathbf{0}$), vaan vuoden $t = 2011 + k$ ennuste on $\phi^k \mathbf{z}(2011)$. Tässä tarvittava lähtöarvo $\mathbf{z}(2011)$ on esitetty kuvassa 2 harmaalla viivalla. Tämä korjaustermi vaikuttaa lähinnä vain parin ensimmäisen vuoden piste-ennusteisiin. Alla olevassa simulointialgoritmissa tämä efekti tulee automaattisesti huomioitua.

Elinaikakertoimen ennustejakaumaa voidaan edellä kehitetyn mallin avulla simuloida seuraavasti:

- 1) Lasketaan trendiennuste logit-muunnetuille muuttujille vuosille $t = 2011 + k, k = 1, \dots, 49$ kaavalla

$$\hat{\mathbf{y}}(2011 + k) = \mathbf{y}(2011) + k(\mathbf{a} + \tilde{\mathbf{a}}), \quad (10)$$

missä $\tilde{\mathbf{a}}$ on Cholesky-hajoitelmaa käyttäen generoitu satunnaistermi, joka kuvastaa vuosittaisen lisäyksen \mathbf{a} estimoinnista aiheutuvaa virhettä.

- 2) Generoidaan autoregressiivisen prosessin innovaatiotermit $\eta(t)$ vuosille $t = 2011 + k, k = 1, \dots, 49$ käyttäen Cholesky-hajoitelmaa.
- 3) Generoidaan prosessin $\mathbf{z}(t)$ arvot vuosille $t = 2011 + k, k = 1, \dots, 49$ kaavalla (9) käyttäen lähtöarvoa $\mathbf{z}(2011)$: merkitään generoituja arvoja symbolilla $\tilde{\mathbf{z}}(t)$.
- 4) Lasketaan edellä generoitujen arvojen osasummat kuhunkin k :n arvoon asti, $\tilde{\mathbf{Z}}(2011 + k) = \tilde{\mathbf{z}}(2012) + \dots + \tilde{\mathbf{z}}(2011 + k)$.
- 5) Lisätään osasummat kohdassa (1) laskettuihin ennusteisiin, näin saadaan simuloidut arvot $\tilde{\mathbf{y}}(2011 + k) = \hat{\mathbf{y}}(2011 + k) + \tilde{\mathbf{Z}}(2011 + k)$.

6) Lasketaan simuloidut eloonjäämistodennäköisyydet kaavalla

$$\tilde{s}(2011 + k) = \exp(\tilde{y}(2011 + k)) / (1 + \exp(\tilde{y}(2011 + k))). \quad (11)$$

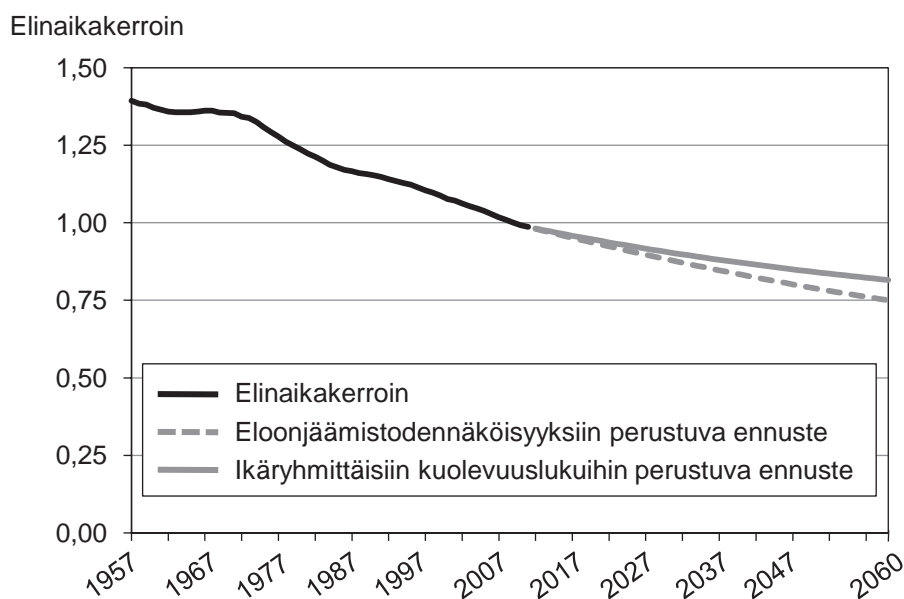
7) Lasketaan saatuja todennäköisyyksiä käyttäen diskontatut nettoarvot kaavalla (4).

8) Lasketaan elinaikakertoimen arvot kaavalla (5).

Vertailu ikäryhmittäiseen kuolevuuteen perustuvaan malliin ja tulosten yhdistäminen

Edellä kuvattu ennustemenetelmä on kehitetty sitä silmällä pitäen, että vältettäisiin puhtaasti ikäryhmittäiseen kuolevuuteen perustuvien trendi-ennusteiden taipumus aliarvioida kuolevuuden alenemista. Jälkimmäisissä malleissa – ja kun kiinnostus kohdistuu nimenomaan 5-vuotisperiodeihin – lähtökohdaksi voidaan ottaa luvut $m_x(t)$. Kaavan (6) sijaan muunnetut luvut ovat muotoa $y_x(t) := \log(m_x(t))$. Näiden muutos voidaan arvioida kaavan (7) tapaan, $\mathbf{a} = (\mathbf{y}(2011) - \mathbf{y}(1957))/54$, jolloin trendiennuste vuosille $t = 2011 + k$, $k = 1, \dots, 49$, saadaan formaalisti samoin kuin kaavassa (10); ikäryhmittäisten kuolevuuslukujen ennuste on $\hat{m}_x(2011 + k) = \exp(\hat{y}_x(2011 + k))$. Näistä lasketaan eloonjäämistodennäköisyydet kuten kaavoissa (2) ja (3) on esitetty. Tästä eteenpäin laskenta tapahtuu kuten edellä.

Kuva 3. Elinaikakertoimen kehitys vuosina 1957–2011 ja sen kaksi ennustetta, jotka perustuvat eloonjäämistodennäköisyyksiin ja ikäryhmittäisiin kuolevuuslukuihin.

Kuvasta 3 nähdään, että elinaikakerroin on laskenut lähes lineaarisesti sodan jälkeisenä aikana. Kummankin ennusteen mukaan laskeva kehitys vähitellen hidastuu, mutta erot piste-ennusteissa ovat melko suuria. Eloojäämistodennäköisyyksiin perustuva ennuste näyttää paremmin jatkavan havaittua trendiä. Valitulla transformaatiolla on selvästikin käytännön merkitystä.

Molemmat mallit johtavat optimistisempaan käsitykseen kuolevuuden alenemisesta kuin vuosikymmen sitten oletettiin. Verrattaessa piste-ennusteita raportissa Alho (2003) esitettyihin elinaikakertoimen ennustejakaumiin, voidaan todeta, että vuoden 2060 ennustejakauman mediaaniksi saatiin tuolloin 0,843. Ikäryhmittäisiin kuolevuuslukuihin perustuva extrapolatio antaa nyt piste-ennusteeksi 0,816, kun taas logit-muunnokseen perustuvassa analyysissä piste-ennusteeksi tulee 0,751. Kaksi ensin mainittua laskelmaa on tehty samantapaisin (joskaan ei ihan identtisiin) menetelmin, joten erotus $0,843 - 0,751 = 0,092$ voidaan jakaa kahteen osaan $0,092 = 0,027 + 0,065$.

Näistä ensin mainittu heijastaa lähinnä kuolevuuden ennustettua nopeampaa alenemista vuosina 2001–2009, joiden tietoja ei aiemmassa laskelmassa ollut käytettävissä. Jälkimmäinen osa heijastaa eroja ekstrapolaatiomenetelmissä.

Yksiselitteistä vastausta siihen, kumpaa menetelmää on parempi käyttää, voidaan tuskin antaa. Joudutaan hyväksymään se, että molemmat perustuvat tilastollisessa mielessä varsin samantapaiseen aineiston käsittelyyn. Probabilistiselta kannalta valintapulmaa voi lähestyä siten, että annetaan kummallekin piste-ennusteelle sama uskottavuus ja valitaan lopulliseksi ennustejakaumaksi näin saatujen kahden ennustejakauman sekoite, molemmilla painona 0,5. Seuraavassa osassa esitetyt tulokset on saatu näin.

Elinaikakertoimen ennustejakauma

Kuvassa 4 on esitetty elinaikakertoimen havaitut arvot vuosille 1957–2011 sekä sen ennustejakauman kvantiileja vuosille 2012–2060. Keskimmäisenä on mediaani, sen ympärillä ovat ensimmäinen ja kolmas kvartiili, ja ulommaisina ovat ensimmäinen ja yhdeksäs desiili. Arviot perustuvat simulointiin, joka suoritettiin 10 000 kertaa molemmille malleille, jonka jälkeen tulokset yhdistettiin.

Taulukko 1. *Elinaikakertoimen ennustejakauman kvantiileja vuosina 2020–2060.*

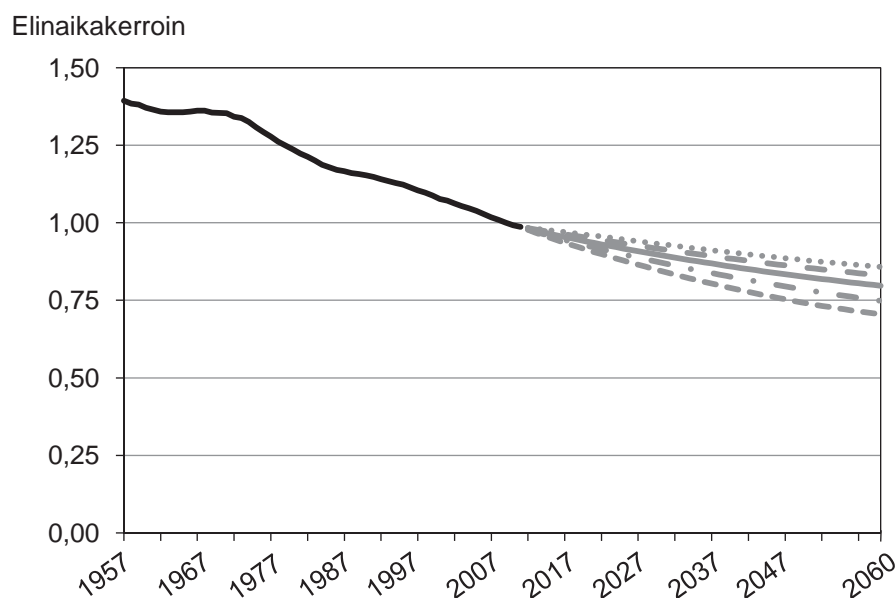
Kvantiili	0,10	0,25	0,50	0,75	0,90
2020	0,912	0,927	0,940	0,952	0,962
2030	0,845	0,872	0,896	0,915	0,932
2040	0,787	0,824	0,858	0,883	0,904
2050	0,740	0,783	0,825	0,855	0,879
2060	0,706	0,747	0,797	0,831	0,857

Osa kuvan 4 pohjana olevista luvuista on esitetty taulukossa 1. Kuten osan 3 perusteella voi ennakoida, ennustejakauman mediaani on alentunut nopeammin kuin aiemmista analyyseistä voisi päätellä. Laskelmien epälineaarisuudesta johtuu, että mediaani ei ole aivan piste-ennusteiden keskiarvo.

Verrattaessa nyt saatuja tuloksia raportissa Alho (2003) esitettyihin havaitaan, että jos vertailuvuodeksi otetaan esimerkiksi vuosi 2050, niin aiemman jakauman mediaani oli 0,865, kun se on nyt 0,825. Pelkästään eloonjäämistodennäköisyyksiin (3) perustuva ennuste olisi vielä selvästi alempi. Kaavan (4) perusteella tuntuu selvältä, että lyhyellä tähtäimellä lukuihin (3)

perustuva ennuste on parempi kuin ikäryhmittäisten kuolevuuslukujen logaritmeihin perustuva ennuste. Sen sijaan ei ole lainkaan selvää, että tilanne on sama pitemmillä ennusteperiodeilla. Tämä on yksi syy siihen, että mallien yhdistämiseen perustuva ennuste on ylipäättään kehitetty.

Kuva 4. Elinaikakertoimen kehitys vuosina 1957–2011 ja sen ennustejakauma vuosille 2012–2060.

Toinen huomionarvoinen seikka on se, että nyt saadut ennustevälit ovat kapeampia kuin aiemmat. Esimerkiksi jos verrataan aiemman ennusteen kvartiilivälin pituutta vuodelle 2050 nyt saatuun kvartiilivälin pituuteen vuodelle 2060, jolloin ennusteperiodin pituudet ovat verrannolliset, saatiin aiemmin pituudeksi $0,921 - 0,811 = 0,110$, kun nyt pituus on $0,831 - 0,747 = 0,084$. Tällä erolla näyttäisi olevan kaksi pääsyytä. Ensinnäkin aiemmassa analyysissä jouduttiin jo perusvuoden 2009 kuolevuus ennustamaan, jolloin tästä aiheutuva epävarmuus vaikutti kaikkien tulevien vuosien tulokseen. Toiseksi, aiemman analyysin virhejakaumat perustuivat pitempään, vuosien 1900–1994 kuolevuusaineistoon ja mukana estimoinnissa olivat kaikki iät.

Toisaalta on hyvä korostaa, että nyt tehdyn laskelman erityinen piirre on se, että siinä on otettu huomioon mallin valinnasta aiheutuva mahdollinen virhe, kun kahden varsin erilaisia ennusteita tuottavan mallin tulokset on yhdistetty. Näin ollen ennustevälit heijastanevat varsin realistisella tavalla kuolevuuden kehityksen epävarmuutta havaintoperiodilla 1951–2009.

Elinaikakertoimen laskennan suhteen nyt saaduista tuloksista on syytä nostaa esille vielä eräs seikka. Kun tällä hetkellä 62-vuotiaan todennäköisyys elää 100-vuotiaaksi on alle 0,02, niin ennusteen mukaan tämä periodikohtainen todennäköisyys olisi vuonna 2060 jo 0,1–0,2. Vanhimpien vanhusten määrä tulee siis nopeasti kasvamaan.

Pohdinta

Edellä esitetty analyysi elinaikakertoimen menneestä ja tulevasta kehityksestä sisältää koko joukon teknisiä yksinkertaistuksia, joilla ei kuitenkaan pitäisi olla olennaista vaikutusta tulok-

siin. Kyseessä on kahden puhtaan trendiennusteen sekoite, jossa on pyritty mahdollisimman hyvään vastaavuuteen havaintoaineiston kanssa. Harkintaa on käytetty vain pienten loogisten korjausten tekemisessä.

Sitä vastoin voidaan todeta, että analyysissä ei ole mitenkään otettu huomioon tietoja kuolevuuden kehityksestä muissa maissa. Tällä voisi olla merkitystä optimaalisen piste-ennusteen muotoilun kannalta.

Suomesta olisi ollut periaatteessa käytettävissä kuolevuustietoja paljon pitemmältäkin ajalta. Sodan jälkeen olosuhteet ovat kuitenkin monessa mielessä varsin erilaisia edeltävään aikaan verrattuna ja siksi pitemmän ajan tarkastelulla ei olisi kovin paljon merkitystä piste-ennusteen muotoilussa. Sen sijaan tiedetään, että pitemmällä ajanjaksolla on tapahtunut sellaisia kuolevuuden trendin muutoksia, joita käytetyssä aineistossa ei ole. Tästä syystä saadut epävarmuusarviot ovat – tehdyistä konservatiivisista valinnoista huolimatta – luultavasti ennemminkin liian matalia kuin liian korkeita.

Kuolevuuden varsin nopea aleneminen eläkeiässä on johtamassa siihen, että varsin monien odotetaan elävän yli 100-vuotiaiksi. Nykyisin elinaikakertoimen laskenta lopetetaan ikään 99. Kannattaisi harkita tämän ylärajan nostamista tai poistamista kokonaan, sillä se voidaan joutua joka tapauksessa tekemään myöhemmin, jolloin muutoksella voi olla myös numeerista merkitystä.

Lähteet

- Alho, J. (2003) Predictive Distribution of Adjustment for Life Expectancy Change. Finnish Centre for Pensions Working Papers 3.
- Brass, W. (1974) Perspectives in population prediction, illustrated by the statistics of England and Wales. Journal of the Royal Statistical Society, Series A: General 137: 532–583.

SELVITYKSIÄ

Eläketurvakeskus (ETK) on työeläketurvan kehittämisen ja toimeenpanon lakisääteinen yhteistyöelin ja työeläkkeisiin erikoistunut tietotalo. Eläketurvan arviointia, kehittämistä ja seurantaa varten se tuottaa taustaselvityksiä eläketurvasta ja sen rahoituksesta.

Pensionsskyddscentralen (PSC) är ett lagstadgat samorgan och sakkunnig inom verkställigheten och utvecklingen av arbetspensionsskyddet samt informationen om det. Pensionsskyddscentralen producerar bakgrundsinformation om pensionsskyddet och pensionsfinansieringen för bedömningen, utvecklingen och uppföljningen av arbetspensionsskyddet.

The Finnish Centre for Pensions (ETK) is a statutory co-operation body for the development and implementation of earnings-related pension provision and an expert on pension insurance. For the evaluation, development and monitoring of pension provision, the Centre produces background surveys on pension provision and its funding.

Eläketurvakeskus

00065 ELÄKETURVAKESKUS

Puhelin 010 7511

Faksi (09) 148 1172

Pensionsskyddscentralen

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Tfn 010 7511

Fax (09) 148 1172

Finnish Centre for Pensions**www.etk.fi**

FI-00065 ELÄKETURVAKESKUS

Finland

Tel. +358 10 7511

Fax +358 9 148 1172